

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

1-3

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
TIMȘ
Secția colecții speciale

ANUL XXVIII

1978

C U P R I N S U L

pag.

*** Închinare ctitorului României contemporane — — — — — 3

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

Pr. dr. GHEORGHE LIȚIU: Sfinții Părinți despre botezul copiilor — 6

S T U D I I

Pr. prof. NICOLAE PETRESCU: Învățătură despre cuvântul lui Dumnezeu — — — — — 12.

Prof. CONSTANTIN RUDNEANU: Ortodoxia și civilizația bizantină. 20

Pr. TEODOR MISAROȘ: Protosinghelul Ghenadie Bogoevici. — — — 32

ÎNDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

Prot. AVRAM PETRIC: Credință mântuitoare. — — — — — 49

Pr. EUGEN IANCU: Slujirea semenului — condiție a mântuirii în Hristos — — — — — 51

Pr. IEREMIA B. GHITA: Valori moderatoare. — — — — — 54

Pr. prof. SORIN COSMA: Despre credință și fapte bune. — — — 56

U R M E D I N T R E C U T

Pr. VASILE FRENȚIU: Situația Bisericii Ortodoxe Române din Crișana în sec. XII—XVIII. — — — — — 62

D O C U M E N T A R

Prot. ION B. MUREȘIANU: Importanța însemnărilor de pe tipăriturile bisericești din secolul XVIII aflate în biblioteca Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului. — — — — — 68

VIOREL ȚIGU: Însemnări de pe tipăriturile vechi. — — — — — 74

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Largă afirmare a posibilităților tehnice românești. Rezultate ale spiritului inovator. Colaborare rodnică. Capacități energetice. Încă o fabrică de lapte. Vagoane destinate transportului produselor chimice. Sporește potențialul industriei chimice. Al 3000-lea motor Diesel. Nou mineralier. Modernizarea unui port dunărean. Apartamente pentru oamenii muncii. Descoperiri arheologice. — — — — — 95

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

Alegerea și instalarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit al Moldovei și Sucevei. Printre frații din S.U.A. Deschiderea festivă a noului an

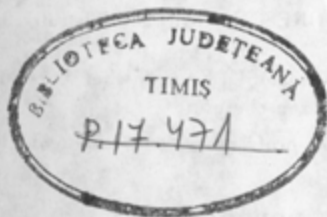
P. III 9318

P. V 1

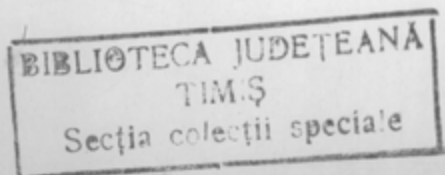
MITROPOLIA BANATULUI

1-3

ANUL XXVIII 1978

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE :

- Președinți :* I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului
P. S. VISARION, Episcopul Aradului
- Vicepreședinți :* P. S. Episcop Vicar TIMOTEI LUGOJANUL
P. S. Arhiepiscop Vicar GHERASIM HUNEDOREANUL
- Membrii :* P. C. Pr. FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la Episcopia Aradului
P. C. Pr. CONSTANTIN COMȘULEA, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului
P. C. Pr. SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș
- Redactor responsabil :* C. Preot PETRU DOROBANȚU, Centrul eparhial al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului
- Redacția și Administrația :* Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament BNRSR, Filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele Republicii Socialiste România

INCHINARE CTITORULUI ROMÂNIEI CONTEMPORANE

În scurgerea timpului, clopotul istoriei răsună mai puternic atunci cînd dintr-un popor se nasc oameni care au darul să definească, la dimensiunile maxime, virtuțile țării și neamului lor. Identificîndu-se cu năzuințele maselor, învățîndu-le și învățînd de la ele, marile figuri, conducătorii autentici, pot descifra mai cuprinzător cerințele și sensurile vremii, pot desluși căi noi desfășurării accelerate a progresului. Numele lor capătă astfel, în contextul epocii, valoare de simbol, cu profunde și durabile semnificații.

Cu asemenea gânduri a întîmpinat toată suflarea românească împlinirea celor 60 de ani de viață ai conducătorului patriei, Președintele Nicolae Ceaușescu. Iar cronicarul acestei epoci se va opri îndelung asupra înțelesului sărbătorii de la sfîrșit de ianuarie 1978, întrucît îi va oferi puțința cuprinderii, ca într-un tablou panoramic, atît a vieții conducătorului statului, cît și a întregului popor. Într-adevăr, numele Președintelui nostru se asociază, organic și firesc, cu numele României de azi, cu cel a poporului în fruntea căruia se află.

Avea dreptate Prea Fericitul Patriarh Iustin atunci cînd, adresîndu-i-se la 18 iunie 1977, spunea : „Întru prețuire și cinstire vom ține întreaga cîrmuire a patriei... Iar pe Domnia Voastră Domnule Președinte, ctitorul României noi, care trăiți cu toată ființa, bucuriile și entuziasmul realizărilor poporului nostru, ca și zbuciumul durerilor și tragediilor, care uneori se abat asupra țării, Vă urmărm statornic în toate strădaniile de înfăptuire a visului poporului de a-și crea o viață fericită și de a trăi în pace, prietenie și cooperare cu toate popoarele lumii, purtîndu-Vă în inimile noastre calde sentimente de respect, dragoste și prețuire“.

Cum am și putea numi altfel decît ctitor pe cel care de 45 de ani, prin exemplara sa activitate, pusă în slujba binelui obștesc, a dus țara și poporul spre culmi de mărețe împliniri. În toată această perioadă, Președintele Nicolae Ceaușescu a luat parte, cu o majoră contribuție, la cele mai importante momente ale istoriei contemporane românești, la bătălia împotriva fascismului și războiului, la uriașa operă de zidire a României moderne. El a contribuit plenar la orice înfăptuire a minunatei noastre țări, dîndu-i puțința în același timp să se afirme pe plan extern și să contribuie la rezolvarea atîtor probleme cu care este confruntată comunitatea internațională. În acest sens, conferirea, în noiembrie trecut, a „Medaliei de Aur a Consiliului Mondial al Păcii“ a constituit o încununare binemeritată a lucrării sale închinată cauzei păcii, bunăstării și fericirii oamenilor.

Conducător strălucit al României, eminent lider al mișcării progresiste internaționale, prestigios demnitar al lumii contemporane, Președintele Nicolae Ceaușescu este, cum au afirmat adesea autorii biografiei sale, un om de excepție.

Un loc de frunte l-a ocupat permanent, în preocupările Președintelui Nicolae Ceaușescu, cetățeanul obișnuit încadrat în colectivitate, care-și aduce constant aportul său la realizarea progresului general. Acestui cetățean i se asociază, în mod obișnuit, o nouă conștiință, conștiința propriei valori umane realizată în cadrul unei țări cu un prestigiu nevisat odinioară și cu o demnitate transmisă tuturor fiilor ei. Afirmarea omului nou, liber și conștient de libertatea sa garantată de prevederi constituționale, s-a aflat mereu în centrul preocupărilor Președintelui Republicii. Creșterea neîncetată a nivelului de trai material a fost constant promovată, paralel cu cel spiritual, pentru care, libertatea conștiinței este temeiul necesar. Realitatea acestei libertăți a fost afirmată de către Conducătorul iubit care, cu prilejul primirii în februarie 1968 a conducătorilor cultelor religioase din țara noastră, spunea: „Unul din izvoarele forței societății românești contemporane îl constituie largul democratism ce caracterizează toate domeniile de activitate, viața noastră politică, economică, culturală. Socialismul a adus împlinirea aspirațiilor celor mai înalte ale tuturor celor ce muncesc din patria noastră, a asigurat și asigură egalitatea deplină în drepturi a tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate și credință religioasă — fii egali ai mării noastre familii — Republica Socialistă România“.

Această egalitate am resimțit-o cu toții când, primind pe noul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române în vizită de prezentare, s-a referit la tradițiile bogate ale Bisericii noastre. Președintele țării a arătat atunci că „în condițiile istorice actuale, când poporul român își făurește o viață nouă, în care fiecare cetățean își poate manifesta din plin personalitatea, poate participa la edificarea patriei libere, independente și fericite, Bisericii Ortodoxe Române, ca și celorlalte culte religioase, îi revine îndatorirea de a sprijini cu toate puterile această măreață operă constructivă“.

Angajați plenar în sprijinirea năzuințelor de mai bine ale poporului, simțim nevoia în aceste momente să exprimăm Președintelui nostru recunoștință și devotament pentru larga înțelegere arătată nevoilor noastre ale tuturor, pentru modul minunat în care ține cirna destinului țării pe drumul afirmării naționale și general-umane. Deopotrivă buni credincioși ai Bisericii și loiali cetățeni ai țării, clerul și credincioșii ortodocși români, alăturându-se sentimentelor de bucurie, respect și dragoste fierbinte cu care întregul popor l-a felicitat pe Președintele Nicolae Ceaușescu la împlinirea celor 60 ani de viață, își reafirmă deplina adeziune față de activitatea pe care o depune în slujba bunăstării și fericirii patriei, a marilor idealuri ale omenirii.

De aceea, ca semn al recunoașterii meritelor fără egal ale Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, la opera uriașă de înnoire a țării și a creșterii prestigiului ei în lume, ca semn al prețuirii, stimei și recunoștinței întregului nostru popor, Domniei Sale i-au fost

conferite, pentru a doua oară, Titlul de onoare suprem : „Erou al Republicii Socialiste România“ și Ordinul „Victoria Socialismului“ iar Academia de Științe Sociale și Politice Ștefan Gheorghiu și Academia de Științe Economice din București i-au conferit titlurile de „Doctor în științe politice“ și „Doctor în Economie“.

Tot în semn de înaltă apreciere a vastei și neobositei activități internaționale, consacrată păcii și colaborării între națiuni, progresului general al omenirii, Președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, i-au fost conferite cele mai înalte distincții ale unor state.

Intr-un singur gând, adresăm celui mai iubit fiu al poporului alege și călduroase urări de sănătate și viață îndelungată, spre binele României, al cauzei progresului social și păcii în lume.

SFINȚII PĂRINȚI DESPRE BOTEZUL COPILOR

de: Pr. dr. GHEORGHE LIȚIU

Învățătura de credință creștină ne arată că toți oamenii, fără deosebire, sînt chemați la mîntuire prin primirea credinței și a Botezului în numele Sfintei Treimi. Cuvintele Domnului: „Mergînd învățați toate neamurile, botezîndu-i în numele Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh, învățîndu-i să păzească toate cîte v-am poruncit vouă“... (Matei 28, 19) — sînt nu numai cuvintele instituirii acestei Sfinte Taine ci și dovada universalității ei. Toate neamurile sînt chemate să primească Taina Sfintului Botez pentru că „Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și să vie la cunoștința adevărului“ (I Timotei 2, 4).

Universalitatea Botezului derivă din universalitatea păcatului strămoșesc. Toți oamenii, născuți din Adam, sînt prin naștere întinați cu acest păcat, pentru că „precum printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea și astfel *moartea a străbătut în toți oamenii*, prin aceea că toți au păcătuit“ (Romani 5, 12). De aceea toți au nevoie să fie născuți din nou „din apă și din Duh“ (Ioan 3, 5) spre a putea intra în împărăția lui Dumnezeu, să fie regenerați „prin baia nașterii celei de a doua și prin înnoirea Duhului Sfînt“ (Tit 3, 5).

Asupra acestor adevăruri de credință a existat întotdeauna aproape o unanimitate de păreri în lumea creștină; deosebiri s-au ivit mai tîrziu cînd s-a pus întrebarea: cînd trebuie împărtășit Sfîntul Botez?

Istoria Bisericii creștine ne arată că de la Pogorîrea Duhului Sfînt asupra Sfinților Apostoli, la cele dintîi Rusalii, credința creștină s-a răspîndit în toată lumea cunoscută pe atunci. Cei ce veneau la Botez erau vîrstnici care, în chip firesc, erau mai întîi *învățați* după porunca Mîntuitorului, și apoi botezați. „Pe atunci nu era cazul ca părinții să-și boteze copiii cîtă vreme nici ei înșiși nu erau botezați, sau nu erau creștini convinși, sau chiar erau străini de credința creștină. Trebuia ca, în primul rînd credința creștină să se răspîndească, să biruie credințele vechi. Ar fi de neînțeles să presupunem că părinții și-ar fi botezat copiii într-o credință care le era și lor străină și necunoscută. De aceea e logic ca Botezul la început să se fi aplicat numai adulților și, după ce aceștia s-au convins de valoarea și despre neapărata trebuință a Botezului, ne putem aștepta să întîlnim și cazuri de Botez aplicat și copiilor. Iar acest lucru nu poate fi decît de dată mai tîrzie celei în care au apărut scrierile biblice ale Nou-

lui Testament¹⁾. Cu toate acestea cărțile Noului Testament ne oferă suficiente indicii din care putem bănuși că, din cele dintii decenii ale răspîndirii creștinismului, odată cu părinții au fost botezați și copiii lor. Este cazul cu cei din „casa lui Ștefana“ (I Corinteni 1, 16) botezați de sf. Apostol Pavel, cu Lidia care a fost botezată „ea și casa ei“ (Faptele Apostolilor 16, 12—13) — și oare din cine se putea compune casa unei văduve dacă nu din copii —; cu temnicerul din Filipi botezat împreună cu „toți cei din casa lui“ (Faptele Apostolilor 16, 32—33) și alții. Chiar între miile de botezați după predica Sfintului Apostol Petru în Ierusalim trebuie să presupunem și copiii care însoțeau pe părinți la praznic, căci nici o excepție nu este menționată, cum, de pildă, cu ocazia săturării minunate a multor mii în pustie, se spune anume că cei ce au mîncat erau cinci mii, „afară de femei și copii“ (Matei 14, 21; 15, 38). E de crezut deci că în familiile celor botezați de apostoli să fi existat și copii care au primit Botezul odată cu părinții lor. „Această măsură nu conține nici o imposibilitate din partea Apostolilor care cunoșteau condiția universală a mîntuirii așa cum a fost expusă de Mîntuitorul lui Nicodim. De îndată ce nimeni nu poate intra în împărăția lui Dumnezeu decît prin poarta Botezului, era firesc să o deschidă și copiilor. De altă parte Evanghelia arată predilecția Domnului nostru Iisus Hristos pentru acești mici, ai căror îngeri vîd fața Tatălui. Sfîntul Apostol Pavel, care opunea universalității păcatului universalitatea mîntuirii (Romani 5), care afirma că voia lui Dumnezeu este mîntuirea tuturor oamenilor, care prezenta Botezul ca o tăiere-împrejur nouă deosebită de cea a Vechiului Testament, trebuia în chip necesar să meargă pe acest drum“²⁾.

Textul din I Corinteni 7, 14, „bărbatul necredincios se sfințește prin femeia credincioasă și femeia necredincioasă se sfințește prin bărbatul credincios; altfel copiii voștri ar fi necurați, ori ei sînt sfinți“, — nu poate indica o sfințire a copiilor prin simpla naștere din părinți creștini căci aceasta ar răsturna întreaga învățătură despre păcatul strămoșesc, atît de limpede propovăduită de Sfîntul Apostol Pavel. Începînd din veacul al treilea exegeza creștină a interpretat acest loc în sensul că copiii născuți din părinți creștini sînt privilegiați prin naștere, dar nu lipsiți de întinăciunea păcatului strămoșesc. Așa gîndea de pildă Tertulian care de altfel era împotriva botezării copiilor în vîrsta fragedă, împotrivirea lui atestînd de altfel obiceiul acesta ca generalizat pe atunci.

Împotriva practicii seculare a Bisericii de a boteza copiii s-au ridicat, în veacul al XII-lea, Catarii și Valdensesii, cei dintii cunoscuți și sub numele de Albigensi, Petru de Bruys (Brusius) și Arnold de Brescia³⁾, iar în veacul al XVI-lea — anabapțiștii. Luter a început prin a o respinge dar, înspăimîntat de consecințele acestei respingeri, a restabilit-o. Calvin a

¹⁾ Prof. dr. P. Deheleanu, *Manual de sectologie*, Tipografia Diecezană, Arad 1948, pp. 294—295.

²⁾ Adh  mar D'Al  s, *Bapt  me et confirmation*, Librairie Bloud et Gay, Paris 1928, p. 64.

³⁾ T. M. Popescu, etc., *Istoria Bisericii universale*, Manual..., Vol. II, București 1956, pp. 89—90.

menținut această practică fără a o socoti necesară. Erasm, fără a-i tăgădui valabilitatea, îi contesta oportunitatea. El recomandă ca cel botezat, cînd va atinge vîrsta adultă, să fie pus în situația de a alege, adică să păstreze făgăduințele făcute pentru el sau, respingîndu-le, să apese pe conștiința sa.

Această practică a botezului a fost preluată de către neoprotestanți în sec. al XIX-lea.

Dintre vechii părinți și scriitori bisericești, Origen numește Botezul copiilor *predanie apostolică*⁴⁾. Sf. Irineu zice : „El (Iisus) a venit să mîntuiască pe toți oamenii, vreau să zic de aceia care se renasc prin El lui Dumnezeu, și nutritorii și pruncii, și tinerii și bătrînii”⁵⁾. Posibilitatea admiterii pruncilor la Botez o vede Sf. Ciprian în lipsa de păcate personale. „Dacă chiar aceia care au comis mai înainte o mulțime de păcate față de Dumnezeu, după ce cred capătă iertarea acestor păcate și nimenea nu este exclus de la Botez și de la Har, cu atît mai mult nu trebuie să lipsim de el pe prunc care, de abia născut, n-a păcătuit întru nimic fără numai că, ieșit din Adam după trup, a contractat prin faptul nașterii sale, contagiunea morții celei vechi și care se apropie cu atît mai mult de iertare cu cît i se iartă nu păcatele personale ci păcatul altuia”⁶⁾.

Sf. Grigorie Teologul amintește de Ana, mama proorocului Samuil care și-a închinat pruncul lui Dumnezeu înainte de a-l fi născut. „Ai un prunc ? Nu lăsa stricăciunea să prindă în el rădăcini ; să fie binecuvîntat din etatea cea mai fragedă, să fie consacrat Bisericii. Ți-e frică de sigiliu (Botez) prin slăbiciunea naturală ca o mamă fricoasă și puțin credincioasă ? Dar Ana a promis lui Dumnezeu pe Samuil chiar înainte de nașterea sa fără să-i fie frică de slăbiciunea omenească și avînd credință în Dumnezeu”⁷⁾. Aceeași tradiție apostolică a botezării pruncilor o transmite și Dionisie Pseudo Areopagitul care scrie : „în această privință susținem noi ceea ce ne-au lăsat duhovniceștii noștri învățători fiind instruiți în chip tainic de tradiția cea veche... li s-a părut nimerit să primească pe copii (la Botez) după acest obicei sfînt, ca părinții cei trupești ai copilului adus la Botez să-l încredințeze pe dînsul unuia dintre cei botezați care este un bun educator în cele dumnezeiești, așa încît copilul să rămînă în viitor continuu sub supravegherea lui, ca a unui tată dumnezeesc și garant al vieții spirituale a copilului”⁸⁾.

Botezul copiilor a fost întrebuintat ca un argument puternic împotriva ereziei pelagiene. Fericitul Augustin, în discuțiile cu pelagienii, afirmă că „punctul acesta (al botezării copiilor) totdeauna l-a avut Biserica

⁴⁾ H. Andrusos, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe*, trad. D. Stăniloae, Sibiu 1930, p. 347.

⁵⁾ Adv. *Haereses*, II, 22, apud Macarie, *Teologia dogmatică ortodoxă*, trad. Gherasim Timuș, Vol. II, București 1886, p. 434.

⁶⁾ *Epist. LIX ad Fidum*, apud Macarie, o. c., p. 435.

⁷⁾ *Oratio de baptismo*, apud I. Olariu, *Manual de Teologie dogmatică ortodoxă*, Caransebeș 1907, p. 549.

⁸⁾ *Ierarhia bisericească*, Cap. 3, lit. k, Trad. Pr. C. Iordăchescu, p. 151.

și l-a menținut; ea l-a primit din credința strămoșilor, ține statornic la el și va ținea pînă la sfîrșit". Canonul 110 al Sinodului local din Cartagina (418) precizează că „pruncii care de sine nici unul din păcate n-au putut săvîrși, cu adevărat întru iertarea păcatelor se botează, ca să se curățească întru dinșii prin renaștere ceea ce și-au atras din nașterea cea veche”⁹⁾.

Unii dintre Sfinții Părinți stăruiesc asupra botezării pruncilor pornind de la analogia dintre Botezul creștin și Tăierea împrejur din Vechiul Testament care se aplica pruncilor la opt zile. Analogia a fost făcută mai întîi de Sf. Apostol Pavel cînd scrie Colosenilor că Botezul este „tăierea împrejur nefăcută de mină” (Coloseni 2, 11). Reluînd această analogie Simeon al Tesalonicului scrie: „Domnul tăindu-se împrejur a opta zi s-a chemat Iisus. Noi însă tăiere împrejur nu avem căci Mintuitorul a împlinit în locul nostru cele ce sînt ale Legii... dîndu-ne altă tăiere împrejur pe Sfințul Botez. Fiecare dintre prunci să se boteze în al său nume... Botezul nu are zile sau ceasuri hotărîte pentru ca să nu se întîmple să moară nebotezat și de va fi frică de moarte îndată ce se naște poate să se boteze... iar de nu va fi frică de moarte să se boteze pruncul îndată după sf. liturghie ca să se și împărtășească cu dumnezeieștile Taine... cu Sf. Împărtășanie, că aceasta este sfîrșitul tuturor Tainelor”¹⁰⁾.

Un sprijin puternic pentru practica veche a botezării pruncilor îl aduce arheologia creștină. Catacombele romane păstrează morminte ale unor copii creștini botezați în fragedă vîrstă și decedați, însemnați cu numele caracteristic *fidelis* sau *neophitus*¹¹⁾.

Și alți Sfinți Părinți din epoca veche a Bisericii s-au pronunțat pentru trebuința botezării pruncilor din cea mai fragedă vîrstă, deși ei, în general, nu au stăruit atîta asupra timpului cît mai ales asupra trebuinței de a boteza, de a naște din nou „pe tot omul ce vine în lume”; asupra răspunderii pe care și-o iau, în caz de moarte, cei ce i-au lipsit de acest mare dar.

Dacă Botezul aduce ștergerea păcatului strămoșesc prin „Nimicirea trupului păcatului” (Romani 6, 6) și „prin deschiderea cugetului bun către Dumnezeu” (I Petru 3, 21), este de la sine înțeles că el trebuie dat cît mai de vreme. Păcatul strămoșesc nu constituie o piedică în calea intrării Harului mintuitor în sufletul copilului. Numai păcatele personale, făcute de omul matur, pun astfel de piedică; de aceea celor maturi li se cere mai întîi pocăință. Copiii nu au, nu pot avea păcate personale. Se nasc în schimb cu păcatul strămoșesc, ori e limpede, după cuvîntul Mintuitorului, că, în această situație, nici ei „nu pot intra în împărăția cerurilor” cum nu poate intra nimeni.

⁹⁾ N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. Popovici-Kovinci Vol. II, partea I, Arad 1934, p. 271.

¹⁰⁾ Simeon, Arhiepiscopul Tesalonicului, *Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe...*, Ed. Toma Teodorescu, București 1865, cap. 60—61.

¹¹⁾ Arhim Scriban, *Botezul copiilor*, în „*Biserica Ortodoxă Română*”, Seria II-a, Anul XLV, Nr. 12 (561) Decembrie 1927, pp. 731—733. Acest studiu cuprinde un capitol întreg închinat mărturiilor arheologice în favoarea botezării copiilor.

Copiii primesc Harul Botezului ca niște semințe ce se aruncă toamna în pământ spre a încolți, a crește și a aduce roade la vreme potrivită. Fără semănătură la timp nimeni nu se poate aștepta la roade. Dacă nu semănăm în sufletele copiilor din cea mai fragedă vîrstă semințele Harului Sfintului Botez, sau dacă nu purtăm grijă ca aceste semințe să nu fie înăbușite de buruienile patimilor, vor crește în sufletele lor numai mărăciunii păcatelor. Trebuie să semănăm dacă vrem să avem roade. Numai buruienile cresc de la sine.

Sufletele copiilor vor străluci din pricina Harului și el le va servi drept pavază împotriva uneltirilor celui viclean pînă cînd mintea lor desăvîrșită va putea alege între bine și rău. „Îndată ce sîntem botezați, sufletul luminează mai mult decît soarele, fiind curățit de Duhul, ca nu numai să primim la slava lui Dumnezeu, ci să primim din ea o strălucire oarecare... Veșmintele apostolilor făceau minuni (Faptele Apostolilor 19, 22), dar n-ar fi putut face de n-ar fi purtat chipul împăratului (Hristos). Strălucirile lor erau neapropiate pînă într-atîta încît și hainele și umbrele lor făceau minuni. Căci *veșmintele împăratului sînt dătătoare de spaimă chiar tîlharilor*“¹²⁾.

Prin Botez copiii se îmbracă în *haina lui Hristos* (Galateni 3, 27). Îmbrăcați în Hristos ei vor străluci din pricina Harului. Haina Botezului va fi înfricoșătoare pentru vrăjmașul cel nevăzut. De acum atîrnă de ei, de părinții lor și de nașii care i-au primit, dacă acest Har crește sau se micșorează, adică îl face arătat sau îl întuneacă, atît cît depinde de om. „Aici intervine vîforul grijilor acestei vieți, din care se naște noaptea cea fără lună a patimilor ce se năpustesc asupra noastră, asemenea furtunii sau suvoiului sălbatic și, cotropindu-ne sufletul, nu-l lasă să răsufle nici să privească către ceea ce este cu adevărat frumos și fericit, pentru care a fost făcut“¹³⁾. Dar pe măsura creșterii cu harul și cu înțelepciunea, prin împlinirea poruncilor, copiii, ajungînd mari, descoperă pe Hristos așezat în ei prin Harul Botezului. El răsare ca un soare din mormînt și le luminează viața.

Prin Sfintul Botez, deci, copiii primesc semănătura Harului în sufletele lor; prin el Hristos își pune pecetea asupra lor; prin Sfintul Botez începe în ei omul cel nou, născut de Maica noastră Biserica „din apă și din Duh“; prin el intră și ei în împărăția cea fericită a lui Dumnezeu de care Iisus i-a arătat a fi vrednici pentru nerăutatea minții lor.

Unii pun întrebarea: de ce nu se mintuiesc toți cei botezați? adică, de ce nu arată toți roade de dreptate? Nu cumva Botezul cel dat pruncilor nevîrstnici este de vină și, în acest caz, spun aceștia, el trebuie să fie repetat, fie amînat de la început?

Mai întîi observăm că nici cei ce se „botează“ cînd sînt „mari“ nu se mintuiesc, mai bine zis nu arată fapte vrednice de mîntuire; dar a repeta Sfintul Botez înseamnă — după cuvîntul sfinților Părinți — a-l batjocori,

¹²⁾ Calist și Ignatie Xantopulos, *Rînduiala și canonul amănunțit al vieții în Dumnezeu*, Cap. V (Filocalia, manuscris).

¹³⁾ N. Cabasila, *Despre viața în Hristos*, trad. T. Bodogae, Sibiu 1946, p. 66.

a repeta în deridere moartea unică a lui Hristos și învierea Lui cea minuitoare pe care le închipuiește această Taină. Cu adevărat mulți dintre cei botezați nu trăiesc o viață vrednică de numele de creștin, pe care-l primesc în Botez, dar a da vina pe Sf. Botez e o gravă eroare, iar a-l repeta un păcat de neiertat.

Sfinții Părinți într-un glas ne arată că în *sfinta cristelniță primim în dar cu totul desăvârșit dumnezeescul Har*; că acest Har intră în partea cea mai din lăuntru a sufletului nostru, ca într-o „sfință a sfințelor” din biserica lăuntrică a inimii, dar că nimeni, nici Harul lui Dumnezeu, nici Satana, *nu silește voia omului*¹⁴). Harul „se ascunde din însăși clipa Botezului în adîncul minții, dar își ascunde prezența față de simțirea minții... pe măsura înaintării sufletului își descoperă și Harul dumnezeesc bunătățile sale”¹⁵).

Din aceste cuvinte ale sfinților Părinți ne putem da seama, deci, că Sf. Botez este desăvârșit dar nu desăvârșește pe cei ce nu împlinesc poruncile lui Dumnezeu. Harul se ascunde în noi fiind învăluit de patimi, ca de întuneric și de ceață, încît nici nu ne dăm seama de prezența lui în lăuntru nostru. Soarele este uneori acoperit de perdele de nori. Nu-l vedem, dar simțim puterea luminii și a căldurii care ne vine de la el. Așa stau lucrurile și cu soarele cel duhovnicesc al Harului Botezului. Uneori însă Dumnezeu află de bine să lovească cu toiagul încercărilor inima impietrită, cum a lovit Moise stîncă în pustie din care a curs apa și a adăpat poporul însetat. Din inima noastră lovită uneori, prin voia lui Dumnezeu, cu toiagul încercărilor curg apele lacrimilor de pocăință care înmoaie impietrirea inimii, împrăstie norii și ceața patimilor. Începem să simțim lucrarea Harului care se ascunde în inima noastră de la Botez.

Așa dar, Botezul dat pruncilor este bun și desăvârșit, dar numai pe măsura înaintării în vîrstă și în virtute își descoperă și Harul dumnezeesc bunătățile lui în minte și în toată făptura.

Nu este bine să-l batjocorești repetîndu-l ci să *aprinzi* (II Timotei 1, 6) mereu Harul prin credință și lucrarea poruncilor sfinte.

Să sădim deci, după datina multiseculară a Bisericii, după învățătura Sfintei Scripturi și a Sfinților Părinți, în sufletele copiilor noștri semințele Harului mîntuitor al Sfințului Botez, purtînd totodată grijă ca aceste semințe să încolțească și să rodească rodul cel sfînt al mîntuirii lor sufletești, al fericirii lor vremelnice și veșnice. Numai în chipul acesta ne vom face pe deplin datoria de adevărați creștini față de ei.

¹⁴) Marcu Ascetul, *Despre Botez*, Filocalia rom., vol. I, p. 288.

¹⁵) Diadoh al Foticeei, *Cuvînt ascetic*, Filocalia rom., Vol. I, p. 369.

INVĂȚĂTURĂ DESPRE CUVÎNTUL LUI DUMNEZEU

de : Pr. Prof. NICOLAE PETRESCU

I. Sfântul Apostol Pavel le scrie compatrioților săi, evreii — creștini, o Epistolă, în care îi sfătuiește, între altele, să fie cu luare aminte la cuvîntul lui Dumnezeu, care vorbește despre făgăduința, că cei credincioși vor intra în Împărăția cerurilor, adică, în limbaj scripturistic spus, vor intra „în odihna Lui” (Evrei 4, 1, 11 etc). Totodată, Apostolul le spune evreilor — creștini, cu un ton energic, să se silească, prin credință și fapte bune, să intre „în acea odihnă” (v. 11) și îi înștiințează, și despre pedepsele ce cad asupra celor ce nu se încred în cuvîntul lui Dumnezeu, cu privire la făgăduințele divine, cum este și această făgăduință despre care am vorbit, și îi îndeamnă deci să nu nesocotească cuvîntul lui Dumnezeu „*pentru că Dumnezeu nu se lasă batjocorit*” (Galateni 6, 7). Anunțîndu-le pedepsele dumnezeiești, pentru neîncrederea în cuvîntul lui Dumnezeu, Sfîntul Pavel îi face pe evreii-creștini să se gîndească la pedeapsa suferită de părinții lor, care nu s-au încrezut în cuvîntul lui Dumnezeu, că vor fi ajutați să intre în Canaan, cînd se găseau în pustie. Părinții evreilor, *cei ce „au amărit pe Dumnezeu”*, prin neîncrederea în cuvîntul Său, n-au văzut pămîntul făgăduit, ci numai „copii lor și nevîrstnicii lor” (cf. Numeri 14, 23 ; Deuteronom 1, 35) l-au văzut.

Intrarea în Canaan a protopărinților evreilor-creștini, cărora le scrie Sfîntul Apostol Pavel, este icoana, preînchipuirea sau tipul odihnei ferice a împărăției cerurilor, la care să năzuiască toți credincioșii, și pentru care să lupte, spre a o dobîndi. Dîndu-le sfaturi morale, de a se încrede în făgăduințele Domnului Hristos și a se supune cuvintelor sale de învățătură, povățuindu-i să nu urmeze pilda cea rea a vechilor evrei, a neîncrederii în Dumnezeu și a nesupunerii cuvintelor sale, Apostolul adaugă aici, și învățătura *despre puterea cuvîntului lui Dumnezeu* (Evrei 4, 12), în mod sumar, dar în termenii cei mai proprii cuvîntului lui Dumnezeu.

II. Tema aceasta, a Sfîntului Apostol Pavel „*Puterea cuvîntului lui Dumnezeu în istoria mîntuirii omului*” o vom prezenta în cele ce urmează.

III. Textul integral, care arată învățătura despre cuvîntul lui Dumnezeu, este acesta : „*Căci cuvîntul lui Dumnezeu e viu și lucrător și mai ascuțit decît orice sabie cu două tăișuri, și pătrunde pînă la despărțirea sufletului și duhului, dintre încheieturi și măduvă și destoinic este să judece simțirile și cugetările inimii*” (Evrei 4, 12).

Înainte de a împărți acest text în toate articulațiile lui, precizăm că aici este vorba despre cuvîntul lui Dumnezeu, rostit oamenilor „în multe rînduri și în multe chipuri” cum scrie apostolul, chiar la începutul acestei epistole (Evrei 1, 10). Aci este vorba deci despre vorbirea sau învățătura divină, descoperită, cuprinsă în Sf. Scriptură și Sfînta Tradiție, iar nu despre Cuvîntul lui Dumnezeu sau Logosul, cea de-a doua persoană sau ipostasă a Sfintei Treimi. Nu este vorba despre Persoana treimică, dar avem în față vorbirea lui Dumnezeu, într-un stil figurat, adică personificată, și de aceea, și însușirile atribuite cuvîntului lui Dumnezeu din acest text, sint, propriu-zis, însușiri atribuite și corespunzătoare Ființei supreme, personală și absolută, cum vom vedea mai jos. Cuvîntul lui Dumnezeu, de aici, este deci vorbirea lui Dumnezeu, însuflețită și personificată. În multe alte locuri, Sf. Scriptură personifică și însuflețește cuvîntul lui Dumnezeu (cf. Isaia 4, 11) etc. adică vorbește despre învățătura divină, ca despre o persoană. Sf. Apostol Pavel, reținut la Roma, îi scrie lui Timotei că propovăduirea evanghelică — adică cuvîntul lui Dumnezeu — nu se poate înlănțui, este puternică, mereu triumfătoare, și acest lucru îl mîngie în captivitatea amară în care se găsea, în Roma. De aceea, folosind figura stilistică, personificarea, el scrie : „Dar cuvîntul lui Dumnezeu nu se leagă” (II Timotei 2, 9).

În analiza acestui text, trecem mai întîi la *cercetarea însușirilor cuvîntului lui Dumnezeu*, și după aceea, la *prezentarea învățăturii divine despre elementele componente ale ființei omenești*, temă discutată mult în istoria dogmelor Bisericii creștine, pe baza acestui text.

A. *Însușirile cuvîntului lui Dumnezeu.*

Cum se vede din citirea acestui text, Sf. Apostol Pavel alătură cuvîntului lui Dumnezeu cinci însușiri superioare, atribuite, epitete sau calități distinse : *viu, lucrător, mai ascuțit, pătrunzător, destoinic*. Este evident că aceste însușiri, atribuite cuvîntului lui Dumnezeu, aparțin chiar lui Dumnezeu Însuși, în mod real, propriu, iar nu în mod figurat. Mai este evident, de asemenea, că aceste atribute excepționale nu le poate întruni, în toată amploarea și profunzimea lor, un om, cu puteri și calități mărginite. Mai este încă de observat că Sf. Apostol Pavel avea în mintea sa atît prezentul cît și viitorul, în ceea ce privește conținutul real al acestor cinci noțiuni, exprimate prin cele cinci cuvinte. El cunoaște adevărul acestor cinci însușiri ale cuvîntului lui Dumnezeu, în istoria trecută a mîntuirii neamului omenesc, de la început și pînă la el, prin descoperirea acestor însușiri în Vechiul Testament, care era deja scris, în vremea sa. El cunoștea, în plus, că aceste cinci însușiri ale cuvîntului lui Dumnezeu se vor verifica pînă la sfîrșitul veacului în istoria viitoare a mîntuirii neamului omenesc. Deși vorbește la timpul prezent, cînd arată cele cinci atribute ale cuvîntului lui Dumnezeu, apostolul are în minte adevărul acestor însușiri, și în viitor, datorită credinței sale puternice în spusele lui Dum-

nezeu, pină la el, și datorită inspirației sale divine, precum și harismelor sale speciale, revărsate de Dumnezeu peste apostolii Săi, pentru ca să cunoască și cele viitoare. Să urmărim înțelesul fiecărei însușiri a cuvîntului lui Dumnezeu.

1. *Cuvîntul lui Dumnezeu este viu.* Noțiunea „*viu*“ este direct opusă noțiunii „*mort*“. O ființă vie trăiește, se mișcă, se dezvoltă, se înmulțește, ocupă un loc în viața oamenilor, a plantelor, sau a animalelor. Cu toate că o ființă vie se deosebește în mod esențial de o ființă moartă, care nu mai ocupă un loc în viață, totuși, și ființa vie are o viață mărginită în timp, adică durează ani, luni, zile, ceasuri sau chiar mai puțin. Cînd spunem însă despre cuvîntul lui Dumnezeu că este viu, înțelegem că el are o durată veșnică, nu mai moare niciodată, este etern, ca și Dumnezeu, Cel ce l-a dat, care este numit de Sf. Apostol Pavel, tot în Epistola către Evrei 3, 12 „*Dumnezeul cel viu*“. Fiind „*viu*“, în permanență, adică nemuritor, cuvîntul lui Dumnezeu a atras, atrage și va atrage la sine pe toți cei ce-l primesc și-l vor primi, și tuturor le va arăta calea vieții, totdeauna, și-i va feri de calea morții, adică de păcat. Calea vieții, ne-o arată cartea de învățătură creștină, numită *Didahia* sau *Învățătura* celor 12 Apostoli, și constă din : iubirea față de Dumnezeu, iubirea față de aproapele, de orice neam, iubirea chiar a dușmanilor, păzirea poruncilor Domnului, ferirea de orice rău, cu un cuvînt, calea vieții, arătată de cuvîntul cel viu al lui Dumnezeu, este calea virtuții. Altfel spus, noțiunea „*viu*“, atribuită cuvîntului lui Dumnezeu, este noțiunea identică cu noțiunea *virtute*. Cuvîntul grecesc, care s-a tradus prin adjectivul „*viu*“, este o formă a participiului prezent al verbului „*zăo-zîn*“ și tilcuiește mai amănunțit gîndul Apostolului despre cuvîntul lui Dumnezeu : cel care trăiește „*neîncetat*“, cel care este în vigoare, cel care-și susține existența, cel care suflă cu putere etc.

Cuvîntul lui Dumnezeu, fiind totdeauna viu, adică nemuritor, totdeauna și în tot locul va arăta credincioșilor calea vieții sau calea virtuții, în toate timpurile va fi util credincioșilor, pe care îi va povățui să se ferească de calea morții, adică a păcatului, a întinericului, și să meargă numai pe calea luminii și a păcii. Mai pe scurt, cuvîntul lui Dumnezeu fiind viu, este actual pentru toate timpurile. Aceasta ne-o spune tot Sfîntul Pavel, tot în această Epistolă, mai spre sfîrșit (Evrei 13, 8) : „*Isus Hristos, ieri și azi, și în veci — este același*“. Sf. Apostol Petru, vorbind de viabilitatea cuvîntului lui Dumnezeu „*care rămîne în veac*“ (I Petru 1, 23, 25), face o comparație intuitivă între „*toată făptura*“ și între „*Cuvîntul lui Dumnezeu*“, și spune că toată făptura este trecătoare, ca iarba și ca floarea ierbii, iar cuvîntul Domnului este veșnic.

Este de reținut deci că însușirea aceasta „*viu*“, atribuită cuvîntului lui Dumnezeu, ne face să înțelegem că învățătura divină este veșnică, vi-guroasă, și este un permanent izvor de gînduri de înfăptuire a virtuții, pentru toți credincioșii, din toate timpurile.

2. *Cuvîntul lui Dumnezeu este lucrător.* Cuvîntul grecesc „*energheis*“, înseamnă : muncitor, activ, harnic, cu efect, puternic, pus în valoare, care influențează, care produce, etc. Mulțimea aceasta de înțelesuri a cuvîntului grecesc de care vorbim determină mai pe larg însușirea de „*lucrător*“ atribuită de Sf. Pavel cuvîntului lui Dumnezeu, și completează, în același timp și cealaltă însușire, „*viu*“, despre care am vorbit.

În ce constă esența lucrării cuvîntului lui Dumnezeu asupra credincioșilor.

Acțiunea cuvîntului lui Dumnezeu în istoria mîntuirii neamului omenesc este mare, dar aici consemnăm numai lucrarea lui în două direcții : *pentru dobîndirea mîntuirii*, de către cei care îl primesc cu credință și-l înfăptuiesc, și *pentru a-i judeca și a-i osîndi pe cei care-l disprețuiesc*.

Dumnezeu și slujitorii Săi, prin predică, cheamă pe credincioși, „la împărăția și la mărirea Sa“. Cei ce primesc „cuvîntul ascultării“ de Dumnezeu „se mîntuiesc“. Sf. Apostol Pavel, scriindu-le tesalonicenilor despre rivna lui pentru predicarea Evangheliei și despre felul cu care ei au primit credința, este mulțumit de felul cum a fost primită predica sa, care este cuvîntul lui Dumnezeu, dă bună mărturie despre credința lor, arată marea deosebire dintre cuvîntul lui Dumnezeu și cuvîntul omenesc și întărește învățătura despre lucrarea lui Dumnezeu, pentru mîntuirea celor ce cred. „*Pentru aceea — spune apostolul — și noi mulțumim lui Dumnezeu neîncetat, că luînd voi cuvîntul ascultării de Dumnezeu de la noi, nu ați luat cuvîntul omenesc, ci precum este adevărat, cuvîntul lui Dumnezeu, care și lucrează între voi cei ce credeți*“ (I Tesaloniceni 2, 13).

În virtutea iubirii lui Dumnezeu față de credincioși, cuvîntul lui Dumnezeu lucrează mîntuirea celor ce cred, dar, în virtutea dreptății lui Dumnezeu, cuvîntul Său căsunează și osîndă celor ce nu-l primesc, nu se încred în el, și-l nesocotesc. Sf. Scriptură ne dă multe mărturii despre aceasta. Nesupunerea cuvîntului lui Dumnezeu „*este un păcat la fel ca vrăjitoarea și împotrivirea e la fel cu închinarea la idoli*“ spune Sf. Scriptură (cf. I Regi 15, 23). Tot în acest loc, Sf. Scriptură adaugă și osînda primită de regele Saul, de la Dumnezeu, fiind înlăturat din domnie, pentru neascultarea și lepădarea cuvîntului lui Dumnezeu : „*Pentru că ai lepădat cuvîntul Domnului, și El te-a lepădat, ca să nu mai fi rege peste Israel*“.

În Sfînta Scriptură, cuvîntul „*sabie*“ este folosit de multe ori, și are un înțeles propriu de „*armă*“ și un înțeles figurat : de „*război*“, „*durere*“ și „*cuvînt al lui Dumnezeu*“. Vezi Matei 24, 47, 55 (*cu înțelesul de armă*) : „*Ca la un tilhar ați ieșit cu săbii și toiege, ca să mă prindeți*“ . . . ; Matei 10, 34 (*cu înțelesul de război*) : „*N-am venit să aduc pace, ci sabie*“. (Înțelesul cuvîntului „*sabie*“, de aici, este lupta pe care trebuia să o ducă religia creștină împotriva concepțiilor de viață ale lumii antice, concepții nedemne de om, atît din punct de vedere religios, cît și din punct de vedere umanitar social, bazate pe cruzime și nedreptăți. Domnul Hristos a venit pe pămînt, nu ca să consfințească această stare de lucruri, ci ca să-i

declare război, s-o combată, s-o desființeze, și în același timp, să arate, prin predica și prin viața Sa, care este starea ideală a omenirii, plăcută lui Dumnezeu; Luca 2, 35 (cu înțeles de durere): „Și prin sufletul tău va trece sabie“.

În textul pe care-l cercetăm, cuvîntul „sabie“, cum se vede, are înțelesul de cuvînt al lui Dumnezeu, ca și în alte locuri ale Sf. Scripturi (cf. Efeseni 6, 17; Apocalipsă 2, 16 etc.).

Sf. Apostol Pavel compară cuvîntul lui Dumnezeu cu o sabie cu două tăișuri, fiindcă avea în mintea sa și în fața ochilor săi imaginea acestei arme principale din armata Romei antice: sabia scurtă cu două tăișuri și cu vârful ascuțit.

Făcînd această comparație, apostolul se mai gîndea și la faptul că sabia era emblema puterii magistraților Romei antice, și simboliza dreptul de viață și de moarte, drept pe care magistrații îl exercitau pentru binele și securitatea tuturor cetățenilor.

Comparația aceasta, creată de apostol, ne duce cu gîndul la tîlcuirea foarte intuitivă a cuvîntului lui Dumnezeu.

Precum sabia cu două tăișuri era o armă importantă de luptă, atît pentru atac, cît și pentru apărarea personală, iar în mîna magistraților această armă era simbolul puterii, pentru binele și siguranța tuturor, tot așa, cuvîntul lui Dumnezeu este o armă de luptă împotriva păcatelor și vicilor, în toată istoria Bisericii creștine, pentru dezrădăcinarea acestor rele și pentru inocularea duhului moralei creștine, divine, și în același timp, cuvîntul lui Dumnezeu a fost și este încă o armă de apărare a credincioșilor, pentru apărarea purității învățăturii creștine și ferirea de rătăcirii.

Cuvîntul lui Dumnezeu are deci în istoria religiei creștine, rolul sabiei din armata romană, adică este o armă importantă de luptă. Însuși Domnul Hristos a folosit cuvîntul pentru instaurarea dogmei și moralei noi și a dat poruncă apostolilor, să folosească arma cuvîntului divin, pentru mîntuirea lumii (cf. Matei 28, 19—20). Atît apostolii, cît și urmașii lor au îndeplinit porunca Domnului Hristos, și au propovăduit cuvîntul lui Dumnezeu „cu timp și fără timp“ (II Timotei 4, 2). Propovăduitorii religiei creștine au alcătuit o armată duhovnicească, și au luptat în tot cursul Istoriei bisericești, pentru transformarea sufletească a credincioșilor, avînd o singură armă: cuvîntul lui Dumnezeu, atît rostit cît și scris. Cuvîntul lui Dumnezeu, prezentat în cele două forme — oral și scris — poate fi numit metaforic, „sabie cu două tăișuri“, așa cum spune Sf. Pavel. Se știe că, pe lingă războiul cu armele albe și cu armele cele de foc, a existat și războaie cu cuvîntul, cu condeii și cerneală, numite războaie reci, pornite numai din sentimente de dușmănie între oameni. Religia creștină a folosit și folosește numai cuvîntul divin, numai pentru înnoirea internă a omului, pentru pocăința sa, așa cum poruncește Sf. Scriptură. „Pocăiește-te deci, iar de nu, vin la tine curînd și voi face cu ei război cu sabia gurii Mele“ (Apocalipsă 2, 16). Religia creștină a dus și duce acest război, cu „sabia cu două tăișuri“, adică numai cu cuvîntul lui Dumnezeu, din dragoste față de om, spre a-l întoarce din calea morții, spre calea vieții.

3. *Cuvîntul Domnului pătrunde pînă la despărțitura sufletului și duhului.* Prin aceste cuvinte, apostolul arată puterea de pătrundere a cuvîntului lui Dumnezeu, pînă în cele mai intime locuri ale ființei umane. Cuvîntul lui Dumnezeu, spre deosebire de cuvîntul omenesc, este atotputernic și atotștiutor, și de aceea, el disecă și analizează toate tainele sufletului și toate tainele trupului, cum vom vedea mai jos. Cuvîntul lui Dumnezeu cunoaște totul, dar, cunoscînd totul, fiind și drept, pedepsește și răsplătește totul (cf. Fapte 5, 3 ; I Cronici 28, 9 etc.).

Lăsăm mai la urmă tilcuirea expresiei „despărțitura sufletului și trupului“.

4. *Cuvîntul lui Dumnezeu este destoinic să judece simțirile și cugetările inimii.* Însușirea aceasta a cuvîntului lui Dumnezeu, „destoinic“, este o completare a însușirii „pătrunzător“, despre care am vorbit mai înainte. Cuvîntul lui Dumnezeu are puterea de a pătrunde toate tainele ființei umane, dar are și capacitatea de a judeca sau cîntări gîndurile, simțămintele și intențiile descoperite aici, și de a da sentința corespunzătoare, lauda sau osînda. Mai trebuie adăugat aici că Sfîntul Pavel ne arată că invățătura Domnului Hristos judecă faptele credincioșilor, în toată extinderea lor : zămislirea lor în cuget și în inimă, exteriorizarea lor, mijloacele de înfăptuire, intenția cu care se săvîrșesc, scopul urmărit, rezultatele lor pentru viața credincioșilor etc.

Mai este folosită aici expresia „simțirile și cugetările inimii“, pentru că, în psihologia antichității, inima era socotită ca sediu al tuturor funcțiilor sufletului, și, mai mult, sediul întregii vieți morale. Mintuitorul ferecește pe „cei cu inima curată“ (Matei 5, 8), iar în altă parte spune : „Căci din inimă ies : gînduri rele, ucideri, adultere, furtisaguri, mărturii mincinoase, hule“ (Matei 15, 19).

Este adevărat că procesele cognitive, adică gîndurile, se zămislesc în minte, dar adeziunea sau neadeziunea înfăptuirii sau a exteriorizării lor aparține stării afective. După ce omul simte o stare de plăcere sau neplăcere pentru procesele cognitive, ce s-au zămislit în intelectul său, atunci gîndurile sale se exteriorizează, adică „ies din inimă“ sau se anihilează. Că inima, cu înțelesul de stări afective ale proceselor psihice, are o mare contribuție în materializarea gîndurilor omului, este un adevăr cuprins în psihologia modernă.

B. Invățătura divină despre elementele componente ale ființei umane.

În textul acesta al Sfintei Scripturi, ca și în altele (cf. I Corinteni 15, 45 ; I Tesaloniceni 5, 23), se vorbește despre „suflet“ și „duh sau spirit“, lucru care ne-ar face să credem că omul este alcătuit din trei elemente distincte : trupul, sufletul și duhul (spiritul).

Invățătura Bisericii este că omul este alcătuit din trup, material, și din suflet, nematerial (cf. Facere 2). Părerea aceasta, că omul este alcătuit

numai din două elemente — trup și suflet sau spirit — se numește, cu un termen grecesc *dihotomie*, care înseamnă un corp care se poate tăia numai în două părți egale. Dihotomia este singura dogmă admisă de Biserică, în legătură cu alcătuirea ființei omenești.

Învățătura că omul constă din trei elemente — trup, suflet și duh sau spirit — poartă tot nume grecesc, *trihotomie*, adică un corp care se poate diviza în trei părți. Trihotomia a fost combătută de Biserică la Sinodul al treilea ecumenic, ținut la Efes la 431, odată cu erezia lui Apolinarie, care se baza pe ea.

Biserica a învățat și învață că cele două cuvinte — *suflet*, *duh* (*spirit*) — se folosesc în Sfânta Scriptură, în unele locuri, cu același înțeles, fiind deci cuvinte sinonime, iar în alte locuri, aceste două cuvinte arată cele două laturi, sau fețe, sau aspecte, ale aceleiași naturi spirituale ale omului : *latura inferioară* și *latura superioară a unuia și aceluiași suflet*. Sfântul Pavel, folosind aici cele două substantive — *suflet* și *duh* — înțelege *sufletul inferior* și *sufletul superior*. Altfel spus, apostolul vorbește aici, și în alte locuri, despre suflet ca și despre trup, de altfel, din punct de vedere moral : sufletul este latura spirituală înclinată spre păcat, iar duhul sau spiritul este partea superioară a sufletului, împodobită cu harul sfintitor, unită cu Duhul Sfânt și săvârșește numai roadele duhului (cf. Galateni 5, 22).

Precum psihologia studiază fenomenele psihice și le grupează în trei procese — cognitive, afective și volitive —, ale unuia și același psihic, tot astfel și Sfânta Scriptură ne dă învățătura despre unul și același suflet, cu două feluri de manifestări : inferioare și superioare din punct de vedere moral.

Revăzind acest text, integral, ne uimește puterea divină a cuvântului lui Dumnezeu, căruia i s-au adscris cele cinci însușiri sau „epitete“, folosind termenul literar adecvat. Toate aceste însușiri ale cuvântului lui Dumnezeu s-au arătat din plin în lunga istorie a mântuirii neamului omenesc, cum, în parte, s-a spus mai sus.

Ne stârnește, totodată, un sentiment de profundă venerație, și „dascălul neamurilor“, Sfântul Apostol Pavel, care a rostit și a scris cuvântul lui Dumnezeu, pînă la moarte și a înțeles și i-a redat aici cele cinci epitete, înfățișate cu o putere de pătrundere, de intuiție și într-o formă sintetică, cu adevărat divină. Este uimitoare gradația descendentă în care Apostolul prezintă aceste cinci însușiri ale cuvântului lui Dumnezeu, care se pot grupa în două : *prima grupă* — viu lucrător, ascuțit — prezintă înfățișarea cuvântului lui Dumnezeu ; cea de *a doua grupă* de însușiri — pătrunderea, judecarea — prezintă acțiunea cuvântului lui Dumnezeu. Este o creație didactică, pilduitoare din acest punct de vedere.

IV. Cunoscînd, — în parte — însușirile cuvântului, adică ale învățaturii a lui Dumnezeu, din cele spuse de Sfântul Apostol Pavel, în acest verset scripturistic, să culegem de aici cîteva învățături, povățuitoare, atît pentru slujitorii lui Dumnezeu, cît și pentru ascultătorii cuvântului lui Dumnezeu.

1. Slujitorii lui Dumnezeu au îndatorirea cea de toate zilele, de a citi cuvîntul lui Dumnezeu, a medita asupra celor cinci însușiri divine ale lui, pentru a se îmbogăți sufletește pe ei înșiși, ca să fie în stare să învețe și pe alții. Sfîntul Vasile cel Mare, într-una din învățăturile sale pastorale, intitulată „Cuvînt pentru instalarea preoților“, poruncește preoților : „*Silește-te, o, preotule, din toate puterile, să te arăți un lucrător care nu este cu puțință să se facă de rușine, dovedindu-te ca unul care drept învață cuvîntul adevărului*“. Numai citirea zilnică a cuvîntului lui Dumnezeu, atît din Sfînta Scriptură, cît și din Sfînții Părinți, îi dă slujitorului lui Dumnezeu vrednicia de „teolog“. Prin studiul cuvîntului lui Dumnezeu, slujitorii Săi își luminează mintea și pot să devină luminători și ai credincioșilor. Profetul Isaia numește pe preoți „*străjeri ai Domnului*“, dar, constatînd nevrednicia lor în ceea ce privește însușirea și predicarea cuvîntului Domnului, îi infierează cu cuvinte de foc, usturătoare, dar drepte, zicînd : „*Străjerii mei sînt orbi cu toții, ei nu înțeleg nimic*“. Profetul, mîhnit în adîncul sufletului, că preoții Vechiului Testament, contemporani cu el, și după el, nu se hrănesc cu cuvîntul lui Dumnezeu, și se lenevesc în predicarea cuvîntului Său, îi mustră aspru și le adscribe epitete rușinoase zicînd : „*Toți sînt cîini muți care nu pot să latre. Ei visează, ei se culcă și le place să doarmă*“, (Isaia 56, 10; cf. Ieremia cap. 2, 8, 26—27 ; 5, 4—5 ; Iezechiel 8 ; 11 sq ; 24, etc.). Preoții lui Hristos, primind darul cuvîntului învățătoresc, să se învețe pe ei, și să învețe și pe credincioși cele dumnezeiești, înfiorîndu-se de focul cuvintelor lui Dumnezeu, rostite de profeți, împotriva celor ce uită această îndatorire sfîntă.

Slujitorii Lui deci au dublă îndatorire didactică ; ei înșiși să învețe bine cuvîntul lui Dumnezeu și, în același timp, să învețe și pe credincioși. Aceasta înseamnă „*slujirea cuvîntului*“ (Fapte 6, 4) și *osteneala „cu cuvîntul și cu învățătura*“ (I Timotei 5, 17), pentru care preoții merită „*îndoită cinste*“.

2. Credincioșii, de asemenea, au o îndatorire dublă : *de a citi regulat cuvîntul lui Dumnezeu*, în special, sărbătoarea, și *de a asculta, regulat tilcuirea cuvîntului lui Dumnezeu, în biserică*. Sfîntul Apostol Pavel laudă pe credincioșii din Tesalonic, pentru că au primit „*cuvîntul ascultării de Dumnezeu*“, care și lucrează între ei, sporind și întărind credința lor (cf. I Tesaloniceni 2, 13). Cuvîntul lui Dumnezeu i-a învățat pe tesaloniceni nu numai cele despre Dumnezeu și cele despre viața viitoare, dar le-a dat și învățături fundamentale pentru viața aceasta, pe care trebuie să o desfășoare așa cum îi place lui Dumnezeu, și cum cere viața : stăruința în curăție și în iubire, unul față de altul (I Tesaloniceni 4) înlăturarea neorînduiei și a iscodirilor din viață, dar mai ales, învățătura divină despre muncă în viață. În urechile tesalonicenilor au răsunat pentru prima dată cuvintele : „*Cine nu vrea să lucreze, acela să nu mănînce*“ (II Tesaloniceni 3, 10), cuvinte care trebuie să răsune în viața tuturor credincioșilor, toată viața.

Cuvîntul lui Dumnezeu este hrană dătătoare de viață, atît pentru slujitorii Săi, cît și pentru credincioși.

ORTODOXIA ȘI CIVILIZAȚIA BIZANTINĂ

de : prof. CONSTANTIN RUDNEANU

Pentru studiul poporului român și a Bisericii Ortodoxe, civilizația bizantină a avut un rol hotărâtor. Multe din evenimentele istorice ale vieții ortodoxe nu le înțelegem, fără o aprofundare a instituțiilor și a civilizației bizantine.

„Bizanțul — spune N. Iorga — este o sinteză de elemente foarte deosebite, venite de pretutindeni, care rămân totdeauna deschise, pînă ce ideea bizantină a dispărut...”.

„Bizanțul apare la noi în toate formele sale și în toate manifestările din deosebite domenii ale vieții publice, dar în același timp Bizanțul era în Constantinopol prin viața populară a grecilor și prin viața de stat a stăpînitorilor otomani. Între Apus și Răsărit a existat o continuă penetrație... și în acest sens trebuie înțeles imperiul bizantin și civilizația bizantină”¹⁾.

Bizanțul este enorma capitală spre care se grăbesc toate bogățiile, aci se întîmplă toate actele importante după un ceremonial măreț, în școală se consacră tradiția elenică, iar mănăstirile stau în fruntea tuturor așezămintelor ortodoxe. Fără îndoială Bizanțul este simbolul acestei sinteze, căruia *vechea Romă*, *Hellada nemuritoare* și *vastul Orient*, au dat tot ce a fost mai esențial și durabil²⁾.

Imperiul bizantin trebuie înțeles sub forma latină și romană, ca o împărăție romană „*Basileia ton Romaion*”, deci împăratul romeilor (adică a Romei), dreptul, administrația se continuă sub forma romană³⁾.

¹⁾ Nicolae Iorga, *Ce este Bizanțul*, conferință la Universitatea Liberă, București, 1939, p. 15; E. Stănescu, *N. Iorga și Bizanțul*, în *Tribuna din Cluj*, 25 noiembrie 1965; Gh. Zbucnea, *Nicolae Iorga istoric al lumii bizantine*, în „*Magazin istoric*”, iunie 1971, pp. 18 și urm.; N. Iorga, *Sinteza bizantină*, ed. Dan Zamfirescu, 1972, p. XIX.

²⁾ N. Iorga, *Histoire de la vie Byzantine*, vol. I, 1934, p. 20; *Études Byzantines*, vol. II, p. 147; Paul Lemerle, *Bizanțul și originile civilizației noastre*, în *Studii-Literatură bizantină*, prezentare Nicolae Șerban Tanașoca, p. 42 și urm.; Ferdinand Lot, *La fin du monde antique et le début du moyen âge*, Paris, 1968, pp. 46, 47, 49; Paul Lemerle, *Histoire de Byzance*, Paris 1969, pp. 21—24; *Lumea Bizanțului*, coordonator dr. Cristian Popișteanu, 1972, pp. 39, 40—42.

³⁾ Jaques le Goff, *Civilizația occidentului medieval*, prezentare, note și traducere de N. Holban, 1970, p. 54; Idem, o.c., p. 68; Emanuela Popescu, *N. Iorga istoric al perioadei protobizantine*, pp. 30, 42 în: „*N. Iorga istoric al Bizanțului*”; Nicolae Șerban-Tanașoca, *N. Iorga istoric al literaturii Bizanțului*, p. 169, în: *N. Iorga istoric al Bizanțului*; H. Ahrweiler, *La frontière et les frontières de Byzance en Orient*, p. 8. Deuxième Theme (Rapports) XIV-e Congrès des études Byzantines, București, 1971; Louis Bréhier, *Vie et mort de Byzance*, Paris, 1969, vol. I, pp. 30, 32.

Ideea romană a fost accentuată pe timpul lui Iustinian (527—565), domnie considerată prin tradiție epoca de aur a civilizației bizantine, moneta lui Iustinian e latină și armata a rămas timp de secole cu regimul roman, iar dreptul roman la Bizanț, a fost mîndria împăraților bizantini ⁴⁾.

Al doilea element al sintezei bizantine a fost Ortodoxia. Ortodoxia a pătruns adînc în sufletul bizantinilor de cele mai deosebite origini și a servit ca legătură între dinșii. Integrarea Bisericii în stat, era o evoluție în mers din timpul lui Constantin cel Mare, cînd în Occident Biserica era ostilă prinților germani, care erau arieni și aveau o inferioritate culturală și o administrație slab încheată. În Orient Biserica era sub controlul statului creștin. Prin credincioșii săi, și statul său, Biserica a primit bogății și putere, ea a adunat în jurul ei arta, poezia, care sînt închinare idealurilor bisericești ⁵⁾.

Bizanțul a fost autorul adevărat al vieții religioase, deși deseori criticat pe nedrept, el reprezintă ideea Ortodoxiei în toată splendoarea ei. El a fost pentru Orientul creștin o adevărată binefacere și „Ortodoxia a fost de altfel destinul lui spiritual, misiunea lui cea mai importantă, a fost elementul unității interioare caracteristica lui principală „naționalitatea lui” ⁶⁾.

Ortodoxia nu reprezenta numai un ceremonial strict pe care omul bizantin trebuia să-l respecte, fiindcă nu putea fi un împărat adevărat fără ca să nu cunoască și să păzească învățătura ortodoxă... iar atunci cînd Iustinian reface biserica Sf. Sofia, care era de la Constantin cel Mare... Ea este o casă a Tatălui, este o creație în care fondatorul se simte prezent în tot decursul vieții, ea este o amintire din cele mai mărețe ale vieții, care se simte în coloanele ei de marmură și între mărețele mozaicuri, toate consacrate lui Dumnezeu. Și împăratul însuși nu-i altcineva decît servitorul Bisericii (Unsul lui Dumnezeu), el este un ortodox ⁷⁾.

Mai bine de o mie de ani, de la sfîrșitul secolului al VI-lea pînă în secolul al XV-lea, Imperiul bizantin a fost sediul unei civilizații strălucite întru toate cea mai strălucită pe care evul mediu a cunoscut-o și, poate și, Europa în secolul al V—XV-lea. Pe cînd statele barbare din occident abia se nutreau cu suvenirile șterse ale tradiției romane din trecut, pe cînd abia se începuse renașterea carolingiană în secolul al IX-lea și cea otomană în secolul X, Bizanțul era centrul eleganței, focarul unei mișcări de gîndire, artă, filozofie, teologie, fără egal.

⁴⁾ N. Iorga, *Ce este Bizanțul*, București, 1939, p. 10; Idem, *Histoire de la vie Byzantine*, vol. I, București, 1934, p. 20sq; Idem, *Etudes Byzantines*, vol. I, pp. 59—60 și pp. 319, 320; Eduard Perroy, *Le moyen âge*, Paris, 1965, pag. 33; Hegel, *Prelegeri de filozofie a istoriei*, traducere de P. Drăghici și Radu Stoichiță, 1968, p. 321; P. Lemerle, *stud. cit.*, p. 48; Karl Krumbacher, *Literatura greacă medievală*, p. 65, în „Studii” *Literatura Bizanțului* (ediția N. Șerban-Tanașoca); E. Stănescu, N. Iorga și *sensul istoriei Bizanțului*, pp. 11, 15, 16 și: N. Iorga *istoric al Bizanțului*; Paul Lemerle, *Histoire de Byzance*, pp. 54—56; *Lumea Bizanțului*, coordonator dr. Cristian Popiștean, p. 75.

⁵⁾ N. Iorga, *Ce este Bizanțul*, p. 17 și urm.; E. Perroy, *op. cit.*, p. 34; E. Popescu, *stud. cit.*, pp. 34—35.

⁶⁾ *Bizanțul centru al Ortodoxiei*, în: „Neamul Românesc”, nr. 96, 15 aprilie 1940.

⁷⁾ N. Iorga, *Etudes Byzantines*, vol. I, pp. 322, 325.

Prin incontestabila sa civilizație superioară, el a exercitat asupra lumii orientale cît și a celei occidentale, o profundă influență. Bizanțul a lăsat o urmă în istorie și a adus umanității servicii imense. În nici o parte a lumii nu s-a păstrat atît de complet ca la Bizanț caracterul direct al elenismului ⁸⁾.

Imperiul bizantin a fost preponderent ca întindere, bogăție, civilizație; a exercitat o influență atît în orient cît și în occident. Forța cea mare a Bizanțului a fost puterea de a asimila, de a reduce toate influențele venind din oricare parte de a absorbi tot ce forma esența însăși a acestei complexități bizantine sfîrșind prin a ajunge la unitatea absolută și eternă ⁹⁾.

Nicolae Iorga după ce arată marea influență a Bizanțului în Occident și întreaga civilizație care s-a dezvoltat de la început, se ridică împotriva acelora care au numit imperiul din Orient cu numirea ofensatoare de „Bas-Empire” (Imperiul de mai târziu), considerîndu-l ca un simplu imperiu „grec” sau o monarhie a Constantinopolului, trebuie să restabilim drepturile uneia dintre cele mai mari civilizații din lume, cu toată extinderea ei ¹⁰⁾.

„Țările din Orient, Asia Mică, Siria, Palestina, Egiptul, apăreau în sec. al IV—V-lea ca adevărate centre politice, economice, intelectuale și religioase ale lumii civilizate. Știm că Occidentul în secolul al III-lea a fost teatrul invaziilor și în secolul al V-lea popoarele migratoare care au format adevărate așezări. Restaurarea Imperiului de către Dioclețian și Constantin cel Mare n-a putut să-i dea vigoarea gîndirii latine, mutînd capitala imperiului roman la Bizanț. Constantin n-a făcut decît să consacre oficial dominarea Orientului asupra Occidentului... ¹¹⁾. Cînd cultura antică și viața urbană era slăbită în occident, orientul s-a dezvoltat vertiginos pe teren economic și religios. În orașele mari ale orientului Alexandria, Ierusalim, Antiochia ¹²⁾ și mai ales în Constantinopol au fost concentrate toate bogățiile lumii civilizate, orientalii prin gîndirea lor sînt adevărații oameni ai evului mediu ¹³⁾. Pe cînd occidentul s-a depopulat din cauza invaziilor, orientul și-a păstrat orașele înfloritoare și populate, care au fost în același timp și centre însemnate de propagandă creștină. Orientul avea instituții „chor episcopesti” (orașe episcopale) care sînt dovezi vii ale unei

⁸⁾ Ch. Diehl, *Byzance*, Paris, 1924, pp. 259—260 sq; Idem, *Marile probleme ale istoriei bizantine și liguri bizantine*, prefața și tabelul cronologic de Dan Zamfirescu, traducerea de Ileana Zara, 1929, pp. 7—11; Karl Krumbacher, *Stud. cit.*, p. 64; H. Ahrweiler, *tema cit.*, p. 7.

⁹⁾ N. Iorga, *Études Byzantines*, vol. I, pp. 329, 330; Idem, *Sinteza bizantină*, ediția Dan Zamfirescu, p. 106.

¹⁰⁾ N. Iorga, *Études Byzantines*, vol. I, pp. 330, 339; Idem, *Literatura bizantină sensul, diviziunile, însemnătatea ei*, p. 92 în *Studii-Literatura bizantină*, ediția N. Șerban-Tanașoca; Idem, *Sinteza bizantină*, ediția Dan Zamfirescu, p. XXXVI și p. 121.

¹¹⁾ Louis Bréhier, *L'Eglise et Orient au moyen âge „Les Croisades”*, Paris, 1928, pp. 1—2.

¹²⁾ K. Krumbacher, *stud. cit.*, pp. 71—72.

¹³⁾ L. Bréhier, *op. cit.*, p. 2; Ilie Grămadă, *Cruciadele*, 1961, pp. 30, 31.

expansiuni înaintate ale creștinismului, occidentalii trebuiau să aștepte ca în secolul IV să găsească în persoana Sf. Martin un apostol al țărănilor¹⁴⁾.

Misionarii orientali au depășit limitele imperiului și în secolul V bisericile sînt organizate în Armenia, Mesopotamia și la arabi. În insula Phili ultimul refugiu al păgînismului protejat de convențiile diplomatice din secolul V, s-a zidit o biserică în fața templului Isidei¹⁵⁾.

Vitalitatea țărilor din orient se manifestă în acest timp printr-o renaștere a limbilor naționale, coptă, armeană, care au devenit independente față de greacă și astfel s-au impus ca limbi religioase ale Egiptului, Siriei, Armeniei și Persiei¹⁶⁾.

În orient iau naștere primele instituții mănăstirești care au influențat profund viața și istoria bisericească creștină.

La sfîrșitul secolului IV, în deșertul Siriei la Nitria și Thebaida, toate erau populate de colonii ale călugărilor¹⁷⁾, iar mănăstirile pahomiene au avut caracterul unor așezări bine organizate cu regulamentele lor, care s-au răspîndit mai tîrziu în întreaga creștinătate. De la întemeierea creștinismului, orientul a cultivat cu predilecție teologia, iar în secolele IV și V, sînt numite pe drept „secolele teologiei”, iar știința teologică a ajuns la apogeu. În acest timp apar mari bărbați ai Bisericii grecești: Sf. Atanasie, Sf. Ioan Gură de Aur, Grigorie de Nazians și alții. Influența lor a fost puternică și asupra Părinților din Occident, ca Sf. Hilarios¹⁸⁾, Sf. Ambrozie, sau Fericitul Augustin¹⁹⁾.

Teologii din Răsărit au fost neînfricați luptători pentru izbînda deplină a Ortodoxiei, au uimit Apusul prin știința lor. În orient găsim controversele dogmatice și faptul că erau multe ne arată intensitatea vieții religioase, aci s-au ținut cele mai multe sinoade ecumenice la care au participat majoritatea episcopilor orientali.

În elaborarea gîndirii religioase un rol însemnat l-a avut Eusebiu din Cezarea, operele lui au fost cărțile de bază ale întregului ev mediu. În vestita sa „Cronică”, el stabilește pentru prima dată concordanța dintre istoria profană și cea bisericească, iar „Istoria sa bisericească” a rămas celebră pînă azi, de aceea a fost numit „Părintele istoriografiei bisericești”, „Herodotul creștinilor”²⁰⁾.

În secolul IV și V, arta creștină apare în orient cu caracterele sale principale. Se găsesc în Asia Mică, Siria, Egipt, edificii religioase de seamă, care din sec. IV au început să fie adoptate în întreaga lume creștină, mai ales de Bisericele creștine.

¹⁴⁾ L. Bréhier, *op. cit.*, p. 3; Omar Engelbert, *Vie de Saint Martin, Paris, 1940*, p. 2 sq.

¹⁵⁾ L. Bréhier, *Vie et mort de Byzance*, p. 38.

¹⁶⁾ S. Columbeanu, R. Valentin, *Cruciadele*, 1971, pp. 45—47.

¹⁷⁾ K. Krumbacher, *op. cit.*, p. 72 sq.

¹⁸⁾ Omar Engelbert, *op. cit.*, p. 14 sq.

¹⁹⁾ L. Bréhier, *Les Croisades*, p. 3.

²⁰⁾ L. Bréhier, *Les Croisades*, p. 4; N. Iorga, *Histoire de la vie Byzantine*, pp. 65, 66, 67; dr. Gh. Stănescu, *Eusebiu al Cezareei (265—340)*, Cluj, 1940; *Izvoarele istoriei României*, vol. II, 1970, pp. 9—17.

Se formează o iconografie religioasă și o decorație diferită de cea antică. În acest domeniu se simt cele mai profunde reacțiuni naționale contra elenismului, la acest izvor vin artiștii întregii creștinătăți să se inspire ²¹⁾.

Orientul este la sfârșitul antichității nu numai sediul dominațiunii imperiale, ci și centrul politic de mare prestigiu, e pământul sfinților, patria marilor doctori, e acoperit de biserici somptuoase, de aceea orientul apărea în ochii occidentalilor ca un pământ al făgăduinței și foarte mulți apuseni încercau cu sacrificii, să vadă locurile sfinte, iar minunile văzute le po-vesteau pretutindeni ²²⁾.

Orientalii au contribuit în mare măsură să răspîndească occidentalilor gustul culturii orientale, au introdus în occident noi concepții de influență în arhitectura religioasă, în arta decorativă și iconografie, iar ideile religioase pătrund tot mai mult în Galia și Italia ²³⁾. „Influența orientului creștin pătrunsese de multă vreme în Italia. . . Începînd cu anul 606, treisprezece papi de origine greacă și siriană vor locui în palatul Lateran. În sec. IX la poalele Aventinului și Palatinului exista o adevărată colonie grecească, independentă. Principala biserică a cartierului grecesc era Santa Maria în Cosmedin, așezată aproape de strada care și azi îi poartă numele de „Via de la Graeca“ ²⁴⁾.

Cele două exile ale Sf. Atanasie la Trevêrs în 336 și 351 la Roma, și altele, vin să-i învețe pe occidentali regulile vieții călugărești și mănăstirești. Mulți occidentali au fost atrași de viața religioasă din orient, și au venit să vadă instituțiile mănăstirești. Galii făceau călătorii în Siria, pentru ca să cinstească pe Sf. Simeon Stylitul ²⁵⁾, iar alții plecau cu dorul să se instruiască și să aducă cu ei în occident principiile unei vieți plină de religiozitate ²⁶⁾.

Romanitatea, elenismul, Ortodoxia și Orientul s-au întilnit, s-au unit pentru ca să formeze civilizația bizantină ²⁷⁾.

Geniul bizantin s-a manifestat și în istorie, din sec. al VI-lea avem istorici cu renume: Procopiu ²⁸⁾, Agathias, Ménander, iar mai târziu pe

²¹⁾ N. Iorga, *Istoria artei medievale și moderne în legătură cu dezvoltarea societății*, 1923, pp. 19—23; O. Tafrali, *Manual de istoria artei*, vol. I, 1943, pp. 14, 17; C. Suter, *Istoria artelor plastice*, pp. 144—251; Lucé Botté et Antoinette Zundel, *Encyclopédie des arts*, Editura Sequonia, Paris, Bruxelles, 1965, pp. 56—58; P. Lemerle, *stud. cit.*, p. 56; Corina Nicolescu, *Moștenirea bizantină în România*, 1971, p. 5 sq.

²²⁾ L. Bréhier, *op. cit.*, p. 5 sq.

²³⁾ L. Bréhier, *op. cit.*, p. 8; Ch. Diehl, *Figuri bizantine*, pp. 17 sq, 61.

²⁴⁾ Dr. Gheorghe Curinschi, *Roma cetate eternă*, 1971, pp. 100—101 și ilustrațiile 86., 87, 88 ale Bisericii Santa Maria în Cosmedin (secolul VI).

²⁵⁾ N. Iorga, *Histoire de la vie byzantine*, vol. I, pp. 103, 106; Steven Runciman, *La civilisation byzantine*, trad. de E. Lévy, Paris, 1934, pp. 175, 226; Perroy, *op. cit.*, p. 37.

²⁶⁾ L. Bréhier, *Les Croisades*, p. 10.

²⁷⁾ L. Bréhier, *Vie et mort de Byzance*, p. 9; N. Iorga, *Sinteza bizantină*, ediția Dan Zamfirescu, p. XVI.

²⁸⁾ Procopius din Cezarea. *Războiul cu goșii*, traducere și introducere de H. Mi-hăescu, 1963; Idem, *Istoria secretă*, ediție critică, traducere și introducere de H. Mi-hăescu, 1972.

Mihail Psellos, Kinamos, Constantin Porfirogenetul și Leon Diaconul în sec. al X-lea.

Spiritul critic al societății bizantine avea un interes deosebit pentru istorie. Alături de istorie, teologia, fără îndoială, era cea mai pasionantă și interesantă a gândirii bizantine și aci pînă în sec. al XII-lea tot teologia a fost mai superioară față de occident. Lupta necontenită contra diverselor erezii : arianismul, monofizitismul, monotelismul, iconoclasmul, care din secolul al V-lea și pînă în sec. IX-lea au dezorganizat lumea bizantină, iar mai tîrziu polemicile contra păgînilor, evreilor, musulmanilor, latinilor — erau lupte de apărare a Ortodoxiei, de fixare a dogmelor, toate acestea au făcut ca să apară o mulțime de opere cu autori celebri.

Scriitori care s-au ilustrat au fost Leonțiu din Bizanț, în sec. VI, Sf. Ioan Damaschin care a luptat împotriva iconoclaștilor²⁹⁾. Teodor Studitul, ocupă un loc din cele mai mari în viața religioasă a Bizanțului. Numele de Studitul îi vine de la mănăstirea Studion din Constantinopol, în fruntea căreia a stat ca egumen vreme îndelungată. În împrejurările grele în care trecea atunci Biserica în luptă cu iconoclaștii, el a fost apărătorul dîrz al drepturilor ei. Prin ascetismul său viguros, Studitul a fost o mare pildă pentru cei ce renunțau la bunurile vieții pămîntești, iar prin activitatea sa pastorală, un călăuzitor de conștiințe pentru contemporani³⁰⁾. Călugării de la mănăstirea Studion erau numiți „akoimitoi”³¹⁾, neadormiți, fiindcă slujeau și cîntau ziua și noaptea. Mănăstirea Studion azi e Mirakhar-Giamsi³²⁾.

Teodor Studitul a întemeiat la mănăstire și o școală în care pe lingă regulile disciplinei monastice, se învățau și : gramatica, filozofia, teologia. Studitul a ajuns vestit în lumea Răsăritului. Reforma sa a trecut de aci, în toate mănăstirile Orientului și a avut o înrîurire puternică asupra vieții religioase bizantine³³⁾. Sf. Atanasie datorează mult lui Teodor Studitul pentru perfecționarea vieții monahale, iar mănăstirea Studion a devenit centrul de radiațiune a celui mai organizat monahism oriental. Atanasie de Athos, Hristodul de Patmos, Teodosie din Pecerskaia Kievului și după ei aproape tot orientul îi datorează mult Studitului³⁴⁾.

Photios (sec. al IX-lea) și-a legat numele de glorioasa Universitate din Constantinopol³⁵⁾.

²⁹⁾ N. Iorga, *Cărți reprezentative în viața omenirii*, vol. I, ed. a II-a, 1921, pp. 225 sq; Idem, *Les origines de l'Iconoclisme*, Etudes Byzantines, pp. 233—235; L. Bréhier, *Vie et mort de Byzance*, p. 78; P. Lemerle, *Histoire de Byzance*, pp. 58—60, 79 sq.

³⁰⁾ N. Bănescu, *Chipuri și scene din Bizanț*, Cluj, 1927, pp. 48—49.

³¹⁾ Idem, *op. cit.*, p. 88.

³²⁾ Idem, *op. cit.*, p. 89.

³³⁾ Idem, *op. cit.*, pp. 94—95; Arhimandritul Athanasie Dincă, *Sf. Teodor Studitul, Viața, activitatea și operele sale*, 1940, p. 90.

³⁴⁾ Pr. Teodor Bodogae, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sfîntul Athos*, Sibiu, 1941, p. 20.

³⁵⁾ Perroy, *op. cit.*, pp. 176 sq; P. Lemerle, *stud. cit.*, p. 18; Nicolae Șerban-Tanașoca, *N. Iorga istoric al literaturii bizantine*, p. 170, în : N. Iorga istoric al Bizanțului”.

Mihail Psellos o figură dominantă a vieții intelectuale bizantine din veacul al XI-lea. Un „filozof” cum i-au zis contemporanii. Activitatea sa îmbrățișează toate domeniile de atunci, teologia, filozofia, științele naturale, fizica, medicina, matematica, astronomia, jurisprudența antichităților, gramatica; a compus cuvântări, scrisori și altele. Pe lângă activitatea de cărturar M. Psellos a fost un om de stat, sub patru împărați³⁶⁾.

Un reprezentant al misticii orientale a fost Grigorie de Palama³⁷⁾.

Dezvoltarea vieții mănăstirești a creat la Studion³⁸⁾, apoi la Athos, unde ajunge apogeul, o adevărată federație internațională de călugări, cum spune Perroy³⁹⁾. N. Iorga în „Byzance après Byzance” arată rolul important al Athosului: „Un rol foarte mare în conservarea formelor de viață bizantină l-a avut Muntele Athos cu cele douăzeci și două de mănăstiri ale sale. Cucerirea turcească nu a tulburat — cel puțin la început — viața acestei „autonomii bizantine”, deși este nevoită să recunoască noua putere laică. Tendința de autonomie era totuși atât de puternică la Athos încât se sacrificau clerici pe care Bizanțul îi refuza... Athosul rămânea singurul loc unde se puteau retrage după ce părăseau scaunul”⁴⁰⁾.

A apărut o literatură mistică cu Simeon „Noul Teolog” în sec. al IX-lea și Nicolae Cabasilas în sec. al XIV-lea, care au fost cei mai de seamă reprezentanți. Nicolae Cabasilas a trăit în penultimul veac al renașterii spirituale a imperiului bizantin... și și-a câștigat o mare cultură teologică și filozofică prin două lucrări: „Despre viața în Hristos” și „Tilcuirea Dumnezeuștei Liturghii”, s-a dovedit un fin și neîntrecut teolog și popularizator în același

³⁶⁾ N. Bănescu, *op. cit.*, pp. 110—111; Idem, *Chipuri din istoria Bizanțului*, Antologie, prefată și note de Gheorghe Cronț, 1971, pp. 140—142 sq; Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Renașterea umanismului și dialogul artelor*, 1971, p. 59. Ch. Diehl, *Culegerea bizantină și mișcarea ideilor la Bizanț*, p. 83, în: *Literatura Bizanțului* (N. Șerban-Tanașoca); P. Lemerle, *stud. cit.*, p. 49; N. Bănescu, *Mihail Psellos* (1018—1078), pp. 167—194, în: *Literatura Bizantină* (N. Șerban-Tanașoca); Idem, *Chipuri din istoria Bizanțului*, Antologie de Gh. Cronț, 1971, pp. 141—167; Herbert Hunger, *Umanismul bizantin*, pp. 131—132, în: *Literatura Bizantină* (N. Șerban-Tanașoca); L. Bréhier, *Vie et mort de Byzance*, p. 225.

³⁷⁾ Prof. dr. D. Stăniloae, *Viața și învățătura Sf. Grigorie de Palama*, cu trei tratate traduse, Sibiu, 1938, pp. 3—217 și I—CLX; S. Runciman, *op. cit.*, p. 258; N. Iorga, *Histoire de la vie Byzantine*, vol. III, pp. 204, 206, 207; Perroy, *op. cit.*, p. 531; Edmond Vordeckers, *Un empereur Palamite à Mistra 1370*, în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, tom IX, 1971, pp. 607—615; L. Bréhier, *Vie et mort de Byzance*, p. 315; Paul Lemerle, *Histoire de Byzance*, p. 116; Manole Neagu, *Neagoe Basarab*, 1971, pp. 97—98.

³⁸⁾ Ch. Diehl, *Figuri bizantine*, vol. I, p. 61.

³⁹⁾ Perroy, *op. cit.*, pp. 176 sq; T. Bodogae, *op. cit.*, pp. 1—59; L. Bréhier, *Vie et mort de Byzance*, pp. 169, 246.

⁴⁰⁾ Olga Cicanici, *Concepția lui Nicolae Iorga despre „Byzance après Byzance”*, p. 213 în: „N. Iorga istoric al Bizanțului”. (Culegere de studii îngrijită de Eugen Stănescu); vezi și Nicolae Iorga, *Bizanț după Bizanț*, 1972, traducere de Liliana Iorga-Pippidi după originalul în limba franceză „Byzance après Byzance” cu postfața de Virgil Cândea, despre Athos (pp. 64—67).

timp... „Viața în Hristos“ este o minunată sinteză între diferitele curente de spiritualitate orientală⁴¹). El a mai scris și „Cuvînt de laudă pentru Sf. Dumitru protectorul Thesalonicului“, precum și „Comentar la cartea a treia din Syntagma lui Ptolomeu“ (materie de astronomie) și un „Discurs împotriva Zeloților“, dar în același timp Cabasilas i-a înfierat pe plutocrații și cămătarii din Thesalonic.

În problema isihasmului, care a agitat oțeva decenii spiritele, N. Cabasilas a avut o atitudine statornică și corectă ca și unchiul său Nil Cabasilas, el a fost un partizan convins și fidel al partidei ortodoxe reprezentată de Sf. Grigorie de Palama. „Nicolae Cabasilas apare ca una din personalitățile cele mai remarcabile care a ilustrat istoria politică religioasă și culturală a lumii bizantine din sec. al XIV-lea. Mare erudit și admirabil scriitor, temut și respectat adversar al latinilor, teolog subtil și profund, personalitate religioasă cu o bogată și adîncă experiență mistică, Nicolae Cabasila rămîne una din luminile Bisericii Ortodoxe de pretutindeni și de totdeauna“⁴²).

Oratoria religioasă a fost inspirată, iar retorica clasică a dat naștere la o oratorie măreață, superioară celei din occident. Întreaga teologie bizantină este dominată de trecutul creștin.

Sfinții Părinți ai Bisericii au creat o mișcare teologică originală, un adevărat spirit activ, astfel a fost Școala de la Antiohia, Sf. Atanasie, întemeietorul monahismului athonit, Sf. Vasile, Grigorie de Nazians, Grigore de Nissa⁴³), Ciril din Alexandria⁴⁴), care sînt dogmatici, Hristostom se ocupă de problemele de ascetică, Maxim Mărturisitorul, preocupat de mistică, toți sînt autorități supreme, cuvîntul lor răsună în depărtările evului mediu.

La Universitatea din Constantinopol a apărut pentru prima dată în sec. al XI-lea doctrina lui Plato. Acesta era gloria extraordinară a lui Psellos, el îl considera „ca pe cel mai mare filozof și precursor al creștinismului“.

Bizanțul reprezenta cultura răsăriteană cu tot ce avea mai de seamă, a fost înaintemergător și un dascăl pentru Apusul creștin⁴⁵).

Bizanțul a creat opere nemuritoare datorită scriitorilor inteligenți pe care i-a avut, iar geniul bizantin găsea totdeauna expresiile cele mai elegante în exprimare cu un profund spiritualism, cu o pietate mistică

⁴¹) Prof. Teodor Bodogae, *Nicolae Cabasila — „Despre viața în Hristos“* (traducere și studiu introductiv), Sibiu, 1946, pp. V, VI, XIV; Diacon Ene Braniște: „*Tilcuirea Dumnezeștei Liturghii*“, Studiu introductiv și traducerea românească, București, 1946, pp. 3, 5.

⁴²) Diacon Ene Braniște, *op. cit.*, p. 8; Ch. Diehl, vol. I, p. 157; L. Bréhier, *op. cit.*, p. 359.

⁴³) N. Iorga, *Histoire de la vie Byzantine*, vol. I, p. 70; Doctorand Constantin M. Iana, „*Învățătura despre Întruparea în „Marele cuvînt catehetic“ al Sf. Grigore de Nissa*, în „*Studii teologice*“, nr. 5—6, mai—iunie, 1967, pp. 309—320.

⁴⁴) Arhimandrit dr. Timotei Sevcicu, *Doctrina Hristologică a Sf. Chiril al Alexandriei*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1973, p. 147; Pr. Matei Pislaru, *Sf. Chiril Patriarhul Alexandriei și filozofia Hypatia*, în „*Mitropolia Banatului*“, nr. 7, 1970 pp. 485—504.

⁴⁵) Ch. Diehl, *Byzance*, Paris, pp. 227—228; 260—267.

inegabilă. Și astăzi istoricul sau teologul poate să-l citească pe Sf. Vasile, Sf. Grigorie de Nisa, sau Sf. Grigorie de Nazians, ei fac cinste literaturii grecești, fiindcă sint exprimate idei mărețe care conțin înțelepciunea practică a vieții creștinești; gândirea mistică a Sf. Grigorie de Nissa, exaltarea arzătoare a Sf. Grigorie de Nazians și predicile minunate ale Sf. Ioan Hrisostomul, exemple alese de proză a limbii grecești, de aceea Răsăritul în secolul IV și V avea o vădită superioritate față de Apus.

„Sf. Ioan Hrisostomul era un oriental prin firea sa întreagă. Dacă n-am avea alt izvor pentru a cunoaște lumea bizantină în veacul al IV-lea și al V-lea, am putea să recurgem cu deplină încredere la Sf. Ioan Hrisostom”, spune N. Iorga ⁴⁶⁾. „Cea mai mare lumină a pământului”, „Cicero Orientului” a fost numit Sf. Ioan Hrisostom, cu el se încheie seria Părinților Bisericii ce au ilustrat veacul al IV-lea ⁴⁷⁾.

În cartea sa „Despre Preoție”, Sf. Hrisostom „arată regulile nespuse de severe care trebuie să călăuzească un păstor al Bisericii, iar de altă parte denunță în cuvinte destul de grele îmbulzeala nelegiuită a celor nechemați spre a căpăta un rang pe care mai târziu aveau să-l necinstească ⁴⁸⁾. El era mai puțin preocupat de dogmă, predica lui tinde mai cu seamă la îndreptarea moravurilor ⁴⁹⁾. N. Iorga îl caracterizează astfel pe Sf. Ioan Hrisostom: „Rareori o viață de om, un grai și un scris au fost mai strâns unite într-o personalitate rodnică de respectul tuturor timpurilor ⁵⁰⁾.

În aceeași epocă a apărut opera anonimă atribuită lui Dionisie Areopagitul, care a exercitat o mare influență asupra creștinismului. Aceasta a fost o tentativă de a ralia misticismul neoplatonician la credința creștină, admirabil scrisă într-o limbă, care pare a fi fost scrisă în sec. I ⁵¹⁾.

Arta bizantină s-a dezvoltat tot sub egida Bisericii. La început ea era rigidă, hieratică, apoi a devenit de o complexitate, varietate și finețe deosebită, a avut epoci de măreție și decadentă, a evoluat și s-a transformat. După perioada de pregătire și încercări în secolul IV și V, în vremea lui Iustinian, arta bizantină și-a aflat forma caracteristică.

Sf. Sofia este o minune de îndrăzneală și de știință, marchează apogeul stilului nou cu înalta sa cupolă, trăsătură caracteristică a arhitecturii bizantine, cu măreața distribuie a coloanelor, cu capitelluri cizelate, cu somptuoasa decorație de marmură policromă împodobind zidurile

⁴⁶⁾ N. Iorga, *Cărți reprezentative...*, pp. 81—89.

⁴⁷⁾ St. Bezdechi, *Gânduri și chipuri din Grecia Veche*, Cluj, 1977, p. 37.

⁴⁸⁾ Idem, *op. cit.*, pp. 37 sy; N. Bănescu, *op. cit.*, p. 15; Pr. prof. Nicolae Petrescu, *Invățătura Sf. Ioan Gură de Aur despre preoție și chipul Insuși de părinte sufletesc*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 4—6, 1968, pp. 244—259; Pr. Gheorghe Busuioc, *Sf. Ioan Gură de Aur, apostol al dragostei*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 1—3, 1969, pp. 22—38; Arhidiacon prof. dr. Ioan Zăgrean, *Sfinți Trei Ierarhi, strălucite și neîntrecute modele de virtute creștină*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 1—3, 1972, pp. 25—38.

⁴⁹⁾ N. Bănescu, *op. cit.*, p. 16.

⁵⁰⁾ N. Iorga, *op. cit.*, p. 98.

⁵¹⁾ Steven Runciman, *op. cit.*, pp. 255—257; Eusebiu Popovici, *Istoria Bisericii Universale și statistica bisericească*, traducere de Atanasie Mironescu, ediția II-a, București, 1925, p. 377.

și mozaicurile strălucitoare care acoperă bolțile, absidele și cupola⁵²). „Oricât de mare ar fi fost, privită din exterior, forța concentrată a bisericii Sf. Sofia și greutatea cupolelor rotunde, ce stăpînea mulțimile și îi uimea prin luxul interior pe călătorii care veneau la Constantinopol răspîndind apoi pînă departe gloria Imperiului grecesc”⁵³).

Arta din acest timp a fost cea mai autentică și frumoasă a umanității, Sf. Sofia din Istanbulul modern, domina totdeauna cartierul de răsărit al intrării în Cornul de Aur, interiorul ei stîrnea stima, admirația și uimirea maștrilor arhitecți Isidor din Milet și Anthemios din Tralles, exemplul acestora îi va inspira pe constructorii otomani și moscoviți⁵⁴). Dar alături de Sf. Sofia, alte monumente arată bogăția și varietatea artei, edificii în formă de cruce, ca marea biserică a Sf. Apostoli din Constantinopol, decorată în întregime cu mozaicuri minunate, al cărui plan și măreție ni l-au păstrat cu cîteva secole mai tîrziu San Marco din Veneția⁵⁵).

San Marco este o operă unică fără egal în Italia, interiorul este vast și dominat de cele cinci cupole, de inspirație greacă, iar Veneția prin moravurile și gusturile sale, era aproape cu totul grecească⁵⁶). Influența bizantină se face tot mai simțită în Veneția din mai multe puncte de vedere⁵⁷).

Epoca de aur a celei de a doua perioade (sec. XIV-XV) a artei bizantine este caracteristică prin tradiția antică și profană, cu timpul influența teologică în artă devine tot mai abstractă — simbolică.

Iconografia se îmbogățește cu scene noi care măresc varietatea acestei arte, pictori celebri decorează mănăstirile de la Athos⁵⁸).

Printre minunatele monumente ale acestei perioade (secolul XIV), se numără și biserica mănăstirii Chora (azi moscheea Kahrië-Djami) din Constantinopol de la 1330, cu încîntătoare mozaicuri care reflectă o mare

⁵²) Ch. Diehl, p. 148; Lionello Venturi, *Istoria critică de artă*, traducere în românește de C. Tănăsescu, 1970, p. 81 sq; Radu Lăzărescu, *N. Iorga și arta bizantină*, p. 197, în: „N. Iorga istoric al Bizanțului” (E. Stănescu); H. Parmentier, *Album Historique*, tom I „Moyen-âge”, Paris, 1900, pp. 42—43, 44; N. Iorga, *Sinteza bizantină*, ediția Dan Zamfirescu, p. XXIX.

⁵³) Elie Faure, *Istoria Artei: Artă medievală*, 1970, p. 207; Ch. Diehl, *Chose et gens de Byzance*, Paris, 1926, pp. 123—124.

⁵⁴) Perroy, *op. cit.*, p. 34; L. Brehier, *Vie et mort de Byzance*, p. 38; Herbert Read, *Originile formei în artă*, în românește de C. I. Pavlovici, prefața de Dan Grigorescu, 1971, p. 123.

⁵⁵) Ch. Diehl, *Figuri bizantine*, pp. 148—149; P. Lemerle, *Histoire de Byzance*, pp. 62—63.

⁵⁶) Terrisio Pignati, *Venise et ses trésors*, cu planșele celor din Biserica San-Marc, pp. 5—48; dr. arhitect Gheorghe Curinschi, *Veneția*, București, 1972, pp. 15—16, 22, 24, 115—116 și ilustrațiile 4, 5, 13, 14, 15—19, 23, 25.

⁵⁷) N. Iorga, *Cinci conferințe despre Veneția*, ediția a II-a, 1926, pp. 25, 46—48, 72; Idem, *Etudes Byzantines*, vol. I, pp. 335, 336; Ch. Diehl, *Un republique patricienne: Venise*, Paris, 1921, pp. 20, 21, 27.

⁵⁸) Pr. dr. T. Bodogae, *op. cit.*, pp. 77—308; Ch. Diehl, *Chose et gens*, p. 148; Manolis Chatzidakis, *Classicisme et tendance populaire au XIV-e siècle, Le recherches sur évolution du siècle*, (XIV-e Congrès des études byzantines, București, 1971, (Rapports); Virgil Vătășianu, *Istoria artei europene, arta din perioada Renașterii*, editura „Meridiane”, 1972, pp. 229—231.

forță, tendință realistă, vioiciune și lirismul imaginilor⁵⁹), de asemenea în frescele de la Peribleptos și Pantanassa din Mistra (Peloponez), sau în elegantele fresce din Macedonia la Negoricino, unde maestrul Eutychios, un grec în 1317 și-a înscris numele prin puritatea și finețea stilului, bogăția și îndrăzneala imaginației, operă de mare valoare⁶⁰), în Serbia la Gratianica, Peci, sau Dešani⁶¹). În Bulgaria încă din secolul al X-lea, influența Bizanțului și a artei bizantine apare în biserica de la Mesembria, sau din Boiana, care sînt decorate frumos cu fresce bizantine din secolul al XIII-lea⁶²). Biserica Sf. Gheorghe cel mai vechi monument din Peninsula Balcanică, iar mănăstirea Rîla are o iconografie splendidă⁶³).

În Țara Românească, biserica Sf. Nicolae de la Curtea de Argeș este un monument cu totul bizantin, decorat cu remarcabile fresce din secolul al XIV-lea⁶⁴).

„Pictura de la Cahrie sau de la Mistra, care este aceeași cu cea de la Argeș, este una în esența ei cu pictura italiană din aceeași vreme, cele două lumi avînd neconținut contact între ele și italienii îmbogățindu-se la Constantinopol ca să moară la Florența — sau invers — chiar în vremea aceasta nota fundamentală a acestui imperiu n-a dispărut”⁶⁵).

Frescele bisericii Domnești de la Curtea de Argeș se aseamănă, ba ar fi chiar imitate după mozaicurile bisericii Choris (Kahrjië-Djami) din Constantinopol, după subiectele reprezentate în mozaicurile lui Theodor Metochites de la Constantinopol, și aceasta se explică, că zugravii de la Argeș țineau de aceeași școală de pictură bizantină ale cărei roade începînd din secolul al XII-lea și pînă în secolul al XIV-lea, se văd în atîtea biserici, răspindite de-a lungul țărilor de arta bizantină, în Italia Meridională, în Sicilia, trecînd prin Constantinopol și Peninsula Balcanică pînă în depărtate ținuturi ale Rusiei⁶⁶).

În Rusia, Sf. Sofia din Kiev, prin arhitectura, prin frumoasele mozaicuri, prin picturile curioase, ne arată care era în secolul al XI-lea influența artei bizantine, care se prelungește pînă în secolul al XI-lea, în picturile școlii de la Novgorod sau cele din Vladimir, care amintesc într-un mod frapant arta de la Mistra⁶⁷).

⁵⁹) Ch. Diehl, *op. cit.*, p. 150; M. Chatzidakis, *op. cit.*, p. 109 sq; P. Lemerle, *Histoire de Byzance*, p. 116.

⁶⁰) M. Chatzidakis, *op. cit.*, pp. 101—102.

⁶¹) Dušan Tasic, *Peinture Byzantine de Serbie et Macédoine*, Beograd, 1967, pp. XII, XVI.

⁶²) Boyan Balabanov, *Bulgarie*, Sofia, 1959, pp. 75—76.

⁶³) Lüben Praschkov, *Die Iconen im Nationalmuseum des Rila-Klosters*, Sofia (14 icoane color).

⁶⁴) Ch. Diehl, *Chose et gens*, pp. 147—148; *Lumea Bizanțului*, coordonator dr. Christian Popișteanu, p. 20.

⁶⁵) N. Iorga, *Ce este Bizanțul*, p. 21.

⁶⁶) Grigore Ionescu, *Curtea de Argeș*, 1940, pp. 38, 39—40; E. Faure, *op. cit.*, pp. 214—215, Menolis Chatzidakis, *op. cit.*, p. 116.

⁶⁷) Ch. Diehl, *Figuri bizantine*, vol. I, p. 151; Idem, *Chose de gens*, p. 148; B. Grecov, *La culture de la Kiev*, Moskou, 1947, pp. 10—14, 22, 24, 38, 41, 48, 76; 90, 94, 108, 116, 130; Herbert Read, *Semnificația artei*, în românește de D. Mazilu, 1969, pp. 85—86.

Arta bizantină o găsim în occident : „Ravenna cu frumoasele sale biserici, San-Apollinario și San-Vitale, este în secolul al VI-lea, un oraș cu totul bizantin, și același lucru se poate spune despre Roma, unde mai multe mozaicuri din aceeași epocă atestă influența Bizanțului, și această influență se prelungește pînă în secolul al IV-lea sau al X-lea în unele monumente, cum este biserica Maria Antica la poalele Palatinului, sau ca splendida capelă Sf. Zenon, adevărat relicvariu de aur aflat în biserica Sf. Praxede⁶⁸). Italia meridională e plină de fresce bizantine.

Arta bizantină și instituțiile religioase cu lăcașurile sfinte în multe părți ale lumii a făcut ca Bizanțul să fie centrul de atracție a credincioșilor din toate părțile, el era gloria și măreția vieții ortodoxe. „Datorită mai ales Bizanțului, Biserica Ortodoxă a păstrat întreaga zestre spirituală a Bisericii vechi : dogmele, canoanele, organizația, cultul, mistica și limba națională în cult o anumită libertate de gândire și exprimare teologică, ce lipsește aiurea . . .”⁶⁹).

„Biserica bizantină era o biserică de stat. Prin sfinții săi și icoanele sale se apropia de popor(...) atîta timp cît Constantinopolul a fost un oraș creștin liber, Biserica sa a rămas organizația religioasă cea mai civilizată pe care lumea a cunoscut-o pînă atunci”⁷⁰).

În era bizantină, Ortodoxia a mai prezentat o caracteristică : „Cîtă vreme în Occidentul medieval și următor evului mediu a apărut și s-a dezvoltat ideea a două imperii separate și opuse, sau a două săbii în luptă, în Orientul creștin s-a afirmat unitatea lumii, susținută de același Hristos Pantocrator”⁷¹).

Astfel se înfățișează în linii generale, forța creatoare a Ortodoxiei și civilizației bizantine.

⁶⁸) Virgil Vătășianu, *Istoria artei europene*, vol. I, *Epoca medie*, pag. 116 sq ; Ch. Diehl, *Figuri bizantine*, vol. I, p. 151 ; P. Lemerle, *Histoire de Byzance*, pp. 61—63.

⁶⁹) Bizanțul centru al Ortodoxiei în „*Neamul Românesc*”, 15 aprilie 1940.

⁷⁰) Steven Runciman, *op. cit.*, pp. 140—141.

⁷¹) Pr. prof. D. Stăniloae, *Cîteva trăsături caracteristice ale Ortodoxiei*, în „*Mitropolia Olteniei*”, nr. 7—8, Craiova, 1970, p. 734.

PROTOSINGHELUL GHENADIE GH. BOGOEVICI *

de: Pr. TEODOR MISAROȘ

Primul preot al parohiei ortodoxe române „independente”¹⁾ din Budapesta, întemeiată în anul 1900²⁾, a fost Ghenadie Gh. Bogoevici³⁾. Independentă, în sensul că pînă ce ortodocșii români din capitala Ungariei au ajuns să aibă parohia lor proprie, s-a scurs un timp aproape de două secole, plin de frământări între confrății ortodocși de diferite naționalități.

La început ei trăiau într-o singură comunitate bisericească, întemeiată de greci și macedo-români, denumită *biserica greco-valahă*⁴⁾, din care — în urma unui șir lung de neînțelegeri — macedo-românii și românii băștinași s-au despărțit de credincioșii greci din această comunitate, în anul 1888 și astfel au fost nevoiți să-și întemeieze biserica lor aparte⁵⁾.

Pentru a putea cunoaște mai temeinic cauzele acestei despărțiri, este necesară prezentarea unui scurt istoric al evenimentelor mai importante, care au dus la această separare.

În secolul al XVIII-lea, pe lângă sirbi și români ortodocși aflători deja în Ungaria, apar și alte naționalități tot de religie ortodoxă, și anume: grecii și macedo-românii. Cu toate că, cu mult înaintea ocupației turcești au venit pe teritoriul Ungariei comercianți greci și valahi macedoneni (în secolul XVI-lea), așezîndu-se de-a lungul Tisei și Dunării formînd în mai multe orașe centre comerciale, totuși șederea lor aici avea numai un caracter provizoriu⁶⁾.

*) Lucrare de seminar, în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, întocmită la catedra de Istoria Bisericii Române sub îndrumarea P.C. Pr. prof. Ioan Rămureanu, de doctorandul preot Teodor Misaroș.

¹⁾ Actele folosite în lucrare se găsesc în arhiva parohiei ort. rom. din Budapesta. Arhiva este în curs de aranjare. Arhiva parohiei ort. din Budapesta: „Raportul comitatului parohiei gr. or. române din Budapesta despre activitatea sa dezvoltată de la 27 februarie/11 martie/1900 pînă în 3/16 martie 1902; Adresa Episcopiei Aradului nr. 1960/1900, inclusă în acest raport.

²⁾ Ibidem.

³⁾ Ibidem.

⁴⁾ Emil Babeș, *A budapesti görög-oláh egyházközség* (Comunitatea greco-valahă din Budapesta) Budapesta, 1909, p. 1.

⁵⁾ Emil Babeș, o. c., p. 9: Arhiva parohiei ort. rom. din Budapesta *Raportul comitatului*...

⁶⁾ Feriz Borki, *Lapok a magyar orthodoxia történetéből*, în *Egyházi Krónika* (Pagini din istoricul ortodoxiei maghiare în „Cronica Bisericească”), XIV/1965, nr. 5, p. 4.

Începînd cu secolul al XVIII-lea, stabilirea lor pe acele meleaguri s-a definitivat. Acești comercianți au adus cu ei nu numai iscusința și limba, ci și credința lor ortodoxă, înființînd — după stabilirea lor — comunități bisericești. Astfel de biserici găsim la Miskolc, Tokaj, Gyöngyös, Kecskemét, Vác, Eger, Győr, Hódmezővásárhely Karcag, Budapesta ⁷⁾, etc., dintre care primele cu o autonomie administrativă ⁸⁾, pe cînd cea din Budapesta a avut de la început o situație cu caracter special. Grecii și macedo-românii stabiliți în Pesta, împreună cu sîrbii existenți deja aici, au întemeiat o comunitate bisericească, construind împreună și o biserică, cunoscută sub denumirea „ilyirică” ⁹⁾, rînduită fiind sub jurisdicția episcopului sîrb din Buda. În această biserică, ca limbă liturgică — pe lângă cea slavonă, era folosită și cea greacă.

Pe la finele secolului al XVIII-lea, s-a pornit din partea credincioșilor greci și români o mișcare, cu scopul de a se despărți de sîrbi și de a-și întemeia biserica lor proprie.

Episcopul sîrb, Ștefan Stratimirovici, s-a opus acestui deziderat ¹⁰⁾, totuși, printr-un decret împărătesc s-a încuviințat cererea grecilor și macedo-românilor, aprobîndu-se în anul 1792 construirea unei biserici greco-valahă, în Pesta, pe lotul cumpărat de la credinciosul macedo-român Dimitrie Argir, asigurîndu-se dreptul de proprietate asupra locului și a bisericii nou construite în cartea funciară, în favoarea comunității bisericești greco-valahă ¹¹⁾. Conform decretului împărătesc din anul 1793, comunitatea bisericească a primit denumirea de „*Graeco-valachica communitas Pesthiensis*” ¹²⁾.

După aceasta s-au ivit curînd disensiuni între credincioșii greci și macedo-români, privind persoana preotului și limba liturgică. Credincioșii de origine greacă solicitau exclusiv numai preot grec și limba liturgică greacă, pe cînd macedo-românii pretindeau preot, care cunoaște limba română vorbită aici ¹³⁾.

Au urmat lupte înverșunate între greci și macedo-români, deoarece aceștia din urmă doreau ca limba liturgică să nu fie limba macedo-valahă ci cea „cara-română” ¹⁴⁾, vorbită de românii stabiliți în Pesta, care nu cunoșteau limba greacă.

Aceste certuri au durat 15 ani, luînd sfîrșit printr-un decret împărătesc din anul 1808, prin care au fost recunoscute ambele limbi ca limbi liturgice, cu depline drepturi și prin aceasta, limba română a fost decretată pentru totdeauna ca limbă liturgică ¹⁵⁾.

⁷⁾ Zsigmond Reiner, *A keleti vall+asu magyar nemzeti egyház szervezése* (Organizarea bisericii naționale maghiare de religie răsăriteană) Budapesta, 1907, p. 46.

⁸⁾ Feriz Berki, *art. cit.*, XV/1966 nr. 1, p. 4.

⁹⁾ Emil Babeș, *o. c.*, p. 1.

¹⁰⁾ *Ibidem*, p. 5.

¹¹⁾ *Ibidem*.

¹²⁾ *Ibidem*, p. 6.

¹³⁾ *Ibidem*.

¹⁴⁾ Așa se numeau — spre a-i deosebi de macedo-românii.

¹⁵⁾ Emil Babeș, *o. c.*, p. 7.

Decretul împărătesc nu i-a satisfăcut pe credincioșii greci. Au și protestat la consiliul gubernial¹⁶⁾, dar văzînd că protestele lor au fost respinse, au hotărît să părăsească biserica comună și să se despartă de români, ca în anul 1812 să închirieze o casă particulară, pe care au transformat-o în capelă, urmînd, ca biserica construită în comun să rămînă cca. un deceniu în folosința exclusivă a credincioșilor români.

Între timp ortodocșii greci solicitau în mai multe rînduri de la cei competenți aprobarea despărțirii lor definitivă de români, cerînd totodată, ca românii să le achite suma de 30 000 forinți¹⁷⁾ — drept despăgubire — pentru a-și putea construi biserica lor proprie.

Nu ne sînt cunoscute motivele, pentru care nu s-a putut realiza această tranzacție (probabil din lipsă de resurse financiare), dar cu regret și cu toată certitudinea se poate afirma, că s-a pierdut prilejul cel mai oportun, ca ortodocșii români din capitala Ungariei să poată fi stăpîni pentru totdeauna peste impunătoarea biserică cu două turnuri, așezată în piața Petőfi, pe malul Dunării.

Văzînd grecii, că nu li s-a aprobat cererea de a se despărți, dar nici românii nu erau dispuși a achita suma pretinsă de ei, s-au reîntors în biserica comună, dar fără să renunțe la intențiile lor separatiste. De data aceasta ei au cerut aprobarea schimbării denumirii comunității. Precum s-a arătat mai sus, această comunitate s-a denumit: „Comunitatea greco-valahă“. În cererea lor ei solicitau aprobarea schimbării acestei titlaturii în „Comunitatea greacă și valahă“, cu motivarea, că din prima titlatură nu reiese fidel caracterul de comunitate greacă și valahă, ci din contră, ea ar arăta, că aceasta este numai valahă de religie greacă.

Ortodocșii români, firește, au protestat împotriva acestei noi titlaturi.

Un ordin regal din anul 1834 a pus capăt acestor divergențe, respingînd cererea de separare a grecilor, și, cu referire la „longaevus usus“ (uzul vechi), a ordonat menținerea statuquoului, precizînd că această comunitate bisericească a luat ființă din două popoare cu limbă și origine etnică diferită.

Ortodocșii greci au luat cunoștință de această situație, și pe un timp de 40 de ani s-a restabilit o pace „relativă“ între ortodocșii comunității.

În cursul acestor 40 de ani numărul parohienilor macedo-valahi a început să scadă în mod vertiginos, dar în același timp numărul românilor a crescut mereu și simțitor prin stabilirea funcționarilor, comercianților, studenților și meseriașilor, care veneau din Transilvania și Ungaria, să se stabilească în Budapesta.

Era firesc ca acești români stabiliți în Budapesta în număr considerabil, să-și găsească locul lor de întîlnire în casa Domnului, considerîndu-se a fi membri naturali ai acestei biserici, pe care au considerat-o a lor.

¹⁶⁾ *Ibidem.*

¹⁷⁾ *Ibidem.*

¹⁸⁾ *Ibidem*, p. 8.

Ortodocșii greci nu s-au bucurat de această nouă situație, mai ales după ce în anul 1864 Biserica română din Transilvania s-a despărțit de cea sîrbă prin reorganizarea Mitropoliei Ardealului. Ei au început să susțină, că fondatorii comunității sînt numai greci și valahii macedoneni (reducîndu-se numărul acestora din urmă la abia 8—9 persoane), și au hotărît, ca în viitor nici un român să nu mai fie primit în comunitate, vechii români să fie tolerați, dar descendenții acestora să nu fie primiți ca membri ¹⁹⁾.

Moartea celui din urmă preot român al acestei parohii Ionichie Miclescu ²⁰⁾ întîmplată la data de 21 septembrie 1887, a adus o nouă întorsătură cu totul nefavorabilă pentru elementul ortodox românesc în viața comunității. Grecii ortodocși văzînd circumstanțele favorabile pentru realizarea scopurilor lor din trecut, în adunarea lor din anul 1888 au hotărît nu numai desființarea postului de preot român, ci și scoaterea liturghiei române din biserică în care a dăinuit între anii 1808—1888, precum și suprimarea postului de învățător și cîntăreț, înlăturînd totodată din funcția de epitrop pe Atanasie Bărian și Gheorghe Oprea, amîndoi români ²¹⁾.

Această hotărîre a grecilor a fost aprobată de către Ministerul Cultelor Ungar, cu rezoluția nr. 20 562 din 28 mai 1888. În virtutea acestei decizii ministeriale elementul ortodox românesc a fost scos cu desăvîrșire din comunitate, dar i se asigura dreptul — pe baza paragrafului 24 al legii LIII din anul 1868 — de a-și putea înființa o comunitate bisericească aparte.

Astfel românii ortodocși din Pesta n-au mai avut dreptul să folosească biserica în care se închina odinioară Andrei Șaguna ²²⁾ sau Emanuil Gojdu ²³⁾.

După un șir de proteste, prezentate de credincioșii românii excluși, ministerului cultelor, ba chiar și împăratului, în care solicitau restabilirea statu-quo-ului, proteste rămase fără urmări pozitive, nu mai rămînea decît o singură soluție: înființarea unei parohii ortodoxe române independente de cea greacă, pe seama românilor din capitala Ungariei ²⁴⁾.

Pentru ca acest deziderat să poată fi realizat, neobosiții intelectuali din Budapesta, grupați în jurul lui Anastasie Cimponeriu și dr. Iuliu Pușcariu, au făcut toate demersurile în vederea constituirii lor în parohie, solicitînd tot concursul episcopiei din Arad.

¹⁹⁾ Ibidem.

²⁰⁾ Ibidem: Arhiva parohiei ort. rom. din Budapesta „Raportul comitetului parohiei”... și „Rugarea românilor ortodocși din Budapesta, din 1 septembrie 1899, pentru stîlnirea catihetului Gh. Bogoevici întru preot”.

²¹⁾ Emil Babeș, o. c., p. 10.

²²⁾ Adresa Episcopiei Aradului nr. 960/1900, inclusă la „Raportul comitetului parohiei”...

²³⁾ Ioan Lupas, *Viața și faptele mitropolitului Andrei Șaguna Mitropolitul Andrei baron de Șaguna*. Scriere comemorativă la serbarea centenară a nașterii lui, Sibiu, 1909, p. 17.

²⁴⁾ Arhiva parohiei ort. rom. din Budapesta, „Raportul comitetului”...

²⁵⁾ Emil Babeș, o. c., p. 10.

În anul 1890 acești buni organizatori, cer printr-un memoriu aprobarea constituirii lor în parohie, iar ca aceasta să fie încorporată în Mitropolia Ardealului, potrivit art. IX al legii din 1868.

Consistoriul arădan, în ședința sa din 15 decembrie 1890 s-a ocupat numai în principiu de această problemă ²⁶⁾.

Rezoluția consistorială nu i-a mulțumit pe solicitanți, care, în anul 1891, au înaintat episcopiei Aradului un nou memoriu, cu rugămintea insistență, de a se rezolva fără amânare această problemă arzătoare a românilor ortodocși, rămași fără biserică, fără preot și catihet.

Consistoriul din Arad în ședința sa din 11 martie 1891 a luat în discuție noua cerere a credincioșilor români din Budapesta pe care aprobând-o a dat toate îndrumările necesare în legătură cu constituirea în parohie a românilor ortodocși „neadmiși” în biserica greco-valahă. Până când vor fi asigurate condițiile întemeierii unei parohii, potrivit dispozițiilor din legiurea în vigoare în Ungaria (Statutul organic șagunian), satisfacerea necesităților duhovnicești ale credincioșilor și tineretului școlar a fost încredințată preotului militar din garnizoana Budapestei.

Dar și această rezoluție a fost efemeră deoarece nu peste mult timp preotul respectiv a fost transferat la Viena ²⁷⁾.

După plecarea preotului militar din Budapesta situația credincioșilor s-a agravat din nou pentru faptul, că au rămas iarăși fără asistență religioasă. Nu aveau nici măcar o încăpere unde să-și fi astîmpărat setea duhovnicească. Mulțimea tinerilor a rămas fără catehizare și erau nevoiți a primi învățătura religioasă în parte de la preotul grec, în parte de la cel sîrb în limba maghiară sau germană.

Pentru a se pune capăt acestei stări nefirești, reprezentanții românilor ortodocși din Budapesta, la insistențele părinților școlarilor s-au adresat cu o nouă petițiune consistoriului arădan, cerînd permisiunea de a li se „... institui barem un catihet pentru mulții tineri de aici...” ²⁸⁾, propunîndu-l pe absolventul în teologie Gheorghe Bogoevici, care, din anul 1893 a îndeplinit funcția de executor la „Fundațiunea Emanuil Gojdu” din Budapesta ²⁹⁾, și care a luat parte activă la toate mișcările și luptele în legătură cu înființarea parohiei românilor ortodocși din capitală.

Pe baza acestei propuneri, și a cererii personală a lui Gheorghe Bogoevici, episcopul Aradului, Ioan Mețianu ³⁰⁾ — mai tîrziu mitropolitul Ardealului ³¹⁾ — cu data de 28 august 1897 îl numește „... de catechet

²⁶⁾ Arhiva parohiei din Budapesta, *Procesul verbal de constituire din 11 martie 1900*.

²⁷⁾ *Ibidem*.

²⁸⁾ *Ibidem*.

²⁹⁾ Cererea personală a catihetului Gh. Bogoevici din 16 iulie 1899, adresată Episcopiei Aradului pentru a fi hirotonit întru preot (Arhiva parohiei ort. rom. din Budapesta).

³⁰⁾ Preoții Gheorghe I. Moiescu — Ștefan Lupșa — Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române, Manual pentru Institutele teologice*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1958, p. 514.

³¹⁾ Între anii 1899—1915, *Istoria Bisericii Române, Manual* vol. II, p. 540.

interimaral pentru tinerimea de religie gr. or. română de la toate institutele publice de învățământ din Budapesta...³²⁾.

Cit era de întemeiată trimiterea unui catihet și înființarea parohiei din Budapesta, se dovedește și prin faptul, că imediat după numirea în postul de catihet a lui Gheorghe Bogoevici, episcopul sîrb, Gheorghe Bogdanovici, n-a ezitat a protesta împotriva acestei hotărîri episcopale, afirmînd fără nici un temei, că românii ortodocși scoși din comunitatea ortodoxă greco-valahă aparțin jurisdicțiunii sale, accentuînd, că „... orice catihet din Budapesta se ține exclusiv de jurisdicția sa și fără învoirea lui nime nu poate fi instituit de catihet...³³⁾.

Prin instituirea lui Gheorghe Bogoevici în postul de catihet problema nu s-a rezolvat încă pe deplin. S-a ajuns, ca tineretul școlar de religie ortodoxă din Budapesta și împrejurimi să primească cunoștințele credinței, dar a rămas nesoluționată problema satisfacerii necesităților sufletești ale bunilor credincioși din capitala Ungariei. Doreau să participe la sf. Liturghii, voiau să se mărturisească și să se împărtășească, dar nu aveau unde. Din biserica ortodoxă greco-valahă erau izgoniți, cu ortodocși sîrbi — mai ales după procedura episcopului Bogdanovici în legătură cu instituirea întru catihet a teologului Gheorghe Bogoevici — nu voiau să aibe nimic comun. Pentru rezolvarea problemei a rămas doar o singură posibilitate, anume: aceea, de a se asigura un preot stabil pentru nevoile bunilor credincioși din Budapesta, precum reiese din cererea lor înaintată la data de 1 septembrie 1892 episcopului Iosif Goldiș³⁴⁾, unde între altele se găsesc următoarele: „... Deci subscrișii locuitori gr. ort. români din Budapesta în numele lor și al celorlalți mulți credincioși de aici (aproape 1 000 de suflete) ne rugăm de Prea Sfinția Ta, că și pînă la constituirea definitivă a comunei noastre bisericești, pentru care la timp potrivit vom face ulteriorii pași, să binevoiți a sfinți pe catechetul nostru Gheorghe Bogoevici întru preotu dicezan cu misiune la Budapesta pentru provederea credincioșilor noștri de aici și în deosebi a tinerimii noastre studiere cu cele sfinte, deobligîndu-ne că și pînă la inactivarea noii parohie vom griji de susținerea lui“...³⁵⁾.

Această petiție a fost semnată pe lîngă cei 38 capi de familie, între care se găsesc remarcabile personaje: Athanasie Cimponeriu judecător la înalta Curte de Casație, dr. Iuliu Pușcariu judecător regesc, Gheorghe Rădulescu farmacist (mai tîrziu primul episcop al nou-înființatei parohii), Adrian Rațiu revizor la Banca Austro-Ungară, Gheorghe Oprea director la ministerul comerțului, dr. Gheorghe Alexici profesor, dr. Gheorghe Orzu

³²⁾ Actul de numire nr. 4979/1897, înregistrat la parohia ort. rom. din Budapesta sub nr. 2/1897.

³³⁾ Arhiva parohiei din Budapesta, Procesul verbal de constituire din 11 martie 1900.

³⁴⁾ Între 14 mai 1889 — 5 aprilie 1902, *Istoria Bisericii Române*, Manual... vol. II, p. 516.

³⁵⁾ Cererea credincioșilor români din Budapesta către Episcopia Aradului din 1 septembrie 1899, în cauza sfințirii catihetului Gh. Bogoevici întru preot (Se găsește la parohia ortodoxă română din Budapesta).

funcționar de poliție, Ioan Beleşu deputat, precum și reprezentanții tineretului universitar din Budapesta Aurel Cioban și Ioan Fruma, iar Gheorghe Bogoevici în calitate de executor al Fundației Gojdu ³⁶⁾.

Această petiție de mare importanță pentru credincioșii ort. rom. din Budapesta, care poartă în sine nucleul înființării parohiei ortodoxe române din capitală, n-a putut să rămână fără ecou în cercurile bisericești competente din Arad. Episcopul Iosif Goldiș, încunoștiințează imediat pe conducătorul cauzei românilor ortodocși, Athanasie Cimponeriu, despre demersurile ce urmează a se lua în vederea înființării parohiei ortodoxe române din Budapesta. Numitul episcop prin adresa din 26 noiembrie 1899, a precizat în 7 puncte condițiile în care poate lua ființă o nouă enorie.

Între timp înțeleptul conducător al cauzei românilor ortodocși din Budapesta — Athanasie Cimponeriu — s-a îmbolnăvit grav. El comunică acest fapt episcopului Goldiș al Aradului la data de 18 decembrie 1899, printr-o scrisoare, în care — după ce mulțumește pentru bunăvoința și rezolvarea fără amănare a cererii credincioșilor din Budapesta — scrie următoarele „... eu actualmente de la 3 noiembrie a.c. încoace sint grav bolnav în patul durerilor și neputincios de a mai întreprinde ceva mai departe în cauza din chestiune; au luat însă în mină continuarea firului alți bărbați mai demni și anume: *Illustratea Sa Dl. Dr. Iosif Gall, membru al Casei Magnaților, sub a cărui conlucrare și înțeleaptă conducere se vor face și pune toate în mișcare, spre a răspunde cu date și fapte cit se poate de exacte și conplinite ce ați binevoit a-mi adresa...*” ³⁸⁾.

Concomitent cu aceasta A. Cimponeriu s-a adresat și celui mai prețuit prieten și colaborator al său de cauză, dr.-ului Iosif Gall, pe care îl roagă să primească continuarea treburilor „... cu zelul înăscut și de nenumărabile ori probat, ce pentru cauzele noastre naționale-bisericești ai dovedit, să binevoisci a lua și firul continuării lucrărilor în direcțiunile arătate de Domnul Episcop al Aradului spre scopul de sus... În cauza aceasta deslușirile necesare și anume aclusele le poate da executorul fundației Gojdu, Dl. Gheorghe Bogoevici, carele și aspirează la postul de preot gr. or. român din Budapesta...” ³⁹⁾.

Ca fiu de protopop, dr. Iosif Gall, care toată viața sa a rămas atașat Bisericii ortodoxe române, și care a sprijinit-o din toate puterile, omul care a luat parte și la primul Congres Național Bisericesc, în care s-a dezbătut și s-a votat vestitul Statut organic, temelia organizatorică în spirit democratic a Bisericii române de lege ortodoxă din Transilvania și Ungaria ⁴⁰⁾,

³⁶⁾ *Ibidem*.

³⁷⁾ Adresa Episcopiei Aradului nr. 6138/1899 (se găsește la parohia ortodoxă română din Budapesta).

³⁸⁾ Copia scrisorii lui Athanasie Cimponeriu către episcopul Iosif Goldiș (arhiva parohiei ortodoxe române din Budapesta).

³⁹⁾ Copia scrisorii lui Athanasie Cimponeriu către dr. Iosif Gall (se găsește tot la acea parohie).

⁴⁰⁾ Aurel Cosma, *Lucrare inedită a publicistului bănățean Teodor V. Păcățeanu*, în „Mitropolia Banatului” Anul XVIII/1968, nr. 4—6, p. 326.

a primit cu satisfacție însărcinarea de a duce mai departe lucrările referitoare la înființarea enoriei române ortodoxe din capitala Ungariei.

După atâtea strădanii, pe lângă observarea directivelor date de către episcopul I. Goldiș, cu aprobarea prealabilă a Poliției ⁴¹⁾ la data de 11 martie 1900 s-au putut întruni românii ortodocși din Budapesta și din împrejurimi într-o adunare, care a avut loc în hotelul „Angol kiralyne” ... „în afacerea constituirii de parohie matră” ... ⁴²⁾.

Semnificația și importanța acestei adunări o descrie cu multă vervă dr. Iosif Gall care, în calitate de președinte, precizează că ... „ne-am adunat azi, ca să punem temelile unui adăpost, unde să pășească cu mărirea dulcea noastră limbă și de unde numai odată cu viața se va putea depărta ... Ne-am întrunit azi, ca să clădim o sfântă biserică pentru familiile și băieții noștri, care stau aicea ca o turmă răsăpită. Știe toată lumea că românului cele mai scumpe odoare sînt : biserica și limba, pentru înflorirea lor toți ne unim pururea” ... ⁴³⁾.

Adunarea, — la care pe lângă cei patruzeci și patru capi de familie și tineretul universitar, a luat parte și secretarul arhidiecezan dr. Elie Cristea ⁴⁴⁾ — „... decide unanim cu entusiasm, să se declare și se constituie de parohie română gr. orientală matră a românilor din Budapesta și împrejur, independentă de comuna greco-macedo-valahă de aici, că voințe a aparține la dieceza Aradului, în metropolia română, și își susține dreptul de a-și valida drepturile și folosințele avute pînă în 1888 cînd s-a exchis limba greco-macedo-română în Budapesta” ... Tot în aceeași ședință a adunării, transformată acum în sinod parohial (adunare parohială), cu vot unanim a fost ales preot absolventul în teologie Gheorghe Bogoevici, precum și organele parohiale : comitetul (consiliul) parohial și epitropia parohială, care sînt îndrumate de a se îngriji de o încăpere și înzestrarea ei cu obiectele de cult necesare pentru săvîrșirea sfintelor slujbe ⁴⁵⁾.

Consistoriul eparhial din Arad, deliberînd asupra recunoașterii înființării parohiei ortodoxe române din Budapesta și jur, cu hramul Sf. Ioan Botezătorul, independentă de cea greco-valahă, avînd aceasta și aprobarea Ministerului Cultelor nr. 20 562 din 28 mai 1888, cu bucurie a luat act cu aprobare de înființarea parohiei, a funcției organelor parohiale și pentru satisfacerea nevoilor duhovnicești l-a instituit, în calitate de administrator parohial, pe catihetul Gheorghe Bogoevici, care între timp, intrînd în cinul monahal, a primit numele de Ghenadie ⁴⁶⁾.

După toate acestea, a urmat căutarea unei încăperi pentru săvîrșirea celor sfinte. Și pînă cînd se vor găsi resurse suficiente pentru cumpăra-

⁴¹⁾ Nr. 2929/1900, înregistrată la arhiva parohiei din Budapesta sub nr. 4/1900.

⁴²⁾ Procesul verbal de constituire din 11 martie 1900 (se găsește la parohia ortodoxă română din Budapesta).

⁴³⁾ *Ibidem.*

⁴⁴⁾ *Ibidem.*

⁴⁵⁾ *Ibidem.*

⁴⁶⁾ Adresa episcopului I. Goldiș inclusă în „Raportul comitetului” ... Nr. adresei este 1960/1900 și se găsește la parohia din Budapesta.

Ghenadie Gh. Bogoevici

rea unui teren adecvat clădirii unei biserici, la cererea comitetului parohial reprezentarea fundației Gojdu și-a dat asentimentul ca în mod provizoriu, capela să fie adăpostită în apartamentul fundației din strada Holló nr. 8⁴⁷⁾, care, în ziua de 25 noiembrie 1900 a fost sfințită de însăși episcopul Iosif Goldiș⁴⁸⁾. În cadrul Liturghiei a fost introdus în parohia nou înființată primul ei preot, ieromonahul Ghenadie Gh. Bogoevici, — care după absolvirea teologiei a stat întotdeauna alături de intelectualii români din Budapesta, dându-și cu prisosință tributul și osteneala pentru realizarea vechiului deziderat comun, pentru care s-au depus atâtea eforturi.

I. Viața lui Ghenadie Gh. Bogoevici

S-a născut la data de 18 ianuarie 1862, în comuna Bănia, județul Caras-Severin, din familie veche preotească. Tatăl său, Ioan, a fost parohul comunei Bănia. Casa părintească, precum și mediul înconjurător, încă de la început au asigurat copiilor preotului Ioan o aleasă educație creștinească și românească. Mama credincioasă, Brîndușa, născută Popiști⁴⁹⁾, care a dăruit neamului optsprezece copii — a purtat grijă cu migală ca familia bogată în vârstare să primească o creștere exemplară ortodoxă. Acestei strădării de mamă se datorește faptul, că fiul lor Gheorghe, încă din fragedă tinerețe și-a întors privirea spre slujirea Bisericii și neamului, cu toate că, pe lângă studiile teologice și-a acumulat și pe cele juridice, totuși și-a ales slujirea altarului — spre bucuria mamei.

Numele original al familiei a fost Brebu⁵⁰⁾, dar fiind înaintașii săi sub ierarhia sirbească, în institutul teologic din Virșeț, li s-a impus numele sirbizat de Bogoevici, ca și tuturor românilor de pe timpul cît erau supușii acestei ierarhii.

Școala elementară a urmat-o în satul său natal și în comuna Bozovici, de unde a trecut la liceul din Oravița, continuînd în Biserica-Albă. După ce a terminat șase clase liceale la Kecskémét⁵²⁾ a urmat teologia ortodoxă din Caransebeș și în anul 1883 a obținut certificat de absolvire la acel institut⁵³⁾. După aceea, și-a completat studiile secundare, iar în anul 1885 și-a susținut examenul de maturitate la liceul reformat din Kecskémét, dobîndind certificat cu succes. Încă în acel an, s-a înscris și a urmat cursurile de trei ani la Academia de Drept din Kecskémét, iar ultimul an la

⁴⁷⁾ Procesul verbal al comitetului parohial ortodox român Budapesta, din 27 mai 1900.

⁴⁸⁾ Adresa episcopului I. Goldiș nr. 9506/1900 din 7/20 noiembrie 1900, care se găsește la parohia din Budapesta.

⁴⁹⁾ Arhiva parohiei din Budapesta, Biografia lui Gh. Bogoevici.

⁵⁰⁾ *Ibidem*.

⁵¹⁾ *Ibidem*.

⁵²⁾ Certificatul școlar nr. 52 din 26 iunie 1884, eliberat de către direcția liceului reformat din Kecskémét (se păstrează la parohia ortodoxă rom. din Budapesta).

⁵³⁾ Traducerea certificatului de teologie nr. 25/1882—83 din 29 iunie 1883, eliberat de către Institutul Teologic din Caransebeș (se păstrează la parohia ortodoxă română din Budapesta).

Budapesta⁵⁴). Pe timpul studenției sale din Kecskemét, a funcționat în calitate de cîntăreț la biserica ortodoxă grecească de acolo, între anii 1884—1887.

După terminarea studiilor universitare, în anul 1889 și-a început activitatea publică, în calitate de candidat de avocat în cancelaria avocațială cu reputație a lui Gheorghe Szerb. Din atestatul de activitate, eliberat de către acest avocat, se reflectă buna comportare, respectiv caracterul format al tînrului practicant, care a rămas semnificativ pentru întreaga sa viață și activitate. Iată cum îl caracterizează patronul său: „... a arătat cea mai mare diligență, punctualitate și agerime, și atît pentru activitatea sa neobosită, cit și pentru purtarea sa cuviincioasă, modestă, și-a cîștigat la mine, cit și la toți, cu carii au venit în atingere în cancelaria mea, ce mai mare încredere, de ce îl și recomand fiecărui cu cea mai mare căldură...⁵⁶).

În anul 1893 a implinit funcția de executor și secretar al „Fundațiunii Emanuil Gojdu din Budapesta“⁵⁷). Mai tîrziu, în anul 1897, este numit de catihet pentru tineretul școlar din Budapesta și jur⁵⁸). În fine, după ce a îmbrăcat haina monahală, fiind hirotonisit la data de 18 martie (1 aprilie) 1900 întru ierodiacon la mănăstirea Hodoș-Bodrog, iar în ziua de 16 aprilie al aceluiași an întru ieromonah⁵⁹) la Arad de către episcopul Iosif Goldiș, îl găsim în fruntea nou-înființatei parohii din capitala Ungariei, ca primul preot al acesteia.

II. Activitatea lui Ghenadie Gh Bogoevici

Precum reiese din cele expuse, lui Ghenadie Gh. Bogoevici îi reve-nau de îndeplinit întreite sarcini și anume: a) cea de executor și secretar al „Fundațiunii Gojdu“, b) cea de catihet și c) cea de preot, păstor sufletesc.

a) Activitatea de executor și secretar la Fundațiunea Gojdu :

Unul din pleiada intelectualilor români stabiliți în Budapesta a fost mult regretatul Emanuil Gojdu care și-a dăruit o bună parte din averea sa unei fundații întemeiată de el în anul 1870, cu menirea „... de a se îngriji, să se dea tinerimii bursiere o creștere nu numai științifică, ci și o

⁵⁴) Carnet de studii eliberat de către Academia de Drept din Kecskemét la data de 16 septembrie 1875 (se găsește la parohia din Budapesta).

⁵⁵) Arhiva parohiei ort. rom. din Budapesta, Biografia lui Gh. Bogoevici.

⁵⁶) Arhiva parohiei ortodoxe române din Budapesta, Atestatul din 7 noiembrie 1890, eliberat de către avocatul Gh. Szerb.

⁵⁷) Arhiva parohiei ortodoxe române din Budapesta, Cererea personală a catihetului Gh. Bogoevici, adresată Episcopiei Aradului pentru a fi hirotonit preot.

⁵⁸) Actul de numire nr. 4979/1897, înregistrat la parohia ortodoxă română din Budapesta.

⁵⁹) Arhiva episcopiei Aradului, registrul hirotoniilor, 1883—1926, anul 1900, poziția 7.

creștere religioasă, morală și ortodoxă...⁶⁰). Resursele fundației consta din veniturile realizate din chirile locuințelor și prăvăliilor din blocurile așezate într-unul dintre cele mai de seamă centre comerciale din Budapesta, între străzile Király (azi Maiakovski) Dob și Holló. Din aceste venituri s-au asigurat burse pe seama tinerilor români universitari.

Întreaga gestiune a acestei fundații a fost administrată de către un executor. În anul 1893, comitetul de conducere al Fundațiunii Gojdu îl așează în această funcție pe absolventul de teologie și de drept, Gheorghe Bogoevici, care rămâne administratorul acesteia până la moarte. Întreg complexul de gestiune — privind administrarea corectă — necesita o persoană destoinică, cu experiența și cunoștințe multilaterale. Toate aceste calități împreună cu cunoscuta conștiințozitate, se concentră în persoana lui. În calitate de executor s-a dovedit un pilduitor chivernisitor al bunurilor fundațiunii, fapt recunoscut și din partea superiorilor săi.

b) Catihetul Gh. Bogoevici

Am amintit mai sus, că în urma trecerii la cele veșnice a ultimului preot român de la fosta biserică greco-valahă, din care românii au fost scoși în anul 1888, pentru viața lor sufletească a urmat o perioadă îngrijorătoare. Acești credincioși au rămas fără conducători duhovnicești. Aproape zece ani au fost lipsiți de posibilități pentru satisfacerea nevoilor sufletești.

Criza o simțea, înainte de toate, tinerimea școlară, care nu avea de unde să primească educație religioasă în limba maternă. Cunoștințele religioase erau nevoiți a le primi când de la greci, când de la sirbi, în limbile maghiară sau germană⁶¹).

Gh. Bogoevici descria astfel această situație în petiția adresată episcopului Ioan Mețianu al Aradului, prin care solicita să fie numit catihet-profesor pe seama elevilor de școală : „... rog cu umilință pe Prea Sfinția Voastră, Domnule Episcop, ca cel puțin pe acești tineri deocamdată să binevoiți ai lua sub adăpostul Prea Sfinției Voastre, și ai îngriji în cele religioase prin instituirea respective denumirea unui profesor-catihet, ca așa să scape odată de sub influențe străine și contrare neamului nostru, datinilor noastre străbune, ba chiar sfintei noastre religii“⁶²).

Pentru a se pune capăt acestei stări intolerabile, — pe lângă cererea personală a lui Gh. Bogoevici — părinții școlarilor, solicitau și ei numirea lui în funcția de catihet. Pe baza acestora, episcopul prevăzător l-a numit profesor-catihet pe Gh. Bogoevici absolvent în teologie, care a și început cu un avânt tineresc și însuflețire educarea celor optzeci de copii de școală din Budapesta și jur și a celor cincizeci din Kecskemét⁶³), ca

⁶⁰) Arhiva parohiei ortodoxă română Budapesta, Referatul episcopului M. Cristea în legătură cu cererea credincioșilor ortodocși români din Budapesta nr. 74/1911.

⁶¹) Cererea personală a lui Gh. Bogoevici din 4 octombrie 1893, pentru a fi numit catihet (se păstrează la oficiul parohial ortodox român Budapesta).

⁶²) *Ibidem*.

⁶³) *Ibidem*.

mai tirziu — pe lângă aceste școli — să-și lărgască terenul de activitate și prin alte orașe, ca Jászberény, Kiskunfélegyháza, Szabadka, Baia și Győr, în care localități la fel se găseau elevi de școală ortodocși ⁶⁴⁾.

Neobositul catihet și-a dat seama pe deplin de importanța educației religioase făcută în limba maternă, din care pricină n-a precupețit a depune toate eforturile și ostenele pentru realizarea acestui scop, parcurgând adeseori distanțe mari din oraș în oraș, ca nici un elev de școală să nu rămână lipsit de cunoștințele religioase ⁶⁵⁾ primite în limba română. În activitatea sa, catihetul Gh. Bogoevici se izbea și de greutăți neobișnuite, anume, de a elimina niște manuale de religie neortodoxe impuse elevilor de școală ⁶⁶⁾.

c) *Ghenadie Gh. Bogoevici, ca primul preot al nou-înființatei parohii ortodoxe române din Budapesta :*

Preotul Ghenadie Gh. Bogoevici și-a început activitatea sa de preoție în împrejurări dificile. Venirea lui între credincioșii români scoși de la fosta biserică greco-valahă, a fost o binecuvîntare. Credincioșii mult încercați, cu ochi scăldați în lacrimi de bucurie au putut saluta în mijlocul lor pe alesul lor, care — la data de 12/25 noiembrie 1900 — în cadru sărbătoresc a fost instalat la parohie de însuși episcopul I. Goldiș al Aradului, acordîndu-i în același timp — drept apreciere a strădaniilor de catihet de pînă atunci — distincția de a purta briu roșu.

Misiunea noului preot înainte de toate a fost, ca pe lângă ceilalți buni organizatori ai parohiei, să-i adune în jurul bisericii și pe toți credincioșii români răsfiirați în diferite părți ale Budapestei. Cu frățescă dragoste și blîndețe, cu înțelepciune și tact pastoral a reușit „... ca numărul lor zi de zi să crească, încît capela devenise neîncăpătoare“ ... ⁶⁷⁾, astfel, parohia s-a transformat într-o adevărată vatră românească și creștinească. Aici se întîlneau și prin ascultarea sf. slujbe primeau întărire duhovnicească.

În felul acesta, în parohia bine încheată, preotul considera un bun mijloc de atragere și țineră laolaltă a credincioșilor prin formarea unui cor bisericesc. Grupul de tineri universitari, ascultînd de chemarea preotului lor, au format un cor bine instruit „... cultivării cîntărei cu deosebire a cîntărei bisericești și executarea acestora în toată Dumineca și sărbătoarea

⁶⁴⁾ Arhiva parohiei ortodoxă română din Budapesta, Raportul lui Gh. Bogoevici din 12/25 iunie 1918 înaintat la solicitarea oficiului protopopesco din Arad, nr. 854/1918, privind activitatea de catihet.

⁶⁵⁾ Raportul lui Gh. Bogoevici din 15/23 iunie 1918, în aceeași cauză (se găsește la parohia ortodoxă română din Budapesta).

⁶⁶⁾ *Ibidem*.

⁶⁷⁾ Cererea credincioșilor din Budapesta, înregistrată la oficiul parohial de acolo sub nr. 74/1911.

în biserica gr. or. română din Budapesta⁶⁸⁾ funcționând acesta ca o organizație bisericească în cadrul parohiei.

Este știut, că în mod provizoriu capela ortodoxă a fost instalată în clădirea fundației Gojdu din strada Holló nr. 8. De aceea, preotul Gh. Bogoevici, sprijinit de cei mai apropiați colaboratori ai săi, s-a străduit, ca numai decît să ia ființă un fond pentru construirea unui locaș de închinare corespunzător. În acest sens s-a înaintat cererea către Primăria capitalei solicitînd, să li se doneze un teren corespunzător pentru construirea de biserică⁶⁹⁾: „... la început ni s-a fost promis un loc acomodat, mai tirziu însă orașul a venit în strîmtorarea cu darea locurilor pentru scopuri publice, și ni s-a comunicat că loc amăsurat nu ni să poate da, dar va sprijini și orașul zidirea bisericii noastre cu o sumă corespunzătoare în bani gata“⁷⁰⁾.

Deoarece pe această cale nu s-a putut obține rezultatul dorit, comunitatea bisericească — în anul 1911 — s-a adresat Reprezentanței Fundațiunii Gojdu din Sibiu, cu cererea ca Mitropolia să aprobe vînzarea clădirii din strada Holló⁷¹⁾ în care se afla adăpostită capela, care după aprecierea celor competenți corespundea pe deplin tuturor cerințelor pentru construirea unei biserici.

Precum reiese din referatul episcopului M. Cristea⁷²⁾, Reprezentanța s-a pronunțat în mod pozitiv, dînd totodată îndrumări ca parohia să prezinte o schiță a clădirii proiectată⁷³⁾ și să asigure condițiile materiale la construire. Conducerea parohiei — în frunte cu părintele Gh. Bogoevici — a hotărît deschiderea unei colecte⁷⁴⁾. Însuflețirea era mare. Credincioșii se grăbeau a răspunde chemării, dîndu-și cu prisosință obolul pentru realizarea acestui scop nobil, ceea ce se dovedește prin faptul, că la finele anului 1915, fondul dispunea de o sumă considerabilă de 80 000 coroane⁷⁵⁾, (care poate fi evaluată azi la 5 000 000 forinți = 3 000 000 lei), însuși protosinghelul Ghenadie Gh. Bogoevici a dăruit suma de 1 000 de coroane⁷⁶⁾.

În urma izbucnirii primului război mondial, a început devalorizarea, iar la sfîrșitul războiului, întreg fondul s-a nimicit, încît mărșul plan a fost zădărnicit.

Din cele prezentate pînă acum se poate constata, că deși cei douăzeci de ani de activitate ai lui Ghenadie Bogoevici, care în anul 1909 pentru

⁶⁸⁾ „Statutele Corului bisericesc gr. ort. român din Budapesta și jur“, 1908, p. 1.

⁶⁹⁾ Procesul verbal al comitetului parohial ortodox român din Budapesta, din 18 aprilie 1901.

⁷⁰⁾ Cererea credincioșilor ortodocși români din Budapesta, înregistrată la oficiul parohial de acolo sub nr. 74/1911.

⁷¹⁾ *Ibidem*.

⁷²⁾ Episcopul Caransebeșului între 1910—1919, referatul Fundației Gojdu la Sibiu.

⁷³⁾ Arhiva parohiei ortodoxă română din Budapesta. Din referatul Reprezentanței Fundațiunii Gojdu, în legătură cu cererea credincioșilor din Budapesta, nr. 74.

⁷⁴⁾ Procesul verbal al comitetului parohial ortodox român din Budapesta, din 9 martie 1902.

⁷⁵⁾ Socotelile Fondului de zidire a bisericii gr. ort. române din Budapesta la finele anului 1915, care se găsește la arhiva parohiei din Budapesta.

⁷⁶⁾ Arhiva parohiei ortodoxă română din Budapesta, Biografia lui Gh. Bogoevici.

activitatea rodnică de preot și bun chivernisitor al Fundațiunii Gojdu, a fost ridicat la rangul de protosinghel⁷⁷⁾, nu s-au scurs fără dificultăți, totuși au fost mult mai favorabili, decât perioada ce a urmat după primul război mondial.

După terminarea primului război mondial, majoritatea preoților s-au stabilit în România. Au rămas doar trei preoți pentru cele 18 parohii. Neavând aceste enorii nici o legătură cu episcopii lor, protosinghelul Gh. Bogoevici a primit, cu adresa nr. 1635/1920, de la Consistoriul eparhial din Oradea⁷⁸⁾, însărcinarea de a fi conducătorul duhovnicesc al acestor parohii.

Se întrezăreau probleme aproape de neînvins. Dintre cei trei preoți rămași în Ungaria, Gh. Bogoevici a depus neobosite strădanii pentru cerințele credincioșilor rămași fără păstori sufletești.

În asemenea împrejurări, și-a luat angajamentul de a veghea asupra tuturor parohiilor ortodoxe române din Ungaria, cutreierind localități locuite și de ortodocși români, slujind în biserici, cuvintind și mângiind pe cei orfani, întărindu-i în credință și încurajându-i mereu să păstreze cu sfințenie religia primită de la moși-strămoși. Cu forțe spirituale inepuizabile, și cu tact a reușit să rezolve situațiile ivite.

Mai tirziu, situația a început a se ameliora prin faptul, că numărul preoților a sporit. Pentru ca parohiile din Ungaria, lăsate oarecum în voia sorții, mai ales după ce în anul 1928 a apărut în România legea cultelor, care a oprit pe ierarhii țării să se amestece în treburile Bisericii de peste hotare, a devenit iminentă o mișcare pentru înființarea unui for bisericesc, în care să fie înglobate toate parohiile ortodoxe române din Ungaria, avind la bază Statutul organic.

Inițiatorul acestor încercări a fost protosinghelul Ghenadie Gh. Bogoevici. În acest scop a luat contact cu preotul Simion Cornea din Bătănia — un animat sprijinitor al ideii de organizare — căruia i-a schițat procedeul de urmat în următoarele : „... 1. Statutul nostru organic să se susțină în toată integritatea — fără nici o schimbare ; 2. sistemizarea unui post de vicar sau episcop, dependent în cele dogmatice de Mitropolia din Sibiu și — Patriarhia Română... 5. alegerea unui Consistor sau „Consiliu Eparhial“ ; 6. limba română să se propună în toate școalele noastre... 8. la școalele noastre să se instituie numai învățători aparținători legii noastre strămoșești și posed(înd) limba română și ungară“...⁸⁰⁾.

Ca organizație bisericească proiectată să dobândească și aprobarea autorităților de stat, la data de 27 martie 1930, împreună cu domnii dr. Gheorghe Orz și dr. Valeriu Damșa, Gh. Bogoevici a înaintat Prezidiului de Miniștri un memoriu⁸¹⁾ în care expune situația grea a Bisericii și ne-

⁷⁷⁾ Arhiva episcopiei Aradului, registrul hirotoniilor, 1883—1926, poziția 5.

⁷⁸⁾ Arhiva parohiei ortodoxe române din Budapesta, Adresa Judecătorei de ocol din Battonya (R. P. Ungaria) nr. 169/1938 din 30 iunie 1930, înregistrată la parohia din Battonya sub nr. 49/1930.

⁷⁹⁾ Feriz Berkí, *art. cit.*, XV/1966 nr. 5, p. 3.

⁸⁰⁾ Adresa oficiului parohial din Budapesta nr. 78/1928.

⁸¹⁾ Copia memoriului se găsește la Consistoriul eparhial ortodox român din Gyula (R. P. Ungaria).

cesitatea organizării, precum reiese din următorul pasaj al memoriului : „... copiii de 12—15 ani nu știu să facă semnul crucii, nu știu rosti un Tatăl nostru... Cantorii neștiutori săvârșesc Sf. Taină a Botezului și a Mirului... bunurile parohiilor sînt administrate de doi-trei oameni, care nu dau socoteală nimănui... a sosit ultima oară, ca și noi să facem tot ce e posibil în interesul binepriceput al Bisericii noastre, pentru instaurarea bunei rînduiei, să nu răsfrîngă asupra noastră blăstămii urmașilor pentru nepăsarea noastră, pentru care purtăm răspunderea înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor... nu mai putem fi fără organizație, pentru că așa se ruinează toată biserica noastră de aici“...

La acest memoriu guvernul ungar — în 17 iunie 1930 — a comunicat protosinghelului Bogoevici, cu adresa nr. 215-05-15/1930 „... guvernul va studia cu aprofundime cererea referitoare la aranjarea chestiunilor bisericești și școlare ale credincioșilor români greco-ortodocși din Ungaria și la timpul său spre orientarea credincioșilor români greco-ortodocși va comunica... hotărîrea adusă“...⁸²⁾.

Din păcate, răspunsul promis de autoritățile de atunci a întîrziat. Astfel, părintele Ghenadie Bogoevici nu s-a putut bucura de a vedea realizată cauza pentru care a depus atîtea eforturi, deoarece la data de 29 noiembrie 1933, la vîrsta de 72 de ani, a încetat din viață⁸³⁾. Acest lucru a fost realizat ulterior prin înființarea Vicariatului ortodox român.

Biserica ortodoxă română din Ungaria — prin dispariția protosinghelului Ghenadie Gh. Bogoevici — a pierdut o persoană marcantă, în care erau concentrate virtuțile alese ale unui preot model. Cu blîndețe, cu inima caldă și cu multă răbdare a știut să grupeze în jurul nou înființatei biserici pe toți aceia care aveau tragere de inimă către credința strămoșească. Pentru elevii de școală a fost dascălul cel bun, pentru studenții universitari părintele îndrumător, iar credincioșilor mîngîietor și întăritor. S-a făcut slujitorul tuturor.

Modestia și simțul de datorie legat strîns de enoria sa și nici perspectivele unei demnități bisericești mai înalte nu l-au tentat, preferînd mai mult altarul simplu din Budapesta, decît jețul arhieresc al Caransebeșului⁸⁴⁾, oferit după alegerea episcopului M. Cristea ca mitropolit primat.

A fost un destoinic și chibzuit chivernisitor al tuturor problemelor gospodărești de la Fundațiunea Gojdu și de la parohie.

Apreciat de către superiorii săi bisericești, pe lîngă distincțiile acordate, în multe rînduri a fost ales de deputat în sinodul eparhial din Caransebeș și Congresul Național Bisericesc din Sibiu⁸⁵⁾.

⁸²⁾ *Ibidem*.

⁸³⁾ Arhiva parohiei ortodoxe române din Budapesta, Matricola răposaiților, vol. I, poziția 7.

⁸⁴⁾ Arhiva parohiei ortodoxe române din Budapesta, Biografia lui Gh. Bogoevici : S. C., *Protosinghelul Ghenadie Gh. Bogoevici, Memorandul Românilor în cauza organizării bisericii*, în „Calendarul Nostru”, Budapesta, 1931, p. 39.

⁸⁵⁾ Act credențional nr. 2227/1899 din 14 noiembrie 1899, eliberat de către Colegiul de scrutinii pentru cercul electoral Bozovici (Arhiva parohiei ortodoxe române din Budapesta, Actele personale ale lui Gh. Bogoevici).

La temelia acestor calități alese — norocos imbinată în persoana sa — au fost temeinica pregătire teologică și juridică, vasta cultură (cunoștea pe lângă limba maternă pe cea germană și ungară) și largul orizont de cunoștințe, care l-au învrednicit să fie preotul demn al parohiei din Buda-
pesta și să reprezinte cu cinste cauza Ortodoxiei și a neamului atît în fața autorităților de stat, cit și în fața celor bisericești.

Osemintele aceluia, care prin activitatea sa și-a înscris numele în cartea neuitării, se găsesc înhumate în cimitirul din Calea Kerepesi din Budapesta.

CREDINȚA MINTUITOARE

Duminica 29-a după Rusalii.

Ascultînd cuvîntul Evangheliei (Luca, 17, 11—19), plin de înțeles și de sens, să ne străduim a-l evidenția și înțelege.

Nu-i nevoie, pentru a intra în bogăția acestui fragment din Evanghelie, să ne reîntoarcem în trecut și să ne adaptăm mentalitatea noastră modernă — zisei mentalități arhaice.

Cei zece leproși evocați aici reprezintă imaginea însăși a celor ce sînt respinși de restul umanității, izgoniți departe, ținuți dincolo de hotarele respectului pe considerente neumane sau de culoare a pielii. De fapt, ceea ce se vedește în această atitudine nu-i numai o prescripție de igienă impusă de o maladie cumplită, ca lepra, inspirînd oroare, aproape sacră în acel timp, ci tendința permanentă a grupului de oameni-neoameni, respingîndu-i pe toți cei ce-i amenință într-un fel sau altul în pozițiile lor de exploatare. Rînd pe rînd, aceeași atitudine conduce la asuprirea celor săraci de către cei bogați, pe plan individual sau pe plan național; ironizarea celor mai puțini știutori de către cei știutori; la călcarea în picioare a drepturilor indivizilor sau a națiunilor mai mici de a-și hotări singure soarta, de către forța celor care se cred mari și puternici; la tendința unei violențe oarbe, răspunzînd la violență oarbă și primejduind astfel, puritatea, demnitatea, dreptatea, libertatea, etc.

Nu. Lepra n-a dispărut din unele părți ale lumii.

Și, cei zece leproși contemporani ai lui Iisus au găsit cuvîntul rugăciunii adevărate și răspunsul ei :

„Iisuse, învățătorule, fie-Ți milă de noi“.

Nu vindecă-ne cer ei, ci mult mai la adînc, să fie reintroduși în mila gratuită ce menține lumile întinse. Nu din întîmplare îl numesc învățătorule. Această putere a milei, această nouă viziune le dă suflu nou vieții și sînt nedespărțiți de mila Lui, de învățătura Lui. Răspunsul lui Iisus — ca să spunem astfel — nu-i atinge direct. Îi învăluie, îi restituie vieții și trece mai departe.

Duceți-vă și vă arătați preoților“.

În societatea Vechiului Testament preoții fiind însărcinați să constate starea celor atinși de această boală și eventuala lor vindecare, Iisus îi trimite la ei. Se smerește oarecum, el însuși în fața acestei rînduiri omenesti, îngăduindu-ne astfel să ne apropiem de tilcul lăuntric și adînc a

ceea ce se întâmplă. Mintuitorul Iisus Hristos nu-i un traumatism oarecare. Minunile Lui nu au un caracter spectacular. Chiar dăruirea sănătății, un bun fundamental al omului, nu reprezintă ținta principală a acțiunii Lui, deoarece El știe că omul, sănătos sau bolnav, e infinit mai mult decât ceea ce este. Și acest surplus de ființă, această altă dimensiune se cuvine să fie redescoperită înainte de toate și peste toate.

De aceea, vindecarea clinică a celor zece leproși, are loc pe nesimțite, într-un timp fecund : „pe cînd ei se duceau“, pe drum — spune versetul Evangheliei.

Esențialul e altundeva și acesta este mesajul Evangheliei de astăzi : „Iar unul din ei, văzînd că s-a vindecat, s-a întors cu glas mare slăvînd pe Dumnezeu. Și a căzut la picioarele Lui, mulțumindu-i. Și acela era samarinean“.

Acesta, singurul, a primit în sufletul lui înțelesul total a ceea ce se petrecuse. L-a recunoscut pînă în adînc și a devenit el însuși un recunoscător. Inima lui se revarsă de acum în grațitudine. Iată cuvîntul. Un cuvînt ce nu ne indică doar recunoștință, ci și izvorul și puterile nesfîrșite de har. Prețul cel mai neprețuit este, într-adevăr cel care ține de grațitudine, de ceea ce nu poate fi nici prețuit, nici plătit, nici biruit ci aparține oricui vrea și oricui știe să-l primească : Harul divin.

Și nimic mai gratuit decât iubirea lui Dumnezeu.

Sufletul ingrat e cel ce se închide acestei evidențe căzînd în afara de nesfîrșita împărăție a puterilor creatoare de viață.

Or, de ce oare unul singur dintre cei zece vindecați, beneficiari ai semnului de viață ce li s-a oferit s-a întors mulțumind, la izvorul grațuității, Iisus Hristos, pe cînd cei nouă au rămas vindecați biologic, dar ingrați ? Acela era samarinean — ne precizează Evanghelia — exilat și izolat dublu : ca lepros și ca membru al unei comunități disprețuite și asuprite, samarinienii fiind priviți ca eretici și necurați în acel timp de către iudei. Așa cum — de ce să n-o mărturisim — în istoria Bisericii lui Iisus Hristos pînă în zilele noastre ni se întâmplă nu o singură dată, să vedem, cu tristețe, împietrirea inimii, orgoliul sterp, superbia mondenă, lipsa de cunoaștere, de toleranță, de trăire adevărată a sensului grațuității și lucrării lui Dumnezeu în lume, la mulți dintre creștini.

Mintuitorul ne adresează un grav îndemn de luare aminte : „Nu s-a găsit să se întoarcă să dea slavă lui Dumnezeu decât numai acesta, care este de alt neam ?“

De alt neam desigur, după judecata oamenilor, deoarece după judecata lui Dumnezeu, acel samarinean străin și ostracizat a devenit nu numai un om sănătos, ci un adevărat om liber, capabil de grațitudine și bucurie. Credința lui l-a mintuit pînă la capăt redîndu-i, pe lingă sănătatea fizică, pe care de altfel o dobîndiseră și ceilalți, gustul însuși al izvorului vieții, sărbătoarea recunoștinței, întruparea în împărtășirea tainei celei fără de margini a unității omenirii, preschimbîndu-l în simbol pentru noi toți cei care, într-o înfiorare a inimii vii și apăsării uitării oarbe, nu recunoaștem întotdeauna prezența Celui ce ne poartă pe toți în veșnicia lui, cerîndu-ne doar să ne iubim, să nu privim pe semen ca pe un „lepros“,

să tindem să împlinim în viața noastră acea unitate de înțelegere pe plan național și universal toți fiind frați întreolaltă și că toți sîntem ceea ce sîntem : creația dragostei divine unindu-ne unii cu alții într-un elan de muncă, de omenie, să putem face ca „lepra“ spirituală, vrăjmășia și ura de orice fel să dispară dintre noi.

Prot. Avram Petric

SLUIREA SEMENULUI — CONDIȚIE A MÎNTUIRII ÎN HRISTOS

Duminica înfricoșatei judecăți.

Sfîntul Ioan Gură de Aur, aseamănă evanghelia Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, cu o mare adîncă plină de cele mai scumpe perle care zac sub întinsa oglindă a apei.

Precum adîncul mărilor cuprinde pietrele cele mai prețioase ; așa și Cartea Cărilor cuprinde comori folositoare și edificatoare pentru toți cei ce vor să se adape din izvorul nesecat al învățaturii sale.

În acest sens pericopa evangheliei judecății universale atrage atenția celor care voiesc să dobîndească viața veșnică, care este una din condițiile mîntuirii. Nu pentru a-i înpăimînta, ci pentru a-i fortifica, pentru a-i îndemna la o viață cit mai aleasă. Căci așa cum reiese din cuvintele Sf. Evanghelist Matei în descrierea tabloului judecății universale, noi creștinii sîntem chemați să dăm socoteală pentru faptele noastre în fața tronului de judecată.

„Iar cînd va veni Fiul Omului întru slava Sa și toți sfinții îngeri cu Dînsul, atunci va ședea pe scaunul slavei Sale. Și se vor aduna înaintea lui toate limbile și-i va despărți pe dîșii unul de altul, precum desparte păstorul oile de capre și va pune oile de-a dreapta, iar caprele de-a stînga. Atunci va zice împăratul celor de-a dreapta : Veniți binecuvîntații Părintelui Meu, moșteniți împărăția care este gătită vouă de la întemeierea lumii. Căci flămînd am fost și Mi-ați dat să mîncînc ; însetat am fost și Mi-ați dat să beau ; străin am fost și M-ați primit. Gol am fost și M-ați îmbrăcat, bolnav am fost și M-ați cercetat, în temniță am fost și ați venit la Mine“. . . (Matei 25, 31—46).

Din cuvintele Sfintei Evanghelii se remarcă realitatea judecății în care însuși Dumnezeu apare în persoana Fiului ca judecător absolut drept ; în sensul că faptele vor fi acelea, care aduc fericirea, sau condamnarea veșnică . . . „Din faptele voastre vă veți judeca și din faptele voastre veți cădea“. Această judecată va fi obiectivă ; nu are nevoie nici de apărător,

nici de acuzator, conștiința este aceea care va dovedi faptele noastre înaintea Judecătorului. Sentința se impune de la sine și nu mai dă drept de apel sau revenire.

Din descrierea tabloului judecății universale reiese că Iisus se identifică cu orice om ; cu omul care are nevoie de ajutorul altui om „Amin zic vouă întru cât ați făcut unuia dintr-acești frați ai Mei mai mici ; Mie ați făcut“ (Matei 25, 40).

De aici rezultă criteriul obiectiv al judecății și al faptei ; măsura în care noi ne-am identificat cu omul care are nevoie de ajutorul nostru ; are nevoie de noi. Tocmai cu acesta se identifică Iisus cel smerit și tocmai această atitudine o va judeca Iisus cel drept.

De aici rezultă că Iisus face din slujire criteriul de mântuire : a da de mâncare celui flămînd, de băut celui însetat, a îmbrăca pe cel gol, a adăposti pe cel înstrăinat . . .

Mai apare un element în plus : slujirea e raportată la Sine ca Dumnezeu, mai mult, Iisus Hristos se identifică cu fiecare din noi ; de aceea oamenii slujindu-se reciproc slujesc și lui Hristos.

În felul acesta se stabilește o intimitate a Eu-lui lui Hristos cu al credincioșilor. Acel noi din cartea Facerii e lărgit la un „noi“, care cuprinde tot ce există : Dumnezeu și creația, întreg universul.

„Fără îndoială taina este peste puterile noastre de înțelegere dar datele Sfintei Scripturi sint limpezi. Judecata se va întîmpla și-n această judecată nu este judecat un om, ci toți oamenii“ (Episcop Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare*, București 1972, pp. 49—50).

Un alt teolog remarcă următoarele : Slujirea prin fapte bune ne pune, ne așează în unitatea cu Hristos. Iisus raportează la Sine rodul faptei noastre, efectul ei asupra semenilor și apreciază ceea ce am făcut altora ca și cum i-am făcut Lui. El este în cazul acesta mijlocitor între noi și semenii noștri.

El va fi fost în mod tainic prezent în cei în suferință, în frații noștri infomețați, goi, bolnavi și izolați. Această taină va descoperi-o Mîntuitorul neamurilor, cînd îi va așeza de-a dreapta sau de-a stînga. Atunci neamurile pămîntului adunate în fața scaunului de judecată vor constata că această taină este de dimensiune cosmică, iar acest judecător pe care au crezut că-l vor vedea pentru prima oară l-au întîlnit de mult și mereu în decursul vieții lor pămîntești. Iar noi prin faptele pe care le-am săvîrșit nu facem altceva decît să deschidem cartea vieții noastre, cununa nemuririi și fericirii neveștejite, starea de-a dreapta sau de-a stînga : binecuvîntații Părintelui Ceresc, sau blestemații ; sortiți focului gheenei pregătît diavolului și slujitorilor lui.

În această perspectivă porunca Mîntuitorului de-a ne iubi unii pe alții devine obligatorie pentru dobîndirea stării celei de-a dreapta. Valoarea iubirii în acest caz se identifică cu valoarea slujirii, substanța slujirii, nu este altceva decît iubirea, care se manifestă prin expresia unității noastre materiale și spirituale.

În acest sens vedem în ce măsură pericopa evangheliei poate aduce folos real pentru viața credinciosului ; în ce măsură poruncile evangheliei

pe care credincioșii le-au putut asculta sau citi sînt posibile de aplicat în viața lor de zi cu zi. Problema se pune cu atît mai mult, cu cît credincioșii noștri nu mai întîlnesc pe Hristos, gol, flămînd, insetat și fără de adăpost... Tocmai de aceea evanghelia îl prezintă pe Hristos, identificîndu-se cu omul aflat în suferință, în nevoie, pentru ca noi la rîndu-ne să ne identificăm cu viața și grijile celui în nevoie (flămînd, gol, fără adăpost...) ca ajutîndu-l să iese din această stare să formăm o unitate de iubire cu el. Să-l primim în viața noastră ca pe un frate al nostru. Această slujire a vieții semenului are valoare, are valabilitate pentru toate situațiile prin care noi intrăm în comuniune de viață cu semenii noștri după îndemnul Sfîntului Apostol Pavel : „... Tuturor toate m-am făcut ca în orice chip, pe toți să-i mîntuiesc“ (I Corinteni 9, 22).

Credinciosul găsește calea cea mai bună în viața de adevărat creștin, slujind și imitînd viața de iubire a lui Iisus Hristos, a iubirii Lui dezinteresate, a iubirii Lui jertfelnice ca o aderență la viața semenului. Credinciosul știe că toți membrii Bisericii sînt chemați să perpetueze modul de-a lucra a Lui prin faptele slujirii practice, fiindcă toți credincioșii sînt mădulele vii ale trupului Tainic al Domnului...

Iisus Hristos reprezintă binele absolut întrupat; toate faptele Lui reflectă concretizarea binelui. Iubirea lui Iisus Hristos, este tocmai forma concretă de manifestare a binelui în lume prin faptele iubirii. Urmărind pilda vieții Domnului creștinii adevărați trebuie să se dovedească susținători ai binelui. Pentru credincioși însă binele reprezintă o atitudine spre care tind neconștient și-n drumul lor spre această țintă li se deschid mereu perspective de dăruire și slujire a binelui, a vieții; care după învățătura noastră creștină este cel mai mare dar pe care Dumnezeu l-a dat oamenilor. Viața ca dar divin este expresia existenței în bine. Precum viața se realizează continuu la fel și binele se concretizează sub formă de bine al vieții. În felul acesta ajungem la echivalență; binele însemnează slujirea vieții. Iar aceasta se realizează în lume, în viața noastră și a semenilor noștri. În măsura în care noi ne punem energia creatoare în slujba progresului vieții, în aceeași măsură ne afirmăm ca unii care contribuim la biruința binelui în lume. Se impune deci să contribuim la bunul mers al colectivității din care facem parte, contopindu-ne cu idealul și năzuințele ei de viață; căci după învățătura creștină „în măsura în care iubim pe Dumnezeu, ne unim în dragoste și cu aproapele nostru“ (I Ioan 4, 20—21) iar modul de exprimare a iubirii față de semenii este tocmai slujirea vieții lui. De aceea, noi slujindu-ne unii pe alții (Galateni 5, 13) slujim și lui Hristos; ajutîndu-ne pe noi în măsura în care ajutăm pe frații noștri, pentru ca ei să se realizeze, să se perfecționeze în bine, ajutăm, după învățătura noastră creștină, pe Hristos, care se identifică cu orice om...

Dacă așa vom lucra în viața noastră, Domnul ne va întîmpina la a doua venire a Sa cu cuvintele: „Veniți binecuvîntații Părintelui meu de moșteniți împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii“.

VALORI MODERATOARE

Duminica izgonirii lui Adam din rai

Postul Sf. Paști este, prin excelență, timpul pentru promovarea vieții sufletești la un nivel cât mai înalt, prin curățirea (Matei 23, 26) și înnoirea continuă a omului lăuntric (Romani 7, 22 ; II Corinteni 4, 16 și Efeseni 3, 16) a ființei noastre spirituale, de mare preț înaintea lui Dumnezeu (I Petru 3, 4).

Pentru sporirea vieții duhovnicești (Galateni 5, 16) se recomandă sufletului o descătușare, o evadare spre înălțimi spirituale, un efort pentru asigurarea primatului său creațional, prin dominarea și supunerea trupului (Galateni 5, 24).

În complexul acestor acțiuni sufletești, firește, nu vom desconsidera viața trupului (Efeseni 5, 29), ci prin „strunirea lui” (I Corinteni 9, 27) o vom așeza pe temeliiile unor valori ale vieții, în ierarhia cărora cumpătarea și toate virtuțile cu conținut analog se impun ca o secțiune de aur a moralei creștine.

Cumpătarea este o poruncă divină impusă protopărinților cu scopul de a se mulțumi cu ceea ce Dumnezeu le-a permis să mănince (Facere 2, 17). Deși ei n-au respectat-o, totuși caracterul ei normativ a rămas valabil pentru toți descendenții lor trupești.

Legea veche relevă obligativitatea cumpătării (Pilde 25, 17) și o recomandă (Sirah 31, 26) împreună cu alte virtuți asemănătoare (Înțelepciunea lui Solomon 11, 20).

Modei sublim de cumpătare și imitație rămâne însă Iisus Hristos. În viața lui găsim cel mai perfect acord între vorbe și fapte. Ca nimeni altul a trăit ceea ce a învățat și a învățat ceea ce a trăit. La toate ocaziile de bucurie la care s-a dus (Luca 4, 34 ; Ioan 2, 2 și Matei 9, 11) a respectat legile moderației și a îndemnat și pe alții să respecte măsura în toate (Luca 21, 34 ; Efeseni 5, 18) și să-și întemeieze viața pe viziunea ideală a stăpînirii de sine, ajunsă în persoana Lui la omenescul ei apogeu.

Ca rod al Duhului (Galateni 5, 23), cumpătarea are o valoare deosebită pentru fericirea omului și frumusețea vieții. Solomon apreciază că „om priceput e cel ce-și ține cumpătul în toate” (Pilde 17, 27). Clement Alexandrinul subliniază : „cumpătarea face pe om fericit ; ea dă zbor bucuriilor și face plăcerea mai intensivă”, iar Epictet consideră că „este frumos numai omul drept și cumpătat, pentru că viața frumoasă vine de la cumpătare”.

Cumpătarea este legată nemijlocit de o filozofie a măsurii, de simțul balanței necesare în raporturile dintre om și lume. Sf. Scriptură recomandă măsura în toate (Sirah 31, 26 și 33) și folosirea rațională a tuturor celor ce sînt îngăduite (I Corinteni 6, 12 ; 10, 23 și Sirah 37, 31). „Măsura — zice Clement Alexandrinul — este ajutor pentru viață, iar lipsa ei un rău în toate privințele”. Epictet relevă că „nimic nu înalță mai mult în

lume decît măsura" iar Democrit afirmă că „cel ce uită măsura are satisfacții puține și foarte scurte“.

Cumpătarea este legată și de o viziune moderată a vieții. Sf. Scriptură ne îndeamnă „să nu mîncăm mai mult decît ne trebuie“ (Pilde 25, 16) și să ne îndestulăm cu puțin (Sirah 31, 21). „Vă îndemn să vă țineți în marginile trebuinței“ este o recomandare a Sf. Ioan Gură de Aur. „Ține-te la strictul necesar“ (Epictet), „trăiește cu puțin și modest“ (Platon) și „să mănînci după trebuințele naturii“ (Commeniu), rămîn maxime valabile pentru toate timpurile.

Cumpătarea are repercursiuni favorabile asupra trupului. Ea asigură funcționarea normală a organelor interne și le scutește de supraeforturi, pe cîtă vreme îmbuibarea cauzează perturbarea funcțiilor organice și accelerează procesul normal de uzură al organismelor fizice. Omul cumpătat va fi scutit de urmările abuzurilor (Isaia 28, 9) și niciodată nu-și va îndumnezei pîntecele său (Filimon 3, 19). În felul acesta el își va spori viața (Sirah 37, 34) și își va consolida trupul (Sirah 31, 22, 26). Cumpătarea își pune amprenta și asupra chipului nostru văzut. Clasic rămîne cazul celor patru tineri evrei de la curtea lui Nabucodonosor (Daniil 1, 15). După Sf. Ioan Gură de Aur „depășirea măsurii consumă trupul, îl roade cu boale și face din el mormîntul sufletului“. „Exagerarea — zice Aristotel — strică sănătatea, pe cînd o măsură potrivită o păstrează“, iar Commenius consideră cumpătarea „baza sănătății și maica celorlalte virtuți“.

Cumpătarea este și o regulă de igienă a sufletului. Socotită ca depărtare rațională de abuzuri, ea reține trupul într-o sublimă ordine morală ; temperează patimile, frînează simțurile și scoate trupul de sub tirania lor; slăbește violența și stabilește distanța cuvenită între om și lucruri, așa încît puterea lor să nu-l stăpînească. Prin asemenea acțiuni cumpătarea „păzește sufletul de primejdie (Pilde 21, 23), lasă friu liber acțiunilor sale proprii, aduce progres în viața morală și asigură desăvîrșirea ființei umane, Sf. Ioan Gură de Aur ne îndeamnă să păstrăm măsura în toate „ca nu cumva să vătămăm sănătatea sufletului“.

Cumpătarea este semnul victoriei sufletului asupra formelor noastre inferioare, este pecetea bunei orînduiri pusă în ființa noastră interioară și exterioară. Forța ei restaurează ordinea existențială alterată de păcat, prin statornicirea unui echilibru în ființa umană, prin înlăturarea luptei dintre trup și suflet (Galateni 5, 17 ; Romani 7, 23 și I Petru 2, 11), prin restabilirea colaborării lor armonioase și prin supunerea trupului, potrivit cuvintelor : „să te scoli asupra poftelor trupului, silindu-te a-l supune chiar și fără voia lui“ (T. Kempis), pentru că „este rușine ca omul rațional să se supună părții neraționale și să slujească poftelor urite ale ei“ (Talasie Libianul).

Prin cumpătare se ajunge la învingerea proprie, la stăpînirea de sine, una din virtuțile care trebuie să împodobească profilul spiritual al creștinului autentic. Cel lipsit de această virtute este comparat cu o cetate fără ziduri (Pilde 25, 28) ușor de cucerit, iar H. Lacordaire spune : „Dacă vrei să știi cît prețuiește un om supune-l încercării ; dacă nu are rezonanță jertfei și a biruirii de sine, nu este om“.

Valorile moderatoare, în general, învrednicesc pe om de bunuri nepieritoare sufletești. După Clement Alexandrinul cumpătarea „deschide calea sfințeniei”, iar după Talasie Libianul „din viață trece la viață numai acela care și-a omorât patimile”. Pe stadionul virtuții omul trebuie să se lupte cu poftetele, pentru că cine se luptă se înfrinează și cine se înfrinează se încoronează cu cununa vieții (I Corinteni 9, 25 ; Apocalipsa 2, 10).

Trăirea duhovnicească cere raționalizarea vieții trupesti (Tit 2, 12) și edificarea ei pe temeliile luminate ale valorilor moderatoare, care ne justifică în calitatea noastră superioară de ființe morale.

În timpul postului, îndeosebi, viața și acțiunile noastre să fie străbătute de forța acestor valori necesare, cu rosturi îndreptățite și urmări binefăcătoare.

Să ne conducem în tot timpul după principiile morale ale acestor valori de aur, să le punem la cirna vieții noastre, să le facem ideal de urmat, să le folosim la urcușul nostru duhovnicesc și în procesul desăvârșirii vieții noastre spirituale.

Preot Ieremia B. Ghita

DESPRE CREDINȚĂ ȘI FAPTELE BUNE

Referindu-se la viața primilor creștini, cartea Faptelor Apostolilor mărturisește despre credința lor vie, plină de puterea Sfântului Duh, care le-a schimbat viața lor păcătoasă de altă dată într-o viață nouă, animată de duhul iubirii, care îi unea întru curăția inimii, în comuniunea de pace și bucurie. Toți se simțeau una prin aceeași credință lucrătoare prin faptele unei vieți ce se transforma mereu după pilda vieții Mântuitorului. Nu exista nici o deosebire dintre credință și fapte, ci mărturisirii credinței celei noi, îi urmau cu necesitate faptele bune corpunzătoare înnoirii vieții.

Cu timpul însă, iubirea care îi unea la început, a slăbit și odată cu aceasta închinătorii de mai tirziu ai Domnului au început să se învrăjbească, să discute și chiar să polemizeze asupra adevărului de credință descoperit de Dumnezeu prin Iisus Hristos, încât Biserica pentru a păstra nevătămat adevărul de credință, l-a consacrat formulării solemne la sinoadele ecumenice. Diferențindu-se însă tot mai mult, creștinii au ajuns la un moment dat la contradicția unor „poli opuși” asupra uneia și aceleiași învățăături pe care la început au experimentat-o prin propria lor viață și nimeni nu s-a smintit întru nimic.

Așa de pildă, referindu-ne la problema mântuirii subiective, prin credință și fapte bune, accentuând sub o formă exclusivistă valoarea faptelor bune, s-a ajuns la concepția așa numitelor „fapte meritorii” și apoi la

„indulgențe“, cu consecințele morale ce au urmat... Pe de altă parte, Reforma venind să corecteze aceste exagerări, a anulat însăși sensul faptelor bune, proclamând exclusivismul credinței și a predestinației...

Vom încerca în cele ce urmează să vedem ce ne spune Sfânta Scriptură a Noului Testament despre condițiile mântuirii subiective: credința și faptele bune. Să vedem la început ce este credința.

Sfântul Apostol Pavel definește credința ca fiind „încredințarea celor nădăjduite, dovada lucrurilor celor nevăzute“ (Evrei 11, 1), adăugind apoi că „prin credință înțelegem că s-au întocmit veacurile cu cuvântul lui Dumnezeu, de s-au făcut din cele nevăzute cele ce se văd...“ (Evrei 11, 3) și conchide, după ce arată efectele credinței în istoria religioasă a poporului ales, că „fără credință nu putem fi plăcuți lui Dumnezeu“ (Evrei 11, 6). Vedem de aici că prin credință stabilim legătura cu Dumnezeu, ca o participare la viața lui Dumnezeu, nu fără roade în viața credincioșilor. Credința impune elementul de stabilitate, statornicia cu efecte reale, concrete. Legătura cu Dumnezeu prin credință reprezintă cunoașterea lui Dumnezeu și prin aceasta stabilirea unei relații de iubire.

1. Pe lângă această evidență, se pare că Noul Testament ne prezintă și alte texte pe care unii creștini își întemeiază concepția lor despre credință, ca singura condiție pentru obținerea mântuirii. Astfel, Sfântul Apostol Pavel scrie Romanilor: „Îndreptându-se în dar cu harul lui prin răscumpărarea în Hristos Iisus, pe care l-a rânduit Dumnezeu curățire prin credință întru sîngele Lui, spre arătarea dreptății Lui, pentru arătarea celor mai înainte făcute... Socotim că prin credință se va mîntui omul, fără faptele legii...“ (Romani 3, 24—29). Cei ce consideră credința ca singurul mijloc pentru obținerea mântuirii pornesc de la ideea că unii sînt predestinați spre viață, alții spre moarte; și că numai harul cîștigat prin jertfa Mîntuitorului îi poate mîntui; credința fiind în acest caz singurul „instrument“ de manifestare a aderenței la harul care asigură mîntuirea, fără a mai fi nevoie de o participare a credinciosului, întrucît el este predestinat. În acest caz, faptele bune sînt inoperante, iar lucrarea, strădania de a învinge răul din sine însuși este inutilă, întrucît harul acceptat prin credință lucrează totul. Textul paulin de mai sus, se referă la „faptele legii“, adică la legea Vechiului Testament, care este numai „pedagog spre Hristos“ (Galateni 3, 24). Apostolul evidențiază faptul că nu ne putem mîntui prin faptele Legii Vechiului Testament, atît timp cît credința în Răscumpărătorul Hristos ne oferă o nouă lege, ca să o plinească, desăvîrșească pe cea Veche. De aici și concluzia Apostolului „Stricăm deci legea prin credință? Nicidecum, ci întărim legea“ (Romani 3, 31). Nici nu putea fi altfel din moment ce Mîntuitorul nu a venit să strice legea, ci s-o împlinească (Matei 5, 17), s-o desăvîrșească printr-o nouă credință care restabilind chipul lui Dumnezeu prin har, îi dă credinciosului putere de a deveni o făptură nouă (Efeseni 4, 24). Această înnoire nu poate însemna o anulare a voinței libere a omului, fiindcă voia liberă aparține chipului lui Dumnezeu în om, iar Dumnezeu nu poate anula ceea ce a creat, fiindcă El nu a putut crea ceva rău. Dumnezeu reface, restabilește ceea ce omul puțin credincios a stricat. Și iertarea acordată prin jertfa

Domnului, ca și harul divin nu anulează voința liberă, fiindcă atunci omul nu ar mai putea fi răspunzător de faptele sale; ar fi asemenea unui obiect neînsuflețit, încît orice ar făptui, n-ar mai avea nici un sens.

2. Cuvintele Mîntuitorului aflate în Sfintele Evanghelii se referă la posibilitatea ajungerii la mîntuire prin credință; fără a adăuga și faptele bune. Astfel, Iisus spune: „Atît de mult a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Fiul Său cel unul-născut L-a dat, ca oricine crede în el să nu piară, ci să aibe viață veșnică” (Ioan 3, 16). La fel „Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura, cel ce va crede și se va boteza se va mîntui, iar cel ce nu va crede se va osîndi” (Marcu 16, 15—17). În ambele texte se accentuează necesitatea credinței, fără de care, am văzut că „nu putem fi plăcuți lui Dumnezeu” (Evrei 11, 6). Prin credință se stabilește legătura cu Dumnezeu, ea stă la baza oricărei religii. Și cum mîntuirea este cîștigată prin Iisus Hristos, mărturisirea credinței în El constituie condiția primă a împărtășirii din jertfa ce a adus-o pentru ispășirea noastră. Această credință nu exclude rodnicia ei prin fapte vrednice de mîntuire. Această credință este un angajament de adeziune la dragostea lui Dumnezeu prin Iisus Hristos, de înfiere, de a deveni moștenitori, prin plinirea vocii lui Dumnezeu „ca niște copii iubiți” (Efeseni 5, 1). Din experiența zilnică știm că atunci copiii sînt iubiți de părinții lor, cînd se străduiesc neconștient să fie buni, să săvîrșească fapte bune și să plinească voia părinților lor. Iar voia lui Dumnezeu — spune Sfîntul Apostol Pavel — este sfințirea noastră. Și la sfințenie se ajunge prin fructificarea credinței, prin continua strădanie de a învinge răul din noi înșine, făcînd ca binele să se desăvîrșească în plinătatea virtuților.

3. Ar fi interesant de văzut care a fost atitudinea concretă pe care Mîntuitorul a adoptat-o față de credința aceloră pentru a căror mîntuire s-a pogorît din ceruri.

Sfintele Evanghelii ne prezintă situații diverse și variate.

Ca prim element reținem faptul că Iisus acorda dialogul de iubire cu aceia care aveau nevoie de binefacerile Lui pe baza credinței lor „Crezi că pot face eu aceasta?” sau „Credința ta te-a mîntuit” se observă ca o trăsătură generală, precum și afirmația că „toate sînt cu puțință celui ce crede”. Aceste realități vorbesc atît despre necesitatea credinței, cît și de puterea ei. Credința în divinitatea lui Iisus apare ca un act sincer, deschis și intim, avînd scop și obiect valoarea unui om aruncat undeva la periferia vieții. Domnul s-a apropiat de toți aceștia ca un Părinte bun și iubitor. Apropierea era mina pe care Iisus o întindea, credința era mărturisirea accepțiunii acestei apropieri. Domnul a cerut credința ca pe un act de adeziune conștientă, iar de multe ori cînd a lipsit credința, au lipsit și minunile (Matei 13, 57), și aceasta pentru a nu face din minuni acte spectaculare... Pe de altă parte, Evangheliile evidențiază caracterul discret al minunilor și implicit al credinței. Astfel, Mîntuitorul refuză să arate „semn” chiar dacă fariseii spun că într-o astfel de situație vor crede în El. Mîntuitorul știe să îmbărbăteze pe Iair care la un moment dat își pierde credința, precum știe să mustre în repetate rînduri pe Apostoli pentru lipsa lor de credință, arătînd efectul imens pe care îl poate avea

credința, chiar numai „cît grăuntele de muștar“. În sfârșit, Iisus luminează credința în mesianitatea Sa, atît învățăceilor, cît și tuturor acelor care doreau să-L cunoască cu adevărat.

4. După cum am văzut, credința este un act al voinței libere, Mintuitorul nu a obligat pe nimeni să creadă. El i-a chemat pe toți la mîntuire, răspunsul a fost dat în mod diferit. Iisus spune „cel ce vrea să vină după mine“... Unora ca acestora însă le cere „să-L urmeze“, adică să se străduiască permanent să reproducă în viața lor faptele Mintuitorului, așa cum spunea Sfîntul Apostol Pavel „de acum nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine“ (Galateni 2, 20). După cum arată același Sfînt Apostol „Hristos locuiește prin credință în inimile noastre“ (Efeseni 3, 17). Contextul vine cu precizarea că prezența lui Hristos prin credință este mobilul cunoașterii iubirii lui Dumnezeu, a experimentării practice a iubirii (Efeseni 3, 10—20). Credința prin care reușim să-l cunoaștem pe Hristos rodește în iubire, fiindcă iubirea asigură „plinătatea lui Dumnezeu“ (Efeseni 5, 19).

5. Am reținut că prin credință ca act liber de voință se asigură legătura cu Dumnezeu, iar Noul Testament ne descoperă pe „Dumnezeu ca fiind iubire“ (I Ioan 4, 16). În felul acesta credința se împlinește și se verifică prin iubire, avînd ca scop iubirea. Sfîntul Apostol Pavel spune în acest sens că „de aș avea toată credința, încît să mut și munții, iar dragoste nu am, nimic nu sînt“... (I Corinteni 13, 3).

Dragostea, spune în continuare Apostolul, are caracteristica fundamentală de a fi rodnică prin fapte bune : „Dragostea îndelung rabdă, este bună, nu pismuiește, nu se îngimfă, nu se semește, nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se întărită, nu gîndește răul, nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr“... (I Corinteni 13, 4—8). Văzute în unitatea iubirii, credința se leagă organic și necesar de faptele bune, sau altfel spus, faptele bune sînt o calitate, o caracteristică, un criteriu care o afirmă autentic și plenar. În felul acesta ne apare clar de ce Mintuitorul accentuează credința, fără a mai adăuga altceva. Iar pe de altă parte, Mintuitorul spune unui învățător de lege că „toată legea și proorocii se cuprind în a iubi pe Dumnezeu din tot cugetul, din toată puterea și pe aproapele ca pe tine însuți“ (Matei 22, 39). Așadar, intrarea în comuniune cu Dumnezeu prin credință trebuie să realizeze în chip necesar iubirea față de Dumnezeu și de semenii. Cel ce crede cu adevărat în iubirea Mintuitorului „păzește cuvintele Sale“ (Ioan 14, 23) și aceasta se traduce întotdeauna prin fapte, prin împlinirea poruncilor, după însăși cuvintele Sale : „Cel care are cuvintele mele și le păzește, acela este care mă iubește“... (Ioan 14, 21 ; 14, 15), iar porunca pe care o lasă Iisus este : „să vă iubiți unul pe altul“ (Ioan 13, 34). Dragostea cuprinde toate faptele bune ca adresare către semen „pentru că poruncile: să nu desfrînezi, să nu ucizi, să nu furi, să nu fi mărturie necredincioasă, să nu poftesti și ori care altă poruncă se cuprind în acest cuvînt, adică „să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți“. Dragostea nu face rău aproapelui. Dragostea este „plinirea legii“ (Romani 13, 9—11). Ne apare clar că adevărata credință nu este

o realitate care se împlinește sub „formă exclusivistă, prin ea însăși, nu este nici un act pasiv și nici final în dobândirea mântuirii, ci, așa conchide Sfântul Apostol Pavel, este : „lucrătoare prin dragoste“ (Galateni 5, 67, vezi și I Corinteni 7, 19).

6. Caracterul credinței lucrătoare prin dragoste, face din credință virtutea roditoare a faptelor bune, încit faptele bune devin mijlocul de verificare a dreptei și adevăratei credințe. Astfel, la judecata universală, credincioșii nu vor fi întrebați asupra credinței lor, ci asupra roadelor ei, adică a faptelor săvârșite, a atitudinilor de binefacere sufletească și trupească arătate semenului (Matei 25, 31—46). Despre acest fapt Mântuitorul se pronunță explicit și categoric : „Nu vă mirați de aceasta, căci vine ceasul în care toți cei din morminte vor auzi glasul lui. Și vor ieși cei ce au făcut fapte bune la învierea vieții, iar cei ce au făcut fapte rele, la învierea judecării“ (Ioan 5, 28—30). Printr-un exemplu sugestiv și plastic, Mântuitorul precizează că după roade se cunoaște adevărata mărturisire a credinței. „După roadele lor îi veți cunoaște. Au doară se culeg struguri din spini și smochine din ciulini ? Așa, orice pom bun aduce roade bune, iar pomul rău face roade rele ... Nu oricine îmi zice mie : Doamne ! Doamne ! va intra în împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui meu care este în ceruri. Mulți îmi vor zice în ziua aceea Doamne ! Doamne ! au nu cu numele tău am proorocit ? Și cu numele tău demoni am scos ? Și cu numele tău multe minuni am făcut ? Și atunci le voi mărturisi. Niciodată nu v-am cunoscut. Depărtați-vă de la mine cei ce lucrați fărădelegea“ (Matei 7, 16—24).

Evidența necesității faptelor bune apare cu atât mai pregnantă cu cât Mântuitorul ne spune „că de orice cuvânt deșert pe care-l vor grăi oamenii, vor da seama în fața judecării“ (Matei 12, 36) ; sau : „cel ce va adăpa pe unul din acești mici numai cu un pahar de apă rece în numele de ucenic, amin grăiesc vouă : nu își va pierde plata sa“ (Matei 10, 42).

7. Sfântul Apostol Iacob oferă elucidarea concludentă a raportului dintre credincioși și fapte bune, încit nu mai necesită nici un comentariu : „ce folos este, frații mei, de ar zice cineva că are credință, iar fapte nu are ? Au poate credința să-l mintuiască ? ... De va zice cineva : Tu ai credință, iar eu am fapte, arată-mi credința ta fără fapte, și eu îți voi arăta credința mea din faptele mele. Tu crezi că Dumnezeu este unul ; bine faci, dar și demonii cred și se cutremură. Voești dar să înțelegi, om deșert, că credința fără fapte este moartă ? Avraam, părintele nostru, au nu din fapte s-a îndreptat, suind pe Isaac, fiul său, pe jertfelnic ? Vezi că credința lucra împreună cu faptele lui și din fapte s-a desăvârșit credința ? ...

„Vedeți că din fapte este îndreptătit omul și nu numai din credință ... căci precum trupul fără suflet este mort, așa și credința fără fapte este moartă“ (Iacob 2, 14—26).

Din cele de mai sus rezultă că adevărata credință trebuie să fie roditoare prin fapte bune. Credinciosul trebuie să-și înmulțească talanții credinței prin talanții faptelor bune, iar faptele bune să-i întărească neconținut credința. Virtutea credinței este așadar pedestalul pe care se

ridică faptele bune, „punînd toată sîrguința” (II Petru 1, 5). Sfîntul Apostol Pavel compară viața creștină cu cea a alergătorului din arenă, care nu a ajuns la țintă, ci se străduiește mereu să ajungă la „ținta chemării celei de sus” (Filipeni 3, 14). În felul acesta, un credincios nu se poate considera mîntuit în această viață, ci trebuie să „lucreze cu frică și cu cutremur la mîntuire” (Filipeni 2, 12), întrucît „împărăția lui Dumnezeu se ia cu asalt și numai cei ce se ostenesc o pot răpi” (Matei 11, 12).

Așadar, dacă credința stabilește legătura de iubire cu Dumnezeu prin Iisus Hristos, faptele bune ca roade ale iubirii rămîn singura dovadă a credinței autentice, precum singura dovadă că iubim de Dumnezeu este iubirea concretă arătată semenului nostru (I Ioan 4, 20—21).

Pr. prof. Sorin Cosma

SITUAȚIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNĂ DIN CRIȘANA ÎN SEC. XII—XVIII

de : Preot VASILE FRENTIU

Din puținele date istorice cunoscute pînă astăzi, se poate constata că Biserica Ortodoxă Română, sub scutul și ocrotirea voievozilor români, la venirea ungurilor și apoi prin sec. XII—XIII se afla într-o stare înfloritoare. Această constatare l-a determinat pe istoricul A. Ganoczy¹⁾, să admită că la fondarea episcopiei catolice de la Oradea sub Ladislau (1085—1097) în părțile Bihorului, „Graeci ritus homines habitabant”. Existența acestor credincioși de „rit grecesc” la fondarea episcopiei de la Oradea se poate proba și cu alte mărturii istorice din acele vremi și îndeosebi din influența Bisericii Ortodoxe asupra încreștinării ungurilor. Astfel sinodul din Szábolcz ținut în anul 1092 prin art. 31 hotărăște ținerea postului după ritul oriental, respectarea sărbătorilor ortodoxe (ex. Sf. Mucenic Gheorghe, Sf. Nicolae, etc.), căsătorirea preoților, cu excepția bigamiei, căsătoria a doua și căsătoria cu o văduvă²⁾. În același timp se știe că episcopii catolici erau căsătoriți și aveau copii³⁾, că Euharistia se făcea cu pîine dospită din care cauză țăranul ungur, care nu venea la biserică, era obligat să aducă „tres panes et candelam ad altare⁴⁾”. Că asemenea situații decurgeau din influența exercitată de ortodocșii români, o dovedește utilizarea unor cuvinte ca de exemplu *păgin* sau *Crăciun* întâlnite doar la români și unguri⁵⁾.

Despre situația Bisericii Ortodoxe din Crișana la finele sec. XII și începutul sec. XIII ne mai informează și scrisoarea papei Inocențiu al III-lea către episcopul catolic de la Oradea, în care îi comunică că în „Regatul Ungariei sînt înființate biserici ale monahilor greci și aceste biserici prin neîngrijirea episcopilor diecezani și prin însăși grecii sînt foarte răs-

1) *Dissertatio historico-critica de Sanctae Ladislao Hungaricae rege fondatore Episcopatus Varadiensis*, Viennae, 1775 p. 71.

2) Cf. Stephano Werbőczy, *Corpus iuris hungarici seu decretum generale incltyti regni Hungariae partiumque eidem annexarum*, Budaë, 1822, pp. 130—133.

3) *Idem, ibidem*.

4) *Idem, ibidem*.

5) Ștefan Mateș, *Istoria vieții religioase a românilor din Ardeal și din Ungaria pînă la 1700*, Arad 1918, p. 31.

pindite, în timp ce bisericile (lor) mai că sînt dărmate“⁶⁾. Cu această ocazie, papa însărcinează pe episcopul catolic de la Oradea să le inspecteze și să facă din ele o eparhie sau să instituie în acele mănăstiri abați sau prepoziți latini⁷⁾.

Că mănăstirile și bisericile acestea numite „ale grecilor“ erau de fapt ale românilor, o adevărește constituirea prin mijlocul sec. XIV a unui prepozi general pentru toți românii, documentele vremii făcînd mențiune despre „capelae olahorum“⁸⁾. O mănăstire de acest fel era la Sinnicolaul de Beiuș, închinată Sf. Nicolae de la care satul poartă pînă astăzi numele, iar alta la Pomezee care purta denumirea care etimologic înseamnă „popă de cîmpie“, referire probabil la așa ziii „popi roșii“ care „tăiau limbile“, pomeniți în legendele poporului⁹⁾.

În toate localitățile unde satele poartă denumirea de : Sinnicolau sau Sinmartin, au existat prin sec. XIII—XIV-lea mănăstiri închinete sfinților Nicolae sau Martin aparținînd călugărilor benedictini care au venit în urma armatelor maghiare pentru convertirea la catolicism a populației ortodoxe române autohtone.

În satul Sinmărtinul de Beiuș căruia i s-a mai spus ulterior „Szent Benedek“, de la numele întemeietorului ordinului călugăresc benedictin, sau „Szent-Marton“ de la patronul acestui ordin călugăresc, pe locul numit „La Piatră“, se mai păstrează ruinele unei biserici, iar în imediata ei apropiere „Fintina popilor“. Biserica, după urmele zidurilor, a fost împrejmuită cu ziduri de piatră după sistemul cetăților din evul mediu. Tradiția satului Sinmărtinul de Beiuș amintește că această biserică a aparținut voievozilor de la Remetea care au stăpinit pe vremuri și acest sat.

În comuna Oșand (Bihor), în partea de hotar numită „Biserica de Piatră“, se mai văd și azi ruinele unei biserici datînd tot din sec. XIII—XIV-lea. În apropierea acestui sat, distanță de cîțiva kilometri se află satul Gepiș, în imediata vecinătate satul Oșnad, care probabil a fost proprietatea voievozilor de la Gepiș, cum spune un document: „Pentru filius Georgii waivoda noster de Gypes“¹⁰⁾.

La fel în satul Cărand (Lingă Tinca, jud. Bihor), care a aparținut voievozilor Ioan și Gheorghe de Cărand amintiți în 1525 și 1533 pe locul numit „La Bisericuță“ se mai văd ruinele unei biserici de piatră¹¹⁾.

Un document din 1413 menționează că episcopul catolic de la Oradea edifică o biserică pe ruinele unei alte biserici foarte vechi „a tempore cuius memoria non existit“¹²⁾. Este neîndoiește că această biserică a fost construită de către voievozii de la Beiuș.

⁶⁾ Cf. Dr. Atanasie Marinescu, *Izvoare pentru istoria bisericească ortodoxă*, Sibiu, 1911, pp. 8—9.

⁷⁾ Idem, *ibidem*.

⁸⁾ Ștefan Pascu, *Istoria Transilvaniei*, Blaj, 1944, pp. 95 și 100.

⁹⁾ Vezi dr. C. Pavel, *Școlile din Beiuș*, 1928, p. 46 nota 12.

¹⁰⁾ Idem, o. c., p. 67.

¹¹⁾ Idem, o. c., p. 68.

¹²⁾ Idem, o. c., p. 76.

În comuna Voievozi (Marghita-Bihor), se găsesc de asemenea ruinele unei biserici de piatră care a aparținut voievozilor maramureșeni Drag și Balc¹³).

Actuala biserică reformată din comuna Remetea (Bihor) care datează din sec. XII, cu pictură ortodoxă bizantină din sec. XII—XIV-lea, a aparținut desigur și a fost edificată de către voievozii din această localitate și odată cu catolicizarea, iar mai târziu cu calvinizarea voievozilor Nicolae și Sigismund, care în 1556 la împărțirea domeniilor episcopiei catolice, primesc comuna Remetea, au transformat-o în biserică calvină¹⁴).

Aceeași valoare documentară ne-o oferă și pictura bizantină de înaltă valoare artistică de la biserică reformată din comuna Tileagd (Bihor), descoperită în anul 1939 sub tencuiala pereților exteriori. Prin asemănare și comparație, pictura acestei biserici este identică cu cea de la biserică din Remetea și din aceeași epocă.

Pînă aproape de zilele noastre, s-a mai păstrat vechea biserică de piatră a vestiților protopopi din Seghiște (Vășcău-Bihor), Dan (1503), Ioan (1538) și Petru (1554), la care în urma ploilor prin căderea rindurilor de tencuială de pe peretele iconostasului, au apărut picturi asemănătoare cu cele din bisericile lui Ștefan cel Mare. Vechea biserică de lemn din Seghiște care a existat înaintea celei edificate în anul 1733, la care s-a aflat un potir de argint, n-ar fi exclus să fi fost ctitoria vreunui voievod care a stăpînit oarecînd ținutul Beiușului¹⁵).

De la o altă biserică voievodală din lemn aflătoare actualmente în satul Groșeni (jud. Arad), se mai păstrează pictura pe pînză de pe boltă. Probabil această biserică a fost proprietatea voievodului Ioan de la Hășmaș, preot și nobil amintit la 1533¹⁶).

Bisericile acestea construite din piatră, destul de spațioase pentru acele vremuri și mai ales pictura de înaltă valoare artistică, sînt mărturii grăitoare despre starea de înflorire a Bisericii sub ocrotirea voievozilor români. Același lucru îl atestă privilegiile și diferitele scutiri de care se bucurau preoții pe vremea voievozilor. După diplomele emise de prelații de la Oradea la interval de aproape două secole, dovedesc că preoțimea ortodoxă română avea o situație materială mult mai bună decît cea de la începutul sec. XVIII cînd era nevoită să suporte jugul greu al iobăgiei. Astfel prin diploma episcopului Dimitrie al Orăzii din 1349, emisă la intervenția voievodului Petru de Felwenter (Vintere), acesta are drept să țină un preot valah (unum presbiterum olachalem) scutit de prestarea oricărei dijme (sine omne collecto et exactione) ce de drept s-ar cuveni episcopului ca stăpîn al locului¹⁷).

¹³) Dr. Coriolan Petran, *Bisericile de lemn din Bihor*, Sibiu 1931, p. 46.

¹⁴) Prof. dr. Ștefan Lupșa, *Vechile biserici bihorene*, în rev. *Legea Românească*, Oradea, nr. 21, 1934, p. 184; cf. I. D. Ștefănescu, *L'art byzantin et l'art lombard en Transilvanie* trad. prof. C. Sava, în rev. *Beiușul*, an. XIV, seria II, 1945 pp. 2—3.

¹⁵) Titus Roșu, *Însemnări și inscripții bihorene*, Beiuș 1941, p. 11.

¹⁶) C. Pavel, o. c., p. 101.

¹⁷) Idem. o. c., p. 44.

Privilegiile preoțimii române din Crișana sînt mai bine lămurite dintr-o altă diplomă a episcopului catolic de la Oradea, cu numele Gheorghe din anul 1503, emisă la plîngerea lui Dan „presbiter valachalis de Segesfalva et arhidiaconus presbiterorum nostrorum valachalium de pertinentis Belenes“, în numele preoților supuși jurisdicției sale ce erau necăjiți și torturați cu diferite gloabe, dări și alte greutăți impuse lor în contra dreptului și imunității preoțești (contra jura et libertatem sacerdotii)¹⁸). La această plîngere episcopul răspunde că „din scrisorile predecesorilor noștri am înțeles „*quod dictus Arhidiaconus et praefati praesbiteri valachales fuerunt exempti ab omni birsagiorum et etiam ad omni potestate Capellanorum Vajvodarum et aliorum Officialium quorumque*“ și dispune ca amintitul Dan și preoții valahi supuși lui, să nu fie necăjiți sau tulburați „*ac birsagiis et exactionibus . . . nec sitis ausi modo aliquali . . .*“¹⁹) Tot în această diplomă se mai dispune că arhidiaconul Dan în privința delictelor civile sau penale și pentru nici un exces nu va putea fi judecat decît de episcopul Orăzii ca stăpîn al ținutului, iar preoții supuși lui care „vor fi comis ceva eroare, cercetare împotriva acestora să se țină înaintea arhidiaconului care va aduce și judecată“ (si vero presbiteri olahales in aliquo delinquerint et quidpiam agere . . . extunct talis . . . presbiteros coram arhidiacono ipsorum, qui iudicimet iustitiam ipsi querulanti de prestiteris valachalibus . . . strabit)²⁰). Cel nemulțumit de judecata arhidiaconului avea drept de apel la episcop sau substitutul său.

Din această diplomă mai rezultă că Biserica ortodoxă română (în pertinentiis valachalibus nostri Varadiensis) era organizată în protopopiate, cu drepturi și privilegii „ex antecessorum nostrorum . . . fuerunt exempti ab omni solutione“. Reținem de asemenea titulatura „discretus“ dată protopopului Dan, care în evul mediu se atribuia numai demnitarilor bisericești. Astfel episcopul Ladomer al Orăzii intitulează pe prepozitul capitolului orădan: „vir religiosus et discretus“²¹). După Nicolae Iorga „distinsul“ protopop Dan, precum și urmașii lui, aveau atribuții aproape vlădicești²²).

Deodată cu desființarea episcopiei catolice a Oradiei în anul 1556 și împărțirea întinsului ei domeniu la diferiți nobili calvini, drepturile și privilegiile clerului ortodox român sînt pierdute, nemaifiind nici voievozi și cnezi care să îl susțină în fața noilor stăpîni de pămînt. Cu toate acestea, voievodatele bihorene nu dispar complet. Dacă formal sînt desființate prin catolicizarea și calvinizarea voievozilor și cnezilor români, pe locul lor se mențin formele de organizare spirituală, și anume protopopiatele.

Toate protopopiatele bihorene amintite la 1727 cu vestiții protopopi: Mihai de la Luncă, Gavra de la Vidicul Beiușului, Ioan de la Cefa cu toți preoții din cîmpia Orăzii, Gavrilă de la Popmezău, Giurge din Pasteș de

¹⁸) Idem, o. c., anexa II, pp. 313—314.

¹⁹) Bunytay Vincze, *A Váradi püspökseg története*, I, pp. 349—350 ap. C. Pavel o. c., anexa II, p. 314.

²⁰) Idem, *ibidem*.

²¹) Idem, o. c., p. 65.

²²) N. Iorga în rev. *Cele trei Crișuri*, Oradea, nr. 1, 1921 p. 6.

pe Crișul Repede, alături de Ioan protopopul Orășii, apar pe locul unde odinioară au fost voievozi și teritoriul lor aproape coincide cu teritoriul stăpinit de către voievozii români ²³⁾.

Astfel, în jurul Orășii, în localitatea Palota, peste un teritoriu întins în vremurile de după năvălirea tătarilor la 1241, stăpânea voievodul Nicolae fiul lui Paul; la fel, în jurul comunei Tămașda în apropiere de Cefa (Podul lui Toma), Rogerius în fuga sa amintește pe cnezii care conlucrau cu tătarii ²⁴⁾ și care stăpâneau peste o sută de sate.

Pe Luna Bistrei în apropierea de Marghita, a existat în vechime proprietatea voievozilor Drag și Balc cu reședința în Voievozi, unde se mai găsesc ruinele unei biserici, iar satul Balc păstrează pînă astăzi numele voievodului Balc de la care își trage numirea.

Concludentă pentru rolul jucat de protopopiate este consemnarea celor 30 de sate împreună cu cetatea Solyomkö (în hotarul comunei Peștea) cumpărată în 1658 de către voievodul Constantin Vodă de la Gheorghe Rakoczy ²⁵⁾, care aparținea de protopopiatul Peștes. Protopopul Giurge de la Valea Crișului Repede, apare și el în localitatea Peștes. În castelul acestei localități locuise voievodul Gavril Vodă Movilă din Moldova vreo 17 ani ²⁶⁾. La fel protopopiatul din Beiuș și Pomezeeu aveau jurisdicție peste teritoriul și satele care au aparținut voievozilor de Beiuș și celor din jurul satului Pomezeeu.

Din puținele urme documentare găsite rezultă că unii voievozi sau cnezi români rezistau ispitelor și preferau să-și piardă privilegiile nobiliare decît să-și lapede legea strămoșească îndreptîndu-se spre vreo mănăstire pentru a primi darul preoției și devenind conducători spirituali ai poporului. Astfel întîlnim la 1533 pe voievodul Ion preot și nobil în Hășmaș ²⁷⁾, sau la începutul sec. XVIII în satul Groșeni, vecin cu Hășmașul, era un alt fost voievod devenit protopop. Tot așa la anul 1727 la comisia de investigație în problema unirii, este audiat nobilul Ștefan Magully de 70 de ani, preot în Ciutelec.

Însăși atribuțiile voievozilor ca președinți ai instanțelor de judecată, a juraților și ca reprezentanți ai națiunii române, sînt deținute de către protopopii români din Bihor, fapt care se poate constata din semnăturile și iscăliturile de pe jalba din 1727 înaintată comitatului Bihor, în numele națiunii române.

În anul 1660 prin ocuparea Bihorului de către turci, datorită faptului că stăpînirea maghiară nu mai putea exercita nici o presiune asupra românilor, iar de altă parte datorită influenței ortodoxe ce venea din Țările Române, Biserica ortodoxă română din Bihor, în anul 1664 are un episcop necunoscut, semnalat într-o scrisoare de către sinodul din Csătar

²³⁾ Idem, *ibidem*.

²⁴⁾ St. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1972, pp. 163—164.

²⁵⁾ St. Metes, *Moșile domnilor și boierilor din Țările Române, în Ardeal și Ungaria*, Arad 1920, pp. 71—72.

²⁶⁾ Idem, *Ist. Bis. rom. din Trans.*, p. 342.

²⁷⁾ C. Dan, o. c., p. 101.

a episcopului calvin din Szabolcz²⁸⁾, şi, după cum mai mărturiseşte Kollar secretarul comisiei de anchetă din 1754, la recuperarea Orăzii de către austrieci în anul 1692, aceştia n-au găsit acolo nici un episcop catolic decât numai unul „schismatic”²⁹⁾.

La finea sec. XVII, existau 7 protopopiate şi doi episcopi: Efrem Baniamin şi Petru Hristofor, ultimul fiind menţionat documentar în anul 1711³⁰⁾.

De la această dată, fiindcă aşa cereau interesele habsburgilor, românii bihoreni nu li se mai îngăduie să aibă episcopi de legea şi neamul lor. Golul sufletesc după gonirea ultimului episcop este oglindit într-o jalbă din anul 1727, a tuturor protopopilor înaintată comitatului în care printre altele spun: „După ce noi prin graţia Maiestăţii Sale Imperiale... ne-am cîştigat episcop... fiind noi ca o turmă ce nu are mamă dulce, batjocorindu-ne pre noi un timp şi unii şi alţii străini de sfînta noastră biserică şi de legea noastră; văzînd noi şi ştiînd că fiecare naţiune are episcop de legea ei, numai noi sârmanii români din comitatul Bihorului sîntem fără păstor, sufletesc... ştiînd că în timpuri fericite şi noi am avut episcop de legea noastră... am căzut înaintea Maiestăţii Sale şi l-am rugat să ne dea şi nouă episcop de legea noastră, căci cu ceea ce datorăm, dijma, corteile, pentru armata Maiestăţii Sale, toate le dăm după puterile noastre, pe domnii de pămînt îi servim... numai sufletul nostru nu voim să-l dăm... fiind noi hotărîţi mai bine a muri decît să trăim şi pe mai departe în starea de pînă acum...”

²⁸⁾ Şt. Lupşa, *Istoria Bisericii ortodoxe bihorene*, în: Almanahul Crişana, p. 20.

²⁹⁾ Idem, o. c., p. 30.

³⁰⁾ Idem, *ibidem*.

IMPORTANȚA ÎNSEMĂNĂRILOR DE PE TIPĂRITURILE BISERICESTI DIN SECOLUL XVIII AFLATE ÎN BIBLIOTECA ARHIEPISCOPIEI TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

de : Prot. ION B. MUREȘIANU

Biblioteca Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, deține în fondul de carte religioasă veche apărută până la anul 1800 în tipografiile de la Govora, Iași, Tirgoviște, Snagov, Alba Iulia, București, Râmnic, Blaj, Sibiu și Viena, 150 de ediții. Ne sînt însă cunoscute parțial alte titluri și ediții, trimise Bibliotecii Academiei Române de către preoți și învățători bănățeni ¹⁾, Bibliotecii „V. A. Urechia“ din Galați în care două treimi din cartea veche provine din Banat ²⁾. Multe din cele mai vechi au fost înlocuite sau distrus prin ardere, cum se proceda cu obiectele de cult, sau au ajuns în biblioteci particulare. Cu toate acestea, numărul tipăriturilor venite din țările românești în Banat în secolul XVIII a fost impresionant de mare, cercetările din ultimul timp adevărînd că se mai păstrează încă cel puțin 1600 exemplare.

Fapte de cultură și artă grafică de mult preț, sînt de asemenea măriturii ale intenselor și permanentelor legături ale Banatului cu toate provinciile românești, cu bine cunoscutele urmări pe țărîm istoric, național, cultural, pentru apărarea credinței ³⁾ și cuprind însemnări deosebit de valoroase ce vin să întregescă documentar momente importante din trecut. Din mulțimea lor, adunate într-un studiu în curs de elaborare, rețîn citeva.

Cea mai veche însemnare în limba română cunoscută pînă acum pe o carte bisericească din Banat, datează din 1668, scrisă fiind pe filele 4—8 caietul a din Tetraevanghelul slavon al lui Lavrinte, tipărit după ultimele cercetări în tipografia mănăstirii Plumbuita de lingă București în 1582 ⁴⁾.

¹⁾ Ion B. Mureșianu, *Contribuții bănățene la spotirea fondului de carte rară a Bibliotecii Academiei Române*, în „Mitropolia Banatului“, nr. 1—3, 1974, pp. 97—99; același, *Circulația cărții de la Râmnic în Banat*, în „Mitropolia Banatului“, nr. 7—9, 1971, pp. 443—449.

²⁾ Dan Simonescu, în prefața lucrării *Cartea românească veche în Biblioteca V. A. Urechia* de G. Hîncu, Galați, 1965.

³⁾ Dan Simonescu, *Contribuția cărților bisericești la unitatea culturală a românilor*, în „Mitropolia Banatului“, nr. 7—9, 1977, pp. 545—553.

⁴⁾ Niculae Șerbănescu, *Tipografia ieromonahului Lavrentie de la mănăstirea Plumbuita din București*, în „Studii teologice“ seria II, nr. 1—2, 1976, pp. 21—22, unde se dă și bibliografia privind această carte.

Cartea, în posesia bisericii ortodoxe din Lugoj, a fost dusă de profesorul universitar Iosif Popovici la Cluj-Napoca și depusă apoi la Biblioteca Centrală a Universității de Emil Petrovici, înregistrându-se sub cota 34 A. Textul însemnării pe care îl reproducem după xeroxul primit prin bunăvoința conducerii bibliotecii, e următorul : „Pis. mșta avgust 7 dni. Aciastă sv(i)ntă carte carea să chiamă / Evanghelie cumpărat-o-a Cecovan Pătru ot Logoj. Și o a dat / și o a dat [repetat] la sv(i)nta bisearică din Logoj. Ca să fie lui pomană / și părinților lui și feciorilor lui și feciorilor feciorilor lui. / Și cine o are luoa de la sv(i)nta bisearică să fie blăstămat / de Sv(i)nta Troiță ce iestă Tatăl, și Fiiul și Duhul Sv(i)nt / Dumnezeu ade-vărat. Și să fie tremeat [?] și proclat și ana- / thema și să n-aibă parte [în] împărăția cerului vă veaci veacilor amin. / Pis. mșta avgust 1 dni văleat 7176“ (1668).

Însemnarea atestă documentar că biserica ortodoxă din Banat și indeosebi cea din Lugoj e activă, într-o vreme în care se desfășura aci o intensă acțiune de calvinizare a românilor cu predicatori ca Ștefan Fogarași și Ioan Vischi, autori de catechisme în românește (1648 și 1697), sprijiniți oficial de autoritatea politică, și spulberă afirmații tendențioase. Confirmă totodată atașamentul față de credința străbună ce forma atunci unitatea și rezistența românilor împotriva asupritorilor. Foarte scumpă în acel timp, e cumpărată și dăruită de un singur credincios. Și înmulțește știrile scrise, despre legăturile frățesti din secolul XVI.

Însemnările de pe cărțile bisericești din fondul Arhiepiscopiei, confirmă prezența lor în Banat în primele decenii ca și în întreg secolul XVIII. Astfel, la mai puțin de două decenii de la ocuparea Timișoarei de către austrieci și încetarea dominației otomane ce a durat 164 de ani, Chiriadromionul apărut la București în 1732, e cumpărat în 1734 — la 2 ani de la tipărire — de credincioșii din satele Vizma și Crivobara de lângă Lugoj, preotul lor notind pe filele 206—223 : „Aciastă sfântă Evanghelie o au cumpărat vizmeanii împreună cu creuvăreanii, de trăbuință rugii să le fie, de pomană. Și au fost Chinez (primar) Giura Beleio și au fost curgerea anului de la Nașterea lui Hs. 1734, și cumet au fost Mărtin Giurchescu cu Mihai Micculea, Savu (?) Miculea Mărtin din Vizma. Iar cine s-ar nevoi ca s-o înstreineaze au să o fure, au să o vînză cu sila, au pentru vre-o pricină. Unul ca acesta să fie afurisit și anathema și într-un loc cu Iuda. Iar afurisit de 325 Sfînți Părinți de la Nicheia aciasta“.

Triodul tipărit la București în 1726, adus de la biserica din Giulvăz, județul Timiș, are însemnări din 1744. Psaltirea de la Iași din 1743, e cumpărată în 1747 cu 4 florini și jumătate de chinezul Paul Hațegan pe seama bisericii din Gătaia, deci la extremitatea vestică a Banatului. Evanghelia de la București din 1723, e dăruită în 1750 de credincioșii din Agadici, județul Caraș-Severin, bisericii lor. În 1756, Evanghelia apărută la București în anul 1750, e donată bisericii din Bărăteaz de lângă Timișoara, de doi credincioși. Nu e lipsit de interes a aminti că cele 12 Minee de la Buzău (1698), sînt dăruite în 1724 de mitropolitul Ioanichie Vladisavlevici al Timișoarei, bisericii din fabricul acestui oraș, cum precizează însemnările migălos caligrafiate pe filele lor. Cartea de la Rîmnic, începînd cu pri-

ma tipăritură a vlădicului cărturar Antim Ivireanul din 1705, inzestrează stranele tuturor bisericilor din Banat și stă alături de Pravila de la Govora (1640), de Pravila de la Tirgoviște (1652) de Triodul de la Tirgoviște (1649), Evanghelia de la București (1682), Biblia lui Șerban (1688), Evanghelia de la Snagov (1697), de Carte sau lumină (Snagov 1699), de Mineele de la Buzău (1698), de marele număr de tipărituri provenite din aceleași tiparnițe în prima și a doua parte a secolului XVIII.

Împreună cu marele număr al cărților ce atestă intensitatea legăturilor dintre toate provinciile românești, însemnările cuprind atitudini, sentimente și aspirații confirmând conștiința națională și socială a românilor din Banat, unitară în gândire, spuse cu convingere și lapidar.

În 1769, preotul Avram Popovici din Saravale, județul Timiș, care scrie și în limba latină, notează pe fila Liturghierului de la București din 1728, cu adîncă semnificație și reflectînd o stare de spirit generală în care transpare revolta: „Frica cea fără de dragoste la cei supuși ieste asemenea varului celui fără dă apă, pre care apă ne avînd, nu poate să zidească nici un feli dă zidire, dă piatră”.

Despre evenimentele din 1848, cei care scriu pe marginea paginilor, vorbesc la început ca despre împlinirea vrierilor lor de totdeauna de libertate și dreptate, ca să sfîrșească cu îndurerarea urmărilor. Războiul de independență însușește, crește nădejdi în care se întreve realizarea unității neamului dorită de veacuri, completînd informațiile cunoscute cu o însemnare din care rezultă că mersul războiului era urmărit cu viu interes. Preotul Dionisie Popovici din Tincova de lingă Caransebeș, scrie cu caractere latine în 1878 pe fila Strastnicului apărut la Blaj în 1773: „În 1877 și 1878 a fost grozavă bătae între Rusia aliată cu România contra turcilor. Imperiul otoman, a fost bătut. România cu armata sa, s-a purtat atît de brav în cit toată Europa i-a aprobat și i-a lăudat purtarea. Mai multe cetăți a cucerit singură. Osman Pașa cînd era în întăriturile Plevnei, la tot atacul contra armatei române, era groază cum și armatei sale. Toate foile au vestit în lume cumcă de nu era armata română, Osman Pașa nu se scotea din Plevna [...]”.

Unitatea statală își găsește în însemnările din 1914—1920, exteriorizarea bucuriei fără margini.

Însemnările abundă și în informații privind mișcarea culturală. Nicolae Horga Popovici, cărturarul de prestigiu de la începutul secolului XIX ⁵⁾ la-să pe pagina albă a Cazaniei de la Viena (1793), întregiri la viața și activitatea sa, neștiute pînă acum: „Însămnare prestă viața lui Nicolae Popovici din Seleuș ficiorul popi Simion parohul din Seleuș, care pre scurt aicia v-o aș arăta: În anul 1767, Iunie 18 zile s-au născut Nica, în Seleuș. Umblînd la ișcoală letiniască au fost scrietori la cancelaria Direcției Școalelor la Oradia Mare 2 anni adecă anu 1788/9 fiind procopsit cu învățatura în

⁵⁾ Octavian Lupaș, *Preotul Nicolae Horga — Popovici, cărturar arădan de acum un veac și jumătate*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 5—8, 1963, pp. 262—272; Eugen Arădeanul, *Date noi cu privire la activitatea literară a preotului Nicolae Horga—Popovici*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 5—8, 1976, pp. 501—504.

limbi strine. Anu 1793, Iunie 17 zile în cinstita Varmeghia Aradului s-au pus comisarăș, adică s-au jurat prin Exțălenția sa Domnul feșpan Paulus Almași Iunior de Galanta, pă vremea oblăduitoriului împărat Frantiscus II-lea și au fost jurat în sus numit Varmeghie anni 3 având pre unul născut dintr-un sânge al său frate Ioann proto-presvytăr în ținutul Vilagoșului care au răpăusat Sept. în 28 de zile 1795. După aceeaia rămîind parohia Seleușului vacantă, avînd inima din susnumitul juratul Varmeghii Nicolae cătră cinul preoției în graba s-au și căsătorit! Octovrie 28 zile 1795 cu Terezii, fata preotului Petru Lucaci din Sărand, și săvîrșindu-să numărul annilor tri s-au slobozit cu cinstită laudă din slujba Varmeghii, trecând ș-au dat numele în cler pentru dragostia cătră Dumnezeu au slujit sufletește . . . , (două cuvinte șterse). Sfințitu-s-au preot din Preosfinția sa Domnul Pavel Avacumovici Episcop în Arad 13 zile Apr. 1796 în zioa de Florii s-au diaconit iară în 1-a Ia(nu)arie la Chiș Crăciun 1797 s-au preoțit în Arad, tot de numitul Episcop“.

Prin multitudinea și bogăția evenimentelor la care se referă, prin informațiile spontane despre fapte trăite, însemnările de pe cărțile vechi rămîn documente de inestimabilă valoare pentru istorie, în care limpezesc aspecte încă puțin cunoscute.

INSEMNARI DE PE TIPĂRITURILE VECI

(Fondul de carte al Mitropoliei Banatului Timișoara)

de : VIOREL ȚIGU

Din cauza condițiilor neprielnice, politice și social-economice, activitatea tipografică se întrerupe aproape cinci decenii, în țările românești. Ea a reinceput sub domniile lui *Matei Basarab* în Țara Românească și *Vasile Lupu* în Moldova, domnii ce se caracterizează printr-o înflorire economică și culturală. Cartea tipărită în perioada acestor doi voievozi (prima jumătate a sec. XVII) continuă tradiția culturii feudale românești din secolele precedente, constituind un puternic mijloc de întărire a ortodoxismului.

Prin mijlocirea lui *Petru Movilă*, *Matei Basarab* primește o tiparniță și un tipograf iscusit, un anume *Timotei*, cărora le stabilește loc în orașul Cîmpulung¹⁾. Dar în acest timp mai activa o tipografie la Govora sub conducerea ieromonahului *Meletie Macedoneanul*, tipografie mutată în 1644 la mănăstirea Dealului, iar mai apoi la Tirgoviște. Deoarece era nevoie de hîrtie, se înființează o moară, prima de acest gen în Țara Românească pe lângă Ocnele Mari.

În Moldova prima tipografie s-a organizat pe timpul lui *Vasile Lupu*, sprijinit și de mitropolitul Moldovei *Varlaam*. Tipografia a fost instalată la Iași în incinta mănăstirii Trei Ierarhi²⁾. Tipărături ca „Paraclisul” de la Govora (1639), „Pravila de la Govora” (1640), apoi „Cazania” lui *Varlaam* la Iași (1643) sint începuturile cărților românești, impuls care se va face în curînd resimțit în toate țările românești³⁾.

Alături de meșterii ruși, în tipografiile noastre au lucrat și meșterii sud-dunăreni, ca *Ștefan* ieromonahul, sîrb din Ohrida, precum și meșteri localnici⁴⁾. Așa bunăoară prin strădania meșterului „dascălul popa *Dobre*” trimis de *Matei Basarab*, ia ființă noua tipografie românească de la Alba Iulia, în care apare în 1641 „Evanghelia cu învățătură”, iar în 1648 „Noul Testament” tipărit prin grija mitropolitului *Simion Ștefan*.

1) Tomescu Mircea, *Istoria cărții românești, de la începuturi pînă la 1918*, București, 1968, p. 66.

2) Ibidem, loc. cit.

3) Penaitescu P. P., *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 195.

4) Tomescu M., op. cit., p. 67.

5) Ibidem, p. 68.

Cărțile de ritual „Molitvenic“ (1635), „Psaltirea“ (1637 și 1639), „Ceaslov“ (1638), „Antologhion“ (1643), „Liturghier“ (1646), etc. slujeau, după cum spunea însăși Matei Basarab, pentru „evlaviosul neam al patriei noastre și altor neamuri înrudite cu noi după credință“...⁵⁾, răspîndindu-se în Moldova, Transilvania și Balcani.

„Pravilele“ lui *Vasile Lupu* și *Matei Basarab* sînt aproape cele dintîi coduri de legi (drept civil, penal și religios) din Europa într-o limbă națională. „Pravila“ lui *Vasile Lupu* (1646) și „Îndreptarea legi“ de la *Tirgoviște* (1652) au circulat în toate cele trei țări românești, ba pînă și în *Croația* la diferite mănăstiri.

Cărțile tipărite în a doua jumătate a sec. XVII se înscriu pe linia firească a evoluției tiparnițelor din cele trei țări române. Se remarcă în această vreme mitropolitul cărturar *Dosoftei* care tipărește la Iași un „Liturghier“ (1679) apoi un „Molitvănuc“ (1681) românesc.

„Biblia“ de la 1688 deschide era de mare activitate culturală și tipografică din vremea domniei lui *Constantin Brîncoveanu*. Pentru reorganizarea tiparului el aduce în țară pe *Antim Ivireanu*, care datorită muncii și priceperii sale ajută la răspîndirea cuvîntului scris în limba poporului, tipărind atît cărți religioase cît și cărți laice de lectură.

Cele mai multe cărți românești au apărut la Buzău, unde activa *Mitrofan*, ucenic a lui *Dosoftei*, ajuns episcop de Buzău. Prin strădania lui *Antim Ivireanu* a activat succesiv o tipografie la Snagov (1696), Rîmnicul Vilcea (1705), *Tirgoviște* (1709) și mănăstirea *Antim* din *București* (1716)⁶⁾.

Pentru Moldova „Liturghierul“ tipărit de *Dosoftei* la 1679 reprezintă un mare act revoluționar deoarece este tipărit în limba română, la fel ca și publicarea „Bibliei“ lui *Șerban Cantacuzino* (1688) care a însemnat pentru Țara Românească momentul hotărîtor pentru introducerea limbii române în biserică⁷⁾.

Înnoirea culturală din sec. al XVIII-lea poartă amprenta luminismului, ceea ce duce în lumea tiparului românesc, la o perioadă de avînt. Cartea religioasă este încă predominantă. Din cele 384 cărți imprimate între 1717—1780, 324 (adică 84,4%) sînt religioase⁸⁾. În acest secol un mare merit și-au cîștigat episcopii Rîmnicului — *Damaschin*, *Chesarie* și *Filaret*. Ultimii doi au imprimat pentru prima oară în limba română „Mineile“ în 12 volume (Rîmnic 1776—1780) operă de sinteză a slujbei religioase. Pentru istoria culturii noastre sînt interesante predosloviile tipăriturilor, străbătute de un suflu nou și avînd un orizont mai larg. Așa bunăoară în „Mineiul“ pe luna noiembrie (Rîmnic 1778) episcopul *Chesarie* vorbește despre trei epoci din istoria poporului nostru, care mai înainte se numeau daci și geți, despre războaiele dintre *Decebal* și *Traian* și se mai amintește despre voievodul *Radul Negru*, etc.

În sec. XVIII cartea tipărită se bucură de o mai largă răspîndire și se imprimă într-un număr mai ridicat de exemplare. În Transilvania habs-

⁶⁾ Ibidem, p. 75.

⁷⁾ Panaitescu P. P., *op. cit.*, pp. 222, 224.

⁸⁾ Tomescu M., *op. cit.*, p. 93.

burgică tiparul lincezește, iar tiparnița de la Alba Iulia își încetează activitatea, dar apare alta la Blaj (1747) care a fost organizată de meșteri moldoveni conduși de un anume Sandu ⁹⁾.

În acest secol se constată o mai mare tehnicizare a tiparului românesc și o înmulțire a inițialelor ornate, chenarele și chiar frontispiciile tipografice. Cartea de Rimnic, București, Buzău, Iași, etc. era o mare binefacere pentru țările române, cu atât mai mult pentru Banat, care datorită condițiilor economice deosebit de ridicate, avea posibilitatea materială de a procura pentru fiecare biserică cărțile necesare. Menționez aceasta deoarece cărțile erau foarte scumpe, așa după cum sînt consemnate prețurile în însemnările pe filele unor cărți de cult. Unele din ele ajungeau să aibe prețul unei perechi de cai ori boi, dar parohia găsea posibilitatea materială de a-și permite să aibă toate cărțile, așa după cum reiese și dintr-un protocol de inspecție din 1758 făcut de *Arsa Radiovoevic*, administratorul eparhiei Timișoarei, după moartea lui Gheorghe Popovici.

Pe acest fond de carte veche a Mitropoliei Banatului, am găsit pe filele tipăriturilor însemnări care aduc în actualitate probleme economice, istorice, cronici familiare, probleme de învățămînt, etc., izul limbii celor peste 200 de ani care s-au așternut peste carte. Pentru a veni în ajutorul lingviștilor am ținut să păstrez, în toate însemnările copiate, limba și gramatica epocii respective. (Sublinierile din text ne aparțin). Aceste texte sau însemnări, le-am înțeles organizate pe probleme. În acest sens am împărțit însemnările în cadrul următoarelor capitole :

I. Cronici bisericești, istorice, familiare și

II. Însemnări cu caracter economic, bisericesc, istoric, școlar, social, meteo.

I. 1. CRONICI BISERICESTI

„Cazanie“, București, 1768, provine de la Lăpușnicel (Caraș-Severin) nr. inv. 638.

— Însemnare pe filele atașate la urmă : „Spre eterna memoria însemnu, că m'a chirotonit întru diaconu sambeta în 24 Fauru (Februarie n.n.) ieară întru presbiteru dominica 25 Fauru 1879, I. P. Sa Délu Episcopu Ioanu Popasu în opidulu (orașul n.n.) Caransebeșiu pentru parohia comunei Lăpușnicelu și m'a introdusu de preotu la aceasta s. (fintă) biserică D-lu administratore protopresbiteralu alu Mehadiiei Ioanu Ștefanovicu la 11 martiu 1879, asistat de părintele Zaharia Popovici din Globucraiovei“.

Lăpușnicelu în 18 iulie 1879 Spiridon Siandru preotu gr. ort. „Adunarea Cazaniilor“, Karlovci, 1793, provine de la Vucova (Timiș) nr. inv. 619.

— Însemnare pe fila dinaintea titlului : „preot administrator de la anul 18 ? . . . (lipsește) pînă la anul 1890 în luna mai sa strămutat la Ver-ciorova. După preotul Ioan Dumitrescu sa administrat parohia Vucovei prin preotul Blajovei, George Lupșa pînă toamna 1890. Toamna în 2 sep-

⁹⁾ Ibidem, p. 99.

tembre 1890 au fost alegerile de preot sub protopresbiterul *Alexandru Ioanoviciu* și au ales sinodul parohial cu 33 de voturi pre teologul absolut *Avram Ciocoi* care sa nascut în comuna Checheșiu (Timiș n.n.) în dieceza Aradului la anul 1867 în 1 Ianuare. Preotul acest tînăr o servit cu bună cucernicie parohia Vucova dela 1891 Ianuare 1 pînă în datul cînd am scris aici și pînă cînd după voia lui Dumnezeu va fi rînduit“. Vucova în 25 Decembre 1890. Avram Ciocoi paroh.

2. CRONICI FAMILIARE :

„*Cazania*“, Rimnic, 1748, provine de la Mehadia (Caraș-Severin) nr. inv. 613.

— Însemnare a protopopului *Nicolae Stoica de Hațeg* :

„Fui la învățătura cea rumânească 1763 în Temesvara întii pentru sîrbie apoi la nemție. Anu 1764, 65, 66, 67, 68 și ceva din 1769 și venii iar acasă (1)770 ; (1)772 ; (1)773 iar la Temeșvara, Virșeț 1774, 1775 Karloveț, 1776 acasă și aici mă însurai. 1777 fui diacon, 1778 la început preot în Corni (Caraș-Severin, n.n.) și mă rînduiră a merge în oaste la Praiz (Prusian, Preuss). 1784 mă rînduiră în oaste spre Kuland în Niderland. 1788 mă rînduiră în oaste spre turci a fi“.

„*Adunarea Cazaniilor*“, Viena, 1792, provite de la Seleuș (Arad) nr. inv. 634.

— Însemnare pe reversul primei file a părții a doua : „Însemnare prestă viieată lui *Nicolae Popovici* din Seleuș, feciorul popi *Simion Popovici* din Seleuș care pre scurt aicea voi arăta : În anul 1767 iunie 18 zile sau nascut Nica în Seleuș. Umblind la înșoală latinească au fost scrietori la cancelaria Direcției Școalelor la *Oradia Mare* 2 ani adecă (1)788/9 fiind procopsit cu învățătura în *limbă străine*. Anu (1)793 Iunie 18 zile în cinstita varmegia Aradului sau pus comisărăș, adecă sau jurat prin extălenția sa Dul (Domnul n.n.) feșpan Paulus Almași jr. (junior n.n.) de Galania(?) pe vremea oblătuitorului împărat Franciscus II-lea și au fost jurat în susnumita varmegie (oraș n.n.) ani 3. Avînd preunul nascut dintrun singe alesu frate *Ioan* Proto Presbiter în ținutul Vilagoșului (Șiria — Arad, n.n.) care au răpăusat spte(mbrie) în 28 de zile (1)795. După aceia rămăind parohia Seleușului vacantă avînd inimă (?) din susnumitul juratul varmegii Niculae către cinul preoției în grabă sau și căsătorit. Octomvrie 28 zile (1)795 cu *T(e)rezii* fata preotului *Petru Lucaci* din Sarand (Zarand — Arad, n.n.) și săvîrșindusă numărul anilor trei sau slobozit cu cinstită laudă din slujba varmegii, trecînd sau dat numele în cler pentru dragostea către D(n)mnezeu am slujit sufletește, sfințitusau preot prin Preosfințiasa D(o)m(nu)l *Pavel Avacumovici* episcop în Arad 13 zile aprilie (1)796 în ziua de Florii sau dieconit iară în 1 Ianuarie la Kiș Crăciun (Crăciunul mic n.n.) (1)797 sau preoțit în Arad tot de numitul episcop“.

„*Evangelie*“, București, 1750, provine din Saravale (Timiș) nr. inv. 660.

— Insemnare pe reversul filei 180 : „Această sf. și d. Evanghelie au răscumpărato jupinu Petru Mateiu Soșa cu bani 24 fl. pentru bună norocire a lui și a pruncilor și pentru veacinică pomenire părinților lui înaintea prea luminatului și atotîitorului Împăratului nostru Leopold al doilea și a prea Sfințitului Domn Petru Petrovici episcopul Temișorii și alu Lipovii în anul 1791 Iunie în 2 zile. Scrisam eu Nedelco Popovici paroh alu Sarafolii (Saravale n.n.) născut din sirbescu (?) oraș Fabric (a fost și este doar un cartier n.n.) în Timișoara. La anulu (1)788 august 24 diacon, la 31 de zile aceștii luni întru preot prin episcopu Petru Petrovici preoțit iară întru locîitor la 1803 prin episcopu Avacumovici“.

„Molitfelnic“, Rimnic, 1758, provine de la Cornești (Timiș) nr. inv. 656.

— Insemnare pe foile dinaintea titlului : „Istoria părintelui Iosif Tomici parohul Jadaniului (actualul Cornești — Timiș n.n.). Neam născut la anu 1776 în luna octombrie în 14 zile în satul Țerniteaz (Cerneteaz — Timiș n.n.) naș mau fost Iosa Florin, paroh au fost Vațul Dimitrievici. Și mam căsătorit la anul 1793 în luna februarie 15 zile paroh fiind Vasile Georgevici, cu Ana fica lui Adam Păcurari. Și mam sfințit de preot la anul 1802 în luna martie 22 zile de episcopul Aradului Pavel Avacumovici. Și mam așezat paroh în parohia Jadani la anul 1806 în luna august 6 zile. Episcop Ștefan (?) Avacumovici și protopop au fost Vasile Georgevici protopresbiterul Timișorii“.

(scris de altă mînă) : „Au răposat robul lui D-zeu Iosif Tomici parohul Jadaniului și sau îngropat în pograda cea de opște în luna lui iulie în 13 zile anul 1836. Au răposat roaba lui D-zeu Anna femeia a răposatului paroh Iosif Tomici și sau îngropat în pograda de opște în luna iulie în 11 zile anul 1836, de colera au răposat. Au răposat roaba lui D-zeu Dobrita femeia părintelui capelan Teodor Tomici și îngropat în pograda cea de opște în luna iulie 6 zile anul 1836 de coleră au răposat. Au răposat roaba lui D-zeu Persida fica preotului Teodor Tomici, au răposat în luna mai în 15 zile anul domnului 1843 și au fost de 5 ani trecuți în 23 zile aprilie (1)843“.

— Pe foaia următoare : „Eu preotul Teodor Tomici sunt născut la anul domnului 1799 în luna martie 5 zile și sunt sfințit de preot de episcopul Iosif de Putnic episcopul Temișorii la anul domnului (1)830 în luna Februarie în 17 zile. Eu preotul Teodor Tomici am căpătat singilia (singhelia n.n.) în 5 zile Dekembrie, anul 1842 de la ep. Pantelimon Jikovici episcopul Temișorii“.

„Propovedanie“, Blaj, 1784, provine de la Cenad (Timiș) nr. inv. 1197.

— La pag. 24—25 : „Maica Maria sau născut în anu 1812 vevruarie (februarie n.n.) în 3 zile, Maica Petruș — sau născut în anul 1810 dekemvri(e) în 6 zile, Maica Aron sau născut în anu 1802 aprilie în 20 zile“.

II. INSEMĂRI CU CARACTER ECONOMIC

„Minei“ (luna martie—mai), Buzău, 1698, provine de la Timișoara II, nr. inv. 583.

— Pe reversul filei 15 pînă la fila 22 (la mineiul pe mai): „Săştie că am cumpărat pămîntul din Picir despre păraul Dini dijmai lao laltă pînă în rătăul (ritul n.n.) cel de sus întiliu (întiul?) dreptul să naibă nime ale scurta sau a luat eară care om sau ficior sau nepot sau vară sau fie cine să fie anatima şi proklet care lar lua dela mănăstire că mănăstiri lam închinat şi lam dat eu *Luca Ion* cu soaţa mea *Ana* şi feciori mei şi fetele mele“.

— Pe reversul filei 60 pînă la reversul filei 62 (Însemnarea este în limba maghiară, germană, latină şi română): „În anul 1713, ziua 12 aprilie a dat în faţa noastră nobilii *Polocsi Ferentz* şi *Görgei Istvan* cu această ocazie au dat 3 oi mănăşturii (din com. Mănăştur — Timiş n.n.) lui primarului *Pop Gheorghe* tot aceşti mănăşturii au cumpărat de la *Mira Vasile* orez în aşa aşa fel ca nimeni la aceste bunuri să nu se atingă de ele. *Pop Gheorghe* nea scris nouă prin moştenitorul lui că dela mănăşturii au rămas pentru domnul *Pop Gheorghe* o bucată de pădure care acolo este ca nimenea să nu o ia. Aceştia au fost martorii: *Ilie Moldovan*, *Duşa Dimitriu*, *Vulcan Mihai*, *Duşa Ilie*“.

„*Evangelhie*“, Rîmnic, nr. inv. 4669.

— Însciere pe supra coperta ultimă: „Înştiinţare pre cum la anul 1869 au fost foame te mare preste tot Banatul şi în Ţara Ungurească, în aşa modru (în înţelesu de „în aşa măsură“, n.n.) căt nu au avut oameni ce mănca, că griul au rodit puţinel, dară cucuruzul (porumbul n.n.) nimica căt tot Balcanul nu sau aflat nici o coşăriţă (coş, n.n.) de cucuruz nici orz nici ovăz şi venind în primăvară au fost silită Comitatul de a căra bucate pentru oameni şi sau rinduit pentru sărăcime un fel de mîncare, care sau dat la toată zioa sau dat fiecăruia cite un saltic (?) şi 8 lţi (?) (laţi) de pită, în anul (1)869 mulţiau şi murit. În Valcani (jud. Timiş, n.n.) în 6 Martie 1874, *Georgie Oprianu*, paroh“.

„*Evangelhie*“, Rîmnic, 1784, provine de la Şag (Timiş) nr. inv. 4674.

— Însemnare pe fila ultimă ataşată cărţii: „În 1885 au fost an foarte bun întru toate. Nici la S. Dimitrie (în octombrie, n.n.) nau fost oamenii gata cu ţarina (cimpul, n.n.) ploaia peste vară şi de toamnă au fost foarte multă. Stările sau strins toate uscate fiind 2 săptămîni senin. În mai au fost tot secetă eară fosta mereu aşa cald încît se temea fără temei ca vara va fi multă secetă, enundări nau fost nici de care plămada anului au fost Venerea. Şag 2/10 (1)885 oameni la biserică nau fost... din cauza că nu finscea (sfîrşea, n.n.) cu lucrul cimpului cu cucuruzul. *Iulean Bumescul* paroh“.

„... grău au fost mult (1887—1888, n.n.) asemenea orz, orez mai slab, prune nimica, prunii sau şi uscat mulţi cu deosebire cei de pre văi în urma gerului şi toată vara se mai uscau, abia jumătate din ei şi din nuci au scăpat. Cucuruzul au fost cam puţin dar foarte sănătos. Jir (Jir, n.n.) foarte mult. Cele din urmă şire (rînduri, n.n.) leam scris în 20 noembrie. Toamna au fost frumoasă, încît oamenii au putut să semene în pace...“

„... vînturi reci aşa că cireşele au suferit tare. Prune au fost une nau fost în an tr(ecut) şi unde au fost cireşi. Şag în 28... 1900 adecă în ziua de Rusalii. *Iulian Bumbescu* preot“.

— Însemnare pe miezul ultimei coperti : „... deci eară nau ploat timp de 3—4 săptămîni așa încît cucuruzul foarte au pățimit, griu, prune, ovăz însă au fost destule, asemenea și fin, otava însă foarte puțină. Șag 6/9 (1)887“.

„... Cucuruzurile însă n-au suferit și cu toate acestea au fost slabe care au rămas înderet de primăvara. Finul și otava sau strens bine și destul (1893) ... griul, finul bun. În 1911 n'au fost foame nicăieri“.

„Cazanie“, București, 1768, provine de la Lăpușnicel (Caraș-Severin) nr. inv. 638.

— Însemnări pe filele atașate la urmă : „Cu 500 fl. sau astrucat (acoperit, n.n.) turnu numai cu pleu (tablă, n.n.) iară materealu table de brad, cune (cuie, n.n.) și varu ce sau trăbuit alua, bani din lada biserici lor dat. Lăpușnicel 15 Mai (1)876 *Ion Lupșescu*, epitrop“.

— „Această Sftă (sfintă, n.n.) carte fiind foarte slabă încă din timpurile vechi, prin purtarea de grijă a subscrisului și a epitropului ... *Ioan Lupșescu* ... și eu am început a funcționa ca preot de la anul 1870 ... sau prelegat (prelungit, refăcut, n.n.) de nou la anul 1875 ... Lăpușnicel în 28 septembrie 1875. *Ioan Goga* paroh“.

„*Antologhion*“, Rîmnic, 1766(?), provine de la Socolari (Caraș-Severin) nr. inv. 645.

— Însemnare pe fila primă : „Această carte sau pro legat adoa oră în luna dekemvrie în 21 în anul 1891 în Oravița, cu 5 fl. *Ilia Nenec*“.

„*Minei*“ (luna august), Rîmnic, 1780, provine de la Racovița (Timiș) nr. inv. 4708.

— Însemnare pe ultima filă (240) : „Spre sovenire amîn samnatu anu 1883 în 28/8 (august ?) sau *zogravitu* toate iconiele ale mici gata de economulu *Zivan* (Jivan, n.n.) *Ge(orge ?)* din Budinți“ (Timiș, n.n.).

— Pe fila ultimă adăugată la sfîrșit : „În anul 1939 luna august, a fost cu finul meu *Ioan* la lucru aici pictat în biserică am stat pena în luna noembrie spre sire (știre ?). *Ioan Bagiul* pictor în Logojel“ (Timiș, n.n.).

„*Știstva, adecă preoția*“ ... Rîmnic, 1749, provine de la Pătaș (Caraș-Severin).

— Însemnare pe foaia de titlu, pînă la fila 6 : „Această sfintă carte iaste a preotului *Ioan Popovici* parohialnicul Jupalnicului Nou și Bătrîn și iastă cumpărată cu 2 fl. cine sar ispiti cu gînd ca acela ca să o fure și va furao judecel Dumnezeu ca pre un fur de cele sfinte. Sepem(brie) 8 : (1)781“.

„*Minei*“ (aprilie), Rîmnic, 1780, provine din Comloșul Mare (Timiș) nr. inv. 604.

— Însemnare pe ultima filă : „În anul 1898 au fost griul cu 14 fl. „*Tipiconul*“, Buda, 1826, nr. inv. 4716.

— Însemnare pe reversul ultimei pagini : „Am cumpărat acest Octoih cu bani 5 fl. 36 kr. de argint, Jupalnic în 25 iulie 1859. *Ciprian Dance* (scu ?) învățătoriu național de 3 ani slujesc în Jupalnic în anul 1859“.

„Cazanie“, București, 1768, provine de la Lăpușnicel (Caraș-Severin) nr. inv. 638.

— Insemnare pe fila atașată la urmă : „În anu 1876 sau astrocat (acoperit, n.n.) turnu cu preț de 500 fl. 33 kr. Ioan Lupșescu epitrop“.

2. INSEMNĂRI CU CARACTER BISERICESC

„*Apostol*“, București, 1784, provine de la Mehadia (Caraș-Severin) nr. inv. 498.

— „În anul 1832 ianuarie în 7 au murit *protopopul Stoica*. În 1833 au venit protopop nou în Mehadia“.

„*Minei*“, (martie—mai), Buzău, 1698, provine de la Timișoara II nr. inv. 583.

— Insemnări : Pe foaia dinaintea titlului : „*Lazar Nicolaevici cristicu bisericii mari românești* ano (1)831 am venit“.

— De la fila 2 pînă pe reversul filei 4 (mineiul pe martie) — text slavon tradus : „Această sf. carte, minei pe 3 luni, martie, aprilie, mai, dăruște preosfințitul domn și mitropolit al Timișoarei *Kir Ioanikie Vladisavlievici* biserici din Timișoara, cu hramul Sf. M. Gheorghe, sa semnat în anul 1724, 31 iulie“.

„*Evangelhie*“, Rîmnic, 1794, nr. inv. 4675.

— Insemnări : Pe reversul copertei I : „Dăruitu-s'a această sf. Evangelhie de biserica ortodoxă română din Maramorac plasa Cubin (Banatul Jugoslav, n.n.), pe seama vreuneia din lăcașurile dumnezeiești, Maramorac la 10 Sept. 1941. Preot *Aurel Uroș*“.

— De la fila 1 la 6 (text slavo-sîrb) : „Am scris eu ... vers în cinstea apost. Petru și Pavel, din satul Moravița (Timiș n.n.) 1792, aprilie 20, parohul *Arsenie Petrovici* ... părintele iereu *Nicolae Luchici* preoți“.

„*Evangelhie*“, Rîmnic, 1746, nr. inv. 4670.

— Insemnări : de la fila 6 pînă la 19 : „Serb(an ?) lui ... ot Sălișteni ... dela popa Radu ... po ... dela Dobriceni iară cine ispiți são strămute sãfie suptu blestemu celor ... părinți“.

— Pe fila 73 : „Acesata domnezeiască evangelhie iastă a popei lui Șerb(an) sin (fiul, n.n.) popei Andrei ot Sălișteni“ (Tot acest text se repetă pe reversul filei 15 și se continuă pe fila 16 cu textul în plus) : „... și am cumpărato dela popa Radu“.

„*Octoih*“, Tirgoviște, 1712, nr. inv. 4702.

— Insemnare pe reversul foi dinaintea titlului : „Această scrisoare este a s(fintei) biserici Zagujeni (Timiș, n.n.) în 1 ianuarie (1)844. *Georgie Petrovici* paroh“.

„*Adunarea Cazaniilor*“, Viena, 1793 nr. inv. 4679 ? provine din Prisaca (Caraș-Severin).

— Insemnare pe prima filă după copertă : „Această sabornicească propovedanie iastă cumpărată cu bani besărici din satul Prisaca în luna lui august, 9, (1)795. Protopresbiter ?“...

„*Psaltirion*“, Iași 1743, nr. inv. 4687.

— Insemnări pe ultima filă : „Această carte care sã numește Psaltire rumânească iastă a satului Gătaia (Timiș, n.n.) Ianuarie 13, (1)773“.

„Sei Psaltire Vlașku Selski este Gătoia cumpărată cu 4 florinț și jumătate de *Paul Hațeganul* și au dato bisăreci de pomană la anul 1747 ... cucernice părinte *ierei Petre*“ ...

„*Psaltire*“, Rimnic, 1746, nr. inv. 4689.

— Însemnare pe reversul filei 49 până la reversul filei 52 : „Această carte este a *popi Pavel* ... cupărat“.

„*Molitvelnic*“, București, 1764, provine de la Cenad nr. ord. 1196.

— Însemnări : la pag. 31 : „Acest sf(in)t molit(v)e(l)nic e(s)te al părintelui ... *popi Martin Georgevici* din satul Zervești (Caraș-Severin) și lau cu(m)părat cu florinți zece și cinel va fura sefie anatima“.

— la pag. 257 : „Seștie cînd au răpăusat păr(in)tele protopop *Giorgie Iline(s)cu* al Cara(n)sebeșului la anul (1)768 luna spte(m)brie 4 zile“.

— la pag. 563 : „Sășă știe că sau împrăștilat (reparat ? îngădit ?) bisărica adooră în 22 mai 1820 sau sfișit ... cel din jos iscălit ... *Moise*“ ...

„*Propovedanie*“, Blaj, 1784, nr. ord. 1197, provine de la Cenad (Timiș).

— Însemnări : pe fila 4 dinaintea titlului : „Propovedanie pentru toți ce au reposat în buna credință și la oameni și la mueri și la prunci despre toți ce află întru această. Eu cel mai de jos : *Sinca Diac* 1844. Sept. 5“.

— Pe revers : „Această Propovedenie am cumpărato eu *Aron Riposan* cantor din Spinu (Spini, jud. Hunedoara, n.n.) on zlot de argint dela popa *Sinca Ștefan* din Batiz (jud. Hunedoara, n.n.) în anul 1849“.

— La pag. 59 : „Această Propovedanie am cumpărato eu *Aron Riposan* din Spinu cu un zlot de argint de la popa *Ștefan Sinca* din Batiz în anul 1849 în luna lui iunie în 27“.

„*Evangelie*“, București, 1723, provine de la Delinești (Caraș-Severin) nr. inv. 615.

— Însemnări : pe fila 1 : „Aeeastă s(fi)ntă și luminată *Evangelie* amu cumpărato eu popa *Ioan Kincea* parohu Delineștiului și preotul *Ioan Pacurari*, *Alexandru Daia* paroh și *Nicolae Pacurari* și *Nicolae Daia* paroh“.

De pe reversul filei 50 până pe fila 54 : „Săștine că această sfântă carte ce se kieamă *Evangelie* a cumpărato eu pop(a) *Efrem* și cu tată(l) meu *Dumitru Grozăvescu* și un fratie meu anume *Ion* cătană și am dat amîndoi zloți 12 pe dînsa zloți 14 în zilele și eu pop(a) *Efrem* am data zloți 12 pră sfînții sale părintelui episcopului *Enokentie Pop(a) Efrem*“.

„*Adunarea Cazaniilor*“, Viena, 1792, provine din Seleuș (Arad) nr. inv. 634.

— Însemnare pe reversul filei 3 până la fila 15 : „Carte a bisăricii comunitatului Seleuș pre bani gata 7 fl. cumpăratu prin strădania Kir protopresbiter *Ioan Horga* și iară cu *Nicolae Horga* juratul de varmegie (oraș, n.n.) a Aradului, anul 1795. Vecinică pomenită cetitorilor sâne pomeniți ca să aveți și voi loc păsrit a urma venirii către noi decare toți nuputeți ascăpa cei cu trupu muritori înțeleptu pricepe ceți însămnu acia eu *Nicolae Horga* sau *Popovici* paroh în Seleuș sucțesor alui *Ioan Horga* fostul protopresbiter *Vilagoșului*“ (Șiriei, jud. Arad, n.n.).

„*Cazanie*“, București, 1768, provine de la Lăpușnicel (Caraș-Severin) nr. inv. 638.

— Însemnări : la fila 11 : „Această sfință Cazanie sau cumpărat cu bani gata 15 fl. și 5 fl. sau dat dela Knezu *Nicolae Geor*... ? la anul 1795. Dumnezeuul săl pominească în veci de viac. *Ilia Colțuna* parohu Pirvovi (Caraș Severin, n.n.) și Lăpușnicel“.

— Pe reversul filei 80 : „Anu 1844 luna iunie sau scris lemnile de lăpușnicenilor prien cel iscălit ?“...

— Pe reversul filei 91 : „În ano 1839 luna iunie am pus lemnul la biserică în Lăpușnicel prin mine *Ilie Colțun*“.

— Pe fila 112 : „*Ilie Colțun*, noembrie 1837“.

— Pe reversul filei 123 : „În ziua aceasta duminică sau pus temelii la biserică noastră în Veredin (Caraș-Severin, n.n.) prin mine *Ilie Colțun* paroh, noemvrie 1739“.

— Pe fila 137 : „*Spiridon Șiandru* preotulu Lăpușnicelului 1879“.

— Pe reversul filei 240 : „În ano 1837 luna octomvrie 16 zile am fost deputire (deputat, n.n.) în Verșeț și sau ales de erei episcop și mitropolit Domnu episcop *Ștefan Stancovici* în locul lui *Stratimirovici* spre ținere-aminte. *Ilie Colțun* paroh“.

„*Liturghier*“, București, 1747, provine de la Socolari (Caraș-Severin), nr. inv. 639.

— Însemnări : de la pag. 2 pînă la pag. 33 : „Aciasta sfință liturgie... (se întrerupe și începe la pag. 11) : „Această sfință liturgie iaste a lui *Rafail Miloșevici* protopresviter din Biserica Albă (Jugoslavia, n.n.) 1822 cumpărat... proni... care... la... să fiu...“.

— După pag. 44 este încadrată o filă albă : „15 decembrie 1947 Sfințirea bisericii din Socolari reparată și zugrăvită. Instalarea preotului *Constantin Dalacu*“.

— Pe ultima filă (pe revers) : „Aceasta sfințe și dumnezeiască carte care kiamă slujebnic iaste protopresviteriului *Rafail Miloșevici* din Biserica Albă. Precel bine credincios și de XC. iubitoriu neamului cel creștinesc săl pomenească domnul... *Iacov Gruici* (?) ierodiacon (1)830“.

„*Evanghelie*“, București, 1760, provine de la Cornea (Caraș-Severin) nr. inv. 663.

— Însemnare : pe fila 4 (nenumărată) de la început : „Această sfință și dumnezeiască *Evangelie* sau cumpărat de preotul *Popa Petru* din Cornia după Flori 1770 septemvrie“.

„*Cazanie*“, Rîmnic, 1748, provine de la Cornești (Timiș) nr. inv. 616.

— Însemnare : pe filele 48—49 : „Această Cazanie este asatului pre buni bani cumpărată la satul nostru“...

„*Minei*“, Buda, 1805, provine de la Giarmata (Timiș) nr. inv. 633.

— Însemnare : pe foaia de titlu : „*Marko Iankovici* capelan Kișozi (Chișoda-Timiș, n.n.), în luna lui noemvrie 24 zile anu (1)818“.

„*Evanghelie*“, București, 1750, provine de la Saravale (Timiș), nr. inv. 660.

— Însemnare : pe fila 28 : „*Nedelco Popovici* parohul Saravoli și protopop Cenad-loțitor“.

„Penticostar“, Rîmnic, 1743, provine de la Delinești (Caraș-Severin) nr. inv. 611.

— Însemnare pe reversul filei 28 : „Această sut (sfîntă ?) Penticostari sau cumpărat de *popa Ioan* paroh Delinești“.

„Minei“, (martie), Buda, 1804, provine de la Giarmata (Timiș) nr. inv. 631.

— Însemnare pe reversul filei dinaintea titlului : „Acest sfînt minei este al sfîntei biserici a parohi(ei) și satului Kișoda. (1)810 dekem(vrie) 4. *Petru Dunesovici* paroh Kișoda“.

„Cazanie“, Rîmnic, 1748, provine de la Satchinez (Timiș) nr. inv. 618.

— Însemnare pe prima filă după titlu : „Să să știe că această carte ce să kiamă Cazanie iaste a besărici satului Kinezul. Și am scris eu cucernicul preot *Constantin Dimitrie(vici)* paroh acestui sat Kinezul. Anu 1765 ianuar 3“.

„Liturghier“, București, 1741, provine de la Beba Vechă (Timiș) nr. inv. 613.

— Însemnări : la pag. 11 : „Acest dumnezeiesc liturghier iaste alu *popa Toma Iosifovici* dela Monoștur (Mănăstur — Arad ? n.n.) pre bani miei cumpărați“.

— pe fila ante-penultima : „*Văcărescu Andrei* preot în anul (1)863-4“.

— dedesupt : „*Andrei Văcărescu* paroh Beba 1882“.

„Adunarea Cazaniilor“, Karloveț, 1793, provine de la Vucova (Timiș) nr. inv. 619.

— Însemnări : pe fila dinaintea titlului : „Această sintă carte este a comunei gr. ort. rom. Vucova cumpărată cu spesele bisericii. 1880 *Ioan Dumitrescu* preot gr. ort. rom.“

— Pe reversul penultimei file : „*Ion Dumitrescu* preot gr. ort. rom. servitoriu la altariul Domnului din comuna Luncaniu (Luncani — Timiș, n.n.) din 27 octombrie 1875 pona în 31 octomber 1879 er în Vucova dela 1 noembrie 1879. Vucova în 30 sept. 1880“.

„Liturghier“, București, 1746, nr. inv. 4681.

— Însemnare pe ultima filă : „Pre această și dumnezeiască letu(rghi)e am slujit eu preotu *Damas(kin ?) Popovici* parohul Surducului“.

„Apostol“, Veneția, 1730, nr. nr. inv. 4686.

— Însemnări : Înaintea foii de titlu sînt legate două file. Pe prima sînt o serie de însemnări, unele cu legătură între ele, altele cuvînte separate : „... blagoslovi ... această ... direpta ... părinte pop(a) *George* ...“

— Pe ultima filă legată la sfîrșit : „Sfinți sale părinte *Ioane* din Oravița“.

„Minei“ (august), Rîmnic, 1780, provine de la Racovița (Timiș) nr. inv. 4708.

— Însemnare pe prima filă dinaintea titlului : „Spre suvenire mă subscriu eu *Sima Ivan* în anul 1871 în 15 august cînd au fost preotu *Ioan Cerna* născut din Cevereși (Chevereș — Timiș, n.n.) lăcuitor în Racovița“.

„Știstva...“, Rîmnic, 1749, provine de la Pătaș (Caraș-Severin) nr. inv. 5367.

— Însemnare de la fila 8 pînă la fila 14 : „Cartea aceasta ieste alui *Petru Popovici* paroh gr. ort. român din Ciclova Montană (Caraș-Severin, n.n.) la anul Domnului 1886 noembre 26 în tral 11-lea an și 9 luni de preoție adecă în 1875 martie 1 și 2 preoțit“.

„*Antologhion*“, București, 1766, provine de la Chișoda (Timiș), nr. inv. 669.

— Însemnare pe fila dinaintea titlului : „Minei în sfință besărica a Kișozi în anul (1)804. Trifon“.(?)

„*Psaltire*“, Rîmnic, 1751, provine de la Greoni (Caraș-Severin) nr. inv. 648.

Însemnare pe ultima filă : „Au răposat *Voica* preoteasa a preotului *Ioan Adamovici* parohulu din Greovaț (Greoni ?) în 4 martie și sau îngropat în 6 aceieși luni a anului (1)806“.

„*Liturghier*“, Rîmnic, 1768, provine din Cornești (Timiș) nr. inv. 612.

— Însemnări : pe foaia de titlu : „*Aron Miuț* sau hirotonit în 30 octom(vrie) (1)821“.

— „*Toma Teodorovici* sau hirotonit în 14 fevruarie (1)830 de preot“.

— „Mai bine să nu să fi preoțit popa Toma că vedem că nare norodul nici o dobîndă de el, mai păcat ne... șiau agonisit. *Iosîn Tomici* p(reot)“.

— Pe penultima filă, nenumerotată, de la sfîrșit : „Această sfință liturgie sau cosîruit(?) de o mai sluji întrînsa din pricina că este foarte bătrînă și slabă și sau cîștigat alta mai bogată prin mine preotul *Andrei Barbos* paroh în Jadani (actualul Cornești — Timiș), n.n.) în 2 martie (1)842“.

— Pe reversul filei : „*Teodor Tomici*, administratoru parohi Jadani (Cornești, n.n.) scrisam în 28 zile noen(vrie) (1)841“.

— În interiorul copertei din spate : „*Daniel Barbosu* sau sfințit de diacon în 31 august eară de preot în 3 septemvrie 1865“.

„*Ciaslov*“, ?, 1774, provine de la Pesac (Timiș) nr. inv. 603.

— Însemnări : pe reversul primei file: „*Prea cuviosul nostru Visarion*...“ „Se se știe cartea aceasta este a lui *Vasile* dat Pesac 24 februarie (1)788“.

— La pag. 231 : „28. VI. scris *Giorgie Jivoîn* diac. H. Bodrog“. (Hodoș-Bodrog — Arad, n.n.).

„*Octoih*“, Rîmnic, 1776, provine din Răcăjdia (Caraș Severin) nr. inv. 640.

— Însemnare pe prima filă după titlu : „Această carte este scrisă de la anul 1865 săvîrșîndusă acest octoic... pînă la acest anu iară dila tipărită lui 1776“.

„*Cuvînt de învățătură*“, Rîmnic, 1784, provine de la mănăstirea Călugăra (Caraș-Severin) nr. inv. 641.

— Însemnare pe ultima filă : „Această... carti este a *părintele Sava* iermonahu din Sfinta mănăstire. Siau i cumpărat dela ipiscopul Rîmnicului de *părintele nostru Kir Filaret*“.

„*Psaltire*“, Rîmnic inv. 829 1751, provine de la Gherteniş (Caraş-Severin).

— Însemnări : pe fila a doua : „Această *Psaltire* a preotului *Vasile Popovici*, paroh Gherteniş au scris ... în luna noemvrie 3 Vasile“...

— Pe reversul filei a doua : „Să se ştie sau dat stăpînirea ungurească adecă cartia ce să numeşte urbariu în anul dela **XC**. (1)781 în luna lui Ianuarie intli“.

„*Strastnic*“, Rîmnic, 1773, provine de la Pesac (Timiş) nr. inv. 606.

— Însemnare de la pag. 1 pînă la 5 : „Acest *Strasnic* sau cumpărat *Ion (?) Popa (?) Palinici* cu bani beserici cu preţul 6 fl. 55 h(eleri ? ... flor ... în luna lui iunie 16 zile (1)784“.

„*Molitfelnic*“, Rîmnic, 1758, provine de la Corneşti (Timiş) nr. inv. 656.

— Însemnări : pe cele 5 foi dinaintea foi de titlu : „Acest slujitor iastă a lui *Teodor Tomici* paroh Jadani (actualul Corneşti, n.n.) noemvrie 12 anu 1834“.

— Pe foaia următoare cronici familiare : „Una din cărţile a Stei (sfin-tei, n.n.) biserici a Jadaniului care are hramul Adormirea Născătoarei de Dumnezeu — scrie prin mine *Kiril Petrovici* paroh în Jadani — ... în luna lui septembrie (1)858 în zioa a 14“.

„*Psaltire*“, Rîmnic, 1779, provine de la Nicolinţ (Caraş-Severin) nr. inv. 635.

— Însemnare pe ultima copertă : „Această carte paroc *Dumitru Ali-xandrovici*“.

„*Liturghier*“, Rîmnic, 1768, provine de la Kovin (Jugoslavia) nr. inv. 4684.

— Însemnare de pe prima filă pînă la fila 14 : „Această ... iastă cumpărată cu bani mei în bani gata ... 1778 feb. 6 popa *Sava (?)* fiul popi Iani“.

„*Ciaslov*“, Sibiu, 1790, provine de la Corneşti (Timiş) nr. inv. 602.

— Însemnare pe fila dinaintea titlului : „Acest *Ciaslov* iastă a sfintei beserici a satului Jadani la anul 1820, dekembrie 30“.

„*Octoih*“, Buda, 1826, nr. inv. 4716.

— Însemnare pe reversul ultimei pagini : „*Alexandru Dărăbanţ* pa-roh în Iablaniţa (Caraş-Severin n.n.), anul 1918“.

„*Apostol*“, Rîmnic, 1747, provine de la Gavojdia (Timiş) nr. inv. 4698.

— Însemnare pe reversul filei 153 : „Eu cel supt scrind cetind car-tea aceasta în Gavojdia în 19 iulie (1)818. *Gavril Petru* paroh Silvăşel (Hu-nedoara, n.n.). Eu de faţă fiind *Radici Ioan*“.

„*Îndreptarea legii*“, Tîrgovişte, 1652, provine de la Ghilad (Timiş) nr. inv. 4664.

— „Această ... pravilă este cumpărată dela igumenul *Iosif* de la ... mănăstirea Moracea din Erţegovina anul 1750 şi oau plătit jupănu *Iorga* ... cu preţul de 12 fl. 24 h(eleri) şi o am ... beserici a Ghiladului ... în zilele preoţilor *Petru Popovici*, *Mihai Popovici*, *Ioan Mandescu* şi am scris eu

Gheorghie Popovici parohul ... la această beserică de la a(nul) 1757 ... *Nicolae Popovici*, *Adam Petru*, *Ioan Nicolae(vici)*, *Nica Popovici* în a(nul) 1784“.

3. INSEMNĂRI CU CARACTER ISTORIC

„*Minei*“ (martie—mai), Buzău, 1698, provine de la Timișoara II, nr. inv. 583.

— Însemnare pe prima foaie a fiecărei luni (martie, aprilie, mai) : „Aceste minee sântu date de *Neagul* vel căpi(tan ?) za cazaci din țara Ru-sească la mănăstirea ceizice Toplița (Ardeal) ... unde iaste hramul Văve-denia (Intrarea în biserică, n.n.) unde și minuni se facu. La leatu 7219 (1711) marte 20 *Popa Grigorie*“.

„*Molitfelnic*“, București, 1764, provine de la Cenad (Timiș), nr. ord. 1196.

— Însemnare pe pag. 257 : „Seștie cînd au venit împăratul Iosif la Sever(in) au trecut la Mihadia la anul (1)768“.

„*Cazanie*“, București, 1768, provine de la Lăpușnicel (Caraș-Severin) nr. inv. 638.

— Însemnări : pe fila 15 : „În anu 1849 au fost mare revoluție încit am zorit foarte ... veniri ... șin vară în mai veniră unguri pestă hotaru nostru care multe am pătimit și ziua aceia ... am căpătat bucate de (la ?) cîmp. La purificare (?) am fost chemat la Timișoara“...

— Pe fila 123 : „În anu (1)809 octomvrie în 11 sau pus pace cu franțuzu a 3-a oară. *I. Calțun* paroh“.

— Pe reversul filei 240 : „Și în ano 1843 sau ales de mitropolit dom episcop *Radcici* (?) eară find de deputit în locul lu *Stancovici*. În ano 1849 în revoluție lau cerut sirbi de patriarh care căștigînd dela Maistatea Sa Ordinul de fer clasa 2“.

— Pe fila 241 : „Cade a ști că în an 1848 au fost multă bătaie cu Italia și cu unguri și luna lui noemvrie în 27 au venit dela înaltul ... noao românilor mai mult să nu kiemăm așa ci *Roamani* adecă au fost în vremea bătrîneți și mulți ofițeri fusără de Roma din l-ul și din doilea batalion cel ce or fost la Italia și mul(ți) dintre acești ofi(țe)ri care or ajuns (în) Italia laitna(nt) or venit aici ungur la bătaie precum și din ... aceasta domnul laitnant *Toma* au veni(t) în 28 noemvrie prin Romania și ne bucurarăm de d(însul) cînd veni. Lăpușnicel în 28 noemvrie (1)848 *Iosif Vasile*“.

— Pe fila 259 : „În anu 1807 au eșit sestemul cel nou la toate regi-menturile de graniță. *I. Kolzun* paroh“.

— Pe reversul filei 272 : „În anu (1)801 sau pusă pace cu franțuzu pe vremea împăratului Franciscus II. *I. Calțun* paroh“.

„*Molitfelnic*“, Viena, 1771, provine de la Oravița Montană, nr. inv. 654.

— Însemnări : pe foaia dinaintea titlului : „1783, 15 iunie au venit generalul *Papila* din Biserica Albă (Jugoslavia, n.n.) au muștruluit (are și sens de certat și sens de a face exerciții, n.n.) mușkitiri sei Oraviței.

Și am scrisă eu popa *Ioan Neda* paroh Oraviței". (Acest text mai apare și în l. germană).

— „Iunie 12, (1)774, am fost deputat la alegere de la Mitropolie *Vikente Ioanovici* am cumpărat cartia aceasta din Mitropolia din Karloveți. *Giorgie Pop* namesnic“.

„*Octoih*“, Iași, 1719, provine de la Cenad (Timiș) nr. inv. 672.

— Însemnare pe coperta unu (în interior) : „Acest *Octoih* s'a adus de la sirbi cînd șia despărțit de către ei la 1876 că pînă atunci aparte români erau cu sirbi la obiserică, ce este în dosul biserici nemțești, oparte erau (uniți) gr. catolici și nu aveau biserică numai capelă (casă de rugăciune). Ear la anul 1875 în 21 noemvrie preotul *Elia Telescu* a trecut de la gr. catolici cu toți credincioși și cei ce erau cu sirbii încă au intentat proces de despărțire și așa la olaltă au format parohia ortodoxă română din Cenadul sirbesc avînd de preot I pe *Ilie Telescu* și capela de rugăciune a făcut din școala mare, ear clopotele le a pus la 6 ianuarie 1876 au fost cel dintîi serviciu. La 1888 sa pus temelie acestui locaș unde este această carte. Am scris eu învățătorul ort. rom. *Dimitrie Bozianu* venit aici la 1891. Cenadul-Mare la 1925 luna iunie 29“.

„*Evanghelie*“, Blaj ? (foaia de titlu lipsă), provine de la Cirpa (Caras-Severin) nr. inv. 510.

— Însemnare pe ultima pagină : „Spre pomenire scriu în 7/19 iulie anul 1852 întro luni la 4 ciasuri după amiazăzi au venit împăratul dela Rășava (Orșova, n.n.) la Caransebeș și eu subscrisul preot am eșit cu toată obșteea cu mic cu mare la pod în drumul mare îmbrăcat în epatrafir (epitrafir) și în sfită șicu(m) sta(m) : cruce în mină în rînd cu școlari cu cunună de flori un curcubău au făcut cumpania împăratului Francisc Iosif la toată stația (oprire, gară, n.n.) și taflă (tablă ?) scrisă vivat să trăiască *Frantisc Iosif* și așa am strigat de 3 ori toți oamenii cu mic cu mare eară alta nimic nar cîntat copii spre vecinica aducere aminte. În Cirpa în 7/19 iulie 1853 *Georgie* ... ? preot.

4. INSEMNĂRI CU CARACTER ȘCOLAR

„*Octoih*“, Tirgoviște, 1712, inv. nr. 4702.

— Însemnare pe fila dinaintea titlului : „Această carte au ... *Zaguj(en)* (Caras-Severin, n.n.), *Martin Ionescu* învățătoriu“.

„*Psaltire*“, Viena, 1793, nr. inv. 4691.

— Însemnare pe ultima filă a Predosloviei mici : „*Nicolae Gorun* ? vîrstă în 12 ani de șapte ani în școală“.

„*Adunarea Cazaniilor*“, Viena, 1793, nr. inv. 4695.

— Însemnare pe reversul primei foi a părții a treia : „Spre eterna suvenire scriu aceste rînduri eu subscrisul născut la a.(nul) 1889, august 7 în comuna Lăpușnicel (Caras-Severin, n.n.) din familie de oficeri. Am servit în comuna aceasta Prisaca 6 luni ca învățător substitut și cu toate că mi sa pus multe pedeci din partea unor oameni fără de Dumnezeu totuși am fost ales de învățător dintre 3 candidați și 48 voturi date am primit 43 voturi fiind declarat de învățător ales. Multe am avut de suferit dar și de răbdat însă mam ajuns scopul. Scriu aceste rînduri ca unele

momente de mare însemnătate pentru următorii noștri creștini și viitori mei colegi. Prisaca la 1911, Mai la 21 st. n. *Iosif Terziu* învățător conf. gr. o. român“.

„*Cazanie*“, București, 1768, provine de la Lăpușnicel (Caraș-Severin) nr. inv. 638.

— Însemnări : pe fila 8 : „Această Cazanie iaste a beserici Pîrvovi (Pîrvova, Caraș-Severin, n.n.) și am scris eu *Ilia Colțun* paroh Pîrvovi și filia Lăpișnic, *C. Goanță* învățătoriu Pîrvovi (1)806/(1)807 anu“.

— Pe reversul filei 84 : „Pomenește Doamne pre robul tău *Iosif Gadescu* învățătoriu anul 1847“.

— Pe fila 195 : „Spre ținere aminte *Floare dăscălița* lui *Iosif Gadescu*, 1846“.

— Pe fila 259 : „*Pavel Pipera* învățătoriu în Lăpușnicel în anul 1844“.

„*Antologhion*“, Rîmnic ?, provine de la Maciova (Caraș-Severin), nr. inv. 674.

— Însemnare pe reversul primei file : „Această carte s'a legat de noi în a.(nul) D-lui 1901 cu prețul de 8 coroane. *Nicolae Bucșe*, preot, *George Lipovan* învățător, *Nicolae Muntean*, nr. 11, epîtrop, *Nicolae Golorie* epîtrop“.

„*Minei*“, (decembrie), Buda., 1805, provine de la Giarmata (Timiș), nr. inv. 633.

— Însemnare pe foaia dinaintea titlului : „Acest mineiu s'a legat pe ziu nașterii D-lui I. Christos, a. 1923. de *Ionel Băcală* învățător“.

„*Minei*“, (septembrie), Buda, 1804, provine de la Giarmata (Timiș), nr. inv. 627.

— Pe ultima filă : „*I. Ciorogariu* învățător 1893“.

„*Evangelie*“, București, 1750, provine de la Saravale (Timiș), nr. inv. 660.

— Însemnare pe reversul filei 177 : „*I. Filip* învățător 1890“.

„*Minei*“ (aprilie), Buda, 1804, provine de la Giarmata (Timiș), nr. inv. 630.

— Pe penultima filă : „*Ioan Iancovici* ierodiacon și învățătoriu în 10 martie (1)817“.

„*Apostolos*“, (grecesc), Veneția, 1730, nr. inv. 4686.

— Însemnare pe reversul foi dinaintea titlului : „Acest apostol lam legat eu dascălul *Filip*, brat ego (fratele lui, n.n.) dascălul *Ioanu* i brat ego dascălul *Radu Stolojanul*“.

„*Minei*“ (august), Rîmnic, 1780, provine de la Racovița (Timiș) nr. inv. 4708.

— Însemnare pe reversul primei file adăugate la sfîrșit : „*Nicolae Savulovici* învățătoriu“. (1820 ?)

„*Octoih*“, Rîmnic, 1776, provine de la Răcăjdia (Caraș-Severin) nr. inv. 640.

— Însemnare pe reversul primei file după titlu : „... ? *Motă* învățătoriu satului Răcăjdia (1)799“.

„*Psaltire*“, Rîmnic, 1751, provine de la Ghertenish (Caraș-Severin) nr. inv. 829.

— Însemnări : pe a doua filă nenumărată : „Scrisam eu *Vasile Popovici* ... 21 Martie (1)791 ... la învățătură ... *Vasile Popovici* parohul satului Gerteniş“.

— Pe reversul filei doi : „Să se ştie cind am fost la învățătură la dascălul de la Fizeş anume ? ... *Atanasievici*. Datusau în Fizeş aprilie 30 leat (1)791“.

„*Minei*“, (ianuarie), Rimnic, 1774, provine de la Domaşnea (Caraş-Severin), nr. inv. 586.

— Însemnare pe reversul copertei I : „*Iosif Pepa* ierodiacon şi învăţătoriu tinerimi Domaşni la anu 1815“.

„*Octoih*“, Bucureşti, 1746, provine de la Cilnic (Caraş-Severin), nr. inv. 4717.

— Însemnare pe reversul foi a doua (după titlu) : „Eu *Alexie Kapefan* am intrat în Virşeţi în şcoala clericală în luna octomvre 16 în anul 1850“.

„*Octoih*“, Buda, 1826, nr. inv. 4716.

— Însemnare pe ultima pagină : „Spre vecinica aducere aminte cind am fost ca învăţătoriu la *Vale-Bolvaşniţa* în anul 1855 ; la *Jupalnic* în anul 1856—1857—1858—1859 ; *Pervova* în anul 1860—1861—1862 ; la *Lăpuşnic* în anul 1863, la *Iablaniţa* în 1864, (toate localităţile susamintite sînt în jud. Caraş-Severin, n.n.) *Nicolae Terdiu* (Tirziu n.n.) am înveţiatu ca scolaru pre octoihul acesta“.

„*Datoriile presviterilor*“, Buda, 1815, nr. inv. 4720.

— Însemnare pe pag. 194 : „Această cartie este alui *Giorgie Vadescu* auditoriu scolar teologicescu în anul 1832 în Verşeţi“.

5. ÎNSEMĂNĂRI CU CARACTER SOCIAL

„*Evangelhie*“, Rimnic, 1784, provine de la Şag (Timiş) nr. inv. 4674.

— Însemnare pe filele ataşate la sfîrşit : „Aici este bani câţi sau dat pe această sferă evanghelie şi ce oameni au plătitu kendă au fost Ţuţi Ţurca Kinez. Ţuţi Ţurca au dat 1.30 (fl. ? şi kr) ; Petru Miclăuşina — 1.30 ; Miclău Mustăcilă — 1 ; Ionăşi ? ... — 30 ; Ţurţi Franţi — 30 ; Mihai Simiion — 20 ; Petru Simiion — 10 ; Pătru Franţi lu Mărtin — 10 ; Ianăşi Miclăuşina — 9. Suma 5 (fl.?) 39 (kr? x?)“.

„*Psaltirion*“, Iaşi, 1743, nr. inv. 4687.

— Însemnare de la pag. 89 pînă la pag. 102 ; „Să să ştie că această ... Psaltire ruminească oau cumpărat *Kinez Paul Haţeganul* şi oau dat ... besereci dela Gătaia (Timiş, n.n.) pentru masa mare pomana dumnealui şi a părinţilor ... pe care masă să vor iscăli pomene domni martori : Căţina Mihai, Stana Ianoş, Mara Nicula, Ştefan Isai(?), Eon (Ion), Sanfira, Socola Brînduşu Turţ şi cine sau ispiti a omute dela această ... beserică săo ducă la alt, au popa cu diac ... drept florinţ 4 ipo onul Domnului 1747“.

„*Psaltire*“, Rimnic, 1764, nr. inv. 4689.

— Însemnări : pe fila 215 : „*Mihai Morodan* din Docnecea (Caraş-Severin, n.n.) om iscrut şi învăţat cu benesat (binele)“ ...

— Pe ultima filă : „În 26 october 1854 au fost în biserică : Martin Bugaru Enescu ; Ianoş Tulbure ; Mihuş Gavrilă ?, ... Enescu ; Coste Lu-

pița ; Toma Lepa ; Suica Caraba ; Martin Petrica ; Ionu Beciniagă ; Ionu Bulzu ; Rusalin Lupița ; Ioanăș Thodor ; Danila Popa ; Traila Lupița ; Otto Drăgan ; Muerea Lazăr (?) ; Wikenție Lupița ; Dimitrie Thodor ; Ionu Vuk ; Dimitrie Ardelean ; Ionu Ion Sinese ; Vodei (?) (Voda ?) Bătrinu (?) ; Ianos Cinpoeru (?) ; Dimitrie Caraba ; Petru Ioan ; Trailă . . ? ; Mihaie . . ?

— Ppe hirtia lipită pe ultima copertă : „în 17 oktober 1854 : Kosta Lupitza ; Traila Drăgan Petru ? . . . Lepadenț Arnatol (?) ; Mihutza Gavrilă“ ; „în 25 ok. 1854 : George Marta ; Mihutza Gavril ; Mindru Enescu ; ? ; Trăilă Drăgan ; Dimitrie Theodor ; Mihutz Popa ; Rusalin Lupitza ; ? ? ; Thoma Lepa ; Ionu Betrînu ? ; Martin Enescu Buda ; Martin Petrica“.

„Cazanie“, București, 1768, provine de la Lăpușnicel (Caraș-Severin), nr. inv. 638.

— Însemnări : pe pag. 92 : „Spre aducere aminte am pomeni că am fost epitrop . . . Ioan Lupșescu Caprari anu 1848“.

— Pe filele atașate la urmă : „Ioan Avram ca crâșnic cu Ioan Lupșescu în anu 1870 pînă la anu 1878“. „Toderescu Antoni, Toderescu Ana, Toderescu Nicolae, Lăpușnicel 1909“. „Pavel Rauț, născut în 1919, școala primară în Lăpușnicel, scris 1929“. „ . . . Ioan Lupșescu epitrop . . . 1846 . . . pînă la anu 1884“. O însemnare cu creionul spune că : „Lupșescu a murit în luna lui mai 1886“. Tot pe aceste file sînt însemnări făcute între 1814—1943, apar nume de familii ca : Damaschin Miutescu ; Rauți Constantin (cojocar) și cantor, Toma Iosim — cantor ; Toma Nicolae — epitrop — cu doi copii ; Iosim și Emil (cantori) ; *Nemoianu Velițian* ? — preot — ; Ioan Todorescu Șnăidăru (cantor). În 1930 Rauți Constantin se mută la Caransebeș dimpreună cu familia : Catalina — soție —, Pavel și Zaharia — fii. Trifu Zunia epitrop, născut în Pervova la anul 1858. Ion Milu, Toma Emil și soți a Sîmenica, Ilia Nica, august 1890. paroh Dragilă“.

„Minei“ (august), Rîmnic, 1780, provine de la Racovița (Timiș), nr. inv. 4708.

— Însemnare pe reversul primei file, adăugate la sfîrșit : „Popa Petru ; Ag . . . ? Sara ; *Dascălu* ; Ioan Sto . . . ? ; Cosla V. ; Găici Th. ; Petru Mă . . . ? ; Cră . . . ? Suciu ; Ion Miut ; Marta Sto . . . ? ; Aga Lucă ; Aga Sărb ; Ticu Lucă ; Ion Todo . . . ? ; Iona Stoia ; Păun Țugar, Găvr . . . ? Sueu ; Păun Gilezan ; Ion Lucă ; Măria Murar ; Birtășița (Crîșmărița, n.n.) ; Petru Stoe . . . ? Enkescu ; Ioan Anco (?) ; Petra Enculescu ; Sor Crăsta ; Flora Stanca ; Traian Berar ; *Simeon Teodorovici* parohul Racoviți ; *Ioan Savulovici* parohul Racoviți, an (1)820“.

„Psaltire“, Rîmnic, 1751, provine de la Ghertenis (Caraș-Severin), nr. inv. 829.

— Însemnări : pe reversul primei coperte : „Spre aducere aminte mam subseris . . . în 10 aprilie 1889 Panfilie Jucovici în Gertenyes“. „Simeon Balan crasneac în anu 1889“.

— Pe prima filă nenumerotată : „Ioan Voica în anul 1866. În 1873 am fost crâșnic. Eu Ioan Miocu am fost crâșnic și în anulu 1867 în Gertenisu“.

„Minei“ (octombrie), Rîmnic, 1786, provine de la Racovița (Timiș), nr. inv. 521.

— Însemnare pe ultimile două file : „Însemnare pentru oameni care vreau ada bani la Sf. Evang(helie)“ : „Nicolae Enculescu — 1 fl. ; Martin Suci — 30 h(ileri ?) ; Nico(lae) Suci — 30 h. ; Martin Barari — 1 fl. ; Ioan Stoia — 30 h. ; Alixandru Gilăzan — 30 h. ; Ioan Barari — 15 h. ; Ianko Endricu — 1 fl. ; Simion Todorescu — 1 fl. ; Simion Cristescu — 1 fl. ; Brinduşă Enculescu — 50 h. ; Constandin Barari — 24 h. ; Sirbovan — 30 h. ; Arsenie — 15 h. ; Alecu Cucu — 30 h. ; Iosim Drăghinceu — 30 h. ; Damaschin Baci — 1 fl. ; Toma Todoricu — 30 h. ; Ioan Buze — 15 h. ; Dumitru Artega — 15 h. ; Ioan Inbroani — 15 h. ; Simeon Enculescu — 24 h. ; Eva Stâncoane — 15 h. ; Adam Miuţicu — 15 h. ; Bosloc Todorieu — 30 h. ; Iosim Fer — 30 h. ; Pavel Nanu — 15 h. ; Alicsandru Luchescu — 15 h. ; Ioan Luchescu — 15 h. ; Toma Stîngaci — 30 h. ; Alicsandru Luchescu — 30 h. ; Costandin Luchescu — 15 h. ; Nico(lae) Stîngaci — 30 h. ; Iosim Neamtu — 15 h. ; Ticu Drăghinciu — 15 h. ; Nico(lae) Luchescu — 15 h. ; Ioan Luchescu — 15 h. ; Trăilă Drăghici — 15 h. ; Ioan Imbroani — 15 h. ; Ioan Miuţicu — 15 h. ; Toma Toda — 15 h. ; Ioan Toda — 15 h. ; Nicolae Murar — 15 h. ; Costa Draghinciu — 15 h. ; Adam Fer — 30 h. ; Ioan Fer — 15 h. ; Pavel Draghinciu — 15 h. ; Trăilă Stîngu — 15 h. ; Iosim Cucă — 30 h. ; Ioviţa Cristescu — 12 h. ; Costa Dumianu — 50 h.“.

„Evanghelie“, Blaj ?, lipsă foaia de titlu, nr. inv. 510, provine de la Cirpa (Caraş-Severin).

— Însemnare pe ultima pagină : „Jeturile bisărici care cum leau cum-părat (1852 ?) *Strana dreaptă* : 81. Nicolae Corici ; 50 Simion Baţa ; 54 Petru Creneanu ; 16 Ioan Orba ; 55 Solomon Trica ; 19 Priotu *Simion Zaharie*, şi a 7 e cu bani bisărici făcut. *Strana stîngă* : 18 Toma Suci ; 67 Ioan Peica ; 14 Ionăş Ivanici ; 77 Nicolae Bran ; 12 Adam ... ? ; 98 Nicolae Civic ; 84 Iovan Nistor ; 60 Ioan Novac ; 37 Pavel Novac ; 84 Nicolae Muntianu“.

„Octoih“, Bucureşti, 1746, provine din Cîlnic (Caraş-Severin) nr. inv. 4717.

— Însemnare pe pag. 110 : „Ilie Kapeţan născut la anu 1812 şi am scris la anu 1875“...

„Catavasier“, Bucureşti, 1724, provine de la Delineşti (Caraş-Severin) nr. inv. 4696.

— Însemnare pe foaia dinaintea titlului : „Au răpusat Martin Petrovici din Delineşti ... aprilie 1815“.

6. INSEMNĂRI CU CARACTER METEOROLOGIC

„Evanghelie“, Rimnic, 1784, provine de la Şag (Timiş) nr. inv. 4674.

— Însemnări : pe filele ataşate la sfîrşit : „Iar erna an. 1887 spre 1888 au fost foarte grea începînd dela mijlocul lui Decembre au nins forte des încat crescuse neaua (zăpada, n.n.) peste sema mare era gerul era așa de mare de se mirau bețrani care nu-și aduceau aminte de așa geru și de atîta neua așa temp îndelungat pana târziu primăvera. Véra (vara, n.n.) apoi au fost seceta foarte mare începînd din Mai și pana la finea lui Iulie

cînd scriu acestea, a ploat foarte rar și pucinu griu pe jumătate ca mulți ani, mai ales în locurile slabe... De loc după Vinerea mare au nins și au ținut neaua cu frig vr'o 2 săptămîni după aceea au fost zile calde para artăți. Erna (iarna, n.n.) anului 1892 spre 1893 au întrecut pre cea descrisă. Această primăveră de pre la 20 Martie pona la 8 Aprilie) vîntu reci. În 11 abia au început a ploua rece însă pucină. Lipsa mare de ploae a fost pana a 3-a di (zi, n.n.) de S. George au început ploaea care apoi au avut caracter fecund durînd penă la Rusalii". (16. V);

— Pe reversul filei ultime: „Erna a 1899 au fost foarte călduroasă. Pe la Crăciun au înghețat tare și apoi tot cald au fost și toți pomii nu s'au dezvoltat pre timpuriu în floare. De cu primăveră au fost ploi multe, vînt reci, așa că cireșele au suferit tare“...

— Pe miezul copertei III: „În primăvera a 1887 au fost foarte mulți gîndaci; ponă la fine lui Iunie au umblat anul regulat daci n'au plouat ponă cătră jumătatea lui Aug(ust)... Véra a 1893 a fost secetoasă... Toamna au fost frumoasă și caldă ponă la Crăciun mai multă secetă și cald. Frigul au început dela Crăciun și au ținut ponă la Botez *era de 12°*. Primăvera a fost bună, mai tîrziu înse și adecă la fine lui Mai au început ploi grele și continue, 3 săptămîni pînă în 15 Iunie. (În 5 și 7 Iunie au eșit apa și a înecat rău luncile) după aceea s'au pus o secetă mare pînă la S. Ilie“.

„*Propovedanie*“, Blaj, 1784, provine de la Cenad (Timiș) nr. ord. 1196.

— Însemnare pe reversul filei 4 (dînainte titlului): „Anu 1851 au eșitu Mureșu cîtu au fost din Raporltu pînă în drumu țări în capu satului Spinu (Hunedoara, n.n.) la țigani totu apa asta data au dus clăile de griu de pe cucuruziște și holdele lungi. *Simeon Theodoru* parohu Spinului“.

„*Cazanie*“, București, 1768, provine de la Lăpușnicel (Caraș-Severin) nr. inv. 638.

— Însemnări: pe fila 132: „În anul 1802 octomvrie în 14 baș (tocmai, n.n.) la miazăzi *sau cutremurat* pămîntu foarte groaznic cît nu putea omul să stea în picioare drept sau în casă. *Ilie Colțun* paroh“.

— Pe fila 268: „În anu 1840, în 15 Martie au fost mare zăpadă de au stătut 4 zile pe loc“.

— Pe reversul filei 272: „În 8 Ianuarius 1871 tocmai la 32 de ani de cînd *sau cutremurat* pămîntulu în ziua aceasta dimineața la 6 ore *iaru sau cutremurat*. Lăpușnic în 10 Ianuarius 1871. *Ioan Goga* primul preot al Lăpușnicelului“.

— Pe reversul filei 276: „În anul (1)840 în Iunie au fost ploe așa de au înecat cucuruzul (porumbul, n.n.) și finu cel au fost pre lângă apă tot. Mare pagubă sau fost la unii oameni. *Mihail Mihulescu* paroh în Cornia“ (Caraș-Severin, n.n.).

„*Minei*“ (aprilie), Buda, 1804, provine din Giarmata (Timiș), nr. inv. 630.

— Însemnare pe ultima filă: „În anul 1932 a fost o iarnă grea, așa că zăpada abia în luna Aprilie a început a se topi. Primăvara apele Mureșului au inundat orașul Lipova și suburbiile orașului Arad. 15 Mai 1932. *Iosif Ciorogoriu* înv(ățător) dir“.

„Minei“ (aprilie), Rimnic, 1780, provine de la Comloșul Mare (Timiș), nr. inv. 604.

— Însemnări : pe fila dinaintea titlului : „În anul (1)879, 5 spre 6 aprilie noaptea la 12 ore sau simțitu *cutremur* de pământ. Totu în acest an în 10 aprilie dimineața la 6 ore al *doilea cutremuru* de pământ și încă în *gradu mai mare* decât întâiaoră, cutremurul sau simțitu de către răsarit spre apus și au durat ca 1/2 de minut“.

— Pe ultima filă de la sfârșit : „În 1914 la 21 Aprilie/3 Mai, Simbătă spre Duminecă și Duminecă spre Luni noaptea a *înghețat* viile, cam 90% iau pustiit și sa nimicit rodul“. „1860, 24 Aprilie pe la 12 ore au nins și în 25 dimineața au fost bună groasă“. „În 1913 pomii au înverzit tare de timpuriu. În 1/14 Aprilie au fost frig și în 2/15 la vro 5 ore dimineața a început să ningă și viscolească toată ziua a nins așa că în 16 îți era mai mare jalea : frunzele fragede și florile plăpînde coplesite de neaună. De 20—30 cm era zăpada și minune mare : a scăpat de frig și îngheț totul, iar vara a fost mare rod de poame (fructe, n.n.) și bucate“.

„Psaltire“, Rimnic, 1779, provine din Nicolîț (Caraș-Severin), nr. inv. 635.

— Însemnări : pe penultima foaie a unui manuscris (atașat) : „Foa-mete mare au fost din anul (1)863 și (1)864 pînă la secerișu în Ungaria și toată împărăția. În anulu (1)866 au fost *nisu* (nins, n.n.) prela jumătate luna lui Mai și ghețușul în alte părți au fost sfîrșitul lunii lui Mai în Ungaria“.

— Pe reversul ultimei file a manuscrisului. „În ziua de 21 Maiu (1)879 au *bătutu piatra* de totu cumplitu mai gata totu hotarul nostru ba și alte hotare și au ținut preste 3/4 de ora încitu au trebuitu să ară oamenii holdele cu grâu bătutu“.

Am încercat în cele de pînă aici, organizat și după un criteriu științific să inițiem punctul de plecare pentru viitoarele lucrări de acest gen, știut fiind că însemnările de pe aceste cărți dau cîte odată la iveală lucruri de o deosebită importanță pentru istoria și cultura noastră.

Pe viitor, vom încerca să continuăm acest studiu care avem convingerea că va fi de un real folos istoriei bisericii și celor ce trudesce la deslușirea limbii noastre.

LUCRĂRI DE ACEST GEN PUBLICATE :

Iorga N., *Observații și probleme bîdnățene*, București 1940, pp. 66—96, 97—118; Corfor Ilie, *Însemnări de demult, Iași*, 1975 pp. 131, 181, 210; Molin Virgil, *Surse de istorie bisericească bîdnățeană nefolosite*, în rev. Mitropolia Banatului an. XII nr. 1—4, ianuarie-aprilie 1962, pp. 83—91; Nicola Ivan C., *Culegere de însemnări din cărțile noastre vechi*, în rev. Mitropolia Banatului an XV nr. 10—12 oct.-dec. 1965, pp. 768—773; Coțșman Gh., *Inscripții și însemnări din bisericile Mitropoliei Banatului*, în rev. Mitropolia Banatului an XIV nr. 9—10, sept.-oct. 1964, pp. 592—606; Cristache Ioana Panait, *Cărți vechi cu însemnări din bisericile Mitropoliei Banatului*, în rev. Mitropolia Banatului an XIX nr. 4—6, aprilie-iunie 1969, pp. 264—270. Ciulei Gh., *Date istorice din registre și de pe vechi cărți bisericești*, în rev. Mitropolia Banatului an XII nr. 11—12 nov.-dec. 1963 pp. 507—512; Bucur Ioan și Goleșcu Const., *Pe o filă de veche cazanie*, în „Drapelul roșu an XXIV nr 7064, marți 26 sept. 1967, p. 2. Popescu Nicolae M., *Prin Banatul Timișorilor în vara anului 1909*, București 1919, pp. 65—69.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

LARGA AFIRMARE A POSIBILITĂȚII TEHNICE ROMÂNEȘTI

Timp de 10 zile (între 15 și 24 octombrie 1977), Bucureștiul a fost gazda ospitalieră a trei manifestări economice internaționale: „Tehnoexpo“, Tibico și Salonul internațional al chimiei. Aceste manifestări s-au bucurat de aprecierile zecilor de mii de vizitatori, ale specialiștilor și oamenilor de afaceri din zeci de țări ale lumii.

Alături de întreprinderile românești de comerț exterior, ce au reprezentat peste 300 de unități productive din România socialistă, la cele trei expoziții au luat parte 600 de firme din 25 de țări din Europa, Asia, Africa și cele două Americi.

Roadele numeroaselor contracte și negocieri comerciale sînt fructuoase pentru țara noastră, pentru producătorii și întreprinderile românești de comerț exterior.

Desfășurate sub semnul schimburilor reciproce de valori materiale și de idei, cele trei expoziții, au reunit pe o suprafață de 54.000 metri pătrați, mașini, utilaje, instalații pentru silvicultură și economia forestieră, agricultură, industria alimentară, pentru lucrări de construcții, transporturi (Tehnoexpo), pentru industria ușoară, textilă, confecții, încălțăminte și pie-lărie (Tibico), pentru industria chimică și petrochimică (Salonul internațional al chimiei). Caracteristica esențială a manifestărilor de la București a fost intensă activitate de negocieri și de perfectare a numeroase tranzacții comerciale reciproc avantajoase. Realizările industriei românești au facilitat un amplu și interesant dialog între gazde și numeroși oaspeți de peste hotare, au format cadrul unor contacte utile de identificare și de punere în valoare a unor noi posibilități de extindere și diversificare a comerțului și cooperării economice bi și multilaterale. De altfel, multe dintre negocieri s-au finalizat prin încheierea unor importante contracte de export și import. Cu rezultate fructuoase s-a încheiat și prima ediție a Salonului internațional al chimiei, fapt ce deschide, încă de pe acum, largi perspective bunei desfășurări a celei de-a doua ediții, ce urmează să aibă loc anul viitor. Varietatea tematică, nivelul tehnic și calitativ al exponatelor, întreaga desfășurare a actualelor competiții economico-comerciale, rezultatele fructuoase cu care s-au soldat, îndreptățesc aprecierea că ele și-au atins scopul propus, acela de a contribui activ și concret la dezvoltarea colaborării economice internaționale, reciproc avantajoase, a relațiilor de stimă, de bună înțelegere între parteneri.

REZULTATE ALE SPIRITULUI INOVATOR

Un colectiv de inovatori din cadrul secției de produse industriale și aparataj pentru telecomandă a regionalei C.F.R. Craiova, a realizat primii amplificatori tranzistorizați cu puteri de 2,5 la 200 wați, produse care anterior se fabricau din tuburi electronice provenite din import. La execuția noului tip de amplificator, ca urmare a reducerii de circa 12 ori a dimensiunilor produsului se economisește o importantă cantitate de metal. Pe această bază, numai la produsele executate pînă în prezent, colectivul secției respective a economisit 80 tone metal.

Același colectiv a conceput și realizat și cele dintîi centrale de radio-comunicații în frecvență vocală.

*

Specialiștii întreprinderii timișorene Electromotor, preocupați continuu de îmbunătățirea parametrilor funcționali ai mașinilor și utilajelor din dotare, aduc acestora o serie de adaptări și modernizări, menite să contribuie la sporirea randamentului lor în procesul de producție, cu implicații directe asupra creșterii productivității muncii. Astfel, prin extinderea ștanțării automate a tolelor la presa de 315 tf. înzestrată în mod corespunzător pentru o funcționare continuă, cit și prin reglarea utilajului la numărul maxim de bătăi, se obțin importante sporuri de producție și economie de timp în executarea manoperei respective. Aplicată în practică de la începutul anului, noua tehnologie de ștanțare automată a tolelor a condus la creșterea substanțială a productivității muncii și la realizarea unei economii de circa 100.000 ore/om/manoperă.

*

Colectivul de muncă al întreprinderii „Electrotimiș” din Timișoara, care prin produsele sale participă direct la promovarea progresului tehnic la unitățile industriei noastre electrotehnice, a ridicat la peste 4 milioane lei valoarea producției-marfă realizată pînă acum peste prevederile de plan, îndeplinind astfel și unul din principalele obiective înscrise în angajamentul asumat pe întregul an 1977. Sporul de producție realizat pînă acum este rezultatul perfecționărilor aduse proceselor tehnologice prin introducerea pe fluxurile de fabricație a unor noi și moderne mașini cu comandă automată și electronică.

COLABORARE RODNICĂ

Un colectiv de cadre didactice, studenți și personal de execuție de la Facultatea de mecanică agricolă din cadrul Institutului politehnic „Traian Vuia”, în colaborare cu specialiști de la întreprinderea „Fructus” din Timișoara, au efectuat studii și cercetări experimentale pentru modernizarea actualei mașini de recoltat fasole verde — M.F.V.-2. Astfel colectivul de cercetare-proiectare a definitivat și realizat o mașină mult mai simplă

cu performanțe în exploatare superioare tuturor modelelor folosite în țara noastră. Noua mașină, rod al colaborării dintre specialiștii din învățământul superior și cei din producție — a fost introdusă în exploatare pe loturile I.P.I.L.F. „Fructus” din Vizejdia și a realizat o capacitate zilnică de recoltare de 3—4 ori mai mare decât M.F.V.-2, în condițiile reducerii substanțiale a pierderilor de recoltă, asigurării unui grad superior de acuratețe a produsului obținut. Prin renunțarea la o serie de ansamble, ca urmare a simplificării procesului tehnologic și a construcției organelor de lucru, greutatea mașinii a fost redusă cu 760 kg.

CAPACITĂȚI ENERGETICE

La Centrala termoelectrică de la Rovinari se află în probe tehnologice de punere în funcțiune un nou grup energetic de 330 Mw. care funcționează pe bază de lignit. Colectivele de muncă ale beneficiarului, constructorului și furnizorului de utilaje depun eforturi pentru punerea la punct a instalațiilor aferente acestui grup, în vederea încheierii probelor și dării lui în exploatare în cel mai scurt timp. Până în prezent, grupul a furnizat sistemului energetic național peste 12 milioane kWh. După intrarea în funcțiune a acestui bloc energetic, Centrala termoelectrică de la Rovinari va atinge o putere instalată de 1.300 Mw. devenind astfel cea mai mare din țară.

De asemenea, la Centrala electrică de termoficare Borzești II se află în rodaj și probe, în vederea racordării la sistemul energetic național, cel de-al doilea grup de termoficare de 50 Mw.

*

Colectivul șantierului nr. 2 din cadrul grupului de șantiere construcții-instalații Turcenii a terminat un important obiectiv : barajul de retenție ce va asigura ridicarea nivelului apei Jiului, în amonte, și prin aceasta — apa necesară funcționării primelor agregate ale puternicei termocentrale. Obiectivul cuprinde barajul, lung de 114 m cu 6 deschideri, priza de apă, casa sitorilor și o rețea complexă de canale hidrotehnice.

Odată cu aceasta au fost încheiate și lucrările la albia prin care cursul Jiului va fi dirijat după folosirea apei la termocentrală, constructorii și montorii îndeplinindu-și o importantă prevedere a angajamentului asumat.

ÎNCĂ O NOUĂ FABRICĂ DE LAPTE

La Mangalia a intrat în funcțiune fabrica de produse lactate, aparținând Întreprinderii de industrializare a laptelui. Noua unitate este dotată cu utilaje și instalații moderne de mare productivitate, prin intermediul cărora se prelucurează o cantitate de circa 120.000 litri de lapte pe zi.

Se remarcă, totodată, posibilitățile de a realiza o gamă largă de sortimente de brinzeturi, lapte de consum, înghețată și alte produse din această categorie, menite să contribuie la îmbunătățirea aprovizionării localităților de pe litoral cu produse alimentare.

VAGOANE DESTINATE TRANSPORTULUI PRODUSELOR CHIMICE

La Întreprinderea „Meva“ din Drobeta-Turnu Severin a fost terminat primul lot de 50 vagoane destinate transportului produselor chimice. Conceput de specialiștii filialei Drobeta-Turnu Severin a Institutului de cercetări și proiectări vagoane din Arad, noul sortiment va avea capacitatea de transport de 100 mc. sodă calcinată, poli-acetat de vinil granulat și alte produse în pulbere, fiind cel mai mare tip de vagon realizat până acum în industria noastră. Vagonul are o ingenioasă construcție geometrică, fiind compus din șase recipiente în forma unor trunchiuri de con, intersectați de o manta cilindrică. Putând atinge viteze de până la 100 km pe oră, vagonul dispune de un original sistem de evacuare automată a materialelor. Pentru realizarea sa, în întreprindere a fost amenajată o linie tehnologică specială executată, în cea mai mare parte, prin autoutilare, care asigură o înaltă productivitate a muncii.

SPOREȘTE POTENȚIALUL INDUSTRIEI CHIMICE

Noi capacități de producție au intrat în exploatare sporind potențialul productiv al industriei chimice. Dintre cele mai importante se remarcă instalațiile de propilenglicol și de propenoxid din cadrul Centralei industriale de produse anorganice Râmnicu Vilcea și cea de alcool furfurilic de la Combinatul chimic Victoria. Noile capacități asigură dezvoltarea în continuare a producției de rășini sintetice, foarte solicitate în numeroase domenii ale industriei.

În domeniul producției de medicamente la întreprinderea bucureșteană „Biofarm“ au intrat în funcțiune trei noi linii tehnologice.

Sectorul de prelucrare a cauciucului și maselor plastice s-a îmbogățit la rîndul său, cu noi capacități predate de constructori la întreprinderea specializată din Focșani și la Combinatul de articole tehnice din cauciuc din Pitești. Alături de acestea noi instalații puse în funcțiune în cadrul Centralei de utilaje și piese de schimb pentru industria chimică, contribuie la realizarea și, respectiv, recondiționarea matrițelor pentru mase plastice și cauciuc.

AL 3000-LEA MOTOR DIESEL

La Întreprinderea de construcții de mașini din Reșița a fost recepționat al 3000-lea motor Diesel, realizat de colectivul acestei unități a industriei județului Caraș-Severin. Perfecționările tehnologice aduse producției acestor motoare de specialiștii întreprinderii, au asigurat creșterea

substanțială a productivității muncii pe toate fazele de fabricație și reducerea duratei de execuție a fiecărui agregat. În același timp, prin aplicarea unor metode mai eficiente de prelucrare termică și mecanică a ansamblurilor și subansamblurilor și tipizarea unui mare număr de repere și piese, s-a redus consumul de metal pe unitatea de putere a motoarelor.

Acest succes al constructorilor de mașini reșițeni, coincide cu asimilarea în fabricație a unei noi game de agregate energetice cu performanțe tehnic-constructive ridicate, și cu realizarea peste plan a mai multor motoare Diesel pentru tracțiune feroviară.

NOU MINERALIER

Vineri 11 noiembrie 1977 la Șantierul naval din Constanța a avut loc lansarea celui de-al șaptelea mineralier de 55.000tdw. care a primit numele de „Buziaș”. Montajul în doc al acestui mineralier s-a efectuat în numai 5 luni și jumătate, față de termenul prevăzut de 6 luni, ca urmare a introducerii în doc, cu macarale de mare capacitate, a unor secții de pînă la 480 tone, premontate pe platforme. De asemenea, a fost îmbunătățită și tehnologia de montaj a motorului principal prin introducerea direct în navă a unor mari ansambluri, ceea ce a scurtat timpul de execuție a acestei operații de la 60 de zile la 40 de zile.

MODERNIZAREA UNUI PORT DUNĂREAN

În portul Brăila se desfășoară lucrări de sistematizare și modernizare. Acestea au ca obiectiv principal refacerea majorității capacităților portuare existente, precum și realizarea altora noi, mai moderne, dotate la nivelul cerințelor actuale în scopul creșterii capacității de trafic în acest al doilea mare port dunărean cu activitate maritimă. La ora actuală, se desfășoară din plin lucrările de sistematizare și refacere a danelor 7, 9, 11 și 15, de înzestrare a lor cu utilaje moderne de încărcare și descărcare. De asemenea au început lucrările de modernizare a drumurilor de acces, au fost demolate vechile magazii și urmează să se construiască, în locul lor, altele noi. Concomitent cu executarea acestor lucrări, portul brăilean este dotat cu utilaje noi de mare capacitate menite să completeze acțiunea de modernizare și sporire a capacității sale de trafic. Numai în anul trecut au fost primite 25 de tractoare noi, 10 trailere de 20 de tone fiecare și 3 macarale mari de 16 tone fiecare.

APARTAMENTE PENTRU OAMENII MUNCII

Peste 370 de noi apartamente au fost puse la dispoziția familiilor de oameni ai muncii din Petroșani, Deva, Vulcan, Geoagiu. Alte 465 de apartamente se află în stadii avansate de finisare, fiind pregătite pentru a fi date în folosință. Peste 2770 de familii s-au mutat în locuințe noi, iar în

noile cămine din Deva și Simeria 600 de muncitori nefamiliști. Prefacerile înnoitoare petrecute în această parte a țării care au contribuit la îmbunătățirea condițiilor de viață ale oamenilor sint ilustrate și de faptul că din 1951 și pînă în prezent, în județul Hunedoara au fost construite peste 116.000 locuințe noi. Practic, în prezent 70 la sută din familiile hunedorene locuiesc în case noi, iar peste 72 la sută din populația județului trăiește în mediul urban.

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE

Recent în zona comunei Ripiceni (județul Botoșani) au fost scoase la lumină numeroase vestigii ale unei așezări omenești aparținînd paleoliticului inferior, dintre care reține atenția, în mod deosebit, un adăpost contra vîntului, construit de mina omului primitiv din calcar și numeroase bucăți de fildeș de ... mamut !

Descoperirea, care este cea mai importantă de acest gen cunoscută în partea de est a Europei, aduce noi dovezi asupra modului de viață al omului de Neanderthal și asupra preferințelor sale cinegetice, atestînd existența unei clime deosebit de reci, favorabile perpetuării mamuților. Primele cercetări de laborator au stabilit că oasele, care au lungimi între 2,50 și 3 metri și care pot fi văzute la Muzeul de Istorie din municipiul Botoșani, datează, cu aproximație, de acum 40.000 de ani.

*
* *
*

Doi mecanizatori din marginea comunei Ostrov, județul Constanța, au făcut, arînd, o descoperire. Mai tîrziu, specialiștii le-au spus că au descoperit o încăpere funerară, pictată în interior cu figuri antropomorfe. Pe baza inventarului din interior, compus din opaițe, podoabe și ceramică de proveniență romană, arheologii au datat mormîntul, la sfîrșitul secolului II, începutul secolului III, ceea ce aduce o nouă mărturie privind procesul de romanizare a populației geto-dacice. În același timp, construcția monumentului și pictura — care reprezintă motive vegetale și cinci portrete ale defuncților — conferă acestei descoperiri valoare de unicat.

ALEGEREA ȘI INSTALAREA ÎNALT PREA SFÎNȚITULUI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

După alegerea și întronizarea Prea Fericitului Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, scaunul vlădicesc de arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei a rămas vacant.

Potrivit rânduiei, Prea Fericitul Patriarh Iustin locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei, a stabilit alegerea noului mitropolit al Moldovei și Sucevei pentru ziua de 25 septembrie 1977 când s-a întrunit Colegiul Electoral Bisericesc.

După oficierea Te-Deumului, Prea Fericitul Patriarh Iustin, în prezența președintelui Departamentului Cultelor Ion Roșianu însoțit de colaboratori apropiați, de față fiind majoritatea membrilor Colegiului Electoral Bisericesc, a rostit o cuvîntare în care a arătat scopul întrunirii înaltului for.

Au votat apoi pe rînd : Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin ca președinte al Colegiului Electoral Bisericesc și în calitate de delegat al Marii Adunări Naționale, președintele Departamentului Cultelor Ion Roșianu în calitate de delegat al Guvernului Republicii Socialiste România, membrii Sfîntului Sinod, membrii clerici și mireni ai Adunării Naționale Bisericești, ai Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Iașilor, rectorii Institutelor teologice de grad universitar din București și Sibiu și directorii Seminarilor teologice din țară. Trecîndu-se la desfacerea buletinelor de vot s-a constatat că Înalt Prea Sfînțitul Mitropolit Teoctist al Olteniei a fost ales arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei.

Luînd cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a pus în lumină calitățile noului ales și înfăptuirile sale adresîndu-i felicitări și urări de rodnică și îndelungată arhipăstorire.

A vorbit apoi nou-alesul mitropolit al Moldovei și Sucevei arătînd, în alese cuvinte, simțămintele pe care le trăiește și evocînd șirul de ierarhi care l-au precedat.

După închiderea lucrărilor Colegiului Electoral Bisericesc, cei prezenți au prezentat Înalt Prea Sfînțitului Mitropolit Teoctist felicitări și urări de sănătate, îndelungată înzîlire și rodnică activitate.

A doua zi, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a făcut, în ședință plînară, cercetarea canonică a alegerii noului arhipăstor al Moldovei și Sucevei și a întărit-o.

La Departamentul Cultelor a avut loc, în ziua de 6 octombrie 1977, înminarea Decretului Prezidențial de recunoaștere a Înalt Prea Sfințitului Teoctist în demnitatea de arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei. Decretul a fost înminat de președintele Departamentului Cultelor Ion Roșianu, alături de care se găseau colaboratori apropiați. Au mai fost prezenți Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, membrii ai Sfințului Sinod, reprezentanți ai cultelor religioase și ai Consiliului Eparhial din Iași.

Președintele Departamentului Cultelor Ion Roșianu și Înalt Prea Sfințitul Teoctist au rostit cuvântări.

Festivitățile de instalare a Înalt Prea Sfințitului Teoctist ca arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei au avut loc duminică 9 octombrie 1977 în cadrul sfintei liturghii arhieresti ce s-a oficiat în catedrala mitropolitană din Iași. Soborul a fost alcătuit din Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Antim al Tomisului și Dunării de Jos, Prea Sfințitul Adrian Botoșăneanul și Prea Sfințitul Eftimie Birlădeanul, înconjurați de preoți și diaconi. Au asistat: Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfințitul Antonie Ploieșteanul, Prea Sfințitul Nestor Severineanul, consilieri patriarhali și eparhiali, reprezentanți ai altor culte religioase, credincioși, invitați, etc. A fost de față președintele Departamentului Cultelor Ion Roșianu însoțit de colaboratorii săi apropiați.

După otpustul sfintei liturghii, Prea Sfințitul Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, a citit gramata patriarhală de instalare, după care, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a înminat Înalt Prea Sfințitului Teoctist cirja arhipăstorească. Îndeplinindu-se actul înscăunării, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a rostit un cuvânt în care, relevând evlavia credincioșilor din Moldova și Bucovina ca și bogăția și frumusețea tradițiilor de pe aceste plaiuri ale țării, a indemnât pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist să vegheze la păstrarea neștirbită a legii strămoșești și a unității de credință.

Prea Sfințitul Episcop-vicar Adrian Botoșăneanul, exprimând bucuria de împreună-lucrare în cadrul eparhiei, a evidențiat activitatea pe care a desfășurat-o în cei 20 de ani de arhipăstorie la Iași Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin și a dat glas bucuriei pe care o trăiesc dreptcredincioșii din Mitropolia Moldovei și Sucevei la primirea noului lor arhipăstor, el însuși fiu al plaiurilor moldovene.

Luind cuvântul Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist, a exprimat hotărîrea de a continua pilduitoarea activitate a Prea Fericirii Sale, desfășurată în slujba Bisericii și a poporului, mulțumind pentru înalta încredințare ce i-a fost împărtășită.

Festivitățile de instalare a noului Mitropolit al Moldovei și Sucevei s-au încheiat cu un polihroniu pentru Prea Fericitul Patriarh Iustin, pentru Conducătorii țării, pentru membrii Sfințului Sinod și dreptmăritorii creștini prezenți la instalare.

La orele 14, înalții oaspeți au luat parte la agapa oferită în sala festivă a Centrului eparhial. Cu acest prilej au fost rostite mai multe cuvântări de către reprezentanți ai clerului și credincioșilor, a școlilor teologice, ai cultelor religioase. Impresionant a fost toastul rostit de P. C. Părinte Ioan Surducan de la parohia ortodoxă română Dearborn-Detroit din S.U.A. Din partea Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a vorbit Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului.

Tuturor le-a răspuns Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist, mulțumind pentru urările ce i-au fost adresate și asigurându-i de întreaga căldură și dăruire a Înalt Prea Sfinției Sale pentru lucrarea bisericească și obștească la care a fost chemat. (Florin I. Roșca)

PRINTRE FRAȚII DIN S.U.A.

O delegație a Bisericii Ortodoxe Române, formată din Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, P. Cuv. Arhim. Pimen Zainea, starețul mănăstirii Sf. Ioan cel Nou de la Suceava și Aurel Jivi, asistent la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, a vizitat între 15 și 28 iulie 1977 comunitățile ortodoxe române de peste Ocean.

Cu acest prilej un popas mai îndelungat a fost făcut la Detroit, centrul Arhiepiscopiei ortodoxe române misionare din America, unde s-au transmis Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Victorin și celor din preajma sa, clerici și credincioși, binecuvântările Prea Fericitului Patriarh Iustin, purtarea de grijă a Sfintului Sinod al Bisericii mame și dragostea fraților din țara de baștină.

Duminică 17 august s-a slujit sfânta liturghie arhierască în catedrala Sf. Treime din Detroit, urmată de agapa oferită de consiliul parohial.

În duminica următoare, 24 iulie, membrii delegației însoțiți de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Victorin s-au deplasat la Lansing din apropierea orașului Chicago, unde s-a slujit din nou liturghia arhierască și a avut loc o întâlnire cu membrii parohiei condusă de P. C. Părinte Ioan Bugariu — vicar administrativ al Arhiepiscopiei misionare. Momentul coincidând cu aniversarea nașterii Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Victorin, i s-au transmis felicitări din partea Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române și a tuturor celor prezenți.

Pe parcursul timpului petrecut în S.U.A., membrii delegației au avut întâlniri cu numeroși preoți și credincioși ortodocși de origine română. Tuturor li s-au adresat, prin intermediul „Orei românești“ de la postul de radio Detroit, în cadrul emisiunii din 25 iulie când Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae le-a vorbit despre legăturile ce există între toți cei de-o lege și de un neam, despre rolul pe care-l împlinesc cetățenii de origine română din S.U.A. și Canada în continua adâncire a relațiilor dintre țările lor de baștină, pe de o parte, S.U.A. și Canada, pe de altă parte.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a vizitat de asemenea și „Vatra Românească” de lângă Detroit, unde a întâlnit pe Arhiepiscopul Valerian și câțiva dintre colaboratorii săi.

Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în S.U.A. constituie o nouă dovadă a trainicilor legături care există între cei de același singe și de aceeași lege, oriunde s-ar afla, a grijii pe care Biserica mamă o poartă tuturor fiilor săi.

DESCHIDEREA FESTIVĂ A NOULUI AN UNIVERSITAR LA INSTITUTUL TEOLOGIC DIN SIBIU

Duminică, 16 octombrie 1977, a avut loc festivitatea de deschidere a anului universitar 1977/78 la Institutul Teologic Universitar Sibiu. După oficierea sfintei liturghii în catedrala mitropolitană, în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului, a membrilor Consiliului arhiepiscopesc, a corpului didactic al Institutului, a studenților și credincioșilor, a urmat în aula Institutului, un reușit program festiv.

La festivitate au participat: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. C. Pr. prof. dr. Grigorie Marcu, rectorul Institutului, membrii corpului didactic și ai Consiliului Eparhial, prof. Hermann Pitters — din partea Institutului Protestant, secția Luterană din Sibiu, studenții teologi și oaspeți.

Programul festiv a cuprins bucăți corale interpretate de corul studenților condus de P. C. lector Ioan Popescu și recitarea unei poezii originale de către studentul Nicolae Feier din anul II.

A urmat cuvîntul de deschidere al P. C. Prof. dr. Grigorie Marcu, rectorul Institutului, care a prezentat o dare de seamă asupra muncii desfășurate în cursul anului universitar 1976/77 și a vacanței de vară. În încheiere P. C. Părinte Rector a exprimat călduroase mulțumiri Conducerii de stat prin Departamentul Cultelor, autorităților locale de stat, Prea Fericitului Patriarh Iustin, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului, Înălților Ierarhi care patronează Institutul, Consiliilor arhiepiscopesci și eparhiale, pentru prețiosul sprijin material și moral pe care l-au acordat Institutului Teologic din Sibiu.

A vorbit apoi în numele studenților Institutului, Ioan-Livius Jebelean, din anul IV, care a subliniat că momentul festiv este pentru studenții Institutului Teologic din Sibiu un prilej de îndoită mărturisire și recunoștință; pentru tot ceea ce a făcut Biserica pentru ei și pentru sprijinul acordat de Stat. Mulțumind celor care coordonează și sprijină institutul: Prea Fericitului Patriarh Iustin, precum și tuturor Ierarhilor din Ardeal și Banat care se îngrijesc de destinele lor, vorbitorul a spus că „pentru a răspunde tuturor acestor binefăcători, studenții Institutului își iau angajamentul de a depune o muncă sporită în acest an, spre a fi cu adevărat fii ai Bisericii noastre și buni cetățeni”.

În cuvîntul său, prof. Hermann Pitters, a mărturisit bucuria de a participa la această serbare, spre a aduce un salut creștin și ecumenic din partea Institutului teologic frate. Oamenii Bisericilor din Patria noastră

înfăptuiesc un ecumenism practic local, apreciat de către toți cei ce ne vizitează de peste hotare, a subliniat domnia sa.

Seria cuvântărilor a fost încheiată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului care a apreciat că festivitatea a constituit un prilej de constatare a unui rodnic bilanț al anului trecut, precum și o ocazie de exprimare a angajamentelor profesorilor și studenților Institutului pentru realizări și mai rodnice în slujirea Bisericii și Patriei noastre. Înalt Prea Sfinția Sa a spus în încheiere: „Să fim solidari cu toți oamenii muncii din țara noastră și să sprijinim mersul înainte al Patriei noastre scumpe, pentru ridicarea ei pe culmi tot mai înalte — în frunte cu Domnul Președinte al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu — geniul creator al poporului nostru, luptător pentru pace și colaborare cu toate popoarele lumii...“.

Ultimul punct al festivității a fost premiarea studenților care au obținut rezultate meritorii la sfârșitul anului universitar 1976/77. (*stud. I. L. Jebelean*)

COMISIA MIXTĂ ORTODOXĂ-ANGLICANĂ DE LA CAMBRIDGE

Lucrările sesiunii Comisiei mixte pentru dialogul ortodox-anglican, s-au desfășurat între 25 iulie — 1 august la Cambridge — Anglia. Au fost prezenți 37 de reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe și ai Bisericii Anglicane.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române la sesiune au participat Prof. Nicolae Chițescu de la Institutul Teologic Universitar din București și Nicolae Mihăiță din cadrul Sectorului Relații Externe Bisericești ale Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române.

Lucrările s-au desfășurat în trei sub-comisii: 1. Sub-comisia „Truro“ care a tratat subiectul „Biserica și Bisericile“; 2. Sub-comisia „America de Nord“ care s-a ocupat de „Ministeriul și preoție“; 3. Sub-comisia „St. Albana“ care a tratat trei subiecte: a) Binecuvântata Fecioara Maria; b) Comunitatea Sfinților; c) Rugăciunile pentru morți și invocarea și venerarea Sfinților.

Delegații Bisericii Ortodoxe Române au participat la lucrările primelor două sub-comisii unde au prezentat referate și au participat la discuții. (*Florin I Roșca*)

RELATII CU BISERICA VECHILOR-CATOLICI

Între 23—30 august 1977 au avut loc la Chambésy (Elveția) lucrările celei de a doua întruniri a Comisiei teologice mixte pentru dialogul oficial dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Veche-Catolică.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. C. Pr. conf. dr. Ștefan Alexe, preotul Capelei ortodoxe române din Baden-Baden.

Temele discutate în această a doua fază a dialogului ortodox — vechi-catolici s-au referit la Hristologie : învățătura despre Maica Domnului și la Eclesiologie : Ființa și însușirile Bisericii ; Unitatea Bisericii și Bisericile locale ; Limitele Bisericii ; Autoritatea Bisericii și în Biserică ; Infailibilitatea Bisericii ; Cele șapte Sinoade Ecumenice și Sinoadele recunoscute de acestea ; Necesitatea succesiunii apostolice și canonicitatea ierarhiei Vechi-catolice ; Capul Bisericii ; Problema intercomuniunii.

Delegatul Bisericii Ortodoxe Române a participat în comisia mixtă de lucru, prezentînd referatul : „Problema intercomuniunii“.

În urma lucrărilor au fost emise două documente : 1. Maica Domnului ; 2. Ființa și însușirile Bisericii. La sfîrșit s-a anunțat că viitoarea întrunire generală a Comisiei teologice mixte va avea loc în vara anului 1979. (Florin I. Roșca)

CREȘTINII DIN OCCIDENT ÎN CĂUTAREA ORTODOXIEI

Interesul pentru Ortodoxie și mai ales pentru spiritualitatea ei devine un fenomen din ce în ce mai pregnant în occident. E ceea ce rezultă, între altele, din lucrările reuniunii organizată la Niederaltaich și Regensburg (R.F.G.) în 24—27 iunie 1977, sub auspiciile asociației „Philoxenia“.

Tema acestei întîlniri a fost : „Puterea mintuitoare a comuniunii“. Au participat profesori de Teologie, preoți, studenți și credincioși ortodocși, romano-catolici și protestanți din diferite țări, între ei Dan Ilie Ciobotea, ortodox român care își desăvîrșește studiile la Facultatea protestantă de Teologie din Strasbourg (Franța).

Întîlnirile de la Niederaltaich și Regensburg au dovedit că există un interes pentru Ortodoxie printre creștinii de confesiuni diferite din Occident. Ortodoxia, desigur, nu rămîne închisă în ea însăși, ci iese în întîmpinarea celor dornici să-i cunoască credința și evlavia.

Pe această linie Ortodoxia românească, prin Teologia sa de echilibru și prin tradiția ei filocalică legate de viața practică, poate aduce un aport deosebit în mișcarea ecumenică contemporană. (D. I. Ciobotea)

SESIUNEA COMITETULUI EXECUTIV ȘI A COMITETULUI CENTRAL AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Între 28 iulie — 6 august 1977, s-au desfășurat la Geneva lucrările Comitetului Executiv și Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului și de Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal.

În ziua de 28 iulie 1977, după deschiderea lucrărilor Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului a fost ales prin vot membru de drept al Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în urma demisionării Prea Fericitului Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române din acest post.

La lucrările sesiunii, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului a activat în unitatea a II-a de lucru, iar Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul în unitatea a III-a.

Cu ocazia diferitelor întâlniri între ortodocși și membrii din conducerea Consiliului Ecumenic al Bisericilor a fost analizat aportul ortodocșilor la Mișcarea Ecumenică, ortodocșii exprimându-și dorința să-și aducă pe viitor o contribuție și mai mare în cadrul Mișcării Ecumenice.

Lucrările sesiunii s-au încheiat în ziua de 6 august 1977, urmînd ca viitoarea sesiune a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor să aibe loc între 1—11 ianuarie 1979, la Kingston, Jamaica. (Florin I. Roșca)

LUCRĂRILE SEMINARULUI BIBLIC ORTODOX EUROPEAN

Comisia „Misiune și Evanghelizare” din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor a organizat la Praga între 12—18 septembrie 1977 Seminarul biblic ortodox european cu tema : „Rolul și locul Bibliei în viața liturgică și spirituală a Bisericii Ortodoxe”.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Pr. prof. Mircea Basarab, parohul parohiei ortodoxe române de la München.

Participanții la sesiune au activat în două grupe de lucru cu următoarele teme : 1. Biblia și liturghia ; 2. Predicarea și învățarea Bibliei astăzi.

Delegatul român a participat la lucrările grupei a doua de lucru, contribuind la redactarea raportului final al grupei a II-a. (Florin I. Roșca)

INTRUNIREA ECUMENICĂ A TINERETULUI DIN ȚĂRILE LATINE ALE EUROPEI

Între 8—11 septembrie 1977, la Centrul Ecumenic Agapa — Italia a avut loc prima întrunire ecumenică a tineretului din țările latine ale Europei.

Au participat 38 de delegați din Elveția, Franța, Italia, și Portugalia.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Pr. Traian Valdman, parohul bisericii ortodoxe române din Milano.

Delegatul Bisericii Ortodoxe Române a prezentat o conferință în care a scos în evidență specificul latinității poporului român, contribuția Bisericii Ortodoxe Române la formarea limbii și culturii române și a conștiinței de unitate românească, relevând și aspectele ecumenismului local existent în țara noastră. (Florin I. Roșca)

SESIUNEA COMITETULUI DE LUCRU AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Între 8—11 noiembrie 1977, s-a desfășurat la Academia evanghelică Arnoldshain de lângă Frankfurt pe Main (R.F.G.), sesiunea Comitetului de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace. Ordinea de zi a inclus pe lângă un amplu referat al prof. dr. Walther Kreck de la Facultatea teologică evanghelică din Bonn intitulat „De la confruntare la cooperare. Ce pot face creștinii”, tema centrală a sesiunii, raportul secretarului general, episcopul dr. Karoly Toth, precum și numeroase alte rapoarte privind activitățile Conferinței Creștine pentru Pace, probleme organizatorice, editoriale și financiare.

Un loc aparte l-au ocupat pregătirile pentru a V-a Adunare pancreștină pentru pace fixată a se ține între 22—27 iunie 1978.

Comitetul de lucru a adoptat apoi câteva documente: comunicatul final, rezoluția privind bomba neutronică, rezoluția privind situația din Orientul apropiat, rezoluția privind situația din Africa de sud și o scrisoare către organizațiile neguvernamentale din cadrul O.N.U., printre care se numără și C.C.P., referitoare la problema dezarmării.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat la lucrările sesiunii Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului și P. C. Părinte Ilie Georgescu, consilier cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Ambii au intervenit în cursul dezbaterilor expunând poziția Bisericii proprii în problemele la ordinea de zi, hotărîrii ortodocșilor români, a credincioșilor celorlalte culte religioase din țara noastră, de a promova cauza păcii, dezarmării, securității și cooperării în Europa și în lumea întreagă, instaurarea unei noi orînduiri economice și politice, așezarea relațiilor dintre țări și popoare pe temeiul respectului reciproc, a suveranității și independenței naționale, neamestecului în treburile altor state.

Găsindu-se în R.F.G., delegații ortodocși români au făcut o scurtă vizită comunității din Offenbach pe Main. La biserica parohiei au fost întâmpinați de P. C. Pr. Alexandru Tudor, înconjurat de membri ai consiliului parohial și de credincioși. Răspunzînd cuvîntului de bun venit al parohului, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a transmis binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin și purtarea de grijă a Bisericii mame. Totodată a apreciat atașamentul enoriașilor față de legea stră-

bună și față de țara de baștină, legăturile pe care le păstrează cu neamul din care au odrăslit, eforturile pe care le depun în scopul propășirii parohiei de care depind.

LUCRĂRILE SECRETARIATULUI INTERNAȚIONAL AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

La Vogelenzang (Olanda) între 10—14 septembrie 1977, au avut loc lucrările Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de către P. C. Pr. Ilie Georgescu, membru în Secretariatul Internațional.

După cuvîntul de deschidere rostit de Dolf Cooper, vicepreședinte al Comisiei Naționale Olandeze pentru informație și conștientizare privind dezvoltarea și cooperarea, Secretarul general al Conferinței Creștine pentru Pace, Dr. Karoly Toth a prezentat raportul privind situația internațională și activitatea desfășurată de Conferința Creștină pentru Pace în perioada iunie—septembrie 1977.

În timpul discuțiilor s-a evidențiat interesul creștinilor de a contribui prin acțiuni specifice la efortul general depus de popoare pentru realizarea pe continentul european și în întreaga lume a unui climat de destindere și cooperare în vederea consolidării și păcii.

Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a reafirmat preocuparea permanentă a Bisericii sale de a contribui la rezolvarea problemelor majore ale omenirii, la stabilirea păcii, a cooperării internaționale și progresului general. (*Florin I. Roșca*)

SESIUNEA COMISIEI TEOLOGICE A CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Academia Evanghelică din Berlinul de Vest a găzduit între 19—22 septembrie 1977, lucrările Comisiei Teologice a Conferinței Creștine pentru Pace, avînd ca tematică generală elaborarea liniilor teologice directe pentru cea de a V-a Adunare Generală a Conferinței, care se va ține la Praga între 22—29 iunie 1978 cu tema „Chemarea lui Dumnezeu la solidaritate. Creștinii pentru pace, dreptate și eliberare“.

La lucrări au participat 43 de reprezentanți ai diferitelor Biserici din 21 de țări din Europa, Asia, America și Africa. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. C. Pr. prof. Ioan Ică de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu.

În cadrul sesiunii au fost dezbătute următoarele teme : „Lupta noastră pentru pace și dezarmare“ ; „Drumul nostru spre comunitate și solidaritate“ ; „Angajamentul nostru pentru eliberare și dreptate“ și „Lupta noastră pentru pace și dreptate“.

P. C. Pr. prof. Ioan Ică a participat la discuții și la redactare Comunicatului final.

Comisia teologică a propus celei de a V-a Adunări Generale a Conferinței Creștine pentru Pace teme de studiu : Structura și posibilitățile muncii Comisiei Teologice ; Privire asupra problematicii principale a muncii ; Expunerea sistematică a problemelor în legătură cu problematica păcii de azi. (*Florin I. Roșca*).

INTRUNIREA SUB-COMISIEI O.N.U. DIN CADRUL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Între 1—3 septembrie 1977, la Espoo (Finlanda) a avut loc întrunirea Sub-comisiei O.N.U. din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace cu tema principală : „Egalitatea Națiunilor în fața lui Dumnezeu și în cadrul Organizațiilor Națiunilor Unite“.

Au participat 50 de reprezentanți ai diferitelor Biserici membre ale Conferinței Creștine pentru Pace. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Prea Sfințitul Nestor Severineanul Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Craiovei.

Au fost prezentate trei referate principale : „Dimensiunea egalității drepturilor omului“, „Noua ordine economică internațională“ și „Despre popoarele din Africa de Sud“.

Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a participat la dezbateri, subliniind de pe poziții teologice principiul libertății între oameni și rolul Organizației Națiunilor Unite la aplicarea acestui principiu în viața tuturor popoarelor.

După terminarea lucrărilor a fost dat publicității un „Comunicat“.
(*Florin I. Roșca*)

NOU DOCTOR ÎN TEOLOGIE, SILVIU ANUICHI

Marti, 21 iunie 1977, — ne informează revista sîrbă Pravoslavia nr. 247, 1 iulie 1977, p. 3 — diaconul *Silviu Anuichi*, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș, și-a susținut cu succes, la Facultatea de Teologie din Belgrad, teza de doctorat intitulată „*Relațiile bisericești sîrbo-române în secolele XVII și XVIII*“.

Promovarea noului doctor în Teologie s-a efectuat deosebit de festiv, în ziua de miercuri, 29 iunie, în aula Patriarhiei Sirbe, cu participarea Sanctității Sale Patriarhul Gherman, a Episcopului de Novi-Sad, Nicanor, a tuturor profesorilor Facultății de Teologie, a reprezentanților Ambasadei Române la Belgrad. Au fost prezenți, de asemenea, preoți și studenți ai Facultății de Teologie din Belgrad, precum și prietenii noului doctor Silviu Anuichi.

ORTODOXIA ÎN OCCIDENT

Sub acest titlu, buletinul Arhiepiscopiei ortodoxe grecești în Franța și Exarhatul Patriarhiei ecumenice din Paris, „*Témoignage et pensée orthodoxes*“ (an. II, nr. 9, iunie—august 1977, pp. 20—24), a publicat un articol al P. Cuv. Arhimandrit Ilias Mastroghiannopoulos interesant sub raportul informațiilor pe care le oferă privind atracția pe care Ortodoxia o exercită asupra teologilor din Occident și, în general asupra unor clerici și credincioși indiferent că aparțin Bisericii Romano-Catolice sau Bisericii protestante. Dincolo de orice comentariu, paginile la care ne referim sînt grăitoare prin ele înșile și de aceea le dăm în traducere. Iată ce ne împărtășește autorul :

„Biserica Ortodoxă era considerată altădată de Occident ca o problemă îndepărtată. S-ar putea aici face referire la versetul 12 din psalmul 102 (103) : „atît este de departe răsăritul de apus“. În ultimii ani însă se asistă la o transformare reală, la „o schimbare a dreptei Celui Preaînalt“ (ps. 76/77 v. 10) care nu este străină de încercările războiului și de consecințele sale. Mai precis, trei evenimente au contribuit în Occident la descoperirea Orientului creștin :

a) diaspora rusă și mărturia spirituală care a urmat acesteia ; b) mișcarea ecumenică cu descoperirea sa în reciprocitate ; c) studiile și cercetările teologice mai aprofundate.

Acest fenomen de interes mereu crescînd față de istorie și față de prezent, față de dogmă și morală, față de cult și asceză, precum și mărturia Ortodoxiei Răsăritului a reținut în mod particular atenția apusenilor în cursul ultimilor trei decenii. Ca urmare ne-am ocupat și noi de această chestiune în două studii, anume : „Nostalgia Ortodoxiei“ (Atena, 1956 — traducerea engleză, 1959) *) și „Există astăzi o nostalgie a Ortodoxiei ?“ (Atena 1972).

În aceste două studii ne-am silit să recenzăm și să evaluăm acest fenomen cu totul particular al epocii noastre pe bază de documente precise și caracteristice.

*) Capitolele despre felul cum văd Ortodoxia teologii protestanți și romano-catolici din versiunea greacă a volumului „Nostalgia Ortodoxiei“ au fost publicate de revista noastră în tîlmăcirea P.C. Părinte dr. Olimp N. Căciulă (Mitropolia Banatului an XXIV, nr. 10-12, octombrie-decembrie 1974, pp. 627-643 și an XXV, nr. 4-6, aprilie-iunie 1975, pp. 159-176).

Astfel, am prezentat mai întâi precursorii în Europa ai acestui curent și în special Guilford, Franz Baader, J. Overbeck, Max-zu-Sachsen, J. M. Neale, W. J. Birbeck, W. Frere, Guettée și alții care, deja în secolul trecut insistau asupra necesității de a face cunoștință cu Orientul creștin.

Apoi am aliniat unul după altul extrase din scrieri teologice începând cu cele trei ramuri principale. La protestanți ne-am referit la teologii germani Fritz Lieb, E. Seeberg, Fr. Heiler, Ernst Benz, Karl Fritz, Karl Rose la care am adăugat într-un al doilea studiu pe profesorii E. Schlink, J. J. Von Allmen, H. Vogel și americano-britanicii W. Wiest, C. S. Calian și T. F. Torrance.

La anglicani am reținut extrase din H. A. Moldges, E. Every, D. Chitty, R. M. French și episcopii G. Bell, J. F. Gregg, L. Gwynne și M. Ramsay ; apoi într-o a doua cercetare ne-am îndreptat către englezii P. Hammond, A. M. Allchin, D. Jenkins și spre americanii J. S. Marshall, J. Rossner și Kenneth Maguire.

Cit privește pe romano-catolici am analizat pozițiile germanilor G. Wunderle, J. Tyciak, K. Kirchhof, J. Casper ca și cea a francezilor și francofonilor L. Bouyer, J. Hausherr, E. Lanne, O. Rousseau, L. Beauduin, Cl. Lialine, iar într-un al doilea studiu am analizat poziția lui M. J. Le Guillou, C. J. Dumont, J. Rupp, A. M. de Monléon, G. Maloney, J. Remmers, P. Deseille ca și cele ale vechilor-catolici B. Spuler, W. Küppers, A. Rinkel, U. Kury.

În sfârșit, dintre cei care s-au întors spre Ortodoxie, am făcut mențiune între altele de lucrările lui Al. Von-der-Mensbrugghe, P. L. Huillier, Lev-Gillet, P. Ballester Convalier, L. Moore, K. T. Ware, O. Clément, J. Touraille, P. Scazzoso, G. Wagner, W. Kretschmer, G. Borrois, D. Evans, W. Busch, P. Sherrard, etc.

Fapt caracteristic este că toți acești teologi dau o nouă evaluare sensului și rolului Bisericii Ortodoxe. Ei se străduiesc cu toată seriozitatea să revadă aspectul autentic al chipului ei și să-i determine contribuția reală în mersul istoric al creștinismului. Ei nu se mulțumesc cu generalități sau sentimentalisme, ci dimpotrivă pătrund în profunzime pe baza reevaluării ei.

Astfel, de exemplu, dr. E. Schlink în studiul său „Modificări cu privire la înțelegerea protestantă față de Biserica din Orient” (1957) respinge sistematic acuzele principale formulate altădată de Protestantism contra Ortodoxiei și care se prezintă astfel : 1) Deformarea Evangheliei din perspectiva unei metafizici grecești. 2) Lipsa formulărilor dogmatice privind relația credincios — har divin ; 3) Imobilitatea dogmatică timp de mai bine de o mie de ani ; 4) Importanța excesivă a elementului doxologic în dogmatica ortodoxă. În ce privește punctul al treilea de pildă, el relevă faptul că evitarea formulării de noi dogme nu înseamnă deloc pentru Biserica Ortodoxă că evită problemele. În felul ei de a rezolva problemele prin enciclice și altele, iar nu prin dogme, autorul îi recunoaște două avantaje : 1) în felul acesta silogismul dogmatic și pietatea nu sînt în Orient distincte una de cealaltă cum e cazul în parte, în Occident ; 2) o dogma-

tizare restrinsă în hristologie și triodologie deschide dimpotrivă, calea unei dezvoltări libere a pleromei revelate în Sfânta Scriptură, care își găsește dezvoltarea într-o acțiune misionară vie, potrivit fiecărei situații istorico-spirituale proprii mediului înconjurător.

În general, un mare număr din teologii mai sus citați subliniază că în Biserica Ortodoxă se insistă asupra citorva elemente esențiale pe care lumea occidentală le uită adesea. Mai precis : aspectul sfinților și duhovnicesc, asceza, euharistia, eshatologia. De asemenea ei susțin cu insistență că atitudinea ortodoxă a apărut trei puncte fundamentale : 1) fidelitatea în ce privește învățătura Apostolilor ; 2) împărtășirea Sfântului Duh și 3) cultul euharistic al obștii credincioșilor (T. F. Torrance). În tradiția Ortodoxă, afirmă ei, se găsește „Viața în profunzime care decurge din Tainele divine, fără intelectualizarea scolastică latină, fără dezvoltarea exagerată a definițiilor dogmatice occidentale, fără imobilismul juridic roman și fără centralizarea excesivă a papismului... ca și relația intimă a eclezialității autentice și universale cu libera expresie științifică, păstrarea Tradiției Sfinților Părinți fără constrângerea exterioară“... (Fr. Heiler).

Iată ce am adunat pînă în 1972 cu privire la acest fenomen care se poate califica drept interes și sete pentru Ortodoxie. E semnificativ că el nu a secat în timpul acestor ultimi 5 ani. Cu cît se înmulțesc cercetările ca și starea de neliniște a lumii occidentale, cu atît continuă investigările spirituale în cîmpul Orientului creștin. Iată mai întîi trei mărturii ale unor teologi proveniți din reformă :

1) Dr. E. Schlink, profesor la Heidelberg n-a încetat de a mărturisi „importanța Ortodoxiei pentru unirea Bisericilor“. În una din conferințele sale care poartă titlul de mai sus, el rezumă această importanță în 5 puncte : semnificația sinaxei de cult ; originalitatea dogmei ; anamneza la Sfinții Părinți ; structura împărtășaniei ; mărturia în timp de restriște. Aceste cinci puncte fundamentale sînt, susține el, esențiale pentru apropierea și unitatea Bisericilor de astăzi (Ökumenische Rundschau 18 (1973) 430—9).

2) De asemenea distinsul profesor de la Harvard dr. Krister Stendhal, adresîndu-se studenților Colegiului grec din Boston, și-a propus să dezvolte tema „Darurile Bisericii Ortodoxe grecești“ și a subliniat cu admirație imensa importanță a Sfinților Părinți greci, a tradiției eleno-ortodoxe și a liturghiei „care întrupează și exprimă în plenitudinea ei taina lui Dumnezeu cu toată profunzimea hristologică“ ; (The Byzantine Fellowship Lectures Nr. 1, Brookline, Mass, 1974).

3) Pastorul francez Alain Blancy, director adjunct al Institutului eumenic de la Bossey, care a condus acolo cea de-a 23-a săptămînă asupra „Teologiei ortodoxe și spiritualității“ în aprilie 1977, s-a ocupat și el de Ortodoxie ca „Viziune reprezentativă a lumii“. În concluzie el a spus :... „Ascultînd Ortodoxia, o nouă viziune asupra lui Dumnezeu și a lumii poate izvorî dintr-o contemplare liturgică a tainei care o arată“ (S.O.P. iunie 1977).

În paralel, găsim manifestări similare la romano-catolici. Aceștia, în-deajuns eliberați, am putea spune, de vechea lor mândrie romană și constatînd haosul în care riscă să cadă Biserica lor în urma tendințelor moderniste fără încetare reinnoite, se îndreaptă cu oarecare speranță spre tradiția veche a Orientului și așteaptă ceva esențial din partea tradiției ortodoxe. Ei socotesc că este necesar să tragă foloase din bogăția teologică, liturgică și mistico-ascetică a experienței religioase greco-ruse. Foarte cunoscutul teolog, părintele Yves Congar, într-un interviu acordat cu ocazia săptămînii rugăciunii pentru unitate (1971) declara : „Presupuneți... că o parohie din Franța se unește în mod real cu o parohie protestantă. Se vor găsi protestanți și catolici care nu vor participa, care vor face o schismă... Noi nu sîntem în Franța numai catolici și protestanți. Sînt și ortodocși care joacă în Franța un rol esențial și eu personal le acord o mare importanță. Dar prin faptul că ei nu fac parte din tradiția istorică a țării, cum e cazul pentru protestantism și catolicism, se înțelege de ce ei sînt reduși la un rol secundar. Diferenții nerăbdători să țină totuși seama și de Ortodoxie ! Noi riscăm astăzi să ne apropiem mult de protestanți, noi catolicii, dar în același timp ne îndepărtăm de ortodocși. Aceasta constituie o mare primejdie. Gîndiți-vă de exemplu la reforma liturgică care, fără nici o îndoială, ne apropie de protestanți în așa măsură că mulți dintre ei spun : „aici noi ne recunoaștem, această liturghie noi o acceptăm“. Și în acest timp riscăm să ne îndepărtăm de ortodocși, ceea ce este foarte grav. Unii nu țin deloc seama de aceasta“ (Unitatea creștinilor, octombrie 1971, p. 32).

În 1973, teologul melchito-catolic Oreste Keramé bine cunoscut pentru lucrările sale teologice și pentru cursurile sale în universitățile americane, a publicat un articol intitulat : „Bisericile apostolice din Răsărit și pluralitatea în Biserica cea Una“. El condamnă centralismul roman, mărirea imperială precum și aspectul său modern, ca și inacceptabilul concepției unui singur reprezentant al lui Hristos pe pămînt (papă universal) și insistă asupra urgentei necesității de a se reveni la vechea instituție din Răsărit, cea democratică și sinodală. El își termină articolul amintînd pe un act al papei Grigorie, care refuza să poarte asemenea titluri (Concilium, nr. 88, octombrie 1973).

În timpul aceluiași an, cu prilejul unei întîlniri organizate la Oxford între ortodocși și călugării cistercieni, starețul unei mănăstiri americane de trapiști, J. B. Bamberger, a luat cuvîntul pentru a se ocupa de subiectul „T. Merton și Orientul creștin“, acolo el arăta că binecunoscutul scriitor american, călugăr mai tîrziu, care a murit în 1968, nutrea o profundă stimă pentru tradiția patristică orientală. În cartea sa de rugăciuni el strecurase o icoană orientală pe spatele căreia el scrisese cu propria mînă o pericopă a lui Ioan Carpațiul din Filocalia greacă. De asemenea el studia părinții greci și mai ales pe Grigorie de Nisa și Maxim Mărturisitorul; se desfăta cu Scara Sfîntului Ioan și cu Apoftegmele pe care le-a folosit mult în una din ultimele sale lucrări. În sfîrșit, el arăta un mare interes pentru muntele Athos și pentru Sf. Serafim din Sariv (Theology and Prayer, Studies Suppl. to Sobornost, nr. 3, 1975).

Semnalăm de asemenea diverse articole scrise de romano-catolici. În 1975 teologul Hervé Legrand, expert pentru Unitate pe lângă Episcopatul francez, care a trăit mulți ani în Răsărit, scrie un articol cu titlul „Să înțelegem Ortodoxia”, în care se străduiește, în mod real, să se apropie și să evalueze bogăția tradiției ortodoxe (extras din cartea „Două mii de ani de creștinism” t. II, Paris, 1975, pp. 95—96).

În anul următor, teologul german Ernst C. Suttner scrie un articol similar, în care relevă trei puncte de natură să informeze Bisericele din Occident despre experiența religioasă a celor din Răsărit: a) sensul eclesiolologic al tipului conjugal al sfintei Euharistii; b) simbolismul adânc al icoanelor; c) rolul diriguitor al Duhului Sfânt (Buletin der Christliche Osten, 1976/2).

Am mai putea semna și alte articole asemănătoare care se referă la bogăția liturgică a Răsăritului precum cele ale profesorilor de teologie R. Erni și J. Madey, ca și cartea lui J. Tyciak „Teologie in Hymnen”. Ajunși aici, să semnalăm mărturia cuiva care s-a întors la Ortodoxie. Este vorba de André Borrély, profesor de filozofie într-un liceu de pe Coasta de Fildeș. Acesta a publicat, în 1975 o carte cu titlul „L'homme transfiguré” și cu subtitlul „L'instinct de l'Orthodoxie”, în care încearcă să facă dovada că Dumnezeu „se relevă în întregime în energiile Sale și face ca Sfințenia Sa să participe la întreaga ființă noastră; Este îndumnezeirea fapturii în Biserică, Icoana Sfintei Treimi”. Nu este puțin lucru să vezi un laic dezvoltând teza că, teologia nu provine dintr-o sistematizare rațională, ci dintr-o experiență tainică și existențială și că pe de altă parte, liturgia se prezintă ca o inițiere în dumnezeiasca economie a lui Hristos.

În sfârșit, tot atât de semnificative pentru interesul lor foarte viu față de problematica și realitatea Ortodoxiei sint și cercetările lui P. Krawerau (1972), W. Kahle (1973), N. Thon (1975), *Dicționarul* lui J. Assfalg și P. Krüger asupra Creștinismului oriental (1975) și *Istoria Teologiei Ortodoxe* de G. Maloney (1976).

Ultimile două lucrări menționate aci (în jur de 400 pagini fiecare) constituie, în felul lor, o noutate. Mai menționăm al doilea „Simposio Cristiano” (Milano 1976) al Institutului Ortodox de Studii Teologice Sf. Grigorie Palama” și a doua ediție, revizuită, a monumentalei lucrări a prof. Fr. Heiler, de fericită amintire, „Urkirche und Ostkirche” care are ca titlu „Die Ostkirchen” (1971).

În domeniul revistelor trebuie să menționăm aici, între altele, *Istina*, *Der Christliche Osten*, *Internationale Kirchliche Zeitung*, cu informația neîntreruptă a preotului B. Spuler, anuarul *Kirche im Osten* al Institutului particular din Münster și *Eastern Churches Review* din Anglia. În sfârșit două recente apariții închinat special Ortodoxiei: buletinul „One World” al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și buletinul „Unité Chrétienne” din Lyon.

Enumerând toate aceste titluri n-am epuizat seria textelor ce s-au editat asupra acestei chestiuni. Simplu spus ele contribuie la a face dovada interesului viu care prinde formă potrivit țarilor, potrivit anilor, potrivit con-

fesiunilor creștine și care dovedesc că Ortodoxia ca istorie și ca realitate, are cuvîntul său de spus în contextul general al Conferințelor Creștine. Acest eveniment nu trebuie desigur să ducă la vreun nou triumfalism care să urmeze cumva celui al Romei de altădată. Dimpotrivă, mă gîndesc că el trebuie să îndemne pe ortodocși, mai ales în Occident, la o slujire smerită de prezență și mărturie. Departate de orice spirit de ceartă și de orice polemică, cu o mare smerenie și iubire, să încercăm „slugi netrebnice ce sintem“ (Luca 17, 10), să arătăm cu simplitate și discernămint că Ortodoxia poate fi un ferment de adevăr și unitate într-o lume în criză ; un felinar al luminii dumnezeiești în mijlocul dramei Bisericii din occident. Este aceasta o datorie și o obligație“.

PE URMA UNOR ANALOGII

Prometeu aparține mitologiei vechilor greci, dar nu numai acesteia, intrucît el a pătruns în literatura universală obsedînd numeroși poeți și artiști. Mitul lui Prometeu, observa cineva, „este înscris în fondul general al culturii umane“ ca unul ce „conține în nuce ipostazele diverse ale unui reprezentant exemplar al umanității, ale unui întemeietor de cultură, ba chiar ale unui creator al omului cu adevărat uman“ (Nicolae Balotă, Avaturile lui Prometeu, în rev. România literară, an. X, nr. 33, joi 18 august 1977, p. 20).

Eroul care a furat lui Zeus focul spre a-l pune la-ndemîna oamenilor, „vină“ pentru care a fost condamnat la răstîgnire pe o stîncă din munții Caucazului, a devenit rînd pe rînd simbolul prietenului umanității, al „filantropului“, al revoltatului împotriva zeilor, al profetului, „prevăzătorului“, etc. Figura sa a trecut printr-o serie întregă de ipostaze, fiecare interpret lăsîndu-se impresionat de altă latură a anticei legende. Avaturile mitului prometeic în literatura universală și cea română ni le-a prezentat recent Ion Acsan în antologia „Prometeu erou al literaturii universale“ (București, Editura Albatros, 1977, 174 pp), culegere de texte din autorii antici, moderni și români referitoare la eroul elin.

Nu e prima dată că reflectarea mitului prometeic în literatură atrage atenția cercetătorilor noștri (vezi de exemplu : Tudor Vianu, Mitul prometeic și literatura română, în volumul : Studii de literatură universală și comparată, ed. II-a, București, 1963, pp. 621—632 ; pr. prof. Ioan G. Coman, „Prometeu înlăntuit“ al lui Eschil și influența lui asupra literaturii și teatrului românesc, în rev. Studii teologice, seria II-a, an. XXI, nr. 5—6, mai—iunie 1969 pp. 299—326). Aceleași teme, extinsă la literatura universală, i-au fost dedicate studii de mare valoare (ex. Raymond Trousson, Le thème de Prométhée dans la littérature européenne, vol.

I—II, Geneva, 1964). Parcurgindu-le îți dai seama cât de apropiat este Prometeu culturii umane și cât de mult stimulează el chiar astăzi ideile cele mai înaintate. Afară de aceasta am putea reține, în plus, în calitate de teologi, comparația între Prometeu și Iisus : precum Iisus a fost răstignit pentru binele pe care l-a dorit semenilor Săi, tot astfel Prometeu a suferit și el răstignirea pentru ajutorul care l-a oferit oamenilor. Evident „nu trebuiesc forțați termenii atunci când e vorba de unele analogii care par a apropia pe Prometeu de Hristos“. Există însă elemente comune care identifică pe Prometeu cu Hristos și acestea sînt „dragostea și suferința pentru omenire. Mai ales înlănțuirea de stîncă a titanului și răstignirea lui Hristos pe Golgota au creat o înrudire de durată între cele două personaje“ (Ioan G. Coman, art. cit., p. 306).

Englezul Shelley (1792—1822) în „Prometeu descătușat“ (1820), francezul Edgar Quinet (1803—1875) în poemul dramatic „Prometeu“ (1838), grecul Kostas Varnalis (1884—1974) în poemul „Monologul lui Momos“ (partea întâia din volumul „Lumina care arde“ — 1922—1923), spre a cita cîțiva dintre străini, Panait Cerna în poezia „Iisus“, Alexandru Philippide în fragmentul dragatic „Izgonirea lui Prometeu“, Victor Eftimiu în tragedia „Prometeu“ dintre români, recurg la ecvația Prometeu = Iisus, uneori sugerînd-o doar, alteori explicînd-o în termeni neocoliți.

Iată bunăoară un scurt fragment din „Prometeu“ al lui Shelley : titanul Prometeu e înlănțuit pe o stîncă din Caucaz, iar la picioarele lui stau oceanidele Pantea și Ione care dialoghează (Percy B. Shelley, Opere alese, trad. Petre Solomon, București, 1957, p. 265) :

Ione

Ascultă, soră, geamătul acesta
Adînc, care sfișie inima
Blajinului Titan, cum o furtună
Sfișie pieptul mării — de-i aud
Jivinele din peșteri, lungul geamăt.
Tu poți privi cînd demonii-l muncesc ?

Pantea

Vai, am privit de două ori, mi-ajunge !

Ione

Și ce-ai văzut ?

Pantea

Priveliștea-i cumplită :
Un tinăr cu privirea răbdătoare,
Pe-o cruce răstignit ...

Comparația dintre Iisus și Prometeu nu este însă singura de acest gen. Lui Iisus Domnul i-au fost apropiate și alte personaje reale sau legendare. Rămânând în domeniul antichității am pomeni de înțeleptul Socrate. Analogia Iisus-Socrate e nu o dată întâlnită în literatura de specialitate, datorită cu osebire felului oarecum similar în care și-au sfârșit viața (dr. Erich Fascher, *Socrates und Christus*, Beitrage zur Religionsgeschichte, Leipzig, 1959). „Moartea marelui atenian a fost o jertfă adusă armoniei spiritului elen și cosmic, încarnată în înțelepciune; moartea lui Iisus a însemnat suprimarea coaliției puterilor întunericului și prin aceasta mintuirea lumii, adică, în ultima analiză, restabilirea echilibrului și fericirii primordiale” (Ioan G. Coman, *Miracolul clasic*, București, 1940, p. 84; cf. Victor Brinduş, *Trei destine tragice*, București, 1944, p. 27, sq.).

E adevărat că într-un capitol rămas celebru din opera sa „Emil sau despre educație”, J. J. Rousseau respingea posibilitatea unei analogii între Socrate și Iisus. Dar chiar punerea alături, unul de altul, a acestor două nume, pentru a reliefa specificul care îi separă, grăiește suficient despre temeiul care a prilejuit stabilirea unei asemănări.

„Cînd Platon îl zugrăvește pe omul drept imaginat de el — zice filozoful francez — acoperit cu toată rușinea crimei și demn de toată răsplata virtuții, el zugrăvește trăsătură cu trăsătură pe Iisus Hristos: asemenea este atît de izbitoare încît au simțit-o și Părinții Bisericii, și nu e posibil să te înșeli. De ce prejudecăți și orbire trebuie să fii complet robît pentru a îndrăzni să compari pe fiul lui Sofronisc (scil. Socrate) cu fiul Mariei! Ce distanță între unul și altul! Lui Socrate, murind fără dureri, fără rușine, i-a fost lesne să se susțină pînă la sfîrșit; și dacă această moarte ușoară nu i-ar fi onorat viața, te-ai indoi dacă Socrate, cu tot spiritul său, a fost altceva decît un sofist. El a inventat, se zice, morala; alții înaintea lui o puseseră în practică; el nu a făcut decît să spună ce au făcut ei, nu a făcut decît să dea forme de lecții exemplelor lor. Aristide fusese drept înainte ca Socrate să fi spus ce este dreptatea; Leonida murise pentru țara sa înainte ca Socrate să fi făcut o datorie din iubirea patriei; Sparta era sobră înainte ca Socrate să fi lăudat sobrietatea. Înainte de a fi definit el virtutea, Grecia era plină de oameni virtuoși. Dar unde a găsit Iisus la ai Săi acea morală înaltă și curată pentru care El singur a dat învățătură și exemplu? Din mijlocul fanatismului celui mai furios s-a făcut auzită cea mai înaltă înțelepciune; și simplitatea celor mai eroice virtuți a cîstit pe cel mai nemernic dintre popoare. Moartea lui Socrate, filosofînd liniștit cu prietenii săi, e cea mai dulce care se poate dori; cea a lui Iisus dîndu-și sufletul în chinuri, ocărit, batjocorit, blestemat de un popor întreg, este cea mai înfiorătoare de care se poate teme cineva. Socrate, luînd cupa otrăvită, binecuvîntează pe cel care i-o dă și care plînge; Iisus, în chinuri groaznice, se roagă pentru călăii Săi neînduplecați. Da, dacă *viața și moartea lui Socrate sînt ale unui înțelept, viața și moartea lui Iisus sînt ale unui Dumnezeu*... (Emil, IV, 347, trad. Dimitrie Todoran, București, 1973, pp. 295—296. Vezi și Mgr. Em. Bougaud, *Iisus Hristos*, trad. C. Ceruleanu, ed. 2-a București, 1943, pp. 508—509).

Relația Iisus — Don Juan apoi aparține poetului francez Alfred de Musset care, vorbind despre eroul atitor producții literare și muzicale, spune :

„Rameau tremblant de l'arbre de la vie
Tombé, comme la Christ, pour aimer et souffrir“...
(Ramură tremurândă a pomului vieții
Căzută, ca și Hristos, pentru a iubi și a suferi).

Analogia n-a făcut carieră. Era evident periferică și forțată. „Iisus, sacrificiu sublim spre binele obștesc, s-a remarcat pe bună dreptate, nu poate fi apropiat, sub nici un pretext, filozofic sau literar, de acest personaj, în definitiv mediocru, victimă, el și alții, a simțurilor sale răzvrătite, a egoismului său neînfrânt“ (Victor Eftimiu, *Don Juan și tragedia iubirii*, București, 1922, introducere, pp. 12—13). Don Juan rămîne un risipitor de dragoste, a unei dragoste senzuale însă, care în cele din urmă, potrivit spuselor creatorului său, franciscanul Tirso de Molina, moare în chip tragic (Tirso de Molina, *Seducătorul din Sevilla și Musafirul de piatră*, trad. Aurel Covaci, București, Editura Univers, 1973).

În sfîrșit, Mintuitorului i-a mai fost apropiat Don Quijote de la Mancha. Potrivit opiniei lui Miguel Unamuno, spre pildă (cf. Ovidiu Drimba, *Pagini despre cultura europeană*, București, 1945, p. 67), Don Quijote ar fi „Hristos al Spaniei“, „un mare pasionat“, un pasionat în cel mai pur înțeles al cuvîntului, „un pasionat al Absolutului“. Analogia l-a atras și pe poetul român Marin Tarangul în volumul său de versuri intitulat „Trenos“, unde vorbește de „un donquijotism al lui Iisus și de aureola de mintuitor, nazarineană, a cavalerului de la Mancha“. „Ridică-te părinte al oboselii“ îi strigă preotul sărmanului hidalgo care face o „tristă figură“, tot mai tristă, tot mai melancolică, pînă ce se suprapune peste cea a lui Iisus și, agățat de rotativa crucii aripilor de moară, execută o caricatură a răstignirii (Valeriu Cristea, *Cronica debuturilor*, în rev. *Amfiteatru*, București, an. III, nr. 28, aprilie 1968, p. 470).

Analogiile de mai sus, sugerate de recenta antologie a lui Ion Acsan : Iisus—Prometeu, Iisus—Socrate, Iisus—Don Juan sau Iisus—Don Quijote aparțin unor condeie prestigioase, fără doar și poate, unele intrate în patrimoniul nostru cultural, altele rezultînd din capriciul inspirației trecătoare și deci fără rădăcini. Totuși ele își au semnificația lor și ar merita, dacă nu altceva, măcar un studiu atent și competent.

VIAȚA BISERICEAȘĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

PRĂZNUIREA SFINTULUI IOSIF CEL NOU DE LA PARTOȘ

Ca în fiecare an prăznuirea Sfintului Iosif cel Nou de la Partoș a adunat în catedrala mitropolitană din Timișoara, care îi păstrează sfintele moaște, numeroși credincioși din localitate ca și din diverse parohii ale eparhiei.

În duminica premergătoare sărbătorii, după vecernie, corul catedralei condus de Aurel Ciobanu, a interpretat „Oratoriul Sfintului Iosif cel Nou” a compozitorului Filaret Barbu, prezentarea fiind făcută de P. On. Părinte Victor Faur.

În preziua praznicului, racla cu moaștele Sfintului a fost purtată de preoți în procesiune împrejurul bisericii, apoi a fost așezată în fața altarului, dinainte perindându-se credincioșii cinstitori ai Sfintului Iosif cel Nou. A urmat privegherea cu litie la care a participat Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, cuvîntul de învățătură fiind rostit de Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul.

În 15 septembrie — ziua praznicului — s-a oficiat sfînta liturghie arhierască de către Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul înconjurați de un sobor de preoți și diaconi. A predicat Înalț Prea Sfinția Sa.

După masă a fost săvîrșit Acatistul Sf. Iosif cel Nou de la Partoș, în cadrul căruia a vorbit P. On. Părinte Dimitrie Băloni, consilier eparhial despre cît de „Minunat este Dumnezeu între Sfinții Lui”. Racla cu moaștele Sfintului a fost apoi reasezată la locul ei obișnuit din catedrala mitropolitană. „Recviem-ul” închinat Sfintului Iosif, interpretat de corul catedralei, a încheiat această zi de minunată trăire duhovnicească.

TÎRNOSIRII ȘI BINECUVÎNTĂRI DE BISERICI

La numai o săptămînă după ce au inaugurat festiv biserica nou construită în filia Bencecul de Sus, inimosul preot Augustin Butaș și credincioșii săi au fost răsplătiți pentru lucrările de renovare și pictare a bisericii

din parohia materă, *Bencecul de Jos* prin prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae venit să binecuvînteze și să le sfințească nou împodobitul lăcaș.

Însoțit de P. On. Părinte Ioan Popeți, secretar eparhial, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a descins în parohie în dimineața duminicii din 4 septembrie 1977 fiind întâmpinat în pridvorul bisericii de un sobor de preoți și diaconi, credincioșii locului cît și din localitățile din jur. Cuvîntul de bun venit a fost rostit de P. On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul Timișoarei.

După ce Înaltul Ierarh a mulțumit pentru frumoasa primire, a început rînduiala sfințirii, după tipicul obișnuit, fiind așezate și sfintele moaște, după care credincioșii au trecut pe rînd prin altar sărutînd sfînta masă și primînd arhiereasca binecuvîntare.

În continuare s-a oficiat sfînta liturghie arhierească în cadrul căreia, la momentele potrivite, Înalt Prea Sfinția Sa a hirotonit întru preot pe diaconul *Petru Dorobanțu* și întru diacon pe licențiatul în Teologie *Ioan Postelnicu*, ambii pe seama catedralei mitropolitane din Timișoara.

Legat de pericopa evanghelică a zilei (Matei XXII, 1—14) Înalt Prea Sfințitul a arătat că asemenea nuntașilor din textul biblic, creștinii trebuie să se pregătească prin credință și fapte bune, pentru mîntuire, străduindu-se a dobîndi „haina“ potrivită, fără de care nu vor intra în împărăția lui Dumnezeu.

După împărtășirea credincioșilor și otpust, parohul Augustin Butaș a prezentat raportul de activitate în care a evidențiat etapele prin care a trecut obștea de aci pînă la realizările obținute și sprijinul neprecupețit din partea Centrului eparhial, mulțumind Înalt Prea Sfinției Sale pentru toată purtarea de grijă ce o arată față de oricare parohie a eparhiei.

Din partea credincioșilor a rostit alese și simțite cuvinte Ionel Iacob, mulțumind Înalt Prea Sfințitului în frumoase și evocatoare versuri.

A răspuns Înalt Prea Sfinția Sa, prețuind strădaniile preotului Augustin Butaș ca și realizările pe care acesta și bunii săi enoriași le-au obținut.

O agapă la casa parohială a încheiat această zi de praznic, la ea participînd pe lîngă Ierarh și preoții liturghisitori, noii hirotoniți, oaspeți și credincioși.

*
* *
*

În aceeași zi, din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul a descins în parohia *Remetea Luncă* din protopopiatul Făget, pentru a binecuvînta biserica parohială căreia credincioșii din localitate și parohul lor i-au făcut unele reparații interioare și exterioare.

Ierarhul a fost întâmpinat cu un cuvînt de bună venire adresat de P. On. Părinte Ioan Țigriș.

A urmat slujba binecuvântării potrivit tipicului obișnuit după care în biserica nou restaurată a început slujba arhierestii liturghii în cadrul căreia Prea Sfinția Sa a rostit un ales cuvânt de învățătură creștină și ortodoxă.

Preotul Vergică Cismariu, parohul locului, a prezentat apoi situația și activitatea parohiei rugînd să se transmită Chiriarhului mulțumirile sale și ale credincioșilor săi pentru grija și preocuparea neobosită ce o are pentru toate parohiile din eparhie, pentru problemele și nevoile lor. A mulțumit apoi Prea Sfințitului Episcop-vicar pentru osteneala de a se fi deplasat și pentru înălțătorea slujbă.

În numele conducerii eparhiale Prea Sfinția Sa a apreciat munca și rîvna preotului și enoriașilor săi pentru o cît mai reușită viață creștină, cît și pentru realizările gospodărești de care au dat dovadă, îndemnîndu-i spre mereu îmbunătățita viață a obștei ortodoxe din această parohie.

A urmat o agapă în timpul căreia Prea Sfinția Sa s-a întreținut cu credincioșii și preot.

Va rămîne neștearsă în memoria credincioșilor din *Pădureni* filială a parohiei Victor Vlad Delamarina, protopopiatul Lugoj, ziua de duminică 16 octombrie 1977, cînd și-au văzut încununat eforturile pentru reconstrucția, pictarea și înzestrarea cu cele necesare a bisericii lor. Încă de dimineată a sosit aici Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, însoțit de P. On. Părinte Ioan Blaj, consilier eparhial și C. Diacon Victor Mițiga. Cuvîntul de întîmpinare l-a rostit P. On. Părinte Ioan Țigriș, protopop al Lugojului, care a arătat că obștii locale i se potrivește zicerea : „mult pot, puținii buni împreună“.

După slujirea tirnosirii desfășurată potrivit rînduiei, inclusiv sărutarea sfintei mese din altar în care s-au așezat moaște de martiri, s-a oficiat dumnezeiasca liturghie arhierască, la vremea predicii Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae tîlmăcind parabola semănătorului, arătînd că în cazul de față credincioșii din Pădureni au ajuns să culeagă roadele vredniciei lor.

Preotul paroh Bujor Damșa a prezentat la sfîrșit un amplu raport asupra activității parohiei, în cadrul căruia a evidențiat strădaniile enoriașilor săi și a mulțumit conducerii eparhiale pentru sprijinul acordat.

Înaltul Ierarh a apreciat meritele obștii ortodoxe din Pădureni și preotului ei, îndemnînd să nu se uite nicicînd de biserica cea dinlăuntru sufletului fiecăruia, săvîrșind fapte vrednice de un bun creștin și vrednic cetățean al patriei.

A urmat o agapă oferită de consiliul parohial la care au participat numeroși invitați printre care P. On. Părinte Ioan Surducan din Detroit (S.U.A.) împreună cu familia, aflați în vizită în țara de baștină.

În drumul de întoarcere către orașul de reședință, Înalt Prea Sfinția Sa a oprit la noua casă parohială din Honorigi, unde preotul Ioan Căprariu a informat despre activitatea pe care o desfășoară împreună cu enoriașii săi.

*
* *

În aceeași zi, din încredințarea Chiriarhului, Prea Sfințitul Episcop-vicar dr. Timotei Lugojanul a săvârșit sfințirea bisericii din *Bogodînf*, protopopiatul Oravița, reparată și pictată de curind.

În cadrul liturghiei arhieresti ce a urmat, a fost hirotonit întru diacon candidatul la preoție *Ioan Georgescu*, fratele parohului locului. La momentul potrivit, Prea Sfinția Sa a împărtășit credincioșilor un cuvânt de învățătură.

După împărtășirea credincioșilor și otpust, parohul Vasile Georgescu a prezentat obișnuitul raport, la care a răspuns cu aprecieri și îndemnuri Prea Sfințitului Episcop-vicar Timotei.

La casa parohială, Prea Sfinția Sa s-a întreținut cu membrii consiliului parohial și ai corului din parohia Oravița II care a dat răspunsurile liturgice.

*
* *

În ziua de duminică, 6 noiembrie 1977, Prea Sfințitul Episcop-vicar dr. Timotei Lugojanul, fiind însoțit de P. On. Părinte Aurel Miculescu, inspector eparhial, a sosit în parohia *Bocșa II* din protopopiatul Reșița, pentru a sfinți biserica cu hramul „Sf. Nicolae“.

P. On. Părinte Vasile Petrica, protopopul Reșiței, a întâmpinat pe Prea Sfinția Sa cu un cald cuvânt de bun-venit, exprimând bucuria preotului și credincioșilor că importanta lucrare de pictare a bisericii își va primi binecuvîntarea meritată.

S-a înconjurat biserica, cu citirea Evangheliilor, miruirea și stropirea obișnuită unui asemenea prilej după care, în biserică, a început slujba sfintei liturghii arhieresti în timpul căreia, la vremea potrivită, Prea Sfinția Sa a hirotonit întru diacon pe teologul *Gheorghe Goșa*, pe seama parohiei de la sediul oficiului protopopesec. Predica a fost rostită de Prea Sfinția Sa care, pornind de la pericopa evanghelică a duminicii a făcut legătură între aceasta și realizarea credincioșilor din Bocșa care și-au reînnoit și pictat sfântul lăcaș, subliniind rolul picturii bisericești în manifestarea sentimentului religios și la înobilarea lui.

La sfîrșitul liturghiei, preotul paroh Constantin Miloș a prezentat obișnuitul raport, evidențiind fapăturile realizate, Prea Sfinția Sa aducîndu-i cuvînt de apreciere din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, atît pentru strădania proprie, cît și pentru a parohienilor săi.

Agapa ce a avut loc la casa parohială a încheiat ziua de sărbătoare a credincioșilor din Bocșa.

HRAMURI MĂNĂSTIREȘTI

Sărbătoarea „Schimbării la Față” a Domnului ca și cea a „Tăierii capului Sf. Ioan Botezătorul”, din 6 și respectiv 29 august 1977 reprezintă și zile de ales praznic pentru mănăstirea „Săraca” din protopopiatul Deta și pentru paraclisul „Timișeni-Șag” din protopopiatul Timișoarei.

Anul acesta sărbătorirea hramurilor celor două așezăminte a început, potrivit datinei, în preziua cu vecernia și litie, priveghere, Acatistul Maicii Domnului, Paraclisul Domnului nostru Iisus Hristos, Acatistul Sfintului Iosif cel Nou de la Partoș, cîntări și rugăciuni, credincioșii spovedindu-se și împărtășindu-se.

Sfinta liturghie din 6 august și 29 august a fost oficiată la „Săraca” de Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul, iar la Timișeni de Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae.

La momentul potrivit, Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul a hirotesit, din încredințarea chiriarhală, întru *iconom*, pe preotul pensionar *Caius Pascu*, de la parohia Gherman, protopopiatul Deta și a adresat participanților un cuvînt de învățătură în în cadrul căruia a arătat că „Schimbarea la Față” este ultimul praznic împărătesc din anul bisericesc și că mărirea pe care Mîntuitorul o are împreună cu Tatăl, așa cum a avut-o de la începutul vremilor ca Fiu al lui Dumnezeu, se revarsă și asupra celor ce lucrează binele, anotimpul roadelor în care se ține sărbătoarea fiind ilustrarea materială a celor duhovnicești.

La rîndul său Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a hirotonit, în cadrul sfintei liturghii arhieresti, întru diacon pe licențiatul în Teologie *Ioan Radu* și întru preot pe diaconul *Traian Sala*, numit la parohia Bara, protopopiatul Lugoj. La vremea rînduită Înalț Prea Sfinția Sa a hirotesit întru *iconom stavrofor* pe preotul dr. *Traian Coșeriu* de la parohia Timișoara III. A rostit apoi un ziditor cuvînt de învățătură în care pornind de la pericopa evanghelică a martiriului Sf. Ioan Botezătorul, a arătat că totdeauna au existat suflete alese care s-au jertfit pentru bine, dreptate și adevăr, jertfa lor fiind suportul unor rodnice realizări ulterioare, atît în domeniul credinței cit și în cel obștesc.

După cuminecarea credincioșilor și împărțirea anaforei, cei doi ierarhi, preoții și credincioșii prezenți s-au bucurat de purtarea de grijă a preotului Iacob Pașca, la mănăstirea „Săraca”, a stareței Elefteria Fiscu și a protosinghelului Gherasim Moisescu, la paraclisul Timișeni, cu care s-au întreținut asupra vieții religioase din cadrul acestor așezăminte și pentru continua lor prosperare.

Sărbătoarea „Înălțarea Sfintei Cruci” din 14 septembrie 1977 a fost îndoit prăznuită de închinătorii altarelor a două așezăminte monahale din cuprinsul protopopiatului Deta.

Este vorba de vechile mănăstiri *Partoš* și *Cebza* care și-au serbat cu prilejul acestei sărbători, tradiționalul hram.

Pentru ambele așezăminte a fost întocmit din bună vreme un amplu program, desfășurarea lui făcându-se cu asistența delegaților eparhiali ai Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae.

Cu sprijinul conducătorului protopopiatului Deta, P. On. Părinte Florin George și a preoților parohi Găitin Grecu de la Partoš și Mircea Savulov de la Cebza, precum și cu cel al preoților de la parohiile învecinate, sărbătorirea hramului a decurs potrivit rânduiei tradiționale. Sfintele slujbe au început însă din preziua săvârșindu-se vecernia cu litie, privegherea, utrenia, acatiste; s-au cântat totodată pricene și alte imnuri liturgice, credincioșii intonând în comun majoritatea melodiilor.

În dimineața sărbătorii sfințirea cea mică a apei și sfintul maslu de obște au premers slujba sfintei liturghii în cadrul căreia au fost rostite predici adecvate momentului.

Credincioșii pregătiți prin spovedanie au primit sfinta împărtășanie.

Sărbătorirea hramului la cele două lăcașuri mănăstirești a fost și de această dată un minunat prilej de reconfortare sufletească pentru credincioșii participanți care au contribuit activ și cu toată pietatea la desfășurarea praznicului.

Paraclisul *Călugăra* din cuprinsul protopopiatului Oravița și-a sărbătorit hramul „Acoperământul Maicii Domnului” în ziua de 1 octombrie 1977.

În ajun, preoți anume rinduiți au săvârșit vecernia, privegherea și diferite acatiste.

În chiar ziua praznicului, credincioșii care cercetează în mod obișnuit așezământul și cei veniți de la parohiile învecinate au întâmpinat, împreună cu soborul preoților, pe Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, cuvîntul de bun venit fiindu-i adresat de către P. Cuv. Ieromonah Eftimie Bilan.

A urmat sfinta liturghie arhierască în cadrul căreia, la timpul potrivit, Înalț Prea Sfinția Sa a rostit cuvîntul de învățătură. După împărtășirea credincioșilor care s-au pregătit spovedindu-se și după otpust a avut loc o agapă oferită de viețuitorii paraclisului.

Cadrul pitoresc al paraclisului, atmosfera de înălțare sufletească prilejuită de sfintele slujbe oficiate, mai presus de toate locul pe care îl ocupă așezământul monastic „Călugăra” în pietatea credincioșilor de pe meleagurile cărășene, au îmbogățit duhovnicește pe credincioșii adunați îndemnându-i la noi fapte bune puse în slujba Bisericii și a obștii.

VIZITE CANONICE

În ziua de 8 septembrie 1977, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, însoțit de P. On. Părinte Ioan Popeți, secretar eparhial, a vizitat parohia *Moșnița Veche* din protopopiatul Timișoara.

Fiind praznicul Nașterii Maicii Domnului, Înalt Prea Sfinția Sa a asistat la slujba sfintei liturghii în cadrul căreia preotul paroh Ioan Birlănescu a predicat, tilcuind pericopa evanghelică a Nașterii Maicii Domnului și importanța acesteia în iconomia mântuirii credincioșilor.

După liturghie Înalt Prea Sfințitul a adresat credincioșilor ziditoare îndemnuri pentru o cit mai rodnică desfășurare a vieții religioase în parohie sub toate aspectele ei și pentru optimă conlucrare a preotului cu credincioșii săi.

Înaltul Ierarh s-a întreținut apoi cu credincioșii prezenți și cu familia preotului, instalată în noua casă parohială.

*
* *

La solicitarea preotului Ioan Bublea și a credincioșilor săi din parohia *Gruni*, protopopiatul Lugoj, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului însoțit de P. On. Părinte Ioan Blaj, consilier eparhial și Protodiaconul Ioan Botău, a descins în parohie în ziua de duminică 30 octombrie 1977.

Înaltul Ierarh a fost întâmpinat de soborul preoților și credincioșilor în numele cărora P. On. Părinte Ioan Tigriș, protopop al Lugojului, a rostit cuvântul de bun sosit și a exprimat bucuria parohienilor de a-l avea în mijlocul lor pe Întăistătorul eparhiei.

A urmat sfânta liturghie arhierescă în cadrul căreia Înalt Prea Sfinția Sa a predicat tilcuind pericopa evanghelică a bogatului nemilostiv și săracul Lazăr.

După otpust și împărțirea anaforei, preotul paroh a prezentat raportul de activitate în care a evidențiat realizările obținute de obștea din Gruni, mulțumind Înalt Prea Sfinției Sale pentru sprijinul acordat cit și pentru osteneala ce și-a luat venind în mijlocul credincioșilor săi.

Răspunzînd, Înalt Prea Sfinția Sa a apreciat pozitiv cele realizate de preot și credincioși îndemnînd ca și pe mai departe să stăruie cu acelaș elan pentru mereu mai îmbogățita viață duhovnicească și obștească în parohia lor.

La casa parohială a urmat apoi o agapă în comun la care a participat Înalt Prea Sfinția Sa și însoțitorii, preoții slujitori, membrii Consiliului parohial, credincioși — încă un prilej de a se întreține cu ierarhul lor, de a-i comunica gîndurile și aspirațiile lor și de a primi prețioase sfaturi și îndemnuri.

TERMINAREA LUCRĂRILOR DE CONSTRUCȚIE A BISERICII DIN BENCECUL DE SUS

Eforturile conjugate ale preotului paroh Augustin Butaș din parohia Bencecul de Jos, protopopiatul Timișoara și ale credincioșilor săi cu sprijinul neprecupețit al Centrului eparhial, au fost încheiate în vara lui 1977

cind, la 28 august s-a inaugurat nou construita biserică din filiala *Bencecul de Sus*. Serviciul religios prevăzut a fost săvârșit de un sobor alcătuit din P. On. Părinte Ioan Popeți secretar eparhial, delegat al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, P. On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul locului, C. Părinte Augustin Butaș, paroh și P. On. Părinte Simion Turcu, pensionar, fost paroh al acestei parohii.

A urmat sfânta liturghie în cadrul căreia cuvîntul de învățătură a fost rostit de delegatul chiriarhal, care axîndu-se pe evanghelia zilei a arătat că roadele bogate ale trăirii în adevărata credință pot fi realizate prin păzirea poruncilor și împreună lucrare a tuturor. La sfîrșit preotul paroh a prezentat obișnuitul raport de activitate mulțumind Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae pentru părinteasca grijă și sprijinul acordat.

O agapă frățească a încheiat sărbătoarea credincioșilor din filia *Bencecul de Sus*.

NOI SLUJITORI AI ALTARELOR

Prin purtarea de grijă a Conducerii eparhiale, personal a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, au răspuns chemării de a-l sluji lui Dumnezeu următorii candidați :

Traian Sala, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, hirotonit diacon în ziua de 28 august, iar preot în 29 august 1977, pentru parohia *Bara* protopopiatul Lugoj.

Ioan Radu, licențiat al Institutului teologic universitar din Sibiu, hirotonit diacon în ziua de 29 august 1977, pentru nevoile *catedralei mitropolitane* din Timișoara.

Iosif Surulescu, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit diacon în ziua de 16 septembrie, iar preot în 17 septembrie 1977, pe seama parohiei *Gîrbovăț* din protopopiatul Oravița.

Petru Dorobanțu, diacon, licențiat în Teologie, a fost hirotonit preot în ziua de 4 septembrie 1977, pe seama *catedralei mitropolitane* din Timișoara.

Petru Dorobanțu, diacon, licențiat în Teologie, a fost hirotonit preot a fost hirotonit diacon în ziua de 4 septembrie 1977, pe seama *catedralei mitropolitane* din Timișoara.

Gheorghe Vlasie, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit diacon în 30 septembrie, iar preot la 1 octombrie 1977 pentru parohia *Borlovenii Vechi*, din protopopiatul Oravița.

Mihai Sauciur, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș a fost hirotonit diacon în ziua de 1 octombrie, iar preot în 2 octombrie 1977 pe seama parohiei *Copăcele*, protopopiatul Caransebeș.

Gheorghe Albiciuc, de la Institutul teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit diacon în ziua de 2 octombrie și preot în 3 octombrie 1977 pentru parohia *Zorile* din protopopiatul Caransebeș.

Viorel Blidariu, de la Institutul teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit diacon în ziua de 26 octombrie, iar preot în 27 octombrie 1977 pe seama parohiei *Chevereșul Mare*, protopopiatul Timișoara.

Iulian Dichiu, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit diacon în ziua de 27 octombrie, iar preot în 29 octombrie 1977, pentru parohia *Remetea Luncă*, protopopiatul Făget.

Horia-Eugen Țâr, de la Institutul teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit diacon în ziua de 29 octombrie, iar preot în 31 octombrie 1977 pentru parohia *Izvin*, protopopiatul Timișoara.

Afilon Bălu, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș a fost hirotonit diacon în 31 octombrie, iar preot în 3 noiembrie 1977 pentru parohia *Cladova*, protopopiatul Făget.

Marinel Davidescu, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, a fost hirotonit diacon în ziua de 3 noiembrie 1977, pe seama *catedralei mitropolitane* din Timișoara.

Vasile Costin, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit diacon în ziua de 4 noiembrie, iar preot în 5 noiembrie 1977 pentru parohia *Drinova*, protopopiatul Făget.

Gheorghe Goșa, absolvent al Institutului teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit diacon în 6 noiembrie 1977 pe seama oficiului protopesc Reșița.

Ioan Jurj, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș a fost hirotonit diacon în ziua de 5 noiembrie, iar preot în 7 noiembrie 1977, pentru parohia *Cliciova*, protopopiatul Făget.

Fiu Neamțu, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș a fost hirotonit diacon în ziua de 7 noiembrie, iar preot în 8 noiembrie 1977, pentru parohia *Ciudanovița*, protopopiatul Oravița.

Ioan Volosciuc, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit diacon în ziua de 8 noiembrie iar preot în 9 noiembrie 1977, pentru parohia *Dubești*, protopopiatul Făget.

Vasile Sbera, absolvent al Seminarului teologic special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit diacon în ziua de 9 noiembrie iar preot în 12 noiembrie 1977, pentru parohia *Dragșina*, protopopiatul Timișoara.

Viorel Novăcescu, absolvent al Institutului teologic universitar din Sibiu, a fost hirotonit diacon în 12 noiembrie, iar preot în 14 noiembrie 1977, pentru parohia *Balint*, protopopiatul Lugoj.

Cornel Cocirlă, absolvent al Institutului teologic universitar din Sibiu a fost hirotonit diacon în 14 noiembrie, iar preot în 15 noiembrie 1977 pentru parohia *Gavojdia*, protopopiatul Lugoj.

Ioan Havași, de la Institutul teologic universitar din Sibiu a fost hirotonit diacon în ziua de 15 noiembrie 1977 pe seama *catedralei mitropolitane* din Timișoara.

După împlinirea legiuitei practici liturgice la catedrala mitropolitană din orașul de reședință, proaspeții hirotoniți au fost prezentați în fața Consiliului Eparhial întrunit în ședință plenară, unde au primit din partea

Chiriarhului și a Episcopului-vicar îndrumări corespunzătoare pentru o cât mai completă și fructuoasă activitate pastorală în ogorul Bisericii strămoșești și al obștei unde au fost repartizați.

NOUL AN ȘCOLAR LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBES

După îndeplinirea de către elevi a practicii obștești în cadrul lucrărilor de toamnă pentru stringerea recoltei la unitățile agricole din jurul Caransebeșului, deschiderea festivă a noului an școlar la Seminarul teologic și Școala de cântăreți a avut loc duminică 30 octombrie 1977.

În biserica cu hramul „Sf. Mare Mucenic Gheorghe” s-a săvârșit liturghia arhierească de către Prea Sfințitul Episcop-vicar dr. Timotei Lugojanul și un sobor alcătuit din profesorii de la seminar și preoți din localitate. În cadrul slujbei Prea Sfinția Sa a hirotesit întru *arhidiacon stavrofor*, din încredințarea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit, pe diaconul profesor Cornel-Dorin Jacotă directorul Seminarului teologic, pentru rodnică sa activitate pusă în slujba Bisericii și a îndrumării tinerilor viitori clerici, iar pe diaconul profesor Victor Vodă l-a hirotonit preot pentru nevoile școlii. Răspunsurile liturgice au fost date de corul elevilor condus de C. Diacon prof. Nicolae Belean.

A urmat în sala de festivități a seminarului un program artistic prezentat de elevi și constind din cântări bisericești și patriotice, recitări de poezii.

A luat apoi cuvîntul directorul școlii, Arhidiaconul profesor Cornel-Dorin Jacotă care a prezentat situația actuală a școlii scoțind în evidență cele realizate precum și ce vor urma a se face, mulțumind conducerii Departamentului Cultelor, Prea Fericitului Patriarh Iustin, Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfințitului Visarion al Aradului și Prea Sfințitului Vasile al Oradiei, pentru grija deosebită ce o arată pentru nevoile seminarului și pentru întreg sprijinul acordat acestuia.

A vorbit apoi reprezentantul elevilor, Simion Mladin, din anul V. Acesta a evidențiat condițiile optime ce au fost create la seminar atît pentru învățatură cît și cazare, aducînd mulțumiri ierarhilor care poartă de grijă acestui așezămînt de formare teologică.

La sfîrșit a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul care a adus binecuvîntarea celor trei ierarhi purtători de grijă ai Seminarului, apreciind cele realizate, situația școlară cît și îmbunătățirile de ordin metodic-didactic și gospodăresc, felicitînd pe profesori și elevi.

O agapă a încheiat programul zilei, la care au participat delegații Centrului eparhial, profesorii și elevii, alți ostenitori ai școlii, invitați.

ÎNFIINȚAREA PROTOPOPIATULUI FĂGET

Sediul protopopiatului din localitatea Făget, județul Timiș, a fost inaugurat într-un cadru festiv în ziua de 2 august 1977, prin prezența Prea Sfințitului Episcop-vicar dr. Timotei Lugojanul însoțit de P. On. Părinte

Ilie Maier, vicar administrativ, C. Diacon Constantin Enache, contabil șef, delegați ai Centrului eparhial, precum și P. On. Părinte Doru Milosteanu, noul conducător al protopopiatului, P. On. Părinte Ioan Tigriș, protopopul Lugojului, preoții locului și cei din cuprinsul protopopiatului.

După slujba sfințirii apei și îndătinata binecuvîntare, Prea Sfinția Sa, din încredințarea Chiriarhului, a rostit un cuvînt ocazional în care a subliniat importanța actului reînființării protopopiatului din Făget și grija conducerii eparhiale pentru normala desfășurare a vieții bisericești din această parte a eparhiei, încheind cu indemnuri pentru o cit mai rodnică activitate pastoral-bisericească și obștească, la care să-și aducă contribuția toți slujitorii altarelor și credincioșii lor.

La sfîrșit, Prea Sfințitul Episcop-vicar s-a întreținut cu conducerea noului protopopiat dînd îndrumările necesare pentru o activitate corespunzătoare.

CONCERTE MEDALION

Pentru cinstirea compozitorilor bănățeni creatori de muzică bisericească și pentru popularizarea operei lor, corul catedralei mitropolitane din Timișoara, condus de Aurel Ciobanu a organizat o serie de concerte medalion în cadrul slujbelor vecerniei din următoarele duminici: 13 noiembrie 1977 — *Nicolae Ursu*, din compozițiile căruia au fost prezentate: „Porunca cea cu taină”; „Heruvicul”; „Ca pe Împăratul”; „Sfînt”; „Pe Tine Te lăudăm”; „Cele cerești” — prezentarea și cuvîntul omagial cîvenit fiind rostit de P. On. Părinte Vasile Petru. În 20 noiembrie 1977 — *Sabin Drăgoi* și lucrările: „Așezata-i aici pe pămînt o biserică”; „Heruvicul”; „Ca pe Împăratul”; „Sfînt”; „Pe Tine Te lăudăm”; „Acestea zice Domnul” — cu prezentarea omagială rostită de P. On. Părinte Aurel Miculescu. În 27 noiembrie 1977 — *Ioan Vidu* — din al cărui bogat repertoriu compozistic au fost interpretate: „Mintuire”; „Heruvicul”; „Ca pe Împăratul”; „Sfînt”; „Pe Tine Te lăudăm” — diaconul Constantin Micu făcînd prezentarea respectivă. În 4 decembrie 1977 — *Vasile Ijac* — din ale cărui compoziții au fost interpretate: „Heruvicul”; „Ca pe Împăratul”; „Sfînt”; „Pe Tine Te lăudăm”; „Rugăciune” — prezentate de diaconul Victor Mițiga. În 11 decembrie 1977 — *Filaret Barbu* — cu următoarele compoziții: „Heruvicul”; „Ca pe Împăratul”; „Pe Tine Te lăudăm”; „Ali-luia” — prezentarea omagială fiind făcută de P. On. Părinte Victor Faur.

Concertele s-au bucurat de o largă audiere, credincioșii prezenți apreciînd atît valoarea compozițiilor cit și calitatea interpretării.

CONFERINȚE PREOTEȘTI

În cursul lunii septembrie 1977 preoții eparhiei s-au întrunit la sediile protopopiatelor cu prilejul conferințelor de orientare.

Tema dezbătută și pentru care fiecare a pregătit din timp referate cuprinzătoare s-a referit la „Ecumenismul practic în viața cultelor religioase din țara noastră“.

Preoții din protopopiatul Timișoara au fost cinstiți cu prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și P. On. Pr. prof. dr. Teodor Bodogae de la Institutul teologic universitar din Sibiu care a prezidat și conferința de la protopopiatul Deta. La protopopiatele Lugoj și Făget lucrările au fost conduse de P. On. Pr. prof. dr. Milan Șesan de la același institut. Fiecare conferință a fost precedată de un Te-Deum, la care răspunsurile au fost date în comun de toți preoții, unul din ei rostind cateheza „Biblia sau Sfânta Scriptură, cartea de căpătii a creștinului“.

Conferințele au început prin cuvîntul protopopilor și al delegaților chiriarhali, care au arătat importanța temei cît și marea ei actualitate în contextul eforturilor ecumenice contemporane. A fost apoi prezentat cîte un referat de către preoții : Sorin Rațiu — Timișoara ; Ioan Jumanca — Caransebeș ; Achim Roșu — Deta ; Iosif David — Făget ; Alexandru Iorga — Lugoj ; Dinu Bihoi — Reșița ; Iosif Cicloda — Oravița. Au urmat apoi discuții care au reluat pe larg aspectele mai deosebite ale temei și în cadrul cărora preoții au beneficiat de explicațiile lămuritoare ale întîistătătorului eparhiei, ale distinșilor profesori de la Institutul teologic din Sibiu, și ale delegaților chiriarhali.

A fost arătat faptul că, relațiile dintre cultele din țara noastră se desfășoară în spiritul respectului reciproc și al ecumenismului, că toate cultele se bucură de libertate și egalitate deplină. Ecumenismul practic s-a desfășurat și se desfășoară sub diverse aspecte, prin consfătuiri frățești dintre conducătorii cultelor religioase, vizite și întruniri prilejuite de evenimente de seamă din viața cultelor, conferințe interteologice în țară și străinătate, colaborare între slujitorii bisericii și credincioși la nivelul parohiilor sau comunităților locale — toate expresie a ecumenismului care au menținut trează ideea de unitate în Iisus Hristos. Acțiunile comune în apărarea păcii și în cadrul efortului general de înnoire a patriei, promovarea înfrățirii între naționalitățile conlocuitoare, toate relevă existența unui ecumenism practic românesc considerat ca o îndatorire permanentă a cultelor din țara noastră, contribuție pozitivă la fericirea și bunăstarea întregului popor.

În partea a doua a conferințelor au fost abordate aspecte ale activității practice a preoților, metode de pastorație în conformitate cu exigențele actuale, deosebită importanță acordîndu-se grijii pentru bunurile ce formează patrimoniul cultural național și fondul arhivistic.

*
* * *

Potrivit îndrumărilor Cancelariei Sfîntului Sinod, a doua conferință administrativă din anul 1977 s-a ținut în luna octombrie și a dezbătut tema: „Întărirea disciplinei clerului potrivit sfîntelor canoane și legiurilor actuale ale Bisericii Ortodoxe Române“.

Conferințele au fost pregătite în timp util și cu deosebită grijă, planul temei și bibliografia necesară fiind multiplicată și trimisă preoților prin oficiile protopopești, iar într-o Permanență a Consiliului Eparhial, tema a fost prelucrată cu delegații chiriarhali care s-au deplasat apoi la sediile protopopiatelor în ajunul conferințelor.

La toate protopopiatele, conferințele au fost precedate de Te-Deum, răspunsurile fiind date în comun de toți preoții, unul din ei rostind cateheza „Cinstirea Sfintei Cruci”.

Referatul cu tema conferinței administrative a fost elaborat de către un preot din fiecare protopopiat, după cum urmează : Ioan Teodorovici — Caransebeș ; Găitin Grecu — Deta ; Iulian Opreșoni — Făget ; Aurel Lazăr — Lugoj ; Traian Mihailovici — Oravița ; Petru Lupșa — Reșița ; dr. Traian Coșeriu — Timișoara.

Discuțiile pe marginea referatelor au avut un caracter practic, ele subliniind unele aspecte concrete legate de modul cum preoții respectă disciplina proprie calității lor.

În concluziile finale, delegații chiriarhali au evidențiat în general următoarele : datoria preoților de a premerge cu exemplul lor bun în toate ; ținuta morală, cinstea, corectitudinea și caracterul integru ; familia preotului să fie model de moralitate ; îndeplinirea la timp și cât mai corespunzător a serviciilor divine ; permanenta prezență în parohie . . . , etc. arătând că abaterea de la aceste îndatoriri, de la disciplina Bisericii și legile civile, duc la reclamații și nemulțumiri soluționate potrivit legislației bisericești și civile.

În încheiere s-a făcut apel la îmbunătățirea disciplinei preotești, pentru binele și mulțumirea credincioșilor și pentru întărirea Bisericii.

CERCUL DE STUDII

O nouă întrunire a cercului de studii organizat la Centrul eparhial a avut loc în ziua de 30 august 1977, sub președinția Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și în prezența Prea Sfințitului Episcop-vicar dr. Timotei Lugojanul.

Referatul intitulat „Ortodoxia și diaspora” a fost susținut de P. On. Părinte Vasile Petrica, conducătorul protopopiatului Reșița. Dezbătând o temă înscrisă pe ordinea de zi a proiectatului Sfint și Mare Sinod Panortodox el atinge o problemă de deosebită actualitate.

În cuvântul introductiv, Înalț Prea Sfinția Sa a precizat importanța subiectului pentru Biserica Ortodoxă în general și pentru Biserica Ortodoxă Română în special, cu credincioși răspândiți în mai toate continentele lumii.

Discuțiile ce au urmat au dezbătut mai amănunțit diferitele aspecte ale temei, elementele care definesc diaspora, poziția Bisericii Ortodoxe Române.

Odată mai mult participanții s-au bucurat de explicațiile lămuritoare ale Întîistătătorului eparhiei, căruia i-au adresat întrebări în legătură cu atît de variatele aspecte ale problemei.

GRIJA PENTRU SĂNĂTATEA PERSONALULUI BISERICESC DIN EPARHIE

Manifestînd grijă pentru sănătatea preoților, conducerea eparhială a hotărît crearea unei case de odihnă în cunoscuta stațiune balneară Buziaș din apropierea Timișoarei, renumită pentru apele sale termale eficace în bolile cardiace. Posedînd un imobil spațios, acesta este la ora actuală amenajat pentru a putea găzdui personalul bisericesc care are trebuință de tratament medical adecvat.

Au fost întreprinse lucrări de consolidare și protejare a camerelor, s-au montat instalațiile electrice, sanitare și de încălzire centrală, s-au efectuat tencuielile interioare, etc. În scurt timp întreaga clădire va fi terminată și pusă la dispoziția celor care vor veni aici să-și refacă sănătatea.

DECESE

Pictorul prof. Anastase Demian, trecut la cele veșnice în ziua de 6 iunie 1977 la vîrsta de 78 ani. Îi comemorăm aici moartea pentru că prin activitatea sa e legat de Banat și de Timișoara, pentru că este cel care ne-a pictat catedrala mitropolitană și atîtea alte biserici (ex. Lugoj) sau paraclice (ex. Seminarul teologic din Caransebeș), alături de numeroase sfînte lăcașuri din țară (Cluj-Napoca, Sibiu, Sighișoara, Brașov, București, etc), ori în străinătate (Mezériat — Franța).

Iconografia bisericească l-a atras încă din tinerețe aprofundîndu-o nu numai în școlile pe care le-a frecventat la București, Paris, Roma . . . , ci și în călătoriile de studiu efectuate în Grecia și la mănăstirile atonite. El n-a imitat însă pe nimeni și n-a devenit robul nici unui stil; a inventat maniera sa proprie de a reda scenele și chipurile sfînte, imbinînd soluțiile tradiționale cu cele autohtone românești, dînd o sinteză originală „cu miros de busuioc și levănțică, cu sunet de doină și de buciurn, cu zbor de lăstun și de cocor” (M. Djentemirov, Aș vrea să spun despre Demian . . . , în rev. Tribuna României, București nr. 5 din 15 ianuarie 1973, p. 10). Potrivit spuselor unor cunoscători „apariția lui Demian în pictura bisericească marchează un moment important” (N. Caradino, Demian, în rev. Steaua, Cluj-Napoca, an XXVIII nr. 1 ianuarie 1977, p. 57). El „a îmbogățit pictura noastră religioasă cu opere impunătoare care au cîștigat aprecierea și laudele tuturor” (Ștefan Gomboșiu, Pictorul A. Demian, în rev. Luceafărul, Timișoara, an II, nr. 11, noiembrie 1936, p. 494).

Referindu-se la frescele bisericești ale lui Demian, un cronicar al vremii nota: „. . . el lucrează direct pe zid, fără schiță preparatoare și fără șablon, ca să păstreze capriciile sensibilității. Valoarea lui în acest gen de pictură o putem înțelege însă numai din momentul în care observăm

că el actualizează arta bizantină, dîndu-i noi posibilități de evoluție și imprimîndu-i într-o anumită măsură, un caracter autohton" (C. Stoicănescu, Artistul Anastase Demian, în rev. *Analele Banatului*, Timișoara, an. IV, nr. 2—4, fasc. 9, aprilie—decembrie 1931, p. 207).

Opera lui Demian s-a extins însă asupra multor domenii. „Artist reprezentativ al poporului nostru“, cum l-a caracterizat Tudor Vianu (*Jurnal*, București, 1961, p. 260), el a excelat în toate ramurile artelor plastice, atrăgîndu-l la un moment dat chiar și sculptura. A rămas însă neegalat în grafică, ilustrațiile sale de carte constituind „piesa de rezistență a artei“ pe care ne-a lăsat-o moștenire (Aurel Buteanu, Anastase Demian, în rev. *Orizont*, Timișoara, serie nouă, an XXV, nr. 21, vineri 24 mai 1974, p. 6).

Cît timp se afla printre noi ne obișnuise pînă într-atît cu prezența sa încît n-am fi crezut că totuși este însuși supus legilor inexorabile ale naturii. Acum că ne-a părăsit, nu putem decît să-i deplîngem dispariția și să făgăduim a-i păstra cu multă scumpătate roadele geniului și muncii presărate nu numai între paginile cărților și revistelor pe care le-a ilustrat ci cu la fel de „fascinantă fantezie“ (Negoiță Lăptoiu, Anastase Demian, în rev. *Steaua* an. XXV, nr. 1, ianuarie 1974, p. 57) pe zidurile sau tîmplele atîtor biserici.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

CINCISPREZECE ANI DE ARHIERIE

Un popas sărbătorește cinstit de slujitorii altarelor și credincioșii lor a avut loc în ziua de 9 septembrie 1977, când Prea Sfințitul Episcop Visarion al Aradului, a împlinit 15 ani de când a primit marele dar al arhieriei, zi sărbătorită festiv la Centrul eparhial în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfințitului Episcop-vicar dr. Timotei Lugojanul și a Prea Sfințitului Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul, a conducătorilor oficiilor protopopești, membrii Consiliului Eparhial și ai Adunării Eparhiale, preoți și invitați.

În paraclisul episcopal un sobor protit de Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul a oficiat sfânta liturghie arhierască, răspunsurile liturgice fiind date de preoții prezenți.

La locul și timpul potrivit din cadrul liturghiei Prea Sfințitul Episcop Visarion s-a adresat celor prezenți făcând o retrospectivă a perioadei ce a trecut de la primirea toiagului arhieresc, perioadă în care și-a consacrat toate strădanile și aspirațiile pentru a îndruma clerul și credincioșii încredințați pe făgașul iubirii de Dumnezeu și a iubirii de nearn.

Cu acest prilej, Prea Sfinția Sa a acordat distincții la 15 preoți merituosi care prin activitatea lor au dovedit atașament față de Biserică și bun spor la lucrarea obștei.

După otpust a luat cuvîntul Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul care, între altele, a spus „... pe lângă alte realizări ale Prea Sfințitului Episcop Visarion, încununarea tuturor a fost ridicarea mea la rangul de *arhiereu-vicar*, ca cel dintîi arhiereu-vicar al acestei eparhii”, felicitînd călduros pe ierarhul sărbătorit.

Din partea preoților hirotesiți a vorbit P. On. Părinte Simion Fărcuț, consilier eparhial, care a mulțumit pentru cinstea ce li s-a făcut, promițînd că vor fi și pe mai departe buni chivernisitori atît în cele pastorale cit și gospodărești.

După îndătinatul Te-Deum de mulțumire lui Dumnezeu, în sala mare a Centrului eparhial a avut loc un dejun oferit celor invitați, pe parcursul căruia au avut loc și alte luări de cuvînt. Astfel, din partea Centrului eparhial a vorbit, felicitînd pe Prea Sfinția Sa, P. On. Părinte Liviu Boldura. În numele clerului eparhiei a vorbit apoi P. On. Prot. Gheorghe Iacob, apoi doi dintre preoții hirotesiți, Tudor Demian și Iosif Stoica, reconsti-

derind momentul sărbătoreasc, felicitind și mulțumind Prea Sfinției Sale pentru distincțiile acordate. Din partea Consiliului și Adunării Eparhiale a vorbit Dr. Aurel Botiș, urind Prea Sfinției Sale mulți și fericiți ani.

În numele Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului a luat cuvîntul Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae al Banatului, care a relevat și cu acest prilej strînsa legătură și colaborare ce există între cele două eparhii, manifestată și prin dragostea și afecțiunea existentă între ierarhii acestora — arătînd că Prea Sfințitul Episcop Visarion trăiește și realizează prin aceia pe care-i îndrumă și păstorește.

La sfîrșit, mulțumind tuturor celor prezenți precum și celor care i-au adresat alese și sincere felicitări, a luat cuvîntul ierarhul sărbătorit și amfitrion, care a arătat că popasul aniversar nu s-ar fi putut realiza fără prezența celor care au participat, împreună ostenitori la rodnicul bilanț al unei asemenea zi și considerînd că a sărbători arhieria înseamnă a sluji și pe mai departe cu dragoste și devotament față de popor, Biserica și Patria, a vieții cu luciditate și spirit de jertfă, credință și iubire deopotrivă.

PRĂZNUIREA DE HRAMURI MĂNĂSTIREȘTI

Sărbătoarea „Adormirea Maicii Domnului“ din ziua de 15 august 1977 a constituit un binemeritat prilej de bucurie pentru toți de Dumnezeu rugătorii credincioși din jurul Mănăstirii Hodoș-Bodrog.

Ca de fiecare dată, după ce prin strădania Întîistătătorului eparhiei și a celorlalți ostenitori de la Centrul eparhial din Arad, s-au făcut toate pregătirile administrative, în ajunul praznicului Prea Sfinția Sa Episcopul Visarion al Aradului a asistat la vecernia cu litie săvîrșită de Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul.

A doua zi dimineața — luni 15 august 1977 Chiriarhul a săvîrșit sfințita liturghie arhierească împreună cu Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi.

După priceasnă Prea Sfințitul Episcop Visarion a adresat credincioșilor un înălțător cuvînt de învățătură despre importanța zilei de 15 august cînd se sărbătorește „Adormirea Maicii Domnului“, arătînd și rolul deosebit ce-l ocupă Mănăstirea Hodoș-Bodrog în rîndul monumentelor istorice din țara noastră, în spiritualitatea ortodoxă din aceste locuri, avînd o atestare documentară mai veche chiar de secolul XII.

În anul 1978, a spus Prea Sfinția Sa, Centrul eparhial împreună cu obștea mănăstirii vor aniversa 800 de ani de atestare documentară. Prin prestigioasele descoperiri arheologice din aceste locuri, se dovedește încă odată că pe aceste meleaguri românești au trăit dintotdeauna români de credință ortodoxă. În cele din urmă Prea Sfințitul Episcop Visarion a făcut prezentarea în fața mulțimii a noului și primului Arhiereu-vicar, Prea Sfințitul Gherasim Hunedoreanul, care a venit pe meleagurile arădene din „dulcea Bucovină“ acolo unde își doarme somnul cel de veci Ștefan cel Mare — Mănăstirea Putna.

A luat apoi cuvîntul Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, care a mulțumit Prea Sfințitului Episcop Visarion pentru prezentarea făcută și pentru încrederea acordată de a fi un ales și apropiat colaborator.

După cuvîntul celor doi ierarhi P. Cuv. Arhimandrit Timotei Eftimie — Starețul mănăstirii a mulțumit ierarhilor eparhiei cit și tuturor celor care au ajutat la buna desfășurare a hramului mănăstirii. Obștea mănăstirii a oferit apoi o bogată agapă tuturor celor prezenți.

*
* *
*

La 8 septembrie „Nașterea Maicii Domnului“ a fost prăznuit hramul mănăstirii Arad-Gai.

Încă din preluă Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, înconjurat de preoți și diaconi a săvîrșit slujba privegherii după tipicul mănăstiresc.

A doua zi Prea Sfințitul Episcop Visarion și Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, au oficiat liturghia arhierescă, la timpul potrivit fiind hirotonit întru preot, diaconul Ștefan Nicolae, pe seama parohiei Clopotiva din protopopiatul Petroșani.

Predica zilei a fost rostită de P. On. Părinte Teodor Roxin din R. P. Ungară, care a argumentat biblic cinstirea ce se cuvine acordată Maicii Domnului.

În cele din urmă Prea Sfințitul Episcop Visarion a adresat celor prezenți un cuvînt de învățătură, stăruind ca toți să-și întărească credința, neuitînd de Sfînta Fecioară Maria, ocrotitoarea tuturor.

Cei care s-au pregătit din vreme spovedindu-se s-au împărtășit cu Trupul și Sîngele Domnului.

Apoi, după ce Prea Sfinția Sa a binecuvîntat pe cei prezenți, s-a întors la reședința episcopală din Arad.

TIRNOSIRI DE BISERICI

Răspunzînd chemării preotului paroh, a consiliului parohial și credincioșilor din parohia Șag, protopopiatul Arad, Prea Sfințitul Episcop Visarion al Aradului și Hunedorei împreună cu Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul s-au deplasat duminică 31 august 1977, în această parohie pentru a sfinți piatra de temelie la noua biserică parohială ce se află în construcție.

La sosirea în parohie, Prea Sfinții ierarhi au fost întâmpinați de preotul paroh Ștefan Dorin și de credincioșii săi care, cu emoție, le-au adresat tradiționalul cuvînt de bun venit.

După oficierea slujbei sfințirii, potrivit tipicului, Prea Sfințitul Episcop Visarion al Aradului și Hunedorei a adresat parohienilor un ales

cuvint de îmbărbătare și de indemn, ca toți să fie uniți în marea operă pe care doresc să o făptuiască.

La urmă Prea Sfinții Ierarhi s-au întreținut cu membrii consiliului parohial și cu credincioșii cărora le-au împărtășit arhieresti binecuvântări.

*
* *

În ziua de 4 septembrie 1977, purtind binecuvântarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a descins în parohia Sarmizegetusa protopopiatul Petroșani pentru a tîrnosi biserica parohială care deși veche, nu a fost tîrnosită niciodată.

Ierarhul a fost întâmpinat de un sobor de preoți împreună cu protopopul locului Gheorghe Iacob și de credincioși. Protopopul a adresat Prea Sfinției Sale un cuvint de bun venit.

După oficierea ritualului conform tipicului, cu așezarea sfintelor moaște și sărutarea de către cei prezenți a prestolului, a început sfînta liturghie arhierescă.

La timpul potrivit a fost hirotonit întru diacon absolventul Seminarului teologic din Caransebeș, Ștefoni Nicolae.

După priceasnă P. On. Părinte Gheorghe Iacob a rostit predica zilei. La sfîrșitul slujbei preotul paroh Ioan Bociat a prezentat darea de seamă asupra stării parohiei precum și despre strădaniile depuse de enoriași pentru ducerea la bun sfîrșit a tuturor lucrărilor.

A răspuns Prea Sfinția Sa apreciind jertfelnicia credincioșilor cit și dragostea de Biserică, pe care o dovedesc.

NOI CHEMAȚI LA SLUJIREA LUI DUMNEZEU

Din grija ca parohiile vacante să-și primească preoții titulari, au fost promovați în rîndul clerului următorii candidați :

Ioan Hărăguș, licențiat al Institutului Teologic Universitar Sibiu, a fost hirotonit diacon în ziua de 6 august iar preot în ziua de 7 august 1977 pentru parohia *Luncoiul de Sus*, protopopiatul Brad.

Pogan Nandra, licențiat al Institutului Teologic Universitar Sibiu, a fost hirotonit diacon în ziua de 21 august, iar preot în ziua de 22 august 1977 pe seama parohiei *Petrila-Cîmpa*.

Gheorghe Leș, absolvent al Seminarului Special de la Curtea de Argeș, a fost hirotonit diacon în ziua de 23 iulie, iar preot în ziua de 24 august 1977 pentru parohia *Visca* din protopopiatul Deva, județul Hunedoara.

Mircea Socaci, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, a fost hirotonit diacon în ziua de 28 august, iar preot în 29 august 1977, pe seama parohiei *Totești* din protopopiatul Petroșani.

Nicolae Ștefoni, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, a fost hirotonit diacon în ziua de 4 septembrie iar întru preot în 8 septembrie 1977, pe seama parohiei *Clopotiva* din protopopiatul Petroșani.

Cornel Neamțu, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș a fost hirotonit diacon în ziua de 11 septembrie, iar preot în 14 septembrie 1977, pe seama parohiei *Cuied* din protopopiatul Ineu.

Iosif Raț, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș a fost hirotonit diacon în 14 septembrie pe seama *catedralei episcopale* din Arad.

HIROTESIRI ȘI ACORDĂRI DE DISTINCȚII

Ca o incununare a muncii depuse, preotul *Moise Aurel* de la parohia Arad-Sega II, a fost ridicat la rangul de *iconom stavrofor*, hirotesia fiind implinită de Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, în ziua de 24 iulie 1977.

La propunerea Prea Sfințitului Episcop Visarion al Aradului, sinodul Mitropoliei Banatului în ședința sa din 9 septembrie 1977, a acordat ranguri și distincții bisericești următorilor preoți din eparhia Aradului, pentru deosebita lor activitate în ogorul Bisericii și a obștei din care fac parte.

Iconomi stavrofori: Pr. *Simion Fărcaș* — consilier administrativ-economic de la Centrul eparhial Arad; Pr. *Teodor Colțeu* de la Centrul eparhial Arad; Pr. *Sabin Sasu* — de la parohia Horia, protopopiatul Arad; Pr. *Vasile Draja* — de la parohia Vladimirescu, protopopiatul Arad; Pr. *Tudor Demian* — de la parohia Arad-Micălaca Veche; Pr. *Gheorghe Laza* — din parohia Simbăteni, protopopiatul Lipova; Pr. *Iosif Stoica* — de la parohia Caporal Alexa, protopopiatul Arad; Pr. *Teodor Titeu* — de la parohia Somosheș, protopopiatul Ineu; Pr. *Octavian Tolea* — de la parohia Cermei protopopiatul Ineu; Pr. *Liviu Pop* — de la parohia Baia de Criș, protopopiatul Brad; Pr. *Ioan Săbău* — de la parohia Bobilna, protopopiatul Orăștie; Pr. *Alexandru Gherghel* — de la parohia „Schimbarea la Față” din Hunedoara, protopopiatul Deva.

Iconomi: Pr. *Mihai Botez* — de la parohia Sinleani-Livada, protopopiatul Arad; Pr. *Ionel Oprea* de la parohia Sebiș, protopopiatul Ineu.

Sachelar: Pr. *Ștefan Dorin* de la parohia Șagu, protopopiatul Arad.

Hirotesia a fost săvârșită de Prea Sfințitul Episcop Visarion în paraclisul de la reședința episcopală cu prilejul împlinirii a 15 ani de arhierie.

POPASURI DUHOVNICEȘTI ÎN MIJLOCUL EPARHIOTILOR

Din incredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, în zilele de 27, 28 și 29 august 1977, a cercetat câteva parohii din municipiul și județul Hunedoara.

Astfel, în seara zilei de 27 august înconjurat fiind de un sobor de preoți și diaconi, a săvârșit slujba vecerniei în biserica „Schimbarea la Față” din municipiul Hunedoara. La sfârșitul vecerniei Prea Sfinția Sa a mulțumit celor prezenți pentru călduroasa primire, indemnându-i să fie stăruitori spre slava neamului românesc și a bisericii strămoșești.

In ziua de 28 august Prea Sfinția Sa a descins în parohia Hașdău din protopopiatul Deva, unde a fost pictat din nou locașul de închinare.

Primirea s-a făcut în fața bisericii, cuvîntul de bun venit fiind rostit de P. On. Părinte Alexandru Hotăran protopopul locului. A urmat apoi binecuvîntarea lucrărilor după tipicul îndătinat prin ocolirea bisericii și stropirea cu apă sfințită. A început apoi liturghia arhierească la care au participat credincioșii din parohie și din cele învecinate. La timpul potrivit al sfintei liturghii a fost hirotonit întru diacon absolventul Seminarelui teologic din Caransebeș, Miron Socaci.

La sfîrșitul slujbei preotul paroh a prezentat un amplu raport despre realizările trecute și prezente, mulțumind Prea Sfințitului Arhiepiscop Gherasim Hunedoreanul pentru osteneala depusă de a veni să binecuvînteze strădaniile și realizările parohiei.

Răspunzînd Prea Sfinția Sa a vorbit despre rolul și rostul credincioșilor în viața bisericii și a Patriei.

Masa comună ce a urmat a fost o manifestare a dragostei creștinești, la care au participat, pe lingă ierarh și credincioșii parohiei.

În după amiaza aceleiași zile, Prea Sfinția Sa a cercetat biserica din Cinciș, ce se află în construcție, cit și catedrala din Ghelar.

Întors în orașul Hunedoara, Prea Sfinția Sa a săvîrșit slujba vecernei în biserica „Sf. Nicolae” în cadrul căreia a rostit și un cuvînt de învățătură. Preotul Nicolae Gherman a expus situația parohiei asigurînd ierarhul de tot atașamentul și condescendența față de conducerea bisericească cit și de stat.

In ziua de 29 august Prea Sfinția Sa a săvîrșit înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, sfînta liturghie în catedrala „Sfinții Împărați Constantin și Elena” din Hunedoara. La timpul potrivit a fost hirotonit întru preot diaconul Mircea Socaci pe seama parohiei Totești protopopiatul Petroșani.

La sfîrșitul sfintei liturghii, Prea Sfinția Sa a adresat credincioșilor îndemnuri creștinești și patriotice.

A urmat apoi o agapă frățească în salonul de recepție a restaurantului „Corvinul” din Hunedoara, la care au participat preoți din municipiul Hunedoara, unii din membrii Adunării Eparhiale, invitați.

*
* *

Duminică 11 septembrie 1977 Prea Sfințitul Episcop Visarion și Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul însoțiți de P. On. Părinte Simion Fărcuț, consilier administrativ-economic au cercetat parohia Butești, protopopiatul Ineu.

Ierarhii au fost așteptați de soborul preoților și diaconilor în frunte cu P. On. Părinte Pavel Dan, protopopul locului care a adresat în numele tuturor celor prezenți un cuvînt de bun venit, după care a urmat sfînta liturghie arhierească.

La momentul potrivit a fost hirotonit întru diacon absolventul Seminarului teologic din Caransebeș Cornel Neamțu.

După oficierea dumnezeieștii slujbe, preotul locului Roman Florea a prezentat în fața ierarhilor o dare de seamă despre situația și realizările parohiei, mulțumind în numele credincioșilor pentru osteneala ce și-au luat-o de a veni în mijlocul lor.

În cuvîntul de răspuns Prea Sfințitul Episcop Visarion, a îndrumat credincioșii să fie uniți în dreapta credință.

La agapa oferită de parohie, ierarhii s-au întreținut cu membrii consiliului parohial, cu membrii corului și cu credincioșii parohiei.

În ziua de 14 septembrie 1977 ierarhii Episcopiei Aradului s-au deplasat la Mănăstirea Prislop din județul Hunedoara în vederea prăznuirii sărbătorii „Înălțarea Sfintei Cruci”.

Prea Sfințiile Lor au fost așteptați cu multă căldură de soborul preoților și diaconilor, de cuvioasele maici în frunte cu maica stareță Apolinaria Drăghici și de credincioșii din țara Hațegului.

Prăznuirea sărbătorii a început cu slujba privegherii care a fost oficiată de Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul înconjurat de un sobor de preoți și diaconi.

Prea Sfințitul Visarion a oficiat a doua zi liturghia arhierescă hirotonind doi candidați : diaconul Cornel Neamțu, ca preot pe seama parohiei Cuied din protopopiatul Ineu și Iosif Raț ca diacon pentru Catedrala episcopală din Arad.

Predica zilei a fost rostită de P. Cuv. ierodiacon Teofil Părăianu de la Mănăstirea Brîncoveanu din Simbăta de Sus.

Prea Sfințitul Episcop Visarion a rostit apoi un cuvînt de învățătură legat de Sfînta Cruce, de importanța ei pentru fiecare creștin. Apoi numeroși credincioși au primit Sfînta Taină a Împărtășaniei.

După încheierea sfintei slujbe a fost oferită o agapă la care au luat parte Prea Sfințiile Ierarhi, soborul preoților și toți cei ce au ostenit la sfînta mănăstire.

CONFERINȚE DE ORIENTARE

A treia conferință de orientare a preoțimii, din anul 1977, ca și toate celelalte, a fost pregătită cu grijă de toți clericii eparhiei Aradului.

Tema atît de actuală: „Ecumenismul practic în viața cultelor religioase din țara noastră” a fost audiată cu viu interes de toți preoții. Referatele și discuțiile au scos în evidență înfăptuirile ce au avut loc, în ce privește apropierea dintre toate cultele din țara noastră.

La majoritatea protopopiatelor au luat parte ierarhii eparhiei.

Astfel Prea Sfințitul Episcop Visarion a prezidat conferințele la Deva și Arad iar Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a prezidat conferința la Petroșani, Orăștie și Brad, luînd parte și la Deva și Arad.

La protopopiatele Ineu și Lipova au fost trimiși delegați chiriarhali. Prea Sfinții Ierarhi și delegații chiriarhali, în concluziile lor au reliefat bunele relații ce s-au temeluit între toate cultele din țara noastră, și necesitatea ca ele să se dezvolte în continuare pe tot mai diverse planuri ale conlucrării frățesti.

În partea finală a conferințelor au fost comunicate probleme cu caracter administrativ.

PLECAȚI DINTRE NOI

Iconom stavrofor Ioan Nădăban. S-a născut în Bătănia R. P. Ungară, dar a crescut în comuna Șiclău din județul Arad. Fiu de oameni nevoiași, dar elev sirguincios și capabil, a fost dat la școală urmînd cursurile gimnaziului din Sintana, iar apoi ale liceului „Moise Nicoară” din Arad. După examenul de bacalaureat s-a înscris la Academia Teologică din Arad pe care a absolvit-o fiind calificat pentru parohii de clasa întâia, urbană.

După ce s-a căsătorit cu Maria Tornean din comuna Șeitin a fost numit ca preot al acestei parohii pe care a păstorit-o pînă în anul 1961 cînd a fost chemat să conducă sectorul economic al Centrului eparhial din Arad. Aici a contribuit la realizarea unor importante lucrări. Între acestea se numără încălzirea centrală de la Centrul eparhial și de la Catedrală, lucrări mari de reparații și întreținere la mănăstirea Bodrog și alte multe lucrări din cuprinsul eparhiei pe care le-a îndrumat și supravegheat cu competență și cu rîvnă.

Din anul 1966 pînă în 1968, a condus protopopiatul Gurahonț cu sediul la Sebiș, iar apoi a funcționat în calitate de preot al parohiei Arad-centru fiind apreciat de credincioși pentru slujirea sa caldă, ajutat de o voce plăcută, pentru predicile sale bine studiate și gîndite, pătrunse întotdeauna de un fior al dragostei pentru Hristos.

În ziua de 4 iunie 1977 și-a dat duhul în mîinile lui Dumnezeu pe Care L-a slujit. Trecerea sa din viața pămîntească s-a făcut fără suferință, ca o chemare întru cele înalte, la vîrsta de 68 ani.

A fost prohodit în catedrala din Arad de către un sobor de preoți dintre aceia cu care a slujit împreună. Panegiricul l-a rostit părintele dr. Petru Deheleanu care a arătat meritele celui ce a fost distins cu rangul de iconom stavrofor și cu crucea patriarhală pentru deosebita sa activitate preoțească.

Preotul profesor pensionar Sabin Ștefea. A trecut la cele veșnice, în ziua de 27 august 1977, la vîrsta de 90 de ani împliniți. S-a născut la 25 martie 1887, în Tîrnova de Criș, județul Hunedoara, într-o familie de preot. Și înaintașii săi după tată și cei după mamă au fost vrednici slujitori ai altarului și luptători pentru libertate și dreptate socială, participînd alături de credincioșii pe care i-au păstorit, la revoluția lui Avram Iancu din 1848.

Cu o astfel de zestre spirituală și urmînd desigur glasului lăuntric al conștiinței, după terminarea studiilor liceale, tînărul Sabin Ștefea a stu-

diat teologia la Arad, iar în anul 1911 s-a căsătorit cu Marioara Lazăr, fiica preotului Petru Lazăr din Prăjești. După hirotonie a slujit ca preot în parohia Joia-Mare, între anii 1911—1913, de unde a trecut la parohia Prăjești, unde a slujit pînă prin anul 1919.

După marea unire din 1918 simțindu-se nevoia acută de profesori de religie pentru școlile secundare, a urmat un curs special de pregătire la Universitatea din Cluj, după care a fost numit profesor la liceul „Moise Nicoară” din Arad, unde a funcționat neîntrerupt, pînă în anul 1946 cînd s-a pensionat. Și după pensionare a mai slujit ca preot temporar la parohiile Frumușeni și Barațca protopopiatul Arad.

Ca slujitor al altarului, în toate parohiile prin care a trecut, a lăsat urme adînci în sufletele și viața credincioșilor pe care i-a păstorit. Ca profesor a făcut parte din acea generație de vrednici dascăli de după Unire, care înțelegîndu-și pe deplin menirea de făclieri ai unității noastre naționale și de temeluitori ai unei vieți de un înalt profil moral s-au dăruit cu abnegație pentru luminarea și buna îndrumare a generațiilor de elevi, care și-au făcut studiile în acest prestigios liceu.

Prohodirea regretatului Părinte Sabin Ștefea s-a făcut în capela cimitirului „Pomenirea” din — Arad în ziua de 30 august 1977, în prezența familiei, de către un sobor de preoți, îndătinatul panegiric fiind rostit de Pr. Tudor Demian, fost elev al celui adormit în Domnul.

Au mai rostit cuvîntări omagiale, profesorul emerit Eduard Găvănescu din Arad, fost coleg la același liceu cu răposatul încă din 1926, precum și un alt fost elev, juristul Petru Bartoș din Arad.

Arhim. FELIX DUBNEAC, *The Beauty of Christianity and its distinguished personalities (Frumusețea creștinismului și distinsele lui personalități)* traducere în engleză de Sonia Rosetti. Detroit, 1974, 330 pp.

Adresându-se cititorului de limbă engleză, Arhim. Felix Dubneac, adună în cartea sa o multitudine de fapte de o deosebită varietate, reflectând concentrat fenomenul creștin. În acest fel lucrarea devine un ghid spiritual cu inflexiuni de confesiune și eseu, în care sînt oferite principalele noțiuni referitoare la creștinism, toate axiologic orientate spre a reliefa frumusețea creștinismului.

Materialul este grupat de autor în două părți. Prima înmănunchiază în cinci capitole: *Originea frumuseții creștine; În ce constă frumusețea creștină; Aspecte ale frumuseții creștine; Analogii ale frumuseții creștine; Legăturile cu necreștinii*; o serie de titluri care își propun să trateze fiecare cîte un aspect al vieții religioase.

Partea a doua reunește bibliografiile mai multor personalități, sub titlurile: *Personalități distinse și elita creștinismului; Apologetii frumuseții creștine; Preoții — învățători ai creștinismului; Martirii creștinismului și Personalități, elita frumuseții creștinismului*.

Cartea se încheie cu *Note* care cuprind lucrările și locurile citate în cursul expunerii.

Vom începe deci cu prima parte.

Astfel, după ce statornicește metafizic conținutul conceptului de „*frumos*” ca transcendent, natural și artistic, autorul se oprește asupra categoriei teologice a frumosului. Opera Mîntuitorului „făcut om pentru a ne răscumpăra” conferă religiei creștine o calitate deosebită. În aceasta cit și în adevărul învățaturii Domnului nostru Iisus Hristos, frumusețea creștinismului își are sursa. Își are originea, iar cărțile Sfintei Scripturi și Tradiția ocupă locul central în atenția autorului ilustrînd bogat tot parcursul expunerii.

Omul se desăvîrșește în divîn, în unirea cu Dumnezeu și pentru aceasta pas cu pas este străbătută „calea teandrică” ce trece prin „etapele frumuseții creștine” cu „nostalgia fericirii creștine în suflet” spre a se identifica cu Creatorul în iubire.

O mențiune cu totul specială se face iubirii. Iubirea de aproapele „include în sine iubirea de Dumnezeu”, o presupune în esență. Iubirea apare astfel ca elevator al omului către Dumnezeu, ca singură modalitate de unire și identificare cu El.

Autorul se oprește apoi asupra aspectelor frumuseții creștine, mai întîi asupra moralei, a superiorității ei și a rolului ce-l joacă ea în lume, în viața creștină. Revinînd asupra iubirii de Dumnezeu și de aproapele, autorul precizează că perfecțiunea fericirii creștine va fi atinsă atunci cînd îl vom vedea pe Dumnezeu „față către față”.

Desigur, cunoașterea lui Dumnezeu și a aproapei — atît cît este omenește posibil — precede iubirea.

După ce reflectă asupra demnității creștinului, autorul își îngăduie un excurs în familia creștină. Unirea celor doi — bărbat și femeie, în fața lui Dumnezeu și a oamenilor pentru a forma „celula societății” determină o nouă situație care confruntă pe cei doi cu o serie de probleme noi și mai mari.

Aici, în cadrul familiei, frumusețea creștinismului capătă amplitudine și rezonanță nuanțată.

Astăzi, cînd problema femeii în societate se pune tot mai stringent în talerul balanței egalității cu bărbatul, desigur, creștinismul este deopotrivă chemat să sprijine prin mijloacele sale proprii, un statornic echilibru.

Imaginea frumuseții creștinismului este întregită de reflexii asupra modului de viață creștin, axat pe iubire, chip în care omul devine asemenea Fiului lui Dumnezeu.

Autorul nu tratează frumusețea creștinismului numai în verticala complexității fe-

nomenului ei și în orizontala desfășurării sale temporale, găsim și în istorie originalitatea și excelența lui.

Astfel concludiv afirmă „... știința fericirii este cea mai mare și cea mai dificilă dintre toate ... ea constă în vederea lui Dumnezeu ... ea (fericirea) este un mister și o stare a sufletului ... Cine nu cunoaște natura, aspirațiile morale și spirituale ale omului nu poate vorbi despre fericire”.

În continuare, părintele Dubneac supune atenției lectorului rugăciunea. Multiplele forme ca și variatul lor conținut constituie modalitatea prin care omul simplu sau învățatul, credinciosul ca și preotul se îndreaptă către lector. Însuși Mîntuitorul ne-a lăsat model și astfel „Tatăl nostru” a devenit dreptar.

Autorul se oprește de-așezăm și asupra frumuseții serviciilor religioase și apoi, pentru a releva frumusețea creștinismului sînt enumerate sărbători cum ar fi: Nașterea Domnului, Botezul Domnului, Sf. Paști, etc. deprinderi pioase să prelungească rezonanța praznicului..

Aceste fapte au atras condeie cu renume, minți sculptoare, pictori și muzicieni, arhitecți. Au rămas astfel capodoperele genurilor care în piatră, lemn, sau hirtie au dantelat umanității nepieritoare dovezi de credință.

Fără îndoială, imaginea creștinismului er rămîne incompletă dacă Arhim. Felix Dubneac nu ar lua în considerare creștinismul și sub aspectul său interconfesional.

Pașnic și optimist condeul său însăilează constructiv elementele de valoare și de universalitate, arcuind punți către spiritualitatea creștină.

Nu a scăpat autorului nici perspectiva ecumenică a frumuseții creștinismului, capitol cu care se încheie prima parte a lucrării.

A doua parte se angajează să prezinte cititorului o serie de scurte biografii ale unor distinge personalități din istoria creștinismului, personalități ce formează elita cu care se mîndrește creștinismul.

În acest context autorul se referă la toți Sfinții Apostoli și Evangheliștii Mîntuitorului, cărora le dedică, fiecăruia, cîte un capitol.

Urmează doi Sf. Părinți: Policarp din Smyrna și Ignățiu din Antiohia.

Titlul „Apologetii frumuseții creștinismu-

lui” grupează pe Sf. Justin Martirul, Minucius Felix și pe Tertullian.

Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigore de Nazianz, Sf. Grigore de Nissa, Sf. Ioan Gură de Aur, Fericitul Augustin și Sf. Ambroziu din Mediolanum sînt reușiți sub titlul: „Preoții — învățători ai creștinismului”; iar „martirii creștinismului” îi pomenește pe Sf. Gheorghe, Sf. Dimitru, Sf. Sebastian, Sf. Caterina și Sf. Perpetua.

Lucrarea se încheie cu două capitole concludiv-reflexive: „Genii ale frumuseții creștinismului” și „Personalități creștine — eroi creștini”.

Cartea Arhim. Felix Dubneac prin forma și conținutul ei atrage și instruește. Subiectul ce și l-a propus autorul este temeinic argumentat așa încît, pe neobservate, parcurgem un vast material faptic dispus concentric noțiunii „frumusețea creștinismului”.

Cartea îndeamnă la lectură și la adîncă reflexie. Este cartea care spune mult în puține cuvinte.

Paul-Popescu Marian

WOLFGANG A. BIENERT: „*Allegoria*” und „*Anagoge*” bei Didymus dem Blinden von Alexandria, („*Alegorie*” și „*Anagorie*” la Didim cel Orb din Alexandria), în colecția „*Patristische Texte und Studien*”, vol. 13 Berlin — New York 1972, XI+188 pagini.

În 1941 s-au descoperit la Tura, în apropiere de Cairo, peste 2000 de foi de papirus, din care 1800 conțineau scrieri atribuite lui Didim Orbul (†398), iar restul lui Origen. În următoarele 3 decenii textele au fost descifrate și publicate. Lucrarea de față prezintă un fel de sinfază asupra metodei de interpretare folosită de ultimul mare dascăl al școlii din Alexandria, care, în urma unei regretabile lipse de înțelegere, a împărtășit aceeași soartă ca și marele Origen, modelul său, fiind condamnat de mai multe ori în urma sinodului V ecumenic, cu toate că istoricul Socrate îl punea alături de Vasile cel Mare sau Grigorie de Nazianz. Probabil că din pricina vederilor apropiate de ale dascălului său, dar mai ales pentru că recomanda în interpretarea Sfinței Scripturi folosirea unui sens mai duhovnicesc și mai ziditor de suflete, scrierile sale au fost urmărite, distruse chiar. Resturile descoperite acum 35 de ani vin să aducă lumină și precizări în multe din problemele vremii. Între altele și în privința celor spuse acum aproape 60 de ani

de către cunoscutul teolog protestant E. v. Dobschütz că în scrisul celor doi mai alexandrinii (Origen și Didim), stilul alegoric și cel anagogic nu se pot deosebi mult unul de altul, ceea ce s-a dovedit cu totul neadevărat, mai ales în urma studiilor recente ale lui J. Daniélou, H. de Lubac, etc. Cei doi teologi nu excludeau din capul locului sensul istoric sau literar acolo unde acestea existau ca atare, ci recomandau doar pentru zidire sufletească, raportînd totul la Hristos și la Biserică, un înțeles spiritual, duhovnicesc. „Templul trupului său” (Ioan II, 21), ca și interpretarea anagogică a pildei samariteanului milostiv ca Hristos (omul = Adam, Ierusalimul = raiul, Ierihonul = lumea etc., (Luca X, 30-37), nu ne pot da dreptul să mai persistăm în greșelile de mai demult.

Așa și în lucrarea de față. Materialul descoperit în 1941 conține mai întii comentarii la Geneză, la Iov și la proorocul Zaharia, care au putut fi confirmate de comentatori contemporani sau ulteriori. O altă categorie de comentarii sînt cele de la Psalmi și la Ecclesiast, unde nu avem expuneri pozitive propriu-zise, ci prelegeri libere, cu întrebări și răspunsuri, uneori critice, dar confirmate adeseori din alte scrieri ale lui Didim. În fine, o a treia categorie o formează „catenele” sau fragmentele din Vechiul și Noul Testament (din păcate încă neîndeplinite) din care despre unele se credea pînă de curînd că ar aparține lui Diodor din Tars.

Or în urma cercetărilor din ultimele decenii s-a dovedit că „De Trinitate”, cea mai discutată operă a lui Didim, nu provine de la el, după cum și tratatele contra lui Eunomiu, a lui Arie și Sabeliu, a montaniștilor precum și viziunea serafimului (Isaia 6), ce i-au fost atribuite pînă acum, sînt toate neautentice. În schimb, pe lângă opera exegetică amintită mai sus, rămîn confirmate tratatul despre Duhul Sfînt și cel contra maniheliilor.

Ca și Origen, care pomeneste pe de o parte de înțelesul „literal”, „istoric și trupesc”, iar pe de alta de cel „duhovnicesc”, „tainic”, „anagogic”, tot așa Didim folosește „alegoria” doar ca mijloc extern, fie că-i vorba de „ghimpele care intră în mîna bețivului” (Pilde 26, 9), de „cuvîntul cunoașterii” spre deosebire de „cuvîntul înțelepciunii” (I Corinteni 12, 8), de deosebirea dintre *alstiton* și *anagagos*. Tot așa și cînd explică însemnarea cuvintelor „Ierusalim și

Sion”, după cum și atunci cînd vorbește de lumea păcatului (Assur — Babilon — Egipt; de „păsările care scormonesc în gunoieri” (p. 91), de „caili sau catirii fără de minte” (Psalmi 31, 10).

În general, conchide autorul, Didim se apropie de textul biblic ca un inspirat, cerînd ascultătorilor să vadă în el o chemare la virtute. El cunoaște atît sensul literal (pros ritou), cît și pe cel duhovnicesc (noitou). În vederile sale soteriologice, Didim pune figura lui Hristos (= Noul Adam) drept temelia principală a credinței creștine, opuse încăpățînării, cu care unii privesc Sf. Scriptură și rostul omului (pp. 114-116), în rîndul cărora pe bună dreptate e socotit și Apolinărie de Laodiceea, pe care-l vizează adeseori (pp. 123-126 și aiurea, vezi „indicele”). Autorul crede că Didim privește filosofia drept „ancilla theologiae”. Temeiul ermeneuticii scriitorului alexandrin e hristologia sa (pp. 158-159).

Cînd vom avea publicate toate operele „marelui vizionar” (cum îl numea Ieronim), credem că toate celelalte cuvinte și păreri exprimate rîmîn lucruri neesențiale. Felul entuziast în care comentează Ecclesiastul I, 3, cred că ne poate da dreptate.

Pr. prof. T. Bodogae

VESELIN KESICH. *The Gospel image of Christ: The Church and modern criticism*, (Chipul evanghelic al lui Hristos: Biserica și criticismul modern), St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1972, 144 pp.

Această carte a fost editată de Seminarul Teologic Ortodox Sf. Vladimir din S.U.A., autorul ei fiind profesor la acest seminar.

Lucrarea este importantă pentru că ne prezintă punctul de vedere al unui teolog ortodox cu privire la metodele apusene moderne de exegeză a Noului Testament.

După cum scrie autorul în „Introducere”, scopul acestui studiu este „de a informa în general pe cititor despre una dintre cele mai importante probleme care au fost puse în cercetarea Evangheliei și de a contribui la începerea discuției, în cercurile ortodoxe, cu privire la valoarea criticismului biblic și la utilitatea lui pentru Biserică” (p. 9).

Deși acest criticism „a fost văzut de cei mai mulți ca un lucru negativ, ca un atac împotriva credinței”, autorul arată că „această carte a fost scrisă cu convingerea că criticismul biblic nu este negativ. Func-

țiunea proprie a criticismului este nu să distrugă, ci să zidească, nu să întunece, ci să lumineze" ... (p. 9).

Capitolul I este intitulat „Biserica și criticismul” (pp. 11—20). Autorul arată aici că „criticismul biblic nu a fost necunoscut în Biserica primară, însă problemele critice care sînt în centrul interesului în timpurile moderne, erau marginale în Biserica veche” (p. 11). O primă ramură a criticismului biblic este critica textuală. „Dacă am avea exemplarele originale ale cărților Noului Testament, n-am avea nevoie de critica textuală. Cărțile au fost copiate și în ele s-au strecurat greșeli. Scopul criticii textuale este de a ne procura textul cel mai bun posibil” (p. 12). Criticismul secolului al XX-lea, după primul război mondial, a fost dominat de critica formei, care consideră că pentru interpretarea unei cărți biblice este de mare importanță indicarea formei ei literare (p. 14). Unii teologi au dus la extrem critica formei, ajungîndu-se astfel la excese regretabile. R. Bultmann, de pildă, folosind această metodă, a ajuns să susțină că minunile trebuie eliminate din viața lui Iisus. Autorul apreciază că, cu toată insuficiența sa, „metoda criticismului formei în sine este neutră și, folosită de alți critici, s-a dovedit utilă și a deschis multe uși care erau închise pînă la aplicarea ei” (p. 18). Din păcate, năci o metodă critică nu este imună față de prejudecățile celor care o folosesc. „Opiniile cercetătorilor cu privire la Biserica, Tradiție și locul Bibliei în Biserica, de exemplu, influențează interpretarea pe care o dau ei textului biblic” (p. 19).

În Capitolul II, intitulat „Problema autenticității” (pp. 21—34), autorul arată că sarcina criticii Noului Testament este de a ne face „să-l vedem pe Iisus așa cum a fost El văzut de contemporanii Săi”. În Sfintele Evanghelii, cuvintele și faptele Mîntuitorului nu sînt relatate numai ca atare, ci ne sînt transmise și semnificațiile acestora. „Evangheliștii găsesc faptele împreună cu interpretarea în tradiția evanghelică, din care și-au luat materialul. Această tradiție își are începutul în însuși Iisus și în interpretarea pe care El a dat-o morții sale” (p. 23). Exegețul trebuie să țină seama de faptul că, în Sfînta Scriptură, cuvîntul lui Dumnezeu ne este împărtășit în cuvinte omenești. Exegețul creștin este liber în interpretarea sa, dar e liber înăuntrul unui oarecare cadru. De aceea, V. Kesich opi-

nează că exegețul Noului Testament trebuie să se călăuzească după următoarele principii: „Scriptura s-a dat și a fost înțeleasă împreună cu cadrul ei, Tradiția Bisericii; Unitatea Vechiului Testament cu Noul Testament este unitatea între făgăduințele lui Dumnezeu și împlinirea lor; Iisus este întemeietorul Bisericii și Biserica este trupul Său; Iisus cel istoric și Domnul cel înviat sînt una” (p. 30). În continuare, autorul tratează fiecare dintre aceste principii, vorbind despre: Scriptură și Tradiție; Unitatea între Vechiul și Noul Testament; Iisus și Biserica; „Iisus al istoriei” și „Hristos al credinței”.

Capitolul III este intitulat „Evangheliile și Evangheliile” (pp. 35—51). După ce prezintă istoria termenului „evanghelie”, autorul vorbește despre „evangheliile și autorii lor”. „Evangheliștii — zice el — nu pot fi considerați autori ai Evangheliilor în sens modern ... Fiecare a scris o Evanghelie pentru Biserică. Evangheliștii nu au fost transmitători pasivi ai tradiției Bisericii, ci activi „martori ai credinței”. Ei au fost inspirați de același Duh” ... (p. 41). După ce prezintă succint problema sinoptică, autorul vrea să dea un răspuns la întrebarea: „Sînt Evangheliile biografii?” „Chipul lui Hristos în Evangheliile — scrie el — este prezentat prin elemente biografice și istorice. Totuși Evangheliile nu pot fi socotite biografii sau vieți ale lui Iisus ... A scris o biografie a lui Iisus înseamnă a zugrăvi aspectul omenesc al persoanei lui Hristos ... În teologie, aceasta a produs „nestorianism”, separația firii omenești a lui Iisus de firea Sa dumnezeiască și în cercetarea evanghelică (a produs) așa-numitele „vieți” ale lui Iisus din secolele XIX și XX” (pp. 44—45). Evangheliștii au avut o dublă însărcinare: să înfățișeze cuvintele și faptele Mîntuitorului, dar și semnificația acestor fapte. „Evangheliile relatează faptele trecutului în lumina Învierii” (p. 46).

Capitolul IV se ocupă de „Ordinea cronologică și teologică în Evangheliile” (pp. 53—64). „Evangheliștii și-au aranjat materialul în așa fel încît să scoată la iveală semnificația vieții și a învățăturii lui Iisus, chiar dacă aceasta înseamnă sacrificarea ordinii cronologice” (p. 53). Materialul fiecărei Evanghelii este ordonat și în funcție de scopul Evangheliei respective. Uneori relatările evanghelice urmează totuși ordinea strict cronologică a faptelor (acest lucru este evident mai ales în relatarea patimilor și morții Mîntuitorului). În acest context

se pune și problema datei Cinei celei de Taină, dată care, aparent, este raportată în mod diferit de Evangheliile sinoptice față de Evanghelia a IV-a. Autorul scrie: „Între cercetătorii de azi ai Noului Testament există tendința de a accepta cronologia iohaneică a ultimelor zile ale activității publice a Mântuitorului” (p. 59).

Capitolul V, intitulat „Aderarea Bisericii primare la Evangheliile” (pp. 65—75) se ocupă de problema intrării Sfintelor Evangheliilor în canonul Noului Testament. Evangheliile „au fost compuse în mediul unei bogate tradiții orale” (p. 65). În epoca primară a istoriei Bisericii, în afară de cele patru Evangheliile canonice, au apărut și o serie de evangheliile apocrife, dintre care s-a păstrat în întregime numai așa-numita „Evanghelia a lui Toma”, scrisă în cercurile ereticilor gnostici. Ereticul Marcion a întocmit o listă a cărților pe care el le considera canonice. Marcion a exclus Vechiul Testament din canonul său, iar din Noul Testament a acceptat numai o Evangheliie prescurtată, după Sfânta Evangheliie de la Luca, din care a omis primele două capitole și 10 Epistole ale Sfântului Apostol Pavel (p. 69). Biserica, însă, n-a selectat cărțile canonice în mod arbitrar, ci urmînd anumite criterii precise. „Cărțile autoritative trebuiau să fi fost scrise de apostolii înșiși sau de ucenicii lor, conținutul lor trebuia să fie de origine apostolică și, de obicei, ele aveau să fie citite la cultul public” (p. 70). De aceea, „autoritatea apostolică a Evangheliilor a precedat canonicitatea lor. Biserica nu le-a înzestrat cu autoritate, ci numai a recunoscut originea lor divină. Mulți factori au contribuit la formarea canonului Noului Testament, însă cel mai important a fost inspirația Duhului Sfînt. Același Duh Sfînt care a călăuzit pe evangheliști la scrierea Evangheliilor lor, a călăuzit Biserica în întreg procesul de acceptare canonică a acestor cărți” (p. 71).

În ce privește lucrările de genul „Diatessaron”-ului lui Tațian (cca 170 d.H.), Biserica s-a pronunțat împotriva lor, căci ea „s-a atașat de cărțile ei și le apăra ca expresie a credinței și a vieții ei. Ea a respins cu fermitate ideea reducerii Evangheliilor și a apărut integritatea lor” (p. 75).

Capitolul VI, intitulat „Iisus, iudei și neamuri” (pp. 77—87), ne înfățișează mediul în care s-a desfășurat viața și activitatea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Evangheliile „reflectă viața Palestinei din secolul I”

(p. 77). Pe vremea lui Iisus, iudaismul „nu era un sistem monolitic”. În Palestina trăiau atunci în jur de jumătate de milion de iudei, din care vreo 6 000 erau farisei, vreo 4 000 erau esenieni, iar saduchiei erau mai puțin numeroși decît membrii grupării de la Qumran (p. 78). Nu se poate face o apropiere între învățătura lui Iisus Hristos și doctrina eseniană, cum au susținut unii critici. Esenienii erau o fracțiune exclusivistă, iar „învățătura lor era pentru cei aleși, nu pentru mase”, pe cînd învățătura Mîntuitorului a fost îndreptată către toți (p. 81). Față de samariteni și păgîni, atitudinea Mîntuitorului a fost cu totul diferită de cea a contemporanilor săi iudei. Învățătura Sa trebuia să fie propovăduită „tuturor neamurilor” (Matei 28, 19).

Capitolul VII este intitulat „Cine este Iisus?” „Răspunsul pe care-l dăm la această întrebare — scrie V. Kesich — determină interpretarea pe care o dăm Evangheliilor” (p. 89). În Sfintele Evangheliile, Iisus este înfățișat ca Mesia-Hristos, cel profețit în Vechiul Testament. Mîntuitorul a respins concepția mesianică a iudeilor contemporani Lui și de aceea și-a dat mai ales titlul de „Fiul Omului”, identificîndu-se cu Robul Domnului cel ce suferă și moare nevinovat, după profeția lui Isaia (p. 93). „Iisus aplică ambele titluri — Fiul Omului și Robul Domnului care suferă — la Sine însuși și la activitatea Sa. El se identifică cu figura transcendentă a Fiului Omului și împlinește rolul Robului Domnului” (p. 95). Mîntuitorul a fost permanent conștient de rolul Său mesianic și de faptul că va trebui să se jertfească pentru mîntuirea lumii. „Profețiile lui Iisus despre patima Sa nu relevă o dorință morbidă de martiriu. Scopul Său a fost să facă voia Tatălui și să împlinească misiunea pentru care L-a trimis Tatăl” (p. 97). În Sfintele Evangheliile, Mîntuitorul mai este numit „Fiu” și „Domn” (Kyrios). „Filialitatea dumnezeiască are un loc foarte important în Evangheliile de la Ioan. Dumnezeu L-a dat pe Fiul Său pentru mîntuirea lumii” (pp. 97—98). Titlul de „Domn” a fost cel mai sfînt nume pe care Biserica l-a putut da lui Hristos cel înviat (p. 99). Unii dintre criticii raionaliști au susținut că Iisus nici nu s-ar fi considerat vreodată drept Mesia și că Biserica, după învierea Sa, ar fi fabricat „secretul mesianic” (p. 101). După părerea acestora, cuvintele evanghelice care afirmă mesianitatea Mîntuitorului nu ar fi fost rostite de Iisus, ci ele ar aparține Bisericii. Autorul com-

bate această părere, arătând că Iisus este revelat ca Mesia în tot cursul vieții și activității Sale (pp. 101—102).

Capitolul VIII tratează despre „*Împărăția lui Dumnezeu*” (pp. 103—104). Când Iisus a spus că „s-a apropiat împărăția lui Dumnezeu”, El a anunțat că împărăția lui Dumnezeu este deja prezentă și că vechile făgăduințe au fost împlinite prin venirea Sa. „*Învățătura lui Iisus* — scrie autorul — era mai degrabă eshatologică decât apocaliptică”. În contrast cu apocalipsele iudaice, „la Iisus, veacul viitor a început deja și oamenii sînt chemați să-l privească și să se hotărăască ce să facă cu viețile lor aici și acum” (p. 104). Iisus nu separă prezentul de viitor, „istoricul”, de împărăția „cosmică” a slavei (p. 106). „În Evangheliile găsim o eshatologie care este deja realizată și o eshatologie a viitorului. Viața veșnică, o viață calitativ nouă, este acum posibilă (Ioan 3, 36; 5, 24; 6, 47)” (p. 107). În multe dintre parabolele Mîntuitorului se reflectă învățătura Sa referitoare la împărăția lui Dumnezeu. Aceste parabole cuprind aceeași chemare la pocăință ca și aceea pe care Mîntuitorul a exprimat-o la începutul activității Sale publice (Moren 1, 15). Mesajul despre împărăția lui Dumnezeu a fost exprimat „și prin faptele lui Iisus — minunile —, ca și prin cuvintele Sale — parabolele”. Exorcismele săvîrșite de Mîntuitorul, de pildă, erau mărturii ale faptului că a venit împărăția lui Dumnezeu și că, prin aceasta, puterea diavolului a fost limitată. Autorul remarcă: „Minunile, ca și parabolele, erau chemări la pocăință... Minunile n-au fost săvîrșite de Iisus pentru a satisface curiozitatea poporului s-au pentru a-i trezi admirația, ci pentru a produce pocăință, ca răspuns la chemarea Sa...” (p. 110). Minunile vorbesc în mod concret că vremea făgăduinței a trecut și că a venit epoca mesianică (p. 111). Care este relația între împărăția inaugurată de Iisus și Biserica a cărei existență a început în ziua Cînzecimii? „Răspunsul la această întrebare — scrie autorul — depinde de răspunsul la o problemă mai fundamentală: dacă Iisus a întemeiat Biserica sau dacă Biserica a fost o consecință neașteptată a mesajului Său” (p. 111). Din Sfintele Evangheliile reiese lămurit că Mîntuitorul a avut de la început în vedere întemeierea Bisericii. Chiar faptul că și-a ales 12 Apostoli dovedește acest lucru. Criticilor raționaliști care susțin că Mîntuitorul n-ar fi întemeiat Biserica, le răspunde El însuși, cînd zice: „... voi zidi

Biserica Mea și nici porțile iadului n-o vor birui” (Matei 16, 18). „Iisus — scrie autorul — a inaugurat împărăția lui Dumnezeu și a întemeiat Biserica. În epoca care a început la Cînzecime și se sfîrșește cu Parusia, împărăția lui Dumnezeu va fi prezentă într-un chip nou. Totuși, Biserica nu este împărăția slavei, ci comunitatea eshatologică a epocii împlinirii. Biserica participă deja la veacul viitor și experimentează slava împărăției, dar totuși ea anticipează împărăția ce va să vină... În această Biserică, care este sub stăpînirea lui Hristos cel înviat, au fost scrise Evangheliile, a fost păstrat și transmise chipul lui Hristos și cuvintele și faptele sale ne învață încă” (p. 114).

Lucrarea se încheie cu „*Concluzie*” (pp. 115—117). „*Lumina Învierii* — scrie V. Kesich — străbate chipul lui Hristos în Evangheliile. Aceasta este perspectiva evanghelistilor, iar expresia convingerii lor profunde este, de asemenea, și mărturia lor că Hristos cel înviat este identic cu Iisus al istoriei” (p. 115). Mulți critici moderni exprimă acest punct de vedere. Metoda criticismului biblic poate fi bună în ciuda limitelor ei. Dar această metodă trebuie altoită pe exegeza patristică. „Părinții sînt încă dascăli noștri” — scrie autorul — (p. 116). De aceea, este necesară o bună utilizare a criticismului biblic. Numai astfel el poate fi util Bisericii. „Criticii nu pot dovedi sau respinge afirmația că Iisus este Fiul Dumnezeului celui viu, însă ei pot dovedi că ucenicii Săi, cei care au fost cu El, care au fost învățați și trimiși în misiune de către El, au crezut în El și s-au închinat Lui. Noi îl cunoaștem pe Iisus prin mărturia lor și documentele care conțin mărturia lor furnizează materialul crucial nu numai pentru meditație, ci și pentru investigația istorică” (p. 117). Lucrarea se încheie cu „*Note și referințe*” bibliografice (pp. 119—142) și cu o „*Bibliografie selectivă*” (pp. 143—144).

Preot asistent Vasile Mihoc

Preot ION B. MUREȘIANU, *Mănăstiri din Banat*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1976, 174 pp.

Lucrarea de care ne ocupăm datorată părintelui Ioan B. Mureșianu, cunoscut în istoriografia bănățeană pentru valoroase contribuții, este o meritorie sinteză care întrunește cîteva capitole din viața religioasă a ortodocșilor români bănățeni. Înainte de a trece la analiza cuprinsului se impune o

remarcă: lucrarea prefatăă de Mitropolitul Banatului, dr. Nicolae Corneanu, este tipărită în condiții tehnice excelente, dispune de o hirtie de calitate superioară, de reproduceri reușite și reprezentative.

În primul capitol, autorul abordează câteva aspecte ale vieții din trecut a ortodocșilor bănățeni, cum sînt: începuturile vieții creștine, prozelitismul (catolic n.n.) și rezistența ortodoxă, catolicism-calvinism și „lege românească”, episcopia Caransebeșului, episcopia Timișoarei pînă la 1716, viața din Banat în secolul al XVIII-lea, solidaritatea ortodoxă, prozelitism și alte creri, etc. Părintele Ioan B. Mureșianu se bazează pe o bibliografie care corespunde în parte exigențelor științei, uneori pe lucrări perimate sau folosindu-se de procedeul „apud” (p. 17, 18, 19, 23, 24, 31, 34, 42, etc.), care sărăcește și mai acut documentarea. Acestei carențe se adaugă o altă lacună: lipsa unor studii de bază ca: M. Davidescu, *Monumente medievale din Turnu Severin*, București, 1969; S. Dragomir, *Valahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, București, 1959; *Historia Noroda Jugoslavije*, vol. II, 1959; Maria Holban, *Mărturiile asupra rolului cnezilor de pe marile domenii din Banat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea*, în „Studii și materiale de istorie”, II, 1957; I. Nistor, *Legăturile cu Ohrida și exarhatul plaiurilor*, în *An. Acad. Rom. seria III*, t. XXVII/1944; P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965; N. Petrović, *Temeljski Sabor*, N. Sad, 1973; Em. Turdeanu, *Les Principautés Roumaines et les Slaves du Sud: Rapports littéraires et religieux*, München, 1959; Gh. Vinulescu, *Privilegiile românilor din cele opt districte bănățene*, în „Fraților Al. și I. Lăpedatu”, București, 1930, etc. Mai este de menționat faptul că bibliografia sîrbească este transcrisă greșit, iar în cazul celei românești sînt erori (cf. Gh. Plășevici și Plavșici, I. Ilies în loc de Iliesiu).

În privința stilului, referindu-ne la întreaga lucrare, autorul încearcă să-i imprime un iz arhaic, cronicăresc, folosind în acest scop cuvinte vechi, regionalisme și metafore alese. Dar căutarea ostentativă nu-i întotdeauna în folosul calității, de aceea unele fraze își pierd din claritate.

În capitolul al II-lea, „Mănăstiri dispărute”, autorul lucrării realizează nouă medalioane, care ilustrează pregnant trecutul de luptă al Bisericii ortodoxe. Este regretabil faptul că părintele Ioan B. Mureșianu nu

cunoaște rezultatele cercetărilor efectuate de dr. Ewa S. Stolor (Cracovia) privitor la mănăstirea de la Cenad, care sînt revelatoare în privința vechimi sale. De asemenea stîrnește nedumerire faptul că nu a stăruit mai mult asupra importanței pe care o reprezintă descoperirile arheologice efectuate de I. Uzum la biserica și fortificațiile de la Ilidia.

Alte unsprezece medalioane formează al treilea capitol din lucrarea „Mănăstiri existente”. Ca și cel precedent, reprezintă evocări din viața spirituală a ortodocșilor bănățeni, de realizări și înfrîngerii, de luptă pentru păstrarea credinței străbune și ființei noastre naționale. Desigur este o scădere a autorului faptul că n-a inclus în acest capitol mănăstirea din satul Calinia, cea mai veche mănăstire de lemn din județul Caraș-Severin, în care s-au păstrat, între altele și cărți bisericești de la episcopia R. Vilcii — mărturie elocventă a legăturilor culturale strîns între Banat și Țara Românească.

Studiul expus este o prețioasă contribuție la opera de cunoaștere a vieții religioase a ortodocșilor români din Banat, iar cele câteva remarci critice vor să însemne sugestii în eventualitatea unei reeditări.

Theodor Trăpcea

Lucrarea are trei părți distincte:

1. o schiță a trecutului vieții religioase a ortodocșilor români din Banat, 2. mănăstiri dispărute și 3. mănăstiri existente. Acestea li se adaugă prefața semnată de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, un rezumat în limba engleză și un indice alfabetic.

Autorul aduce unele date, informații noi și interesante pe care le pune la îndemîna cititorului. O serie de obiective prezentate apar în lumina unor documente, pînă acum necunoscute, ceea ce schimbă perspectiva din care erau văzute de alți cercetători. Unde a fost posibil au fost folosite rezultatele săpăturilor arheologice mai noi pe care autorul le-a folosit cu multă înțelegere.

Interesant apare primul capitol, în care autorul prezintă o frescă a vieții religioase din Banat, deoarece, așa cum însuși specifică numai într-un atare context se pot reliefa mănăstirile cu importanța lor de centre bisericești și culturale.

Capitolul mănăstiri dispărute își are rostul său bine stabilit, deoarece așa se pot înțelege o seamă de afirmații istorice despre „mulțimea mănăstirilor” din această zonă a țării, mănăstiri ortodoxe care au contribuit la continuitatea vieții religioase de pe aceste meleaguri.

Capitolul mănăstiri existente oferă date bogate despre actualele locașuri mănăstirești.

În ciuda meritelor sale, volumul pe care-l prezentăm are și scăpări, asupra cărora ne vom opri în cele ce urmează.

În primul rând o serie de indicații bibliografice cuprind erori și inadvertențe. Un exemplu ni-l oferă nota 15 de la pag. 14 unde este citat acad. Ștefan Pascu și lucrarea sa „Voievodatul Transilvaniei” (vol. I Cluj, 1971, pp. 40, 44, 51, 57, 64, 65 și 85), fără ca la paginile indicate să se vorbească despre Morisena, cum pretinde autorul. La pag. 30 în nota 69 este citat „Gh. Plavșevici”, care la pag. 32 în nota 78 apare sub forma „Gh. Plavșici”. Ne-a mai atras atenția informația de la pag. 33 susținută pe nota 87 (unde este citat Sl. Costici, Șematizam pravoslavne srpsk eparhije temišvarske... Timișoara, 1925, p. 5), în sensul că mitropolitul Neofit a trimis unei biserici din Srem ușile împărătești, deși izvorul folosit nu pomeneste la locul indicat despre așa ceva.

Nepotriviri între text și notele subliniate apar și în numeroase alte cazuri (ex. nota 98 de la pag. 37 și nota 103 de la pag. 41 unde sînt amintite acte din arhiva fostului Comandament militar bănățean).

Găsim necesare apoi unele precizări și corectări. Bunăoară în nota 44 de la pag. 22 se vorbește de sigiliile mic și mare ale orașului Caransebeș fără a se preciza că o copie din sec. XVIII a sigiliului mare, identică cu stema orașului, se găsește expusă în Colecția de artă bisericească veche a Mitropoliei Banatului.

La pag. 55 autorul vorbește despre înființarea în 1736 a unei școli la Srediște (Iugoslavia) de către diaconul Vasile, venit de la mănăstirea Tismana. De la bun început trebuie precizat însă că data este inexactă, deoarece din actul nr. 20/1754 din Arhiva Aoademiei Sîrbe de știință și artă din Sremski Karlovaci, fond M. P. — „B” reiese clar că zugravul Ioan care a pictat în 1753 la Fibiș câteva icoane (13 bucăți), a învățat zugrăvitul la „maestrul Vasile” cu care a venit împreună în 1744 direct la Vrșac (Iu-

goslavia) și deci nu putea înființa o școală înainte cu 8 ani de a veni pe aceste meleaguri. În al doilea rînd la mănăstirea Săraca nu a existat nici o școală de zugrăvie ci cei care au restaurat în 1730 au fost meșteri din Țara Românească, deoarece nici despre unul nu se mai amintește în Banat, ulterior, decît despre un „Andrei” (Andreievici) care în fruntea unui grup de zugrăvi picta pe la 1737 la mănăstirea Vrăcevsnica (Iugoslavia), fapt în urma căruia nu putem trage concluzia că ar fi unul din „Andreii” de la Săraca. În al treilea rînd zugravul Vasile a putut avea un „atelier familial” și nici decum școală. În al patrulea rînd nu este Radu Lazarovici ci Lazarevici, nu Stancu Raicu ci Raiko Stoianovic așa cum se iscălește.

În capitolul „Mănăstiri dispărute” ne mîră faptul că sînt amintite doar (nouă) 9, cînd este de obște știut că au fost foarte multe mănăstiri pe acest teritoriu, putîndu-se vorbi de peste 200 (două sute).

În nota de la subsolul paginii 71, părintele Ion B. Mureșianu afirmă că „a descoperit sub straturile de var”... în biserica veche din Vărădia „... un fragment de pictură... executat în frescă”. Nu știm proveniența „descoperitorului”, dar ținem să precizăm că peste pictura veche nu a fost var ci zugrăveală și că nu se pare a fi frescă ci ulei, deoarece această tehnică are proprietatea de a „străbate” straturile de tempera și umă cu care a fost acoperită.

O altă precizare avem de făcut cu privire la mănăstirea din Iliidia. În primul rînd nu se arată că biserica de zid, care se găsește în incinta unei mari așezări feudale, este o rotundă, lucru de fapt mai mult decît important, deoarece este un factor major la demonstrarea continuității elementului bisericesc din lumea Bizanțului. În al doilea rînd coautorul de la nota 1, pag. 85 se numește Gheorghe Lazarovici, nu Lazaroni.

Cît privește mănăstirea Săraca sînt necesare observații mai ample. În primul rînd ceea ce autorul ignoră, este că în Banat cultul despotilor sîrbi a apărut abia în sec. XVI—XVII. Icoana despre care se vorbește la pag. 88 nu este a lui Gh. Brancovici și a soției sale Anghelina, ci reprezintă pe Maxim, Anghelina, Ioan și Ștefan și se găsește la muzeul Patriarhiei Sîrbe din Belgrad (nr. inv. 4131), fiind adusă de la mănăstirea Krušedol (Srem) și este de la sfîrșitul sec. XVII. Este adevărat că această icoană a fost luată de la Săraca, că în anul 1753

s-a făcut o copie de către Nicola Nešković, copie ce se găsește tot la Muzeul Patriarhiei Sîrbe din Belgrad (nr. inv. 4015), dar autorul dă greșit textul de pe ea. Textul spune: „Icoana acelor sfinți despoți sîrbești stăpînituri ai Sremlului am găsit-o în vremea preapașnicilor și preasfinților maiestăți cezarocrăiești romane Francisc I și soției sale Tereza în mîndșirea ce se numește *Semliung*”...

De asemenea tot greșit este și textul pisaniei din naosul mănăstirii pe care părintele Ioan B. Mureșianu îl dă la pag. 90. Corect este: „Cu vrerea Tatălui, cu sîrquinta Fiului și lucrarea Sfîntului Duh a fost renoval, și s-a semnat sfîntul lăcaș... în timpul împărăției marelui Cezar Carol al șaselea și a Prea Sfîntului Domnul episcop... fiii săi Nika și Jivan... cu aceștia”...

Arhitectura mănăstirii nu este plan de cruce greacă (și noi am greșit cînd am publicat cartea despre mănăstirea Săraca în 1971). Planul este în formă de cruce (se poate vorbi de crucea latină), deoarece planul în cruce greacă reclamă cei 4 stîlpi care susțin arcurile pe care trebuia să se sprijine tamburul. Absidele laterale drepte justifică analogii cu planuri mai vechi (sec. XI—XII—XIII) ceea ce ne ajută, se pare, la o datare a mănăstirii de prin sec. XIII.

În ce privește afirmația de la pag. 102 despre datarea iconostasului în 1720 este inexactă; nici o icoană nu vorbește despre această dată. Vechiul iconostas a fost din sec. XVII, lucrat în rozete, are și frînghie (ca creștătură), iar icoana (Iisus Pantocrator) la care se referă părintele Ioan B. Mureșianu are o însemnare din 1750—52 de fapt icoana este repictată peste una mai veche, iar lîngă datare (pe carte) se mai distinge numele *Isdu* (azi Bezdiu). Am pus și 1752 deoarece ultima cifră este aproape ștersă și seamănă cu „2”.

Tot la această pagină (102) se mai vorbește despre pictorii semnați în altar, pictori și pisanie date greșit. Corect ar fi: „... zugravii Andrei, Andrei fiul lui Iovan, Kirîak”... („Ego” nu înseamnă sînu ci lui).

La pag. 117 se vorbește despre lucrările de artă de la mănăstirea Partos, între care „*Iisus dormind*”. Or în toată literatura de specialitate această icoană poartă numele de „*Ochiul neadormit*”. Mai mult, se pare că nu se cunoaște „datarea prin analogie”, deoarece toată pictura de pe iconostas (ușile împărătești, ochiul neadormit, crucea și molenișle) sînt pictate în 1740 odată cu icoa-

na „Arhanghelului Mihail” (datată) și „Sfîntul Nicolae” (din Colecția Mîtropoliei). Acest lucru se vede clar din stilistica lor, nelăsînd nici un dubiu.

Aceste observații, precum și altele ce s-ar mai putea adăuga nu soad evident meritele volumului publicat de părintele Ion B. Mureșianu care rămîne un instrument util de cunoaștere a trecutului bisericesc din Banat și, în mod special, a mănăstirilor care au existat în trecut aici precum și a celor de astăzi.

Viorel Gh. Țigu

VICTOR RUSU, *Alef Bet*, Ed. Federația Comunităților Evreiești din România, București 1976, 360 pp.

„... De mai mulți ani încoace, din două în două săptămîni Victor Rusu oficiază un neasemuit serviciu divin: tipărește cîte un nou exemplar al „*Revistei cultului mozaic*” — spune Eminența Sa domnul Șef Rabin Dr. Moses Rosen în prefața cărții pe care o prezentăm și ale cărei medalioane au fost desprinse din colecția acestei reviste.

„... Cu bagheta harului său, Victor Rusu învie morții. El pășeste pe ulițele tîrgului de altădată, descoperă acolo sumedenie de Bonfe Syaig, oameni simpli, anonimi... Umbînd, parcă, în vîrful degetelor, Victor Rusu ia de mînă aceste minunate exemple umane și le dă „*felia de pline cu unt*” ce li se cuvenea de mult...” mai spune Eminența Sa în scurta dar atît plină de sensuri prefață ce o face la cartea primului redactor al „*Revistei Cultului Mozaic*”.

Un alt cunoscut publicist, I. Peltz, afirmă: „*Cartea lui Victor Rusu depășește, fără nici o îndoială, condiția memorialistică. Ea suscită interesul nostru, ceea ce pentru autor constituie împlinirea unei aspirații: aceea de a avea priză la public*...” (Revista Cultului Mozaic, nr. 380, Anul XXII, 1 decembrie 1976, p. 2) și Victor Rusu o are! Căci cartea sa poartă o încheiere de la mijloc, sau de la sfîrșit, de oriunde. Peste tot pulsează aceeași viață schițată în alb-negru tridimensional.

Amintirile cheamă amintiri și vîrful penitei schitează răbdător dantela mozaicată a vieții iudaice.

Alef, bet, alfabetul: 22 de semne și un întreg univers. Semne ce au scris în timp slovele culturii și civilizației acestui neam.

Alef bet-ul e simbolul permanenței, iar cartea un reflex.

... Un tirg moldovenesc anonim, o călătorie, o anecdotă, incită condeii scriitorului care e cînd spumos-optimist, cînd patetic-gînditor, îngemănînd sfîtos zîmbetul cu lacrimă. Paginile cărții devin astfel document, Biografie și autobiografie. Vibrante.

Economia volumului grupează portrete în „Fili tirgului”; viața, cu multiplele ei aspecte în „Zilele săptămîinii”, amintirea tristă și sîngerată a celui de-al doilea război mondial în „Kadiș” încheind sugestiv cu „Drumuri”. Elveția, Italia, Israel. Munte și mare, pustiu și asfalt, portocali și Zidul plîngerii, oameni și locuri...

Ființe obișnuite cu tot atîtea nume obișnuite. Ilie, Leizăr, Bercu, Smil, portret-pastilă cu viața în chenarul unei zile, personajul lui Victor Rusu, imunizat cu optimism împotriva sărăciei este tirgoșul. Birjar, prăvăliaș, croitor, zarzavaș, vînzător de ziare, gropar, doctor, plăcîntar sau dascăl, la un loc: existențe prozaice, biografii comune, anonime.

Anonimi? E un fel de-a zice. Altfel de anonimi cît poate fi un Ion sau Gheorghe, altfel de anonimi cît poate fi un neam!

Calvarul existenței nu alterează în colțul buzelor zîmbetul acestor oameni pe care foliantele îi transfigurează, îi adapă și-i hrănesc.

„Zilele săptămîinii” îmbrățișează evenimente. De la viața individului la viața colectivității, o dialectică.

Piinea, ziua de tirg, fotografia și filmul, teatrul, căsătoria, cîntecul sau umorul, sînt evenimente însele în colectiv. Și o undă caldă, o nostalgie lirică, un ton patetic ating coardele existenței la modul reflexiv. Mișcă. Mai cu seamă sărbătorile și obiceiurile. Atunci vibrează la unison toate meridianele.

Muindu-și pana în sînge și lacrimă, cu murmurul palid al *Kadișului* pe buze, imaginea atrocităților ultimului război prinde chip acuzator și faptele, faptele vorbesc. Suficient. Ghetoul din Varșovia, Kamila, Mauthausen, Anne Frank sau Allen Ginsberg, nume care zguduie ... Kadiș.

Ultimul grupaj al volumului este, spunem, sugestiv intitulat „Drumuri”. Viața e drum. Drumul, o viață de om și citeodată o carte, iar o carte, desigur, un univers.

Discret, în textura cărții, sesizezi mesajul, umanitatea blîndă, optimistă și caldă. A cincea cupă din serile de Seder sub constelația libertății și speranței de împlinire, devine simbol și ideal. Mai mult, cartea e o inițiere. Cei nefamiliarizați cu tradiția iu-

daică găsesc în Victor Rusu un excelent magistrat, iar în paginile sale „treptele și punțile” inițierii. Pe aripile povestirii ești purtat fără să-ți dai seama în plină atmosferă de viață iudaică. Și e autentică.

Meritul unei cărți stă în autenticitatea ei, iar al unui scriitor în virful condeului. „Alef Bet” probează cu prisosință amîndouă.

P. Dorobanțu

ION SIRBU, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul*, Ediția îngrijită de Damaschin Mioc, Editura Facla, Timișoara, 1976, 565 pp.

Editura timișoreană Facla reeditează, după alte opere de seamă aparținînd patrimoniului național, lucrarea bănățeanului Dr. Ion Sirbu: *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul* — Domnul Țării Românești. Ediția, îngrijită de harnicul cercetător Damaschin Mioc, care a îngrijit și „Cronica Banatului” de Nicolae Stoica de Hațeg (1969), reproduce lucrarea tipărită de autor în 1904 (vol. I) și 1907 (vol. II), cu mici modificări pe care editorul le anunță în „Nota asupra ediției”. S-a renunțat la „Cuvînt înainte” și la capitolul introductiv (p. 1—42, vol. I). S-au omis unele pasaje infirmate ulterior de istoriografia noastră și „referirile istoricului la întîmplări contemporane sîesi”. S-au mai efectuat unele îndreptări în „aparatură critică” (uniformizarea trimiterilor, prescurtarea consecventă și uniformă a titlurilor de reviste, colecții de izvoare, numiri de arhive...). S-au eliminat unele polemici care nu se refereau la obiectul cercetării. S-au mai făcut unele îndreptări ortografice, aplicîndu-se normele ortografice actuale. Ediției i s-a adăugat un foarte necesar glosar pentru „bănățenisme”.

Modificările anunțate de editor nu afectează fondul și calitatea lucrării. Datele importante pentru bibliografia autorului cuprinse în „Cuvînt înainte”, despre care Sirbu însuși scria că este „atît de neobișnuit în cuprinsul lui (p. XVI), care, oricum, „fac parte, scria el, din soarta cărții mele”, sînt utilizate cu competență de profesorul Ștefan Ștefănescu în prefața ediției. Astfel nimic nu se dă uitării. Capitolul introductiv („Început”. Scurtă privire asupra domniilor Țărilor Românești în leagăturile lor cu străinii, de la intrarea Românilor în istorie pînă la Pătrașcu cel Bun, pp. 1—42) își va fi avut rostul atunci, la apariția primei ediții. Autorul însuși scria în prima notă subliniară: „Această parte din „Început” e scrisă mai ales cu gîndul la cititorii

din popor pe care ar putea — sau cel puțin ar trebui — să-i aibă o istorie a lui Mihai Vodă Viteazul, chiar când ea e scrisă științific. Într-alt chip, cred, nici nu se poate aștepta o istorie a acestui domn să străbată la românii de pretutindeni. Apoi m-am gândit și la acei cărturari români în afară de granițele României, care, chiar trecind prin liceu, nu vor fi avut fericirea să audă ceva din trecutul neamului lor și mulți din ei nu vor fi văzut niciodată măcar un manual de Istoria Românilor. Altă închipuire nu am" (Ediția din 1904, p. 1). În continuare recomandă „prea frumoasa carte a d-lui Onciul *Originele Principatelor Române*, carte care n-ar trebui să lipsească de pe masa nici unui român (idem, p. 3).

Indreptările efectuate în aparatul critic și indreptările ortografice apropiu lucrarea de acum șapte decenii de nivelul tratatelor contemporane.

Noua ediție a fost primită după merit de presa zilelor noastre, de istorici și iubitori de istorie, ea reprezentând „un eveniment istoriografic”, „un important act de cultură” (Scinteia, 13 noiembrie 1976), „o reintegrare în circuitul valorilor istoriografiei noastre” (Orizont, 19 august, 1976), înscriindu-se „la loc de frunte în ierarhia valorilor spirituale ale istoriografiei noastre naționale și universale” (Drapelul Roșu, 2 iulie 1976). Istoricul Ștefan Ștefănescu, în prefața la această ediție, îl situează pe istoricul bănățean Ion Sirbu alături de marii istorici români, ca A. D. Xenopol, N. Iorga, D. Onciul, I. Bogdan, și alții, care au ridicat istoriografia românească la nivelul istoriografiei europene.

De aceeași primire și apreciere s-a bucurat, în presa străină și în cea românească, autorul și opera sa, acum mai bine de șapte decenii, când Dr. Ion Sirbu tipărea la București întâiul volum din această prestigioasă lucrare. Înainte de apariție, lucrarea era anunțată „cu vorbe frumoase” de Nicolae Iorga în prefața la volumul XII din colecția Hurmuzaki (Documente privitoare la Istoria Românilor).

Este bine știut însă că, la apariția primului volum din Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, Ion Sirbu era deja un nume consacrat în țară și peste hotare. Numele îi fusese popularizat de prima sa lucrare de anvergură: „Matei Vodă Basarab's auswärtige Beziehungen, 1632—1654”, dizertație de doctorat susținută în 1899 la Universitatea din Viena, tipărită în limba germană, la Leipzig, în același an. Riquros analizată de cri-

tica nemțească, elogiată de unele publicații de specialitate ca Österreichische Rundschau (Austria), Századok (Ungaria) și altele, lucrarea atrage atenția istoricilor din țară: B. P. Hașdeu și I. Kalinderu, Gr. Tocilescu și D. Sturdza, N. Iorga și Al. Hurmuzaki. N. Iorga o prezintă în „Revue critique” din Paris. Grigore Tocilescu obține pentru autor „un stipendiu” de la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice pentru a-și continua cercetările la Viena.

Deci la apariția primului volum din Istoria lui Mihai Vodă Viteazul, Ion Sirbu, doctor în istorie, cu faimă de erudit, avea admiratori și ... detractori, asupra cărora nu insistăm. Academia Română, în sesiunea generală din 6 aprilie 1905, în urma raportului prezentat de același academician Gr. Tocilescu, acordă istoricului bănățean dr. Ion Sirbu „Marele premiu Năsturel” (12.000 lei).

Ce l-a determinat pe istoricul bănățean să scrie, aici, la margine de țară robită încă, Istoria lui Mihai Viteazul? Cum a ajuns el, care, din școală, cunoaște mai bine istoria asupritorilor, decât pe cea a neamului său, el, care, din școală, cunoaște mai bine literatura germană și maghiară, decât pe cea a limbii materne, să realizeze cea mai bună istorie a celui mai îndrăzneț domn român?

Hotărîrea și culezanța istoricului bănățean ne apare azi, la depărtare de șapte decenii, de o tulburătoare măreție, într-o perioadă istorică extrem de agitată, când cărturarii poporului nostru căutau mijloacele și formele de rezistență față de înverșunata politică de deznaționalizare promovată de imperialismul austro-ungar. În „Cuvînt înainte” la ediția princeps, Ion Sirbu scrie: „Căteia aceasta mi-a fost cerută de domnul Dimitrie Sturdza, Primul Ministru de acum al României, de drațul primei mele lucrări asupra politicii externe a lui Matei Vodă Basarab, publicată în nemtește (...), pentru a cărei tipărire tot domniei sale am să mulțumesc. Deosebita onoare, ce mi se făcea prin această încredere în puterile mele, mi-a fost cu atât mai plăcută, cu cît cererea unei istorii a lui Mihai Viteazul, în felul cum am scris pe Matei Vodă, înlînea în sufletul meu o hotărîre nestrămutată, luată cu mulți ani mai înainte” (p. I). Deci „Istoria lui Mihai Vodă Viteazul” exista în gîndul și planul autorului. Primul ministru al României i-a dat impuls să-și pună planul în aplicare. Aseme-

nea îndemnuri a primit autorul și de la N. Iorga, și de la Hurmuzaki la Viena, în perioada documentării. Sevele însă veneau mai de departe, din acea „mișcare” pornită de osîrduitorul în dascălie Mihail Roșu Martinovici și strălucitul său elev Dimitrie Țichindeal, și iluministul Paul Iorgovici, și din întreg crezul celui veac, lapidar formulat, de mai multe ori, în cuprinzătorul „dacoromânism” — unirea tuturor românilor, autonomie națională și bisericească, folosirea limbii române în școală și biserică, abolirea legiurilor de maghiarizare...

Ion Sirbu vede lumina zilei în anul 1865, an care aduce izbînda țelului politico-religios, sfîrșitul anilor de luptă înverșunată pentru „dezrobirea ierarhică”, susținută de generațiile acestui zbuciumat veac, din care se desprind, pe lingă cele amintite mai sus, cu toate deosebirile de vederi sau ale mijloacelor de luptă, numele unui Moise Nicoară, Eftimie Murgu, C. Diaconovici Loga, Damaschin Bojincă, Nicolae Tincu Velia, V. Babeș, Mocioneștii ș.a., la care pot fi adăugați mulți protopopi și preoți a căror osteneală încă nu este îndeajuns cunoscută, ca Șuboniu și Georgevici, protopopii Timișoarei, Ioan Tomici, protopopul Caransebeșului, ș.a. Se înfăptuiesc unul din cele mai mari deziderate pe care le cuprindea „bănățenismul” în acea vreme, Regășiți, prin mitropolia sibiană, într-un „organism național”, românii din fostul imperiu habsburgic își sporesc eforturile pentru realizarea supremului ideal național: unirea tuturor românilor. Opera lui Sirbu este expresia științifică de adeziune la realitatea epocii sale.

În același an (1865) apare la Sibiu „Istoria Bisericească Politico-Națională” alcătuită de Nicolae Tincu Velia, care striga: „Pînă cînd să meargă românii cu ochii deschiși spre peirea lor?”

Dr. Ion Sirbu este născut în Rudăria, în cuprinsul vechiului și legendarului „confiniu militar”, „cuibul șoimilor almajeni”, de unde și luase zborul și Eftimie Murgu, corifeu al „dacoromânismului”. Tribunul care a ridicat la 1848 „duhul veacului” în Banat, avea „aderenți” în toate satele bănățene, printre care se puteau număra și preoții Ion și Iacob Sirbu, bunicul și tatăl istoricului.

Ion Sirbu crește în atmosfera românească întreținută cu sîntenie în casa preotească din Rudăria, în care se citea istorie și literatură națională. După ce-și susține teza de doctorat cu „Politica externă a lui Ma-

tei Basarab”, privirile lui se îndreaptă spre Mihai Viteazul. Desigur, alegerea nu este întâmplătoare. Mihai Viteazul ocupă în istoriografia noastră un loc aparte. Toți istoricii noștri i-au consacrat pagini patetice. Nici din preocupările bănățenilor nu lipsește personalitatea voievodului. Cu mai bine de trei decenii înainte de nașterea lui Ion Sirbu, de pildă, Damaschin Bojincă publica articole interesante despre realizatorul unirii românilor. Ion Sirbu, îngeaminind erudiția cu vibrația dragostei de neam, realizează prima lucrare bănățeană științifică și cea mai amplă și documentată lucrare din istoriografia românească, privind cîovîrșirea personalitate a lui Mihai Viteazul.

Înfruntînd adversitățile — lipsuri materiale, priviri dușmănoase, invidie și șovinism — Sirbu alcătuiește o operă magistrală, vîdînd că unirea înfăptuită de Mihai Viteazul a rămas un simbol, ca un ecou prelunghit peste veacuri, în memoria tuturor românilor.

Vorbînd despre politica externă și raporturile lui Mihai cu mai puternicii săi vecini, Sirbu scrie: „E de lipsă să știm cum se purtau în aceste grele momente cele două curți împărătești, cea din Praga și cea din Viena...” (Ediția Mioc, p. 39). „Am aflat de bine să-i scriem mai cu temei începutul, care nu era cunoscut chiar după tot adevărul pînă acum, ca să putem avea o privire lămurită asupra raporturilor în care se aflau cei doi puternici vecini ce se încaierară, pentru ca apoi să înțelegem cu atît mai bine rolul ce avea să-l joace voievodul român între ei” (Idem, p. 42).

Meticulos, chinuit de teama că n-a fost destul de lămurit, dornic să nu scape nimic, încearcă expunerea cu amănunte, neputînd evita totdeauna prolixitatea. Dar nici patosul faptelor, nici dragostea permanent manifestată față de eroul său, nu împietăzesc ținuta riguroasă științifică. Confruntă izvoarele cu severitate. „Vom crede ce ni se dovedește și dintr-altă parte” scrie el, nemulțumindu-se cu o singură mărturie, chiar dacă aceasta este favorabilă voievodului al cărui prestigiu îl apără. Încetează cercetarea și confruntarea cînd are convingerea că „prin mărturiile din documente nu se dă nimic de minciună din cele ce spun cronicarii” (Idem, p. 174).

Unanim a fost exprimată părerea de rău pentru pierderea manuscrisului vol. II partea a II-a și a vol. III, cu puțin înainte de moartea autorului (1922). Și marele istoric N. Iorga și-a exprimat părerea de rău pen-

tru această pierdere. Astfel nu putem cunoaște, în viziunea istoricului bănățean, apoteoza și căderea marelui voievod. Din propria-i confesiune știm cât de mult a dorit să termine și să publice întreaga lucrare. Desigur nu tentația spovedaniei sau dorința de a impresiona, ci o intimă și ne-zdruncinată convingere îl determina să scrie în încheierea predosloviei la ediția principis: „Sint dator a face întreagă această lucrare și pentru simțămîntul de evlavie, pe care toți trebuie să o avem, mici și mari, pentru cel mai mare Domn din istoria tuturor românilor, din cuvîntul pentru acela, care mai nenorocos și după moarte decît Marele său Coleg naintaș din Moldova, n-a avut, ca acesta, cîntecul unei serbări oficiale la împlinirea celor 300 de ani de la jalinica sa moarte” (vol. I, p. XVI). Și „cu cît înaintează în această lucrare, Domnul mi se înfățișează tot mai curat în măreția în care l-am văzut din început”... (Vol. II, p. III).

În preajma reeditării acestei opere, cineva sugera să se renunțe la „bănățenisme”. Ar fi fost păcat. Editorul însă n-a renunțat la limba autorului. A alcătuit un glosar și astfel s-a rezolvat problema limbii, dacă a fost o problemă. Limba folosită de Ion Sirbu este un document prețios, de care el însuși a fost conștient. „M-am trudit, ne spune el, să întrebuintez în text (afară de note) limba vorbită sau cel puțin înțeleasă de popor”... „Am socotit că au drept la viață literară și câteva cuvinte din Banat, care pot fi înțelese fără multă greutate. Citim în toate zilele atîtea moldovenisme, pe care noi ceștialaltă de obicei nu le înțelegem, și multe am ajuns a le și înțelege. De ce nu am strecura și noi, care am fost, cum se știe, cei mai scutiți de amestecul străinilor, câteva bănățenisme din munți, așa cu măsură, astăzi ceva, mine ceva, pînă va veni literatul cel mare (după cei care au mai fost și iute s-au stîns) să le dea botezul cărții” (pp. XIV—XV). Ion Sirbu nu este singurul, din acea vreme, care s-a gîndit la „pătrunderea” graiului bănățean în literatură.

Uneori pentru a fi cît mai lapidar, el recurge la „limba de acasă” fiindu-i mai la „îndemină”, dar relatarea curge ușor, plăcut, și lectorul nu este supus la eforturi prea mari pentru a înțelege sensul. De altfel Sirbu nu cultivă „vorbierea frumoasă”, urmărind să fie cît mai explicit, cît mai explicit, cît mai exact, riguros științific, aproape rigid.

Nedumeriri a provocat „retragerea” istoricului dr. Ion Sirbu la Rudăria, după ce obținuse atîtea succese științifice și avea cele mai frumoase perspective. Unii biografi au încercat să pătrundă motivele „mai grave” care au determinat neașteptata „claustrare” în pitoreasca vale a Rudăriei aurifere, căci, desigur, nu ispita unui trai idilic sau mediocritatea unui confort burghez l-a ținut 14 ani (1908—1922) departe de marile centre culturale și universitare.

N-a surprins pe nimeni cînd, în 1890, părăsește Viena, cu cîteva cufere de cărți, și se întoarce la Rudăria pentru a-și pregăti în liniște, sub îngrijirea mamei și a surorilor care-l adorau, teza de doctorat, pe care o va susține în 1899 la Viena. La fel procedase înaintașul său Nicolae Tincu-Velia, care, după ce i se zădărniciu alegerea de protopop al Caransebeșului (1855), se retrage la parohia Secaș, desăvîrșindu-și opera care l-a consacrat. N-a surprins pe nimeni cînd, în 1904, părăsește Bucureștiul — și umilul post pe care-l ocupase în capitala României — și se retrage la Rudăria pentru a termina înțitul volum din marea sa lucrare. Dar hotărîrea lui de a se retrage pentru întreaga viață la Rudăria, în 1908, pentru a ocupa parohia rămasă vacantă după moartea tatălui său, a iscat nedumeriri și comentarii. Se știe că din anii studenției a rîvnit o catedră universitară. Pentru aceasta s-a pregătit. Și șanse a avut. I se oferă o catedră la Iași, unde a strălucit numele bănățeanului Damaschin Bojincă, unde a vibrat glasul rudăreanului Eftimie Murgu. O refuză din motive care, în ultima sa analiză, nici lui nu-i fuseseră bine lămurite. Ar fi dorit o catedră la București? I se oferă un post de preot la capela ortodoxă din Viena, unde putea regeși bibliotecile și arhivele, profesorii și mediul din anii laborioaselor sale cercetări. Refuză și acest post. La Caransebeș, în anii cînd înzestratul istoric bătea drumurile spre capitala „de peste munți”, era o puternică mișcare culturală cu pronunțat caracter românesc. Aici se manifesta o deosebită grijă pentru istoria și literatura română. Institutul teologic — singura școală superioară din Banat — avea nevoie, în acea perioadă, de un specialist la „Istoria Patriei” și fericitul episcop Nicolae Popea, membru al Academiei Române, a încercat să-l apropie, dar dr. Ion Sirbu „ocolaște” și această șansă și cere (la 12 sept. 1908) Consistoriului din Caransebeș aprobarea pentru a-și completa

studiile teologice (anul II și III) la Institutul diecezan (după ce studias cursuri de teologie la Jena și frecventase un an la facultatea teologică din Cernăuți). Solicită apoi hirotonirea — ca celib — pe seama parohiei Rudăria, pentru a nu lăsa credincioșii fără păstor sufletească și a-și ajuta mama și surorile. (Asupra acestui capitol vom reveni cu alt prilej). Oricum, istoriografia noastră a pierdut mult prin retragerea dr. Ion Sirbu din mediul cărturăresc, din mediul universitar. Activitatea lui este remarcabilă și în acești ani. A reprezentat Almășul la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, a fost membru în comisia de redactare a mișcării de unire a Ardealului și Banatului cu România, a fost delegat la conferința de pace de la Paris, unde a susținut documentația pentru integritatea Banatului, a fost deputat în primul parlament al României întregite, a fost administrator al protopopiatului Mehădiei (1910—1920), a fost deputat congresual și deputat eparhial, s.a., dar din toate drumurile și misiunile, tot la Rudăria s-a întors, unde s-a așezat, la 15 mai 1922, și pentru odihna de veci, alături de înaintașii săi.

Prot. dr. Marcu Bănescu

RĂZVAN THEODORESCU: *Un mileniu de artă la Dunărea de Jos (400—1400)*, Editura Meridian, București, 1976, 305 pp.

Volumul „Un mileniu de artă la Dunărea de Jos”, face parte din seria „România, mari epoci de artă” și este cea dintâi sinteză asupra unui mileniu de artă plastică de la Carpați și Dunărea de Jos, datorită cercetătorului principal și criticului de artă Răzvan Theodorescu de la Institutul de istorie „N. Iorga” din București.

Lucrarea lui Răzvan Theodorescu are o introducere iar în cele cinci capitole este expusă problema artei în mileniul întâi la Dunărea de Jos. Metoda întrebuintată este cea istorică, cu un aparat critic riguros aplicat descoperirilor arheologice și istorice ale preevului mediu, evului mediu timpuriu până la sfârșitul secolului al XV-lea. Fiecare capitol este urmat de note bibliografice ample, lucrări de istorie, de artă în limba română și străină, unde se găsesc explicații prețioase necesare înțelegerii fenomenului istoric de artă. Descrierea obiectelor de artă, a tezaurilor, a diferitelor piese de arheologie și a monumentelor istorice,

ce, cetăți, biserici, este însoțită de 302 ilustrații în alb și multe în color deosebit de reușite. Adeseori autorul lucrării pentru a descoperi autenticitatea obiectelor de artă recurge la ipoteze, face incursiuni în lumea îndepărtată a vechilor civilizații, infirmă unele exagerări, toate raportate în lumina adevărului istoric, pentru a arăta locul și importanța civilizației românești a mileniului de la Dunărea de Jos.

Introducerea conține o caracterizare generală a manifestărilor de artă milenară a perioadelor importante pe baza periodizării istoriei României, de la sfârșitul sec. al IV-lea, până la sfârșitul sec. al XV-lea, cind de fapt etnogeneza română a fost realizată și s-au constituit statele feudale românești de o parte și de alta a Carpaților. Examinează puterea de sinteză a mediului local față de diversele înriurări ale arilor artistice învecinate care sînt mereu adaptate și integrate fondului artistic românesc.

Un loc deosebit ocupă analiza premiselor bizantino-balcanice, legăturile culturilor materiale autohtone cu neamurile migratoare, contactul cu arta Imperiului, premisele populare, rezultat al fondului local, preocupările artisanale, ceramica cu temeuri romane și bizantine, care s-au grefat din sec. X—XIV-lea, fluxul cultural al Bizanțului, al Balcanilor, ca și unele elemente occidentale, romano-pontice, toate sînt probleme ale creației de artă „drumul parcurs de evoluția artistică a spațiului românesc” de-a lungul mai multor etape (pp. 5—10).

Începuturile artei premedievale în spațiul carpato-dunărean îl găsim în Dobrogea sec. IV—VI, elementele elenistico-romane și întocmirile spirituale ale creștinismului, a luptei dintre păgînism și creștinism, unde biserica amintește jertfa unor martiri în unele cetăți tomitane, cu o viață religioasă organizată, și dincolo de Dunăre, în părțile Munteniei probabil. Dobrogea anilor 400—600 va intra tot mai mult în sfera artistică a culturii orientale, pe cind în Constantinopol se întîlneau, Egeea, Asia-Mică, Siria și Egiptul. Triumful definitiv al creștinismului, a unor forme de cult, a unei ierarhii ecleziastice, cu rituri și ritualuri bine precizate, a dus la o artă majoră, la revelațiile spiritului în arhitectură, la bazilici, cu procedee și tehnici deosebite.

În sec. al IV-lea sînt consemnate monumente creștine în diferite părți ale Dobrogei din sec. IV—VI. În jurul anului 400, misionarismul creștin, orientat în limba greacă în Dobrogea și „Barbaricum”, se

solda de multe ori cu eroi ai noii credințe „martirii” bisericii „Gothiei”. Monumentul funerar de la Nicolitel (sfârșitul sec. al IV-lea sau prima jumătate a sec. al V-lea) ca și numeroase bazine creștine din sec. IV—VI găsite în Dobrogea, sînt mărturii vii. Lăcașuri de acest fel sînt arătate de Răzvan Theodorescu la Tropaeum Traiani (Adamclisi), Histria, Tomis (Constanța), Troesmis (Iglița), Axiopolis (Cernavodă), Dinogetia (Gârvan) și Callatis (Mangalia), unele amintite de Procopiu din Cezarea, și care au beneficiat de munificența imperială a lui Justinian.

Din analiza mai multor bazilici dobrogene și a stilului arhitectural din zonele bizantine, egeene, ca cele din Salonic, Asia Mică, pînă în Orient și Siria, — Răzvan Theodorescu ajunge la concluzia că tot acest efort înseamnă o prosperitate relativă și de istorie autentică a unei vieți creștine importante pe tot cuprinsul provinciei romano-bizantine, ca și a multor cetăți refăcute și zidite din nou.

Despre bazilica din Sucidava din sec. al VI-lea, prima și singura construcție de acest fel găsită pe pămîntul românesc de la stînga Dunării — se crede că a fost lăcașul unui centru ecleziastic romano-bizantin depinzînd de Arhiepiscopia Justiniana Prima, (Ohrida) a cărei jurisdicțiune ajungea, din 535 începînd, pînă în Oltenia și Banat.

În epoca premedievală la noi ca și în alte părți ale Europei se dezvoltă arta și meșteșugurile în sec. VI, VII, VIII, cînd legăturile cu Bizanțul, care se afla în criză slabă, se fac descoperiri ale ceramicii și a metalelor, obiecte lucrate la roata olarului de autohtoni romani nord-dunăreni, ceramica nord-dunăreană în sec. V—VII, ceramica populară românească, depozitele de dincolo de Carpați (Ipotești, Bratei) care continuau tradiția carpato-dunăreană a olăritului românesc, pînă la continuarea unei ceramici stră- sau protoromânești (cultura Dridu) de tipul amforelor bizantine din sec. V—VI (pp. 11—23).

În epoca premedievală și în spațiile carpato-dunărene avem cele două stiluri: policrom și cel animalier. Folosirea metalelor zoomorfe în decorație prin Orientul asiatic, Grecia și în lumea scitică a steperilor, animalele întrebuintate scopurilor ornamentale au fost: lei, grifoni, dragoni, păsări fantastice. Artă tracică a stăruit în regiunile carpato-dunărene și în cea sarmată, acceptînd și influențe ale artei metalelor

din China dinastiei Han, din lumea gotică și scandinavă a sec. III-IV. Unele animale aveau un caracter bizar, capricios, cu caracter totemic, simbolic și heraldic, de la neamurile scitice au pătruns în Muntenia, Banat și Moldova sec. III—IV.

Tezaurul de la Pietroasa (1837), cu 22 de piese de aur, s-a păstrat la noi. Răzvan Theodorescu apreciază vastele și eruditele incursiuni istorice și arheologice, concluziile la care a ajuns A. Odobescu la stabilirea tipologiei fiecărei piese. Plecînd de la perfectă și justificată împărțire ce a făcut-o Odobescu pieselor de aur masiv și pe cel al pieselor de aur ornate cu pietre prețioase și semiprețioase, Răzvan Theodorescu pentru primele subliniază tradițiile greco-romane, iar pentru cele de al doilea stabilește caracteristica artei pontice cu elemente de artă orientală a sec. IV și V. Se dă importanță deosebită Paterei și Colanului cu inscripții rune, cu caracter sacru.

Tezaurul descoperit la Buzău, reprezentativ pentru arta barbară de la sfîrșitul sec. al IV-lea și începutul celui de al V-lea în regiunile carpato-dunărene și nord-pontice, atestă gustul artistic al goților a căror conviețuire cu băștinașii este o realitate istorică și arheologică. Cuprinzînd vase cu caracter sacru cu însemne sacerdotale, probabil ale unui lăcaș de cult și ale unui șef religios sau politic got — Răzvan Theodorescu dezvoltă luptele pentru supremație în Europa de răsărit și est-centrală între neamurile germanice și huni — conchide că tezaurul a fost îngropat dinainte de anul 400 în regiunea de nord a Munteniei — se înscrie ca un strălucit exemplar în sirul monumentelor de artă a metalelor descoperite pe pămîntul României.

Sînt descrise și amplu comentate tezaurul de la Șimleu-Silvaniei, Concești și Apahida (pp. 48—80).

Primii voievozi români și duci de Transilvania erau legați de ținuturile dunărene și poate și de Bizant. Din cronică Vita Sancti Gerardi cunoaștem realitățile bănătene ale evului mediu timpuriu, mai ales în etapa a doua a lui Ahtum la Cenad, și a construcțiilor din sec. al X și al XI-lea, a unor călugări greci, bizantini, iar mănăstirile Sf. Ioan Botezătorul și cea a Sf. Gheorghe, ne arată arta zidirii, mai întîi călugări de origine balcanică, apoi a benedictinilor din Ungaria, Germania sau Italia, care au întovărașit pe cel dintîi ierarh catolic al locului, episcopul de neam venețian Gerardus de Sagredo — Răzvan Theodorescu arată

că nu se știe căror arhitecți celor balcanici sau apuseni, pot fi atribuite cele dinții biserici din Cenad, numai cercetările arheologice ulterioare își vor spune cuvântul. Sarcofaful de piatră de la Morisena descoperit la 1868 a fost mult discutat asupra originii bizantine sau venețiene (pp. 106—107).

Arta cizelării în aur este reprezentată de 23 vase din metal prețios, descoperite acum aproape 2 veacuri la Sinnicolaul Mare, în împrejurimile Cenadului — Morisena Urbs — a elementelor medievale — Tezaurul de la Sinnicolaul Mare a fost cercetat de mai mulți învățați, oari au indicat un eclectism semnificativ artei sud-estului european, în sec. IX—XI.

Pe baza analogiilor și a diferitelor grupe tipologice din sudul Dunării, și a unor ateliere din Banat și Bizanțul anului 1000, a lui Ahtum și a familiei lui din Banat care a stăpinit Banatul în sec. X—XII, de Cenadul atât de apropiat de Sinnicolaul Mare — Răzvan Theodorescu bazat pe aceste considerente istorice, crede că vasele care au fost descoperite „au fost raportate tot mai mult în ultima vreme la chiar regiunea în care au fost descoperite — Banatul” (p. 105 și urm.).

Dobrogea sec. al X—XII — a fost cercetată în legătură cu meșteșugurile artistice, de la ceramica la bijuterii și întocmirile arhitectonice, unde istoria Bizanțului e prezentă, cu amestec etnic și sincretismul cultural.

Un rol important îl joacă aici clerul — cel episcopal și monahal ortodox, în viața socială, publică și religioasă a provinciei bizantine, centre ca Dristra-Dorostolon, de care depindea pământul dintre Dunăre și Marea Neagră (în epoca mitropoliei întemeiate aici de Tzimiskes și dependentă la rîndu-i de Constantinopol...).

Deosebit de importante sînt monumentele rupestre de la Murfatlar, descoperite acum 20 de ani în stîncă de cretă a Dealului-Tibisirului, nu departe de Constanța, care a atras atenția istoricilor, istoricilor de artă și de limbă, prin caracterul lor de unicat în cea mai veche cultură românească. Aci erau amestecate popoare „de toate limbile” și români ca element etnic preponderent majoritar, dar mai erau greci, slavi și turanici. Biserica principală din complexul de monumente căluğăresc de la Murfatlar, era alcătuită din mici încăperi

stîngace. Arhitectura de cult: altar-naos și pronaos. Elementul artizanal al cioplitorilor de la Murfatlar este primitiv, stîngaci — dar plin de pitoresc, inscripția cu caracter chirilic, glagolitic, rune, un amestec epigrafic — inscripții cu referiri onomastice și evanghelice și cronologice, de aci și situarea în timp al ansamblului monastic, la sfîrșitul secolului al X-lea și în cursul sec. al XI-lea.

Căluğării din complexul mănăstiresc de la Murfatlar s-au refugiat în fața unor invazii, iar arhitectura aceasta seamănă cu cele contemporane ale căluğărilor din Crimeea, Caucaz, Apulia și Asia Mică, care erau mărginașe cu Dobrogea. Erau români, greci, slavi, capadocieni — ai unei biserici ce găseau adăposturi în grotte ale cărui sens simbolic, epifanic, străjuind din timpuri mai vechi în spiritualitatea locului — unele doctrine în Dobrogea erau heterodoxe, a unor interpretări apocrife ale tradiției evanghelice și ale textelor bisericești a sec. IX—XII, cînd în dreapta Dunării pînă în Tracia, paulicienii de origine microasiatică — ei și succesorii lor balcanici, infiltrau dualismul în mediile populare, prin căluğări mai simpli (pp. 120—126).

Întemeierea statelor românești în veacul al XIV-lea, primii voievozi ai Țării Românești și Mușatinii în Moldova, au înălțat primele lăcașuri bisericești și au încheiat o ierarhie metropolitană de origine balcano-constantinopolitană, cu adînci tradiții românești, un monahism nord-dunărean, cu reguli bine stabilite ale ortodoxiei, biserici de plan triconic la Vodița, Tismana, Cotmeana, Cozia, iar în Moldova la Siret, Moldovița și Humor, care sînt realități românești, veritabile stiluri romanico-gotice, sau bizantino-balcanice, cu ctitorii lor autohtoni iubitori de independență și pămînt românesc. Prin aceste rînduiri bisericești care stau la începutul istoriei statelor românești, prin acestea lumea mediului românesc intră în conștiința Europei răsăritene și de sud-est, iar unele curente și doctrine de coloratură mistică și folclor religios al creștinătății orientale găsea uneori adăpost în lumea țăranilor, a țirgovetilor, a clericilor de rang înalt sau mărunț, în Oltenia, Muntenia, Moldova și Banat și în Sudul Ardealului (p. 158 și urm.).

Se face apoi istoricul și împrejurările înființării mitropoliei Țării Românești, cea

din 1359, 1370, ierarhi sosiți din Balcani, de la Athos și din Bizanț: Iachint de Vicina, Antim de Critopoulos, Hariton de la Cotlumuz și Atanasie de Severin — în Moldova Iosif, „episcop” autohton venit de la Cetea Albă, recunoscut de Bizanț abia la 1401.

Biserica Sf. Nicolae de la Argeș începută înainte de moartea lui Basarab I și terminată sub urmașul său, — de dimensiuni impunătoare, care a adăpostit, din 1395—96, relicvele Sf. Filofteia aduse aici din Vidinul aflat sub turci.

Biserica Sf. Nicolae din Argeș are funcția de edificiu al mitropoliei muntene și face parte din zona de cultură artistică din Macedonia, cu înfrîngere puternică bizantină. Rolul spiritual și politic al Salonicului îl deținea, epoca faimoasei și pline de consecințe și dispute dintre adepții lui Grigore de Palamas și ai lui Barlaam de Seminara, încheiată cu victoria doctrinei mistice a isihasmului palamit, devenit în 1351, la sinodul de la Blaherne, doctrina oficială a bisericilor bizantine, împărțită de patriarhi și împărați, care au fost direct sau indirect legați de chiar începuturile bisericii metropolitane a Țării Românești (Calist I, Filotei, Ioan al VI-lea Cantacuzino) (p. 180).

Ctitorii lăcașului argeșean cu hramul Sf. Nicolae — veniți din zonele dunărene și balcanice în legătură cu lumea bizantină pentru arhitectură și pictură, ce lega Argeșul de Constantinopol — și cu regiunea Salonicului, care-l avea biserica Sf. Apostoli cu o înrudire cu unica biserică „în cruce greacă înscrisă” pe pământul Țării Românești.

Pictura bisericii este armonioasă, elegantă în altar și naosul unde se păstrează peste 300 de scene ce compun în pronaosul urme de Judecata de apoi și scenă ale Sfântului al cărui hram și al cărui nume îl poartă, Deisis-ul din aceeași încăpere, a fost apropiat de câteva ori, cum afirmă Răzvan Theodorescu — de faimoasa (1310—1320) mănăstire constantinopolitană Chora, astăzi Kariye-Djami — ctitoria celebrului dregător umanist bizantin — care a fost Theodor Metochites. Reprezentări iconografice din mozaicurile nartexului exterior de la Kariye Djami — apropierea pînă la amănunte, în scena Minunii de la Cana, sau cea a înmulțirii piinilor, compoziții ample cu narațiuni uneori anecdotice, nu lipsesc grația unor personaje remarcabile, frumusețea și grația elenistică, precum vasta

Adormirea Maicii Domnului din naos, desenul viguros și expresia armonioasă de la albastrul și verdele închis la galben, roșu, portocaliu, în marele curent al Renașterii paleologilor din Constantinopol și al patriarhilor din sec. XIII—XIV în Peninsula Balcanică, orientarea stilistică spre arta contemporană a Bizanțului metropolitan (Peč, Dešani, Lesnovo) (pp. 183—186 și urm.).

Prima mănăstire întemeiată la Vodița, cu hramul Sf. Antonie — patronul eremiților din Thebaida Orientului, ridicată în 1372, cu sprijinul lui Vladislav I, dar cu munca efectivă a lui „chir Nicodim” și a fraților lui”, unde s-a păstrat Tetraevangeliarul, manuscrisul miniat pe care tradiția îl atribuie lui Nicodim, unde aurul discret se întindește cu albastrul detaliilor florare, eleganța în infiltrări vegetale a inițialelor cu decorații animaliere, animale, vrejuri, flori și păsări.

La Tismana (sec. XIV), epitrahil cu fire de mătase, de aur și argint, cu motive florale și animaliere, medalioane cu busturi de sfinți, profeți și arhangheli, — din Sudul Dunării, poate Bizanț —, cu inscripții grecești și monograme „lumina lui Hristos se arată tuturor” și „lumină”, „viață”. Cuvîntul „lumină” pe o broderie din sec. al XIV-lea într-un centru monahal, Răzvan Theodorescu o pune în legătură cu adepții isihasmului.

Mănăstirea Cozia întemeiată de Mircea cel Bătrîn, — zidită și ornată cu picturi în 1387—1391, a devenit necropolă voievodală, singurul lăcaș de plan triconic din sec. al XIV-lea, cu hramul Sf. Treimi. Arhitectul a fost poate un balcanic, sau un român care a lucrat pe șantierele de pe Morava. Decorația sculpturală seamănă cu cele de pe valea Moravei, cu ctitoriile cneazului Lazăr — la Rovania și Lazarica Kruševac — și în Oltenia, la Cozia — astfel sînt încadrările de ferestre, decorate cu împletituri, balauri, păsări — coloane răsucite, rozete, imagini ca a acvilei bicefale însemnul simbolic al despotiei bizantino-balcanice, pe care Mircea cel Bătrîn îl putea arboră odată cu cucerirea în 1388 a Dobrogei — pămînt stăpînit de Dobrotici și Ivanco.

Interiorul bisericii are imagini cu conținut liturgic pentru spiritualitatea monastică a timpului, într-un climat de viață călugărească din Oltenia veacului al XIV-lea, care evocau scene ce-și aveau modelul în

Sinaxar, viețile sfinților și în manuscrisele ilustrate ale ținuturilor balcanice din secolele XIII—XIV sau pe marii campioni ai pustniciei, ai vieții anahorete. Atmosfera isihastă, se găsea în toate mănăstirile Țării Românești a sec. al XIV-lea, de la Vođița pînă la Cozia — într-o redactare bizantină, cu o atitudine combatantă, proprie isihastilor, față de toate alunecările de la ortodoxie. Pe zidurile martexului bisericii monastice din Oltenia, scena Viziunii Sf. Petru din Alexandria, zugrăvită nu departe de aceea a conciliului de la Niceea, din cadrul Sinoadelor ecumenice — de care se leagă, deopotrivă în orizontul istoric și simbolic — amintita scenă, cuprinzînd figura în picioare a lui Petru din Alexandria, înaintea lui Iisus, cu ereticul Arie înghițit de monstrul iadului, reprezintă o foarte elocventă imagine a înfringerii răului ce amenința Biserica; scena „Viziunii” — ce însemna, încă din veacul anterior celui al ridicării Coziei, o îmbogățire a programului iconografic bizantin o limpezire a condamnării a neomaniheismului — însemna și la Cozia, în pictura sud-est europeană a sec. XIV—XV un permanent apel al luptei împotriva heterodoxiei; într-o spiritualitate ce devenise comună întregului monahism al Europei balcanice în jurul lui 1400, în care mănăstirile din Țara Românească se integraseră total ca mod de viață și de creație artistică (pp. 204—310).

Arta bisericească a Moldovei își are importanța ei prin acei ctitori ai Moldovei — Mușatinii — primelor mănăstiri și a mitropolitului Iosif de la Suceava, abia acceptat de Constantinopol, datorită voievodului Alex. cel Bun al Moldovei. Mănăstirile Siret, Moldovița, Humor, Rădăuți au străbătut mai multe etape de artă, cea „occidentalizantă” între 1350—1360, momentul Rădăuți, după cea „balcanică” — de fapt sirbească — de la Siret în anii 1370—1390 și în fine evoluția artei în special a arhitecturii Moldovei către 1400, a treia etapă ilustrată de ctitorii monastice ale epocii lui Alexandru cel Bun, etapă pe care Răzvan Theodorescu o numește cea „bizantino-pontică”, a legăturilor întreținute cu Constantinopolul imperial și patriarhal, care, în 1401, ratifica — după un lung conflict — dorința feudalilor și a clerului moldovenesc de a avea în fruntea bisericii locale pe alesul lor (pp. 216—222).

Ultimul capitol, al V-lea, cuprinde multe date istorice privitor la Apusul european în

sec. al XIV și XV, contactul cu Orientul și Dunărea de Jos, întâlnirea Occidentului cu Bizanțul, cu Balcanii și cu Islamul, așa cum le-a ilustrat istoricul Nicolae Iorga, în așa numitele „cruciade tîrzii” în multe istorii de cultură și civilizație apuseană și din Răsărit privitor la Țările Române.

Astfel Dunărea de Jos, înainte și după 1400 — arhitectura militară și cea bisericească, artile au fost influențate de stilul ariei gotice — ale goticului occidental, ale celui central european sau veneto-dalmat — între 1350 și 1450.

Arta carpato-dunăreană cu cetățile de piatră, bine fortificate la sud și răsărit de Carpați în veacul al XIV-lea, ca Drobeta-T. Severin, — cele ale voievozilor din Țările Române, sau din Transilvania, în epoca cînd în Banat era Pippo Spino florentinul, cetatea carpatică de la Poenari din Țara Românească, nu departe de Argeș.

În Dobrogea sec. al XIV-lea genovezii au avut o activitate deosebită, — iar drumul comercial care pleca din întreg spațiul pontic — de la Constantinopol, la Marea Neagră pînă la Caffa și la Dunărea de Jos — peste tot strălucia o tradiție de veche cultură românească, cu vechile cetăți moldovenești, Chilia, Cetatea Albă, Roman, Suceava, Scheia Mușatinilor. Relațiile politice, culturale ale Țărilor Române erau legate prin multe fire în cîmpul artei de cele occidentale, a țărilor învecinate din Balcani, cu Ungaria și Polonia.

Misiunile căluğărești catolice ocupă un loc de propagandă catolică și de luptă, a dominicanilor, franciscanilor din sec. XIII, în Țara Severinului, la Milcov, Siret — în lumea românească a Ortodoxiei.

Sînt exemplificate prin mai multe ilustrații influențele italiene, florentine și venețiene în arta sculpturală a sarcofaagelor din mănăstirile țărilor române, înfloriri cu motive vegetale, de asemenea și stofe aduse din orașele flamande, franceze, cusături cu fir de aur, și argint din Bizanț, broderii de perle, costume ale voievozilor români în armuri apusene, precum și monede ale voievozilor Basarabilor (Vladislav I, Radu I, Mircea cel Bătrîn și ale Mușatinilor Petru I, Alexandru cel Bun), ca și Sigiliile voievozilor Roman I și Alexandru cel Bun (pp. 233—272).

Lucrarea are Sigla, Indice, un rezumat în limba franceză și unul în limba engleză.

Răzvan Theodorescu a realizat o documentată lucrare de arheologie, istorie și

istoria artelor „Un mileniu de artă la Dunărea de Jos” pentru perioada (sec. V—XV), care este un unicat în felul cum sint puse, discutate, și prezentate problemele de artă ale unui popor care a lăsat lumii o strălucită civilizație în spațiul carpato-dunărean, dovadă peremtorie a autohtoniei și a continuității elementului românesc de pe tot cuprinsul țării noastre în acest timp.

Prof. Constantin Rudnăanu

RENAȘTEREA, *Buletinul parohiei ortodoxe române „Nașterea Domnului” din München (R.F.G.) anul I, mai—iulie 1977, 16 pp.*

O nouă publicație bisericească vine să ateste nu numai existența parohiei ortodoxe române din München, ci în același timp activitatea bisericească pe care o desfășoară confrății noștri aflați departe de țară. Redactată de P. C. Părinte prof. Mircea Basarab, ea are menirea să hrănească sufletește pe membrii parohiei și să informeze cititorii asupra diferitelor aspecte ale vieții comunității destul de proaspate din sud-estul R.F.G.

Numărul la care ne referim, se încadrează într-o serie pe care o dorim neîntreruptă și este închinat centenarului independenței de stat a României. El debutează prin articolul intitulat „Prea Fericitul Părinte dr. Iustin Moiseșcu, noul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române”, este semnat de P. C. Părinte prof. dr. Ștefan C. Alexe, superiorul capelei ortodoxe române „Mihail Sturza” din Baden-Baden și sint înfățișate personalitatea noului patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, viața și prodigioasa activitate a Prea Fericitii Sale.

„... Departe de vatra strămoșească, dar strâns uniți cu cei dragi ai noștri prin credință ortodoxă și simțire românească spune autorul, ne alăturăm rugăciunile noastre fierbinți către Dumnezeu cel Atotputernic cu cele ale dreptmăritorilor creștini ai Bisericii Ortodoxe Române, spunând într-un singur glas și într-un singur cuget: Întîi pomenește, Doamne, pe Prea Fericitul Părintele nostru Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, pe care îl dăruiește sfințitor Tale biserici în pace, întreg, cinstit, sănătos, îndelungat în zile, drept învățînd cuvîntul adevărului Tău” (p. 3).

Urmează articolul redacțional dedicat împlinirii a „o sută de ani de la Independen-

ța României (1877—1977)” și care reevaluează, din perspectiva istoriei poporului nostru „încercările și faptele de arme pe care românii le-au înscris în istoria lor sub comanda lui Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ioan Vodă, Mihai Viteazul... pentru a nu cita decît cîteva nume dintre domnitorii care, sub o formă sau alta au luptat pentru dezrobirea sau neatinerea neamului”. Articolul mai face referire la Unirea Principatelor și redă părți din cronica războiului pentru independență și cîștigarea acestuia prin care țara noastră a intrat într-o nouă fază istorică, aceea a României moderne.

„Aspecte ale Independenței naționale în literatura română clasică” se intitulează următorul articol semnat de prof. dr. Pompiliu Dumitrascu și care începe cu contribuția, și în acest domeniu, a marelui gînditor și om de stat român Mihail Kogălniceanu. Se constată — spune autorul — că „conștiința ființei naționale, unitatea poporului român” sînt ideile dominante pînă în secolul al XIX-lea și ele rămîn ca atare și mai tîrziu, ca niște coordonate majore ale evoluției ființei a culturii române (p. 6).

În acest context este amintită contribuția lui Vasile Alecsandri ale cărui nepieritoare poezii au surprins în mod înegalabil eroismul luptătorilor și patrioților români în înclăștarea lor victorioasă. Sint amintite: „Peneș Curcanul”, „Serghentul”, „Eroi de la Plevna” și „Odă ostașilor români” cu toată încărcătura lor de patriotism și talent.

Alături este pus George Coșbuc, în ale cărui poezii se regăsește atît de limpede lupta pentru independență de la „Cîntece de vitejie” la „Pașa Hasan”, „Trei, Doamne și toți trei” și „Rugămintea din urmă”.

La fel, spune autorul articolului, — au procedat Al. Macedonschi, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Emil Gîrleanu, G. Galaction, M. Sadoveanu și alții, neuitînd pe marele N. Bălcescu a cărui „Istorie a românilor sub Mihai Viteazul”... „făcea apel la un moment crucial din istoria noastră națională, pentru a demonstra posibilitatea devenirii și înfloririi neamului românesc” (p. 8). Arătînd că „în aceeași manieră romantică, dar cu mijloace ale expresiei artistice superioare, Eminescu în *Scrisoarea III* evoca epoca lui Mircea cel Bătrîn cu lupta pentru menținerea ființei naționale și a realei demnități”, prof. dr. P. Dumitrascu conchide cu aceea că „direct sau indirect, majoritatea oamenilor noștri

de cultură din trecut au exprimat, cu felurite mijloace, ideii definitorii istoriei poporului român, adică aceea a conștiinței unității și a dorinței de libertate și independență" (p. 8). Versurile lui Geo Dumitrescu din poezia „Inscripție pe piatra de hotar” încheie această scurtă, dar evocatoare retrospectivă a contribuției culturii românești la idealurile dintotdeauna ale poporului român.

Este intercalată poezia „Sergentul” de Vasile Alecsandri care în redusa paginație a buletinului capătă o valoare în plus.

Articolul semnat de prof. Dumitru M. Colotelo evidențiază rolul major pe care îl are „sfânta liturghie în viața credincioșilor”, a celor ortodocși în special. El analizează pe scurt cele mai importante părți ale liturghiei cu ceea ce reprezintă ele pentru credincioși „... în acest sens, sfânta liturghie (fiind) baia spirituală”... a acestora.

Părintele paroh, prof. Mircea Basarab semnează apoi „Cronica parohială” în rindurile căreia consemnează tristețea enoriașilor la auzirea vestei încetării din viață a patriarhului Justinian. Este descris apoi modul în care au fost serbate Sfintele Paști, contribuția parohiei pentru înălțarea urmărilor cutremurului din 4 martie 1977, manifestări închinare centenarului independenței naționale, vizita la München a Prea Sfințitului Episcop Lucian Făgărășanul din Paris care, oficiind liturghia arhierească, a hirotesit întru iconom stavrofor pe preotul paroh.

Programul serbării închinare centenarului independenței de stat a României încheie acest număr al *Renașterii* müncheneze, reprezentativ pentru sufletul românesc de pretutindeni.

P. Dorobanțu

POȘTA REDACȚIEI

Observații la „Călăuza Biblică“

Apariția „Călăuzei biblice“ în paginile revistei noastre (nr. 1—4, ianuarie—aprilie 1976, pp. 49—193 și nr. 5—8, mai—august 1976, pp. 328—471) și apoi în extras (288 pp.) a trezit interesul multor cititori care au ținut să ne împărtășească reacțiile lor. Dintre observațiile acestora, am reținut în special pe ale P. C. Părinte prof. dr. Sofron Vlad, specialist în studiul Noului Testament, întrucât ele corectează o seamă de erori strecurate, atât de tipar cit și de fond, de redactare.

Plecînd de la adagiul „Novum Testamentum in Vetere latet, Vetus in Novo patet“, într-o călăuză biblică spune P. C. Sa nu putem simplifica valoarea probatorie a textelor din Vechiul Testament fără a slăbi argumentarea noastră în adevărurile pe care le susținem. În al doilea rînd, trebuie să ținem seama de textul oficial al Sfintei Scripturi, care este folosit de preoțime și credincioși, altfel ne expunem la greșeli în citarea textelor.

a) Autorul „Călăuzei“ preotul Teodor Șerb¹⁾, folosește Vechiul Testament, dar este foarte zgîrcit în citarea lui. Exemple : p. 20 (M. B. nr. 1—4, p. 68) la *atotțiitor*, nu se citează nici un text din Vechiul Testament, deși există vreo 12 unde Dumnezeu este numit „atotțiitorul“. Din textele citate, numai trei probează că Dumnezeu este „atotțiitor“. Pagina 231 jos (M. B. nr. 5—8 p. 414) la *sfîntenie* sînt citate 4 texte, deși sînt atîtea altele unde Dumnezeu însuși se declară „sfînt“, unde este declarat „sfînt“ sau numit „Sfîntul lui Israel“ și în care se vorbește de sfîntenia Lui sau numele Lui sfînt.

Pagina 154 § 2 (M. B. nr. 5—8, p. 237) pentru *milă* se citează patru texte din Vechiul Testament, cu toate că sînt peste o sută în care se vorbește despre mila lui Dumnezeu, afară de mulțimea altor texte unde Dumnezeu este numit „milostiv“ sau este invocată „mila“ Lui.

Pagina 161 (M. B. nr. 5—8, p. 344) la *mîntuire*, sînt citate șase texte din Vechiul Testament, dintre care numai unul este potrivit, cu toate că în Vechiul Testament sînt peste o sută șaptezeci de texte în care Dumne-

¹⁾ Părintele prof. dr. S. Vlad a utilizat pentru lecturarea *Călăuzei biblice*, a preotului T. Șerb, exemplarul tipărit în extras. Vom reda în paranteze corespondentul fiecărei observații în numărul de revistă respectiv.

zeu apare ca izbăvitor, răscumpărător, mîntuitor sau este invocat pentru a mîntui, sau se vorbește de mîntuirea sau izbăvirea dată celor aflați în robie fizică sau morală.

Pagina 191 (M. B. nr. 5—8, p. 374) *Părinții* și p. 251 (M. B. nr. 5—8, p. 434) *Tatăl*, nu se află nici un citat din Vechiul Testament de unde să reiese că numirea de „părinte” sau „tată” dată lui Dumnezeu era folosită.

Pagina 97 (M. B. nr. 1—4, p. 145), la cuvîntul *har*, nu se dă nici un text din Vechiul Testament, ca și cînd acolo n-ar exista această noțiune.

b) Neținînd seama de textul oficial, aprobat de Sfîntul Sinod, continuă P. C. Părinte prof. Sofron Vlad, ne expunem la citații greșite. Iată numai două exemple : la pagina 85 § 2 *fiii lui Dumnezeu* (M. B. nr. 1—4, p. 133), se citează din Iov 1, 6 ; 2, 1 și 38, 7. În textul grecesc al Septuagintei aflăm în toate trei citatele expresia „anghelos” pe care textul oficial al traducerii românești o redă corect „îngerii”, pe cînd în traducerea franceză a lui L. Segond din 1925 și în textul german a lui Luther din 1859, apare expresia „fils” și „kinder”, traducerea avînd la bază textul ebraic, unde „benei” este redat corect în franceză cu „fils” și în germană cu „kinder”.

Pagina 231 jos (M. B. nr. 5—8, p. 414) privitor la *sfîntenia* atribuită lui Dumnezeu se citează Osea 11, 12. Cap. 11 din Septuaginta nu are însă decît 11 versete ca și în ultimul text oficial românesc. Textul ediției a II-a din 1944 a Bibliei oficiale, are la Osea cap. 11 numai 11 versete, întrucît versetele 10 și 11 au fost contopite. Citarea cap. 11, 12 să fie o greșeală de tipar ? Răspundem categoric nu, ci o greșeală de altă natură, făcută de autor, citînd după ediția britanică a Bibliei românești, unde cap. 11 din Osea are 12 versete și unde e vorba de Dumnezeu cel sfînt. Astfel, pentru toți cei care folosesc ediția britanică a Bibliei, citațiile din Iov sînt corecte, căci se vorbește de fiii lui Dumnezeu și corect este și citatul amintit din Osea, pe cînd pentru cei care folosesc textul oficial aprobat de Sfîntul Sinod, aceste citate sînt greșite, fiindcă la Iov se vorbește de îngeri iar nu de fiii lui Dumnezeu, iar la Osea despre sfîntenia lui Dumnezeu, în cap. 12, 1 ca și în cap. 11, 9, care loc, cu toate că se află și în ediția britanică, nu este amintit.

Apar apoi nepotrivite unele titluri ca : „*Hristos Apostolul și Arhiepiscopul*” de la p. 14 (M. B. nr. 1—4, p. 62). Toate textele citate justifică demnitatea de arhieru a Mîntuitorului, dar nu și numirea lui de apostol pe care n-am întîlnit-o. La *Dumnezeu* p. 71 (M. B. nr. 1—4, p. 119), *cel adevărat, al adevărului*, s-ar putea produce confuzia de a identifica sensul celor două noțiuni. Citatele din 1 Paralipomena și Ezdra nu justifică pe *cel adevărat*, decît după textul ediției britanice. Pe aceeași pagină se află : *Dumnezeu este unul*. Cu toate că în textele citate, afară de Deuteronom 5, 6 și 7, 9, care după textul oficial nu justifică „unicitatea”, în trei din textele indicate se vorbește de *singurul* Dumnezeu și după ediția britanică și în Deuteronom 7, 9, iar în textul din Isaia 45, 18 se afirmă categoric : „Eu sînt Domnul și nu este altul !”. Autorul n-a scris în loc de „este unul” este *unicul sau singurul* Dumnezeu, titlu care ar fi exprimat mai clar unicitatea.

La pagina 257 (M. B. nr. 5—8, p. 440), se vorbește de *veșnicia Tatălui* dar nici unul din textele citate nu conțin această idee. În schimb sînt alte texte neotestamentare în care se află „veșnicul Dumnezeu“, „împăratul veacurilor“, „Cel ce singur are nemurire“, „Eu sînt Alfa și Omega, începutul și sfîrșitul“. Nici textele citate la *atotputernicia Tatălui* nu conțin această idee, cu toate că Dumnezeu Tatăl din Noul Testament este identic cu Dumnezeu Atotputernicul din Vechiul Testament unde expresia „atotputernic“ se întîlnește atît de des. La *bunătatea Tatălui* s-ar fi putut adăuga și unele texte din epistolele pauline. Probabil este o scăpare și aceea că la p. 71 (M. B. nr. 1—4, p. 119), la diferitele subîmpărțiri, nu s-a adus una despre bunătatea lui Dumnezeu, despre care numai în Psalmi se pomeneste în peste douăzeci de locuri.

c) P. C. Părinte prof. Sofron Vlad se oprește în fine, asupra textelor generale sub titlurile : *Biserica*, *Botez* și *Duminică* și adaugă cîteva observații suplimentare. Mai întîi una de caracter general. Nu trebuie să se piardă din vedere deosebirea care există între un manual de Îndrumări misionare și o călăuză biblică. În manual, autorul pleacă de la anumite raționamente juste, indică textele, le combină, face interpretări, trage concluzii pentru ceea ce dorește să dovedească, pe cînd într-o călăuză biblică vorbesc numai textele și ele trebuie să fie clare. Aceste texte sînt pilonii care susțin titlurile sub care sînt grupate și ei trebuie să fie solizi. Deci se vor omite textele care prezintă neclarități și care se aseamănă unor piloni falși.

Exemple : la pagina 28 (M. B. nr. 1—4, p. 76), *Biserica* : Matei 10, 16 ; Faptele Apostolilor 19, 32 ; Romani 6, 3—4 ; I Corinteni 7, 14 ; 12, 4 ; Efesenii 4, 1, 7 ; — „ekklesia“ — adunare și în Faptele Apostolilor 19, 32, se referă la adunarea turbulentă provocată de argintarul din Efes (vezi contextul 19, 23—41). La pagina 29 (M. B. nr. 1—4, p. 77), *ambele alcătuiesc o unitate* Psalmi 34, 8 ; *Biserica locaș* ; Faptele Apostolilor 12, 5 ; I Corinteni 11, 22 ; 14—34 — ekklesia — adunare pentru cult iar nu localul unde avea loc adunarea. *Sfințirea bisericii*. Ezdra 3, 12. Dacă autorul ar fi formulat un subtitlu : jertfelnicia credincioșilor pentru zidirea bisericii, ne-ar fi putut da multe texte din Ezdra și Neemia, ca și din cărțile istorice, iar pentru sfințirea bisericii, se puteau pomeni textele în care se vorbește de sfințirea templului lui Solomon, doctrina despre Biserica era mai bine susținută.

Botezul, pp. 31—33 (M. B. nr. 1—4, 80—81). La p. 32/80, la Corneliu sutașul s-ar fi putut adăuga „și casa sa“ sau „cu toată casa sa“, iar la text trebuie adăus și versetul 33 unde se spune „noi toți“, care justifică acest adaus, deci textul să cuprindă cap. 10, 33, 47—48. Trebuie completat apoi „casa temnicerului“ sau „temnicerului ... cu toată casa sa“ și tot astfel la Lidia. La „înstituit de Mîntuitorul“ trebuia adăus „după înviere“. La „cu apă și cu Duh“ textele Macabei 1, 8 ; Faptele Apostolilor 8, 36, 38 și Efesenii 5, 26 nu susțin titlul. „Prin întreită cufundare, în numele Sfintei Treimi“ partea a doua a titlului se sprijină numai pe Macabei 28, 19 și I Iov 5, 7, 8, iar pentru partea întîia a titlului nu există texte în Sfînta Scriptură și deci trebuie eliminată. Pagina 33/81/, la *sîn-*

gelui Matei 26, 34—42 și Ioan 15, 13, 14; iar la „dorinței“ Luca 7, 47; Ioan 14, 25; I Psalmi 4, 8; I Ioan 4, 8 textele semnalate nu sprijină titlul. La „copiilor“, trebuie reproduse textele ca la p. 32 iar nu altfel și eliminat Luca 1, 15.

Duminica, pagina 69 (M. B. nr. 1—4, p. 117). În rîndul unu : *temeiuri în Vechiul și Noul Testament*. La Vechiul Testament rămîne numai Ieremia 31, 33; celelalte nu corespund și trebuie adăugate citatele corespunzătoare din Epistola către evrei. La „prin revărsarea darurilor“, numai Faptele Apostolilor 2, 1—5 sprijină titlul. Pentru ce nu am zice : Pogorîrea Duhului Sfînt asupra Apostolilor ? La „rînduită pentru cultul“... textele din Luca și I Corinteni nu sînt concludente. „Sabatul desființat“... Matei 19, 16—22 și Ioan 3, 2 nu se potrivesc. S-ar putea adăuga aici Ioan 1—16 citat mai jos. La „sinodul din“... s-ar putea adăuga : „iar apostolul Pavel respinge revenirea la practicile iudaice“, pentru a justifica textele din Galateni și Coloseni. Pentru a se constata inconvenientul indicării textelor după ediția britanică, să se vadă cele două citații din psalmi la „duminica“ și citatul din Ioil p. 68 rîndul trei (M. B. nr. 1—4, p. 110) titlul principal : „Dezbinările“; adaus la subtitlu dă : Dezbinările din Biserica condamnată (??) Pe aceeași pagină la „diavolul“ se află subtitlul „strică Scripturile“. E greu de spus cum s-ar putea explica această afirmație, cînd în textele date, „diavolul“ reproduce destul de corect textul din Psalmi 90, 11—12 ? !

Fiindcă, în fine, diferiți autori nu folosesc aceleași prescurtări la indicarea cărților din Sfînta Scriptură, aruncîndu-ne privirea peste prescurtările de la pagina 3 (M. B. nr. 1—4, p. 51) putem observa că s-a operat o prescurtare în numărul profețiilor mici, fiind reduși de la doisprezece la opt !

Înceind P. C. Părinte prof dr. Sofron Vlad precizează : „mărturisesc că nu mă miră anumite lacune la o lucrare așa de mare și de migăloasă, care ar trebui să fie opera unui colectiv, căci pentru o singură persoană ea este o lucrare de o viață întreagă. Știu din experiență proprie că, pentru înțelegerea corectă a unor texte trebuie să apelezi la comentarii și uneori nu numai la unul singur pentru a le desluși înțelesul. Sînt unele texte care formează adevărate noduri gordiene, pentru a căror lămurire îți trebuie cercetare asiduă și răbdare, dacă nu vrei să procedezi ca Alexandru Macedon, tăindu-l cu sabia fără prea multă zăbavă, dar să ai o sabie foarte ascuțită și ... îndrăzneală“.

Cititorii din străinătate pot abona revista „Mitropolia Banatului“ adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export-Import Presă, P.O. Box 136—137 — Telex : 11226, București, strada 13 Decembrie nr. 3.

universitar la Institutul teologic din Sibiu. Comisia mixtă Ortodoxă-Anglicană de la Cambridge. Relații cu Biserica Vechilor-catolici. Creștinii din Occident în căutarea Ortodoxiei. Sesiunea Comitetului Executiv și a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Lucrările Seminarului biblic ortodox european. Întrunirea ecumenică a tineretului din țările latine ale Europei. Sesiunea Comitetului de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace. Lucrările Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace. Sesiunea Comisiei teologice a Conferinței Creștine pentru Pace. Întrunirea Sub-Comisiei O.N.U. din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace. Nou doctor în teologie, Silviu Anuichi — — — — — 101

NOTE ȘI COMENTARII

Ortodoxia în Occident. Pe urma unor analogii. — — — — — 112

VIAȚA BISERICĂȘCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

Prăznuirea Sfântului Iosif cel Nou de la Partos. Tîrnosiri și binecuvîntări de biserici. Hramuri mănăstirești. Vizite canonice. Terminarea lucrărilor de construire a bisericii din Bencecul de Sus. Noi slujitori ai altarelor. Inaugurare de an școlar la Seminarul teologic din Caransebeș. Înființarea protopopiatului Făget. Conferințe preoțești. Oaspeți străini la Centrul eparhial. Grijă pentru sănătatea personalului bisericesc din eparhie. Deces. — — — — — 121

EPISCOPIA ARADULUI IENOPOLEI ȘI HALMAGIULUI

Cincisprezece ani de arhierie. Prăznuiri de hramuri mănăstirești. Tîrnosiri de biserici. Noi chemați la slujirea lui Dumnezeu. Hirotesiri și acordări de distincții. Popăsuri duhovnicești în mijlocul eparhiilor. Conferințe de orientare. Plecați dintre noi. — — — — — 136

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Arhim. Felix Dubneac, *The Beauty of Christianity and its distinguished personalities* (Frumusețea creștinismului și distinsele lui personalități), (Paul-Popescu Marian); Wolfgang A. Bienert, „Allegoria” und „Anagoge” bei Didymus dem Blinden von Alexandria („Alegorie” și „anagogie” la Didim cel Orb din Alexandria) (T. Bodogae); Veselin Kesich, *The Gospel image of Christ: The Church and modern criticism*, (Chipul evanghelic al lui Hristos: Biserica și criticismul modern); (Vasile Mihoc); Pr. Ion B. Mureșianu, *Mănăstiri din Banat* (Theodor Tripcea); Pr. Ion B. Mureșianu, *Mănăstiri din Banat* (Viorel Țigu); Victor Rusu, *Alel Bet*, (P. Dorobanțu); Ion Sirbu, *Istoria lui Mihai Viteazul* (Marcu Bănescu); Răzvan Teodorescu, *Un milionu de arlă la Dunărea de Jos* (C. Rudneanu); *Renășterea*, buletinul parohiei ortodoxe române din München (P. Dorobanțu) — — — — — 145

POȘTAREDACTIEI

Observații la „Călăuza Biblică” — — — — — 165

52419